SCIENTIFIC CONFERENCE

MULTIDISCIPLINARY CHALLENGES IN CONTEMPORARY SCIENCE: INNOVATIONS AND COLLABORATION (POLAND)

ISBN: 868-334-1456-22-8

OPEN ACCESS

Poland, Lodz, STEFANA ŻEROMSKIEGO street 53, 90-625,
info@futurity-publishing.com

Futurity Publishing

Multidisciplinary challenges in contemporary science: innovations and collaboration (Poland)

Materials

International scientific conference

(September 15, 2023, Poland)

The collection includes materials of scientific works (abstracts, articles), submitted in accordance with the requirements of the conference.

The papers are printed in the author's edition, in the original language.

The authors take full responsibility for the content of the submitted materials.

Claims to the organizers are not accepted.

Poland, Lodz, STEFANA ŻEROMSKIEGO street 53, 90-625,
info@futurity-publishing.com

Futurity Publishing

Multidyscyplinarne wyzwania współczesnej nauki: innowacje i współpraca (Polska)

Materiały

Międzynarodowa konferencja naukowa

(15 Wrzesień 2023 r., Polska)

Kolekcja zawiera materiały prac naukowych (abstrakty, artykuły), złożone zgodnie z wymaganiami dotyczącymi konferencji.

Prace drukowane są w wydaniu autorskim, w oryginalnym języku.Autorzy biorą pełną odpowiedzialność za treść nadesłanych materiałów.Nie będą przyjmowane żadne roszczenia wobec organizatorów.

CONTENT

CONTENT 4

Multidisciplinary challenges in contemporary science: innovations and collaboration (Poland) 10

Тарангул Л. М.. РЕАЛІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОВНОЇ ТА ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ПОЛІЛІНГВІЗМУ 10

Шакун Н. А.. ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА 13

Бакуменко Т. К., Чирва Г. М., Фийса Н. В. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СПІВПРАЦІ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ 18

Варяниця Л. О. ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ВПРАВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАНН 22

Ярошевська Л. В. СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ ОСВІТНЬОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ 30

Грищук М. І. АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО РОКУ НАВЧАННЯ ДО ВИМОГ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 34

Тройніна С. О., Столярчук В. В., Крупенина Н. А. ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ 38

Міненок А. О., Смаль І. І., Стрілецька Н. М. РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У ФОРМУВАННІ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ 43

Гуда О. В., Зінченко В. М., Балабай А. А. РОЛЬ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ 48

Романовська Ю. Ю., Романовська О. О., Романовський О. О. ТРАНСФОРМАЦІЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ENGLISH PROFICIENCY INDEX 52

Лобунець Т. В. ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ СТАРТАП ПРОЕКТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ 57

Полулященко Т. Л. СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ СИСТЕМИ «ХАТХА – ЙОГА» 63

Кононова О. Ю. ВПЛИВ КЛІПОВОГО МИСЛЕННЯ НА ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СУДНОВИХ МЕХАНІКІВ 69

Загорулько М. О. ЩОДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТІ 74

Івашко О.Я. ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ТА МЕТОДИКА В УКРАЇНСЬКІЙ МУЗИЧНІЙ ОСВІТІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТЕНДЕНЦІЙ 79

Масенко Л. В. РЕАЛІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМАТІ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ 84

Юлдашева С. ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ..... 87

Сандуленко ОСВІТА ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ВІЙНИ: СТРАТЕГІЇ ПІДТРИМКИ ТА АДАПТАЦІЇ 95

Іваннікова О. М. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА ІНТЕГРАЦІЯ НОВІТНЬОГО ДОСВІДУ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ МОВНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ..... 101

Дзевицька Л .С., Романенко О. В.ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ НАВИЧОК ПЕРЕКЛАДУ В МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ І ПРАВОЗНАВЦІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНИХ МОВ 107

Dimova D. A VIEW OF THE PROBLEM OF VALUE – ORIENTED SCIENCE EDUCATI..... 112

Yurii Yampol. THE PROBLEM OF QUALITY MANAGEMENT IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS 118

Chykharina K. THE ROLE OF BILINGUAL EDUCATION IN SINGAPORE 123

Saraeva I. V. ASSESSMENT OF THE QUALITY OF PRESCHOOL EDUCATION: CRITERIA AND INDICATORS..... 126

Blaha K. The Effect of Professional Development on Teachers' Culturally and Linguistically Responsive Instruction Efficacy..... 132

Степанова О. Ю. ПРОЦЕС ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ГРИ НА ФОРТЕПІАНО В КОНТЕКСТІ ЯВИЩА МУЗИЧНОГО КОНТЕНТУ В СОЦІАЛЬНОМУ МЕДІА-ПРОСТОРІ 139

Плеханова Т. М., Кондрашова О. В., Горбенко І. Ф. ПРАГМАТИКА ТА МОВНА КОМУНІКАЦІЯ: НОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ МОВИ В РЕАЛЬНИХ КОМУНІКАТИВНИХ СИТУАЦІЯХ..... 142

Русаченко Н. П. СИНОНІМІЯ ЛІНГВЕМ У ГОВОРАХ ПОЛІСЬКОГО НАРІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 147

Рошко С. М. ПОРІВНЯННЯ-ФРАЗЕОЛОГІЗМИ У РОМАНІ Ю. ВИННИЧУКА «АПТЕКАР»..... 153

Чебан О. М. ПРОБЛЕМА РАЦІОНАЛЬНОСТІ ЗНАННЯ У ФІЛОСОФІЇ 158

Філіппова Л. В.. ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ ХІМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ТА БІОХІМІЇ У МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ВІРТУАЛЬНІ ЛАБОРАТОРІЇ, КОМП'ЮТЕРНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ТОЩ 162

Поплавська Т. М., Федорова І. В. ПРОБЛЕМА НОВАЦІЙ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ І ХОЛІСТИЧНІ СТРАТЕГІЇ ПІЗНАННЯ 166

Миколайчук О. М. НЕЙРОПСИХОФІЗІОЛОГІЯ ЕМОЦІЙНОГО ВИСНАЖЕННЯ..... 171

Столяр С. Г. СОРТ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ СТІЙКИХ ФІТОЦЕНОЗІВ СОРГО ЗЕРНОВОГО В ПОЛІССІ УКРАЇНИ 175

Зубченко О. С. ФОТОГРАФІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЯ В ОКУПАЦІЇ 180

Aliyeva G. B. THE USE OF INNOVATIVE MARITIME TERMINOLOGY FOR INTERCULTURAL COMMUNICATION IMPROVEMENT IN THE MARITIME ENVIRONMENT 184

Вербовецька О. С., Степаненко О. К., Малюванчук С. В. Вплив штучного інтелекту на індивідуальний навчальний процес: переваги та виклики для украї 188

Матюк Т. В. ПОВОЄННА ВІДБУДОВА ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК: РОЛЬ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ У КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ 194

Гарькава В. Ф., Чорновол А. О., Івашко О. А. ФІНАНСОВА ТЕХНОЛОГІЧНА РЕВОЛЮЦІЯ (FINTECH): РЕФОРМУВАННЯ ТРАДИЦІЙНИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ТА ІННОВАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ 198

Пшенична М. В. АНАЛІЗ FINTECH ТРЕНДІВ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ФІНАНСОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ 204

Дроздова О. Г. ВПЛИВ РЕФОРМИ СТАНДАРТІВ ОБЛІКУ НА ЯКІСТЬ ТА ПОРІВНЯННІСТЬ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ 208

Луханіна К. А., Файвішенко Д. С. ІНТЕГРАЦІЯ СУЧАСНИХ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У МАРКЕТИНГОВУ КОМУНІКАЦІЮ ПІДПРИЄМСТВА 214

Ель Макхді М., Шерман М. І., Гарник М. І. РОЗРОБКА ІННОВАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ ЗАХИСТУ ДАНИХ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ПОТЕНЦІЙНИХ КІБЕРЗАГРОЗ В ЕКОНОМІЧНОМУ СЕКТОРІ ЗА ДОПОМОГОЮ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ 219

Олійник А. Г. СПОСІБ ПРИГОТУВАННЯ РОЗЧИНУ ДІОКСИДУ ТИТАНУ В ОЗОНОВАНІЙ ДИСТИЛЬОВАНІЙ ВОДІ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ МУКОЗИТУ ТА ПЕРИІМПЛАНТИТУ 225

Ципліцька О. О. АКТУАЛІЗАЦІЯ РОЛІ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ 228

Кірєєва К. О. ДИСТАНЦІЙНІ ПОСЛУГИ БАНКІВ В УКРАЇНІ 233

Косташ Т. В. УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ 236

Malchyk M., Didyk D. CONTENT PERSONALISATION IN THE DIGITAL MARKETING ERA: TECHNOLOGIES, CHALLENGES, AND IMPACT ON CONSUMERS 241

Israfilzade K. EXPLORING THE INTERPLAY OF GENERATIVE AI AND ANTHROPOMORPHISM IN CONVERSATIONAL MARKETING: CREATING MATRIX 245

Селіванов С. В., Вареник О. М. Шишпанова Н. О. НОВІ ПІДХОДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ СОЦІАЛЬНОГО ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ 256

Орел Ю. Л., Попов О. В., Логвиненко О. М. МІЖНАРОДНА ТЕХНІЧНА ДОПОМОГА ДЛЯ УКРАЇНИ: ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД 261

Алєксєєва-Даниленко Ю. В. ІНКЛЮЗИВНІСТЬ ТА РІВНІСТЬ ПЕРЕД ЗАКОНОМ: ВИКЛИКИ У СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ 266

Предместніков О. Г., Буряк Є. В., Лаврьонов Р. П. ПРАВОВІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ТА РОЗПОДІЛУ ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ СУЧАСНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ВИКЛИКИ РЕФОРМ..... 270

Павлов В. О. ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ НА ПРОЦЕС НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ: АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ..... 276

Кульчицький Т., Прилипко В., Повалена М. ПРАВОВИЙ АСПЕКТ КІБЕРБЕЗПЕКИ Й ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ Й ПОЛЬЩІ: СПІЛЬНІ ПІДХОДИ Й ВИКЛИКИ 279

Тимченко Н. С. АНАЛІЗ ПЕРЕВАГ ТА НЕДОЛІКІВ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ЗА ПОСТАНОВОЮ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ № 1178 ВІД 12 ЖОВТНЯ 2022 Р..... 285

Білоус О. С., Вавріневич О. П. ГІГІЄНІЧНА ОЦІНКА ЗАБРУДНЕННЯ ГРУНТУ ЗАЛИШКОВИМИ КІЛЬКОСТЯМИ ФУНГІЦИДІВ ТА ОЦІНКА ЇХ СТІЙКОСТІ В ГРУНТІ ПРИ ЇХ ЗАСТОСУВАННІ НА ЯГІДНИХ ТА БАШТАННИХ КУЛЬТУРАХ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ 290

Лісова Н. В. БЕЗПЕКОВИЙ АСПЕКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІСТОБУДІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ..... 295

Галицька-Дідух Т. В. МІЖНАРОДНА РЕАКЦІЯ НА РОСІЙСЬКУ АГРЕСІЮ В УКРАЇНІ: РОЛЬ І ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ АКТОРІВ..... 299

Бабічев О. І. ІСТОРИЧНІ ПРЕЦЕДЕНТИ Й УРОКИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В РІЗНИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ Й ЧАСОВИХ ПЕРІОДАХ 302

Садикова В. В. УКРАЇНСЬКА РОБОТИЗОВАНА НАЗЕМНА ТЕХНІКА ЯК ЗАСІБ БОРОТЬБИ У ВІЙНІ З РОСІЄЮ 305

Olianych V. V., Abdyieva V. V., Khryapin E. O. HISTORICAL AND LOCAL STUDIES RESEARCH OF THE SLOBOZHANSKYI LOCAL HISTORY MUSEUM..... 310

Забора В. А. ФЕНОМЕН МОДИ: ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ, СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВПЛИВ НА СУСПІЛЬСТВО 315

Рейс Т. Т., Козарь О. П. ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА СУЧАСНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС..... 319

Дмитриченко М. Ф., Богданов І. М. ВПЛИВ МАСТИЛЬНИХ ПРИСАДОК, ТВЕРДОСТІ ТА ШОРСТКОСТІ МАТЕРІАЛУ НА РОЗВИТОК МІКРОПІТТИНГУ В КОНТАКТІ ПАРИ ТЕРТЯ КОЧЕННЯ 325

Барабанчик О. В., Ігнатова Т. В., Немирович Ю. П. ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПАЦІЄНТАМ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ ВІДДАЛЕНО ВІД МЕДИЧНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ 330

Гуцол М. І., Абрамчук О. М., Кравчук М. І. ОЦІНКА ВПЛИВУ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК У МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ 335

Чумак О. Ю., Волоха А. П. ВИВЧЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ РІВНЯ МАТРИКСНОЇ МЕТАЛОПРОТЕЇНАЗИ-1 ТА ТКАНИННОГО ІНГІБІТОРУ МАТРИКСНОЇ МЕТАЛОПРОТЕЇНАЗИ-1 339

Башкірова Л. М. ОВОЛОДІННЯ ПРАКТИЧНИМИ НАВИКАМИ ТА ВМІННЯМИ ЛІКАРЯМИ-ІНТЕРНАМИ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «НЕВРОЛОГІЯ» НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ ЗА ТЕМОЮ ЧЕРЕПНО-МОЗКОВА ТРАВМА (ЧАСТИНА І – ЗБІР ТА ОЦІНКА СКАРГ І АНАМНЕЗУ, ОФОРМЛЕННЯ МЕДИЧНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ, ПРОВЕДЕННЯ ДІАГНОСТИКИ І ДИФЕРЕНЦІЙНОЇ ДІАГНОСТИКИ ЗА ДАНИМИ СКАРГ, АНАМНЕЗУ І СОМАТИЧНОГО ОБСТЕЖЕННЯ) 345

Tarana N., Tyravska Y., Savchenko O. SONOGRAPHY FOR EXAMINATION OF THE PATIENT WITH SUSPICION OF SUBCLINICAL CORONARY ATHEROSCLEROSIS 351

Різак Г. В. ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМИ PASS ДЛЯ ПРОГНОЗУВАННЯ БІОЛОГІЧНОЇ АКТИВНОСТІ СИНТЕЗОВАНИХ СПОЛУК З МЕТОЮ ПОДАЛЬШОГО ДОСЛІДЖЕННЯ БІОЛОГІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ 2,4-ДІОКСО- ТА 4-ІМІНО-2-ОКСО-3-ФЕНІЛ-5-R-6-R`-ТІЄНО[2,3-D]ПІРИМІДИНІВ 356

Швець О. М. АКТУАЛЬНІСТЬ ҐРУНТОВОГО МОНІТОРИНГУ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ЕКОСИСТЕМ 362

Гаврилюк А. Т., Рожок О. М. ВПЛИВ ЗАСТОСУВАННЯ ПРЕПАРАТУ АЛЬБІТ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ КАРТОПЛІ В УМОВАХ ЗАХІДНОГО ЛІСОСТЕПУ В УМОВАХ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ ЛІСОСТЕПОВОЇ ПРОВІНЦІЇ 367

Вільчинська Т. П., Гончарук В. А., Денека М. Т. КОНЦЕПТУАЛЬНІ МЕТАФОРИ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ 371

Saraliev I. V. EFL learners' typical mistakes which Bulgarians make 376

Бачинський О. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ В АДАПТАЦІЇ НА РОБОТУ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ 384

Бортняк К. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНТРОЛЬНО-НАГЛЯДОВИХ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ В СФЕРІ НАУКИ 389

Пономаренко А. Ю. ЩОДО ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ФОРМУВАННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ МОТИВАЦІЇ В УКРАЇНІ 394

Multidisciplinary challenges in contemporary science: innovations and collaboration (Poland)

Conference section: *EDUCATION. PEDAGOGY.*
Część konferencyjna: *EDUKACJA. PEDAGOGIA*

РЕАЛІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОВНОЇ ТА ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ПОЛІЛІНГВІЗМУ

Тарангул Любов Миколаївна

Начальник філії, Чернівецька філія Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти», м. Чернівці, Україна, tarcov57@gmail.com, 0000-0002-9888-9252

Анотація: *Для забезпечення ефективної євроінтеграції важливим є впровадження полілінгвізму в національну мовну та освітню політики. Визначено основні проблеми впровадження полілінгвізму в Україні, а саме: мовна розбіжність регіонів, обмежена кількість навчальних годин та брак уніфікованого підходу. Проаналізовано наявні підходи до розвитку полілінгвізму. Висвітлено результати експериментальної програми розвитку багатомовності учнів в Чернівецькій , Закарпатській , Одеській областях. Обґрунтовано необхідність подовження реалізації цієї програми в інших регіонах України. Розглянуто матеріали МОН України з цього питання.*

Результати дослідження можуть бути використані студентами лінгвістичних університетів.

Ключові слова: *полілінгвізм, мовна політика, освітня політика, національні меншини, еразмус.*

Прискорення процесів євроінтеграції, а також вимушена потреба в еміграції частини населення у зв'язку з введенням в країні військового стану підвищило важливість реалізації полілінгвістичної мовної і освітньої політики в Україні.

Полілінгвізм — це специфічне явище мовної комунікації, яке передбачає здатність особи або спільноти володіти та використовувати в процесі комунікації, як усної, так і писемної, декілька мов. Поняття полілінгвізму знайоме більшості громадян нашої країни, адже вони з дитинства розмовляють щонайменше двома мовами. Національна освітня система зорієнтована на вивчення та розвиток знання державної мови — української. Навчальний час, відведений на вивчення інших мов, був обмеженим і варіювався залежно від типу навчального закладу, що в певній мірі впливало на рівень володіння іншими мовами.

У 2016 році було прийняте рішення про впровадження експериментальної програми, яка була спрямована на формування полілінгвізму учнів. Термін реалізації програми становив п'ять років. До участі в програмі було долучено понад 20 освітніх заходів України. Метою програми було забезпечення відмінного володіння рідною українською мовою (якщо вона відрізняється від державної) та іноземною мовою (наприклад, англійською, іспанською, німецькою) або іноземними мовами. Так, у жовтні 2020 року було завершено впровадження програми в Чернівецькій області, а вже у грудні 2020 року — в закладах освіти на Закарпатті, для яких характерним є навчання на румунській або угорській мовах. В результаті покращився рівень викладання державною мовою, при цьому деякі предмети викладалися угорською або румунською

мовами, також з’явилася можливість складати внутрішній мовний іспит рідною мовою для вступу до вищих навчальних закладів (Панченков, 2020, с. 8).

Захист прав національних меншин підтверджено в законі: з 1 липня 2023 року буде розширено дію Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» в частині уточнення права на використання рідної мови у повсякденному житті, на організованих публічних заходах та в інформаційних матеріалах. Дослідження показує, що відповідні програми та заходи з використання полілінгвізму в мовному та освітньому процесах проводяться не скрізь. Європейська інтеграція вимагає високого рівня володіння не лише англійською, а й іншими мовами, що використовуються у міжнародному спілкуванні, такими як іспанська, німецька та французька. Оскільки зміст навчання відрізняється відповідно до мовних особливостей різних регіонів України, відсутність суперечностей на законодавчому рівні вказує на доцільність продовження впровадження та реалізації розглянутої програми в інших навчальних закладах країни з більшим акцентом на вивчення однакових мовних наборів. Для підготовки та перепідготовки керівників та вчителів МОН України пропонує програму вивчення англійської, німецької та трьох інших мов на базі індивідуальної методики, розробленої Lingva Skills (Національна Книга Рекордів України: LINGVA.SKILLS — наймасовіший освітній онлайн проєкт України, б. д.).

Так само, для досягнення успішної євроінтеграції молоді МОН України пропонує взяття участі в програмах ЕРАЗМУС+, реалізація якої відбувається протягом 2021-2027 років, та EU4Skills, що діє до кінця 2023 року. Ці програми спрямовані на підвищення рівня міжнародного співробітництва та покращення якості освітнього процесу, зокрема для забезпечення конкурентоспроможності студентів на міжнародному ринку праці.

Важливу роль у цих програмах відіграють мови. Так, наприклад, ЕРАЗМУС+ дає можливість учасникам здобувати знання у вищих навчальних закладах Європи. Здебільшого навчання ведеться англійською мовою як основною мовою спілкування, хоча можливе також проходження курсів

державною мовою країни, в якій розташований навчальний заклад. Перебування закордоном дає можливість учасникам покращити рівень володіння іноземними мовами, а наявність конкурсного відбору у програми посилює загальний рівень освіти (Європейська інтеграція, 2023).

Висновки. Розглянуто напрями впровадження полілінгвізму в національну мовну та освітню політики. Визначено вагомість поширення навчання закордоном, як засобу покращення рівня володіння іноземними мовами. Виявлено необхідність подовження реалізації наявних програм для досягнення гармонічного та уніфікованого розвитку населення.

Список використаних джерел:

Панченков, А. О. (Ред.). (2020). Успішні практики багатомовної освіти в Україні. Вайте. https://znayshov.com/FR/10784/476.pdf

Національна Книга Рекордів України: LINGVA.SKILLS – наймасовіший освітній онлайн проєкт України. (б. д.). Lingva.Skills. https://lingva.ua

Європейська інтеграція. (2023). https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/mizhnarodna-dilnist/yevropejska-integraciya

Conference section: *EDUCATION. PEDAGOGY.*
Część konferencyjna: *EDUKACJA. PEDAGOGIA.*

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА

Шакун Наталія Андріївна

аспірантка, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ, Україна, n.shakun@nubip.edu.ua, https://orcid.org/0000-0002-4233-168X

Анотація: *У сучасних умовах технологізації суспільства успішна праця викладача базується на розумінні професійного самовизначення, постійному вдосконаленні компетентності та ефективній профорієнтаційній діяльності. Мета роботи – аналіз особливостей використання інтерактивних технологій у процесі формування профорієнтаційної компетентності викладача. З'ясовано, що компетентнісний підхід є одним із ключових у педагогічній освіті. У системі компетентностей особливе місце займає профорієнтаційна компетентність, яка визначається як готовність і здатність здійснювати профорієнтаційну роботу з абітурієнтами, використовуючи здобуті в процесі професійної діяльності знання, уміння та навички. Формування профорієнтаційної компетентності викладача характеризується когнітивним, мотиваційно-ціннісним, діяльнісним та особистісно-рефлексивним складниками. Під час формування профорієнтаційної компетентності викладача використовуються інтерактивні технології, які мають на меті підвищення мотивації до проведення профорієнтаційних заходів серед абітурієнтів і студентів.*

Ключові слова: *профорієнтація, профорієнтаційна компетентність, інтерактивні технології, освіта, педагогіка.*

Вступ. У сучасному світовому дискурсі, який передбачає створення нових умов для реалізації навчального процесу, активізуються інноваційні технології, що потребують розробки й упровадження нових методологічних підходів до формування професійних компетентностей викладача. Професійна діяльність викладача не обмежується викладацькою роботою, натомість вона передбачає індивідуальний супровід студентів, консультування й допомогу в їхньому професійному самовизначенні.

Мета роботи – проаналізувати особливості використання інтерактивних технологій у процесі формування профорієнтаційної компетентності викладача.

Результати дослідження. У вимірах педагогічної науки актуалізується компетентнісний підхід до викладання усього комплексу навчальних дисциплін, тобто ключового значення набуває розробка таких методологічних підходів і навчальних програм, які спрямовані на формування та розвиток професійних компетентностей здобувачів освіти відповідно до основного предмета вивчення. Поняття компетентності визначається синтезом знань, умінь і навичок, необхідних для застосування засвоєного теоретичного матеріалу на практиці.

Профорієнтаційна компетентність як один із ключових складників професійної діяльності викладача передбачає готовність і здатність здійснювати профорієнтаційну роботу з абітурієнтами, використовуючи здобуті в процесі професійної діяльності знання, уміння та навички (Шакун & Буцик, 2021).

В основі формування профорієнтаційної компетентності викладача лежать когнітивний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісний та особистісно-рефлексивний складники. До когнітивного складника належать знання, необхідні для проведення профорієнтаційної діяльності. Мотиваційно-ціннісний складник визначається сукупністю мотивацій для здійснення профорієнтаційної діяльності на основі її ціннісної орієнтації задля самовдосконалення та підвищення рівня розвитку профорієнтаційної компетентності (Пологовська, 2019). Для діяльнісного складника властива здатність викладача діяти, здійснювати діяльність у професійному полі, тобто застосовувати на практиці здобуті знання, уміння й навички щодо проведення профорієнтаційної роботи. Особистісно-рефлексивний складник профорієнтаційної компетентності репрезентується здатністю викладача аналізувати й оцінювати результати своєї профорієнтаційної роботи.

Особливостями використання інтерактивних технологій у формуванні профорієнтаційної компетентності є проведення профорієнтаційних заходів серед абітурієнтів і студентів за допомогою віртуальних онлайн-платформ, у процесі чого покращуються профорієнтаційні навички викладача (Зінченко,

2019). Окрім того, за допомогою інтерактивних технологій відбувається розширення можливостей профорієнтаційної роботи, оскільки технології дають змогу візуалізувати й представляти інформаційні профорієнтаційні ресурси у вільному доступі (Журавель & Бондар, 2023).

Використання інтерактивних технологій сприяє формуванню навичок профорієнтаційної роботи на всіх етапах: підготовчому (наприклад, розробка інтерактивних презентацій), основному (наприклад, проведення профорієнтаційних заходів на спеціальних онлайн-платформах, інтерактивних екскурсій закладами освіти), уточнювальному (наприклад, використання соціальних мереж чи онлайн-чатів для спілкування з абітурієнтами та відповідей на їхні запитання), завершальному (наданням спеціальних ресурсів для вступу абітурієнтів і майбутнього працевлаштування випускників вищих навчальних закладів).

Серед новітніх методів формування профорієнтаційної компетентності значного поширення набуло застосування інтерактивних інструментів, передусім онлайн-платформ навчання, інтерактивних музеїв, систем штучного інтелекту. Саме штучний інтелект протягом останніх років найбільш радикально змінив освітній вектор, підвищивши продуктивність профорієнтаційної роботи, швидкість обробки інформації, якість здобутих знань, а також підвищивши залученість викладачів до профорієнтаційної роботи (Dos Santos, 2023). Досить вагомим чинником впливу є також рівень професійного самовизначення викладачів у процесі проведення профорієнтаційних заходів, чому сприяють інтерактивні технології, передусім спеціальні чат-боти на основі штучного інтелекту з профорієнтаційними тестами, які дозволяють швидко визначити професійні нахили викладачів.

Отже, результати показали, що мету роботи досягнуто. З'ясовано, що використання інтерактивних технологій сприяє формуванню профорієнтаційної компетентності викладача. На етапі засвоєння теоретичних знань, необхідних для реалізації профорієнтаціної діяльності, інтерактивні технології використовуються як джерело для здобуття знань у вигляді

цифрових бібліотек, онлайн-курсів для підвищення кваліфікації тощо. За допомогою інтерактивних технологій відбувається інтеграція і систематизація теоретичних знань про профорієнтаційну роботу, а відтак, формуються мотиваційно-ціннісний і когнітивний компоненти профорієнтаційної компетентності. Використання інтерактивних технологій на практиці в профорієнтаційній роботі сприяє формуванню вмінь і навичок як складових операційно-діяльнісного компоненту профорієнтаційної компонентності.

Список використаних джерел:

Журавель, Д. П., & Бондар, А. М. (2023). Інноваційні технології профорієнтаційної роботи для здобувачів освіти технічних спеціальностей. *Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти: збірник науково-методичних праць ТДАТУ,* 26, 74–79.

Зінченко, В. П. (2019). Педагогічні умови і засоби формування профорієнтаційної компетентності майбутніх педагогів. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, 36*, 36–49.

Пологовська, Ю. Ю. (2019). Організаційно-педагогічні умови формування профорієнтаційної компетентності у майбутніх вчителів географії. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, 86*, 39–45.

Шакун, Н., & Буцик, І. (2021). Зміст і сутність профорієнтаційної компетентності викладача закладу вищої освіти. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи, 20*(2), 177–187.

Dos Santos, L. M. (2023). The motivations, career decisions, and decision-making processes of female students studying the professional doctorate in engineering. *International Journal of Instruction*, *16*(3), 131–148.

Conference section: *EDUCATION. PEDAGOGY.*
Część konferencyjna: *EDUKACJA. PEDAGOGIA*

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СПІВПРАЦІ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ

Бакуменко Тетяна Костянтинівна

доктор філософії, старший викладач, омунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, tanya020365@ukr.net, https://orcid.org/0000-0001-5596-6572

Чирва Ганна Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри економіки та соціально-поведінкових наук, Інститут економіки та бізнес освіти, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань, Черкаська область, Україна, 20300, h56@i.ua, https://orcid.org/0000-0003-3791-6111

Фийса Наталія Василівна

викладач, циклова комісія викладачів іноземних мов, ВСП "Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж МДУ", м. Мукачево, вул. Я. Коменського, 59, nataliafeissa@gmail.com, https://orcid.org/0009-0007-6580-0358

Анотація: *У сучасному світі в усіх сферах, зокрема освіті, ключовим стає європейський вектор розвитку. Мета роботи – дослідити особливості інноваційних підходів до навчання в контексті європейської співпраці в галузі освіти. З'ясовано, що інноваційні підходи охоплюють проєктний, дослідницький та конструкторський види діяльності як такі, у процесі яких формуються творчі здібності до навчання. Виявлено, що європейська співпраця в галузі освіти базується на інноваційних підходах, репрезентованих інтернаціоналізацією і міждисциплінарним характером освіти; поєднанням практичної педагогічної діяльності з проведенням власних досліджень і науковою діяльністю; актуалізацією підготовки докторів філософії; наданням пріоритетного значення творчості в усіх освітніх напрямах. Перспективним є вивчення нових підходів до викладацької діяльності в контексті європейської співпраці в галузі освіти.*

Ключові слова: *освіта, інновація, європейська співпраця, проєктна діяльність, творчий потенціал.*

Сучасна освіта розвивається в умовах технологічного прогресу, що вимагає пошуку й розробки нових інноваційних підходів. Європейський вектор розвитку активно утверджується в освітній галузі сучасної України, що викликає потребу в таких підходах, які б могли вдало поєднати не лише традиції та інновації, а й особливості освітнього процесу в Україні та за її межами. Так, освіта розглядається як напрям, що може формувати європейський освітній простір (Нагорняк, 2022).

Інноваційні підходи в галузі освіти сприяють тому, що в процесі їх використання формується висококомпетентний і конкурентоспроможний на європейському ринку фахівець.

Мета роботи – дослідження особливостей інноваційних підходів до освітнього процесу в контексті європейської співпраці в галузі освіти.

Одним із інноваційних підходів у галузі освіти є проєктна діяльність як складник безперервного навчання. Вона передбачає розробку та створення

освітніх проєктів і, як наслідок, покращує якість освіти, підвищує мотивацію до навчання, сприяє розвитку творчих здібностей (Вербовська, Запухляк, & Галюк, 2022). Однак проєктна діяльність неможлива без нових методів і підходів, а тому методичне забезпечення має постійно оновлюватися відповідно до викликів часу й умов співпраці європейської педагогічної спільноти. Окрім проєктної, до системи інноваційних підходів належать також дослідницька та конструкторська діяльність як такі, у процесі яких формуються творчі здібності до навчання.

В умовах тісної взаємодії освітніх установ країн Європейського Союзу інноваційні підходи до реалізації освітнього процесу визначаються спеціалізацією, представленою вміннями й навичками самостійно оцінювати та обирати актуальні методологічні підходи до педагогічної діяльності; орієнтацією освіти на креативність як одним із ключових підходів у здобуванні знань через проєктну, дослідницьку та конструкторську діяльність; безперервною освітою протягом життя; індивідуалізацією і особливою увагою до особистісного розвитку здобувача освіти; розробкою спеціальних навчальних методик, пріоритетними тенденціями яких є розвиток творчого потенціалу, інтелекту й емоційної сфери особистості майбутнього педагога (Базиляк, 2022).

Європейська співпраця в галузі освіти базується на інноваційних підходах, репрезентованих інтернаціоналізацією і міждисциплінарним характером освіти; поєднанням практичної педагогічної діяльності з проведенням власних досліджень і науковою діяльністю; актуалізацією підготовки докторів філософії; наданням пріоритетного значення творчості в усіх освітніх напрямах (Іщенко, 2022).

Відповідно до проєкту «Удосконалення освіти вчителів та інструкторів», який визначає освітню політику ЄС, ключовим є компетентнісний підхід до освітнього процесу. З огляду на це, пріоритетним завданням освіти є формування нових компетентностей педагога відповідно до соціального, економічного, технологічного й культурного розвитку суспільства.

Актуалізація питання вступу України до ЄС викликала потребу в перегляді й оновленні методологічного та технологічного забезпечення освіти, її ключових принципів, тенденцій, методів, методик, а також підходів до навчальної діяльності (Гонтар, 2023). Система освіти має бути сформована таким чином, щоб одне з пріоритетних значень надавалось особистості здобувача освіти, розвитку його творчого потенціалу. Освіта має адаптуватися до потреб особистості, забезпечувати її саморозвиток, створювати можливість для формування професійних компетентностей. Тому пошуковий і дослідницький характер навчання стали ключовими в розробці інноваційних підходів до освіти в умовах тісної співпраці європейських країн.

Отже, у роботі досліджено основні особливості інноваційних підходів, вироблених в умовах європейської співпраці в галузі освіти. З'ясовано, що інноваційні підходи охоплюють проєктний, дослідницький та конструкторський види діяльності як такі, у процесі яких формуються творчі здібності до навчання. Виявлено, що європейська співпраця в галузі освіти базується на інноваційних підходах, репрезентованих інтернаціоналізацією і міждисциплінарним характером освіти; поєднанням практичної педагогічної діяльності з проведенням власних досліджень і науковою діяльністю; актуалізацією підготовки докторів філософії; наданням пріоритетного значення творчості в усіх освітніх напрямах. Перспективним є вивчення нових підходів до викладацької діяльності в контексті європейської співпраці в галузі освіти.

Список використаних джерел:

Базиляк, Н. О. (2022). Особливості формування та реалізації освітньої політики в гуманітарній сфері щодо стратегії інновацій у країнах європейського союзу. *Таврійський науковий вісник: Публічне управління та адміністрування,* (2), 10–16.

Вербовська, Л., Запухляк, І., & Галюк, І. (2022). Проєктна діяльність як інструмент євроінтеграційного поступу регіону. *Scientific Bulletin of Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas*, 1(25), 153–161.

Гонтар, З. Г. (2023). Державне управління розвитком вищої освіти в Україні: європейський вимір. *Публічне управління та соціальна робота,* 1, 5–11.

Іщенко, А. (2022). Міждисциплінарний підхід як пріоритетна стратегія розвитку вищої освіти в країнах ЄС. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології,* 2(116), 255–266.

Нагорняк, С. (2022). Інноваційні тенденції розвитку сучасної педагогічної освіти. *Наукові інновації та передові технології,* 9(11), 158–166.

Conference section: *EDUCATION. PEDAGOGY.*
Część konferencyjna: *EDUKACJA. PEDAGOGIA*

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ВПРАВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Варяниця Людмила Олександрівна

кандидат педагогічних наук, доцент, кафедра дошкільної та початкової освіти, Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, Україна, luda.varaniza@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4355-1529

Анотація: *В сучасному світовому дискурсі, який передбачає нові умови для реалізації навчального процесу, активізуються технології дистанційного навчання, які потребують розробки й впровадження нових методологічних*

підходів у навчання. Метою роботи є аналіз особливостей використання інтерактивних вправ на уроках образотворчого мистецтва в початковій школі під час дистанційного навчання. В основу інтерактивного навчання покладено спільну діяльність і взаємодію між учасниками навчального процесу. З'ясовано, що на уроках образотворчого мистецтва в початковій школі використовуються такі інтерактивні методи, як проєктний (розробка власних дизайнерських проєктів за допомогою креативності, нестандартного мислення), асоціативний, робота в парах, мозковий штурм. Виявлено, що вони дозволяють сформувати в учнів навички самостійного пошуку й накопичення теоретичного матеріалу, розробки власних проєктів, їхньої репрезентації перед іншими учнями.

Ключові слова: *дистанційне навчання, образотворче мистецтво, інтерактивні вправи, візуалізація, початкова освіта.*

Війна й запровадження воєнного стану спричинили повний перехід на дистанційну форму проведення занять, що позначилося на зміні формату навчання й викликало необхідність пошуку нових навчальних підходів, зокрема для викладання мистецтва. Сучасні технології змінюють наше уявлення про мистецтво, яке все частіше стає постмедійним, тобто черпає натхнення та засоби вираження в ЗМІ; формальні межі між мистецтвом і медіа стираються, одне середовище проникає в інше, що позначається на освіті.

Мета роботи – проаналізувати особливості використання інтерактивних вправ на уроках образотворчого мистецтва в початковій школі під час дистанційного навчання.

На думку Деркач і Левицької (2022), запровадження дистанційного формату навчання вплинуло на особливості взаємодії між учасниками освітнього процесу. Дослідниці зазначають, що таке навчання передбачає взаємодію між трьома суб’єктами: учителями, учнями та їхніми батьками.

Відтак для проведення батьківських зборів використовуються такі онлайн-платформи: “Zoom, GoogleMeet, Skype, CiscoWebexMeetings, MoodleGoToMeeting”; для онлайн-опитувань: “Classtime, Mentimeter, Kahoot, PollEverywhere, GoogleForms, EDpuzzle, ClassMaker”; для консультацій, тренінгів, бесід, доручень: мобільні додатки “Viber, WhatsApp, Telegram, Slack”; для обміну інформацією й збереженням домашніх завдань: “Google Диск, Google Документи, Google таблиці”.

Запровадження дистанційного навчання має не лише переваги, а й недоліки.Воно по-різному впливає на психологічний стан учителів і учнів. Серед переваг варто виокремити зручність і комфорт, адже для того, щоб навчатися/викладати, не потрібно виходити з дому, витрачати час на дорогу чи носити портфель із книжками. Однак значними недоліками є відсутність реального спілкування між учнями, зниження рухової активності, мотивації до навчання. Більше того, не всі учні настільки дисципліновані й самостійні, щоб навчатися в нових умовах, а вчителю може бути складно утримувати їхню увагу, передусім початкової школи, оскільки немає можливості проконтролювати, що робить учень/учениця під час уроку.

На думку Г. Ржевського, відмінності й переваги дистанційного навчання проти звичного формату аудиторного навчання насамперед представлені:

- більшою зручністю й комфортом напротивагу очному навчанню, бо дистанційний формат дає можливість навчатися в зручний час, у зручному місці й темпі;
- дистанційний формат навчання легше поєднувати з роботою або додатковою освітою у вигляді онлайн-курсів;
- більша доступність різноманітних джерел, на яких розміщені навчальні матеріали (наприклад, віртуальні бібліотеки, бази даних, онлайн-платформи, онлайн-курси, електронні підручники, відео- й аудіоматеріали тощо);

- вищий відсоток ефективності, оскільки вся необхідна для навчання інформація зібрана в одному місці;

- наявність і залучення до навчання інноваційних інформаційних технологій, внаслідок чого учасники освітнього процесу – викладачі й студенти або вчителі й учні – здобувають знання про основні принципи роботи з інформаційними технологіями, що не тільки формує технологічну компетентність, а й розширює кругозір і, як результат, дає можливість для застосування здобутих знань про коректне використання технологій для вивчення інших навчальних дисциплін;

- відсутність будь-яких обмежень щодо здобування освіти, бо дистанційне навчання потребує тільки електронного пристрою зі встановленою онлайн-платформою, на якій проводяться заняття, і доступу до інтернет-зв’язку, тому навчатися можуть усі студенти незалежно від місця проживання, стану здоров'я, елітарності й матеріального забезпечення студента;

- широкі можливості для розвитку й самовдосконалення викладачів, оскільки існує постійна потреба підвищення кваліфікації, здобуття нових знань про специфіку проведення дистанційних занять на онлайн-курсах, вебінарах, майстер-класах тощо, оскільки виникають нові інноваційні технології, які вимагають певного рівня знань, умінь і навичок, як їх використовувати;

- розширення можливостей для студентів, адже дистанційний формат тренує дисциплінованість, самоорганізацію й відповідальність, спонукає до пошуку нових оригінальних і креативних рішень, а також змушує розвиватися в технологічній сфері з метою навчання взаємодії з інформаційними технологіями (Ржевський, 2017).

На основі аналізу останніх розвідок, пов’язаних із проблемою використання дистанційних технологій в освіті, зокрема в початковій школі, можемо визначити такі досліджені науковцями напрями:

- специфіка дистанційного формату навчання;

- труднощі, викликані запровадженням дистанційного навчання;

- переваги й недоліки дистанційного навчання;

- онлайн-платформи для організації й проведення дистанційних уроків, зокрема в початковій школі;

- вплив дистанційного навчання на рівень мотивації вчителів до викладання й учнів до навчання;

- вплив дистанційного навчання на психологічний стан учасників освітнього процесу;

- особливості підготовки вчителів початкових класів до дистанційного формату викладання;

- рівні готовності вчителів початкової школи до проведення дистанційних уроків.

У початковій освіті дистанційне навчання представлене концептуальним, змістово-процесуальним і професійним компонентами (Муковіз, Веремієнко & Мельничук, 2019). Важливою є готовність, передусім педагогічно-психологічна, учителя до викладання в дистанційному форматі. Повний перехід до такого формату, без сумніву, викликав труднощі в учителів початкових класів, які першочергово пов'язані з необхідністю пошуку нових методів комунікації й поширення знань, освоєнням навичок роботи з новими технологіями й упровадженням нових онлайн-платформ для реалізації навчального процесу й одночасним збереженням мотивації до викладання (Demir et al., 2022).

Як бачимо, одним із викликів для вчителя є використання різноманітних інноваційних технологій, які розвиваються швидкими темпами і за якими буває складно встигнути.

До таких технологій належать штучний інтелект, віртуальна реальність, доповнена реальність, а також технології метавсесвіту, які нині проникають і в освітній процес. Відтак важливою є технологічна компетентність, яка вимагає

від учителя додаткового навчання, наприклад, онлайн-курсів тощо. З огляду на це, Балик і Шмигер (2018) наголошують на необхідності формування цифрової компетентності, яка проявляється у “впевненому, критичному, відповідальному використанні та взаємодії з цифровими технологіями для навчання, роботи та участі в суспільстві”.

Варто також зазначити, що запровадження дистанційного формату навчання в початковій школі потребує більш ретельної підготовки з огляду на специфіку знань, умінь і навичок учнів початкової школи.

Ткаченко, Романюк, Ткаченко та Дишлева (2020) вважають, що найбільш зручними для використання учнями початкових класів можуть бути такі онлайн-платформи: Вчи.ua, Чудо-юдо, EdEra, Duolingo, BrainBasketFoundation, TheMetropolitanMuseumofArt, GoogleClassroom, Kahoot, ClassDojo, Classtime, LearningApps.org тощо.

До того ж корисною, за нашим переконанням, може бути онлайн-платформа “Kahoot”, на якій учителі мають змогу розробляти різноманітні вікторини, тести, дидактичні ігри, що володіють потенціалом більшого зацікавлення учнів, ніж вирішення тестових завдань у звичайному форматі.

В основу інтерактивного навчання покладено спільну діяльність і взаємодію між учасниками навчального процесу (Костюкович, 2020). Ігровий формат не тільки урізноманітнює навчальний процес, а й дозволяє працювати в групі, покращувати комунікативну компетентність учнів, навички креативного й критичного мислення, а тести в інтерактивному форматі набувають ефекту “іспиту”, водночас зменшують стрес і тривогу перед виконанням тестових завдань.

На уроках образотворчого мистецтва в початковій школі використовуються такі інтерактивні методи, як проєктний (розробка власних дизайнерських проєктів за допомогою креативності, нестандартного мислення), асоціативний, робота в парах, мозковий штурм (Дирда & Майборода, 2020).

Вони дають можливість сформувати в учнів навички самостійного пошуку й накопичення теоретичного матеріалу, розробки власних проєктів, їхньої репрезентації перед іншими учнями.

Уроки мистецтва варто доповнювати іншими інтерактивними формами занять, метою яких є поширення культури. До таких форм відносяться:

- віртуальні екскурсії в галереях, музеях, майстернях художників;
- створення віртуальних виставок власних мистецьких робіт;
- відвідування віртуальних виставок;
- онлайн-зустрічі з митцями;
- знайомство з пам’ятками та творцями регіону та, якщо можливо, співтворення регіональної культури у зв’язку з установами, що займаються поширенням культури та мистецтва;
- участь у мистецьких онлайн-конкурсах.

Підтримкою для вчителя є окремі плани уроків, а також мультибук, тобто інтерактивний підручник. Розміщені в ньому вправи можна виконувати на інтерактивній дошці за допомогою мультибуку. Для учнів інтерактивні вправи є досить привабливими. Вони урізноманітнюють заняття, при цьому всій групі легше стежити за їх правильним виконанням. Завдяки різноманітним формам діяльності та різноманітним формам спілкування, а також інтерактивним вправам і мультимедійним матеріалам електронний підручник має сприяти розвитку навичок і формуванню знань учнів.

Список використаних джерел:

Balyk, N., & Shmyher, H. (2018). Methodology Of Digital Competence Formation In The Context Of Digital Content Development. *Physical and Mathematical Education*, *16*(2), 8–12. https://doi.org/10.31110/2413-1571-2018-016-2-001

Деркач, Ю. & Левицька, Ю. (2022). Особливості взаємодії суб'єктів освітнього процесу в умовах дистанційної освіти. *Молодий вчений, 6*(106), 53–56.

Дирда, А. А. & Майборода, І. Е. (2020). Використання інтерактивних методів навчання на уроках образотворчого мистецтва, 128–130.

Костюкович, Т. П. (2020). Особливості застосування інтерактивних методів навчання на уроках образотворчого мистецтва. *Збірник наукових праць, 1(13). 38-45.*

Ткаченко, Л. П., Романюк, О. В., Ткаченко., А. О., Дишлева, І. М. (2020). Методичні рекомендації щодо особливостей навчання учнів початкових класів в умовах дистанційного навчання. Інформаційно-методичний збірник : спеціалізоване педагогічне видання департаменту освіти і науки Київської обласної державної адміністрації та Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», *3–4*(233–234). 20–27. https://base.kristti.com.ua/wp-content/uploads/2020/05/IMZ-3-4-2020.pdf

Муковіз, О., Веремієнко, В. & Мельничук, В. (2019). Система дистанційного навчання вчителів початкової школи: теоретичні засади. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи, 2,* 85–93.

Ржевський, Г. М. (2017). Дистанційна форма навчання в сучасних умовах: психолого-педагогічні особливості. *Науковий вісник НУБіП України. Педагогіка, психологія, філософія*, *259,* 214–221.

Demir, S., Shagiakhmetova, M. N., Bystritskaya, E. V., Stepanov, R. A., Grishnova, E. E., & Kryukova, N. I. (2022). Primary teachers difficulties related to compulsory distance education during COVID-19. *Contemporary Educational Technology*, *14*(2), ep357. https://doi.org/10.30935/cedtech/11589

Conference section: *EDUCATION. PEDAGOGY.*
Część konferencyjna: *EDUKACJA. PEDAGOGIA*

СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ ОСВІТНЬОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Ярошевська Лариса Віталіївна
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного мистецтва педагогічного факультету Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського, Миколаїв, Україна, larisayaroshevskaya75@gmail.com, http://orcid.org/0000-0002-9301-6791

Анотація: *Останнім часом освіта зазнає швидких та глибоких перетворень, які викликані швидкозмінними соціальними та економічними чинниками, процесами глобалізації та цифрової трансформації. Радикально вплинула на переосмислення підходів до освітнього процесу спочатку пандемія COVID-19, а згодом повномасштабне вторгнення росії в Україну. З огляду на це, сучасне освітнє середовище потребує, з одного боку, високої особистої відповідальності учасників освітнього процесу, активності, ініціативності та внутрішньої мотивації до навчання й саморозвитку, а з іншого – переосмислення та актуалізації методів і підходів до навчання. Це стосується і мистецької освіти. Зміст диригентсько-хорової підготовки має відповідати потребам сучасного музичного середовища для надання здобувачам вищої освіти найкращої підготовки до їхньої професійної кар'єри.*

Ключові слова: *трансформація освіти, диригентсько-хорова підготовка, вчитель музичного мистецтва, методи навчання, інноваційні технології*

Диригентсько-хорова підготовка являє собою складний комплекс взаємодії різних аспектів музичної діяльності, що охоплюють дії, які можуть відбуватися послідовно чи одночасно та мають різні цілі. Кожна з цих дій потребує певних зусиль, мотивується різноманітними чинниками й супроводжується відповідними емоціями.

Основні методичні засади диригентсько-хорової підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва базуються на взаємодії таких принципів (Сіка, 2022):

- діалогу;
- послідовності та доступності;
- обґрунтованої художньо-естетичної та педагогічної логіки;
- інтеграції індивідуальних, групових і колективних методів навчання та виховання;
- єдності теоретичних та практичних аспектів;
- узгодженості з культурними засадами;
- насиченості емоційними відтінками.

Сучасні умови освітньої трансформації потребують адаптації підходів до диригентсько-хорової підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва. Основні напрями змін охоплюють: інноваційні методи навчання, використання сучасних технологій, акцент на особистісно-орієнтованому підході та врахування реалій сучасного музичного середовища. Нині провідним у музичній педагогіці стало використання комплексного підходу до підготовки вчителів музики за диригентсько-хоровим напрямом. Цей підхід базується на принципах гуманізму та має на меті розвиток особистості під час навчання. У центрі освітнього процесу перебуває здобувач вищої освіти, і процес індивідуального формування його особистості відбувається за допомогою предметів, пов’язаних із диригентсько-хоровим циклом.

Упровадження інноваційного підходу до організації диригентсько-хорової підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва сприяє поглибленню інтелектуальної насиченості освітнього процесу. Так, педагог ініціює обговорення складних питань, пропонує розглядати різні підходи до тлумачення музичних творів, стимулює здобувачів вищої освіти до коментарів, заохочує розробку власних інтерпретацій художніх образів тощо.

Впровадження активних інноваційних методів, зокрема кейс-методу, допомагає студентам глибоко осмислити конкретні ситуації в диригентсько-хоровій діяльності.

Масовий перехід до дистанційної освіти зумовив активне перетворення диригентсько-хорової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, яка раніше відбувалася на базі сталого хорового виконавства. Однією з найбільш дієвих та продуктивних інноваційних практик, що використовується в цьому контексті, є метод проєктів. Він реалізується через створення відео виступів, як робочих репетиційних, так і концертно-конкурсних. Цей підхід надає можливість виявити і розкрити творчий потенціал здобувачів вищої освіти, а також підготувати яскравий музичний номер (Світайло, 2023).

Важливе значення у структурі диригентсько-хорової підготовки в умовах сьогодення мають інформаційно-комунікаційні технології. Вони допомагають зробити навчання більш доступним, систематизованим та наочним. У процесі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва рекомендовано використовувати різні групи музичних комп’ютерних програм, передусімнавчальні та довідкові програми, як-от комп’ютерні підручники, посібники, словники, енциклопедії тощо. Також корисними є звукові та нотні редактори, наприклад Adobe Audition, Sound Forge, Sibelius, Wave Lab, Final, MuseScore. Окрім цього, суттєво допомагає в навчанні використання інтернет-ресурсів та соціальних сервісів для пошуку додаткової інформації та обміну досвідом (Мальцева, 2023).

Ефективність розвитку диригентсько-хорової культури майбутніх учителів музичного мистецтва залежить від успішного засвоєння професійних компетентностей, спрямованих на виконання конкретних завдань, а саме:

- глибокого вивчення музично-хорового твору та його всебічного аналізу;
- підготовки майбутнього фахівця до взаємодії з виконавським колективом;
- практичної роботи з хоровим ансамблем (Топчієва, 2019).

Важливо надавати здобувачам вищої музичної освіти можливість активно практикуватися в ролі диригента. Регулярні хорові репетиції, майстер-класи, публічні виступи допоможуть їм набути практичного досвіду і виконавської впевненості.

Отже, в умовах активної модернізації освітнього процесу виникають нові вимоги щодо рівня компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. З огляду на важливість вокально-хорової роботи загалом, набуває значущості підготовка студентів до диригентсько-хорової діяльності. Розвиток інноваційних підходів до навчання, використання сучасних технологій, акцент на індивідуалізацію та розвиток педагогічних компетентностей здобувачів вищої освіти– це лише кілька аспектів, які визначають сучасний контекст диригентсько-хорової підготовки. Нові можливості, що відкриваються перед майбутніми вчителями музики, сприятимуть підготовці висококваліфікованих та творчо налаштованих фахівців, професіоналізм яких відповідає потребам сучасного музичного мистецтва та трансформованої галузі освіти.

Список використаних джерел:

Мальцева, Н. В. (2023). Основні підходи до диригентсько-хорової підготовки студентів факультетів мистецтв. *Науковий часопис НПУ імені М .П. Драгоманова, 29*, 69–76. DOI: https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series14.2023.29.09 (дата звернення: 12.08.2023).

Світайло, С. В. (2023). Формування фахової компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у процесі диригентсько-хорової підготовки. *Вісник науки та освіти, 3*(9), 527–537. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-3(9)-527-537 (дата звернення: 12.08.2023).

Сіка, Ю. М. (2022). Методичні засади формування диригентсько-хорової культури майбутніх фахівців в умовах педагогічних вузів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, *85*, 175–179. DOI: https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.85.37 (дата звернення: 12.08.2023).

Топчієва, І. (2019). Орієнтири оновлення диригентсько-хорової підготовки студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського, 1*(64), 243–245. URL: http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/644/1/Ped-visnyk-64-2019.pdf#page=243 (дата звернення: 12.08.2023).

Conference section: *EDUCATION. PEDAGOGY.*
Część konferencyjna: *EDUKACJA. PEDAGOGIA*

АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ ПЕРШОГО РОКУ НАВЧАННЯ ДО ВИМОГ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Грищук Марія Іванівна

кандидат біологічних наук, доцент кафедри анатомії людини, Івано-Франківський національний медичний університет, м. Івано-Франківськ, Україна, mgyo11histo@yahoo.com, https://orcid.org/0000-0001-9202-295X

Анотація: *Визначено роль адаптації в житті студентів, проведено класифікацію видів адаптації. Досліджено проблеми адаптації студентів першого року навчання до вимог системи вищої освіти в умовах воєнного стану. Також запропоновано підходи до подолання наявних проблем.*

Ключові слова: *адаптація, студенти, заклади вищої освіти, навчання в умовах воєнного стану.*

Вступ. Одним з найважливіших етапів студентського життя є процес адаптації до нового колективу та формату навчання. Від успішності цього процесу залежить подальший розвиток студента. Університетське навчання сприяє його особистісному становленню та професійному самовизначенню. В умовах воєнного стану адаптація першокурсників до вимог освітньої системи стає ще більш актуальною, оскільки вона зумовлена змінами в організації навчального процесу.

Результати дослідження. Згідно до наукових джерел, виокремлюють такі види адаптації:

1) організаційна (мовиться про адаптацію студентів до мінливих вимог освітньої системи, коригування власного режиму та розпорядку дня, а також вивчення організаційної структури закладу);

2) соціально-психологічна (пов'язана з інтеграцією студентів у нову систему міжособистісних стосунків і контактом з новою системою норм, правил поведінки та групових цінностей);

3) академічна або дидактична (необхідність засвоєння великих обсягів нових знань, зростання складності навчальних матеріалів, орієнтація на самостійне навчання і дослідницьку діяльність);

4) професійна (практичне застосування набутих студентами знань) (Йопа, Остапов, 2021, с. 18).

Важливо зазначити, що на першому курсі студенти тільки знайомляться з навчальним планом, а їхня професійна адаптація має формальний характер. Практичний досвід набувається під час виробничої практики, переддипломної практики та стажування. Натомість інші види адаптації повноцінно реалізуються з першого дня навчання у вищому навчальному закладі.

Внаслідок воєнного вторгнення росії та введення в Україні з 24 лютого 2022 року воєнного стану частина студентів була вимушена виїхати закордон, частина опинилась в окупації. Деякі студенти і далі навчаються в умовах постійної загрози ракетних обстрілів, через що виникла необхідність переходу

на формат онлайн-навчання. Онлайн-навчання вимагає високого рівня самодисципліни та концентрації, що в поєднанні з обмеженим доступом до ресурсів інфраструктури вищої освіти, та неможливістю взаємодії з одногрупниками і викладачами в живому режимі може погіршити психологічний стан студентів та знизити їхню здатність адаптуватися до вимог системи вищої освіти. Крім того, не всі студенти мають надійний інтернет-зв'язок, сучасні комп'ютери та інші технологічні інструменти для продуктивного онлайн-навчання (Березяк та ін., 2022, с. 406).

На сьогоднішній день держава та заклади вищої освіти докладають зусиль до спрощення процесу організаційної та соціально-психологічної адаптації студентів в умовах воєнного стану через створення пунктів незламності з безперебійним зв'язком, впровадження психологічних служб та студентського самоврядування в навчальних закладах, а також введення змішаного формату навчання на безпечних територіях. Формат змішаного навчання дає змогу швидше вирішувати організаційні питання, наприклад, оформлення стипендії та обговорення умов проживання, а також більше дізнатися про специфіку навчального процесу під керівництвом студентського самоврядування. Студентське самоврядування, або студрада, дублює інформацію в онлайн-форматі для тих студентів, які не мають можливості бути присутніми в закладах вищої освіти, зокрема, розробляє якісні інформативні презентації, проводить онлайн-зустрічі, створює студентські групи та чати в месенджерах та інших соціальних мережах (Непорада, 2023, с. 42-43).

Для покращення академічної адаптації важливо чітко сформулювати вимоги викладача в процесі навчання. Засвоєння нового матеріалу може бути складним процесом, особливо для першокурсників, які не працювали з великими обсягами інформації. Необхідно розробити чіткий навчальний план, що включає перелік тем, завдань, методів і способів оцінювання, а також список літератури для поглиблення знань з дисципліни. Вимоги до викладачів мають бути адаптовані до проблем сьогодення з огляду на освітній рівень та інтереси студентів, що полегшить дидактичну адаптацію здобувачів освіти.

Водночас потрібно підкреслити, що реалізація адаптаційних потреб відбувається не лише на рівні навчального закладу, а й на рівні особистості. Автори студентських статей розробили перелік рекомендацій для першокурсників, серед яких варто виділити необхідність дотримання норм та правил поведінки, складання власного навчального плану, самоорганізованість, а також активну соціалізацію задля забезпечення швидкої адаптації до вимог системи вищої освіти (Штефанко, 2022). Успішна адаптація студентів до вищих навчальних закладів залежить від їхнього ставлення до навчання.

Висновки. В умовах воєнного стану зросла необхідність у формуванні дієвої системи адаптації першокурсників до вимог системи вищої освіти. Успішна адаптація реалізується завдяки побудові особистісно-орієнтованого навчального процесу та підвищенню рівня самодисципліни студентів.

Список використаних джерел:

Йопа, Т. В., & Остапов, А. В. (2021). Адаптація студентів-першокурсників до умов навчання у закладах вищої освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки* , (2(340) Ч.2), 16–27. https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-2(340)-2-16-27

Березяк, К., Накорчевська, О., & Васильєва, О. (2022). Психологічні особливості адаптації студентів до навчання в умовах війни. *Перспективи та інновації науки*, (10(15)). https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-10(15)-401-411

Непорада, І. М. (2023). Адаптація студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану. *Імідж сучасного педагога*, 39–44. URL: https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-1(208)-39-44.

Штефанко, Ю. (31 серпня, 2022). Як адаптувати освітній процес до умов воєнного стану? *Газета «Студентський меридіан» Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. https://meridian.kpnu.edu.ua/2022/08/31/iak-adaptuvaty-osvitnii-protses-do-umov-voiennoho-stanu/.

Conference section: *EDUCATION. PEDAGOGY.*
Część konferencyjna: *EDUKACJA. PEDAGOGIA*

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Тройніна Світлана Олександрівна

асистент, кафедра початкової освіти, гуманітарних дисциплін та інформатики, Обласний коледж «Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А. С. Макаренка» Полтавської обласної ради, відділення підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, м. Кременчук, Україна, sv.troynina@gmail.com, https://orcid.org/0009-0000-0494-180X

Столярчук Віталій Васильович

спеціаліст, інженер-випробувач, дослідник, ДП "КБ "Південне" ім. М. К. Янгеля, аспірант, Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна, vitaliy.stolyarchuk@gmail.com, https://orcid.org/0000-0001-6082-7577

Крупенина Наталія Анатоліївна

кандидат педагогічних наук, доцент, Університет Альфреда Нобеля, м. Дніпро, Україна, snusociolog@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-9585-5997

Анотація*: Впровадження інклюзивної освіти є важливим етапом соціальної інтеграції дітей з особливими освітніми потребами (ООП). У процесі написання роботи досліджено поняття інклюзивної освіти. Визначено основні труднощі надання інклюзивних освітніх послуг в умовах воєнного стану. Розглянуто наявні перспективи забезпечення освіти для всіх.*

Ключові слова: *інклюзивна освіта, інклюзивне навчання, інклюзивно-ресурсні центри, особливі освітні потреби.*

Інклюзивна освіта – це процес, який передбачає надання освітніх послуг усім здобувачам освіти без винятку, незалежно від їхнього психологічного або фізичного стану, в навчальних закладах. Для забезпечення комфортних умов для здобувачів освіти з інвалідністю та обмеженими можливостями здоров'я навчальні заклади повинні мати спеціальне облаштування, а саме: пандуси, обладнання, оснащене звуковими та візуальними сигналами, зони відпочинку, а також спеціальний персонал та асистентів для учнів. Програма навчання, у свою чергу, має бути гнучкою, адаптованою до потреб здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (ООП).

В Україні питання інклюзивної освіти вперше було порушено у 2001 році. Однак його врегулювання на законодавчому рівні відбулося лише через 16 років, коли 23 травня 2017 року було затверджено відповідні зміни до Закону України «Про освіту» (Голинська, 2023). Сьогодні учасники освітнього процесу з ООП можуть отримати доступ до освіти в будь-якому навчальному закладі, якщо їхні батьки звернуться з відповідною заявою до відділу освіти (Міністерство освіти і науки України – Інструкції, б. д.).

Введення в Україні військового стану з 24 лютого 2022 року суттєво ускладнило процес інклюзивного навчання через перехід більшості освітніх закладів на онлайн-формат навчання. На законодавчому рівні 26 квітня 2022 року було затверджено зміни в порядку надання інклюзивної освіти, а саме: знято обмеження на кількість учнів, що потребують інклюзивної освіти, у групі,

а також надано право на формування тимчасових міжкласних інклюзивних груп і використання змішаного формату навчання (Особливості навчання дітей з ООП в закладах освіти в умовах воєнного стану, 2022). На жаль, через зростання кількості внутрішньо переміщених осіб більшість інклюзивно-ресурсних центрів, що розташовані у відносно спокійних регіонах країни, є переповненими. Саме тому в багатьох регіонах почали створювати нові інклюзивно-ресурсні центри, спрямовані на забезпечення реалізації прав здобувачів освіти з ООП віком від двох до вісімнадцяти років. Зокрема на Миколаївщині після початку війни було створено чотири нових центри, оснащених сучасним інтерактивним обладнанням (На Миколаївщині активно розвивають інклюзивні центри, бо через війну у багатьох дітей погіршився зір, пам'ять та почалися проблеми з мовою, 2023). У свою чергу, на Буковині в серпні 2023 року було відкрито вісімнадцятий інклюзивно-ресурсний центр, в якому проводять розвивальні заходи з використанням корекційного обладнання, а також залучають до роботи психологів. Перед початком навчального процесу всі бажаючі можуть відвідати спеціальні тренінги, спрямовані на покращення соціалізації як учнів, так і вчителів (На Буковині відкрили вже 18 інклюзивно-ресурсний центр для дітей, 2023).

Однак варто зазначити, що не в усіх місцевих бюджетах є достатньо коштів для виплати заробітної плати працівникам та залучення нових педагогів в інклюзивно-ресурсні центри. Своєю чергою, у разі використання онлайн-формату навчання з фінансовими проблемами стикаються й учні, адже держава не мала змоги забезпечити кожного здобувача освіти з ООП асистивними технологіями, що призводить до втрати набутих навичок. Окрім того, не на всій території країни наявний безперебійний зв'язок та доступ до інтернету в результаті руйнування енергетичної інфраструктури ворогом. Учні з ООП відстають від освітнього процесу, оскільки потребують більше часу на засвоєння матеріалу. Саме тому задля забезпечення отримання ними якісної інклюзивної освіти батьки були вимушені тимчасово вивезти їх до таких країн Європи, як Польща, Німеччина, Естонія, Латвія, Литва, уряди яких надають

можливість навчатися українським здобувачам освіти за спеціальними програмами. Це, в свою чергу, спонукає Міністерство освіти і науки України (МОН) до розробки нових методик інклюзивної освіти на період дії воєнного стану (Марковська (Булейко), 2023).

Першими кроками на шляху до поліпшення інклюзивної освіти в сучасних умовах є розроблення посібників та рекомендацій для здобувачів освіти з порушеннями інтелектуального розвитку, зору та слуху, а також публікація на сайті Всеукраїнської школи онлайн навчальних роликів з транскрипцією та синхронною підсвіткою, інших навчальних матеріалів з аудіодискрипцією для здобувачів освіти із порушеннями зору. Окрім того, розроблено фільтрацію матеріалів на сайтах бібліотек навчальних закладів для можливості вибору тих, що підтримують функції аудіоскрипції, збільшення шрифту тощо. Можливість регулювання темпу мовлення педагога – додатковий вдалий приклад використання цифрових технологій у процесі надання інклюзивної освіти (Інклюзивна освіта в НУШ: виклики воєнного часу, 2023). Також в освітній процес упроваджуються інтерактивні ігри, які є корисними для всіх учнів. Такі ігри поділяють на дихальні, словесні, з іграшками, творчі, із залученням арт-терапії тощо. Дихальні ігри дають змогу позбутися поверхневого дихання, що виникає в стресових ситуаціях, а ігри з предметами відновлюють зв’язок розуму з тілом. Такі ігри можуть проводитися як в онлайн-форматі, так і безпосередньо в навчальних закладах. Застосування активних методів і прийомів навчання підвищує пізнавальну активність учнів, розвиває їхні творчі здібності, активно залучає їх до освітнього процесу, стимулює самостійну діяльність учнів, що рівною мірою стосується й здобувачів з обмеженими освітніми можливостями (Гнатюк, 2018).

Загалом психологи зазначають, що більшість побоювань щодо втрати учнями освоєних знань є безпідставними, адже відновити знання набагато простіше, аніж здобути їх.

Висновки. Проведене дослідження показало, що адаптація освітніх закладів до потреб інклюзивної освіти з дотриманням методичних

рекомендацій та порад МОН, а також вчасна педагогічна й психологічна підтримка дорослими всіх здобувачів освіти дають змогу забезпечити ефективний процес інклюзивного навчання в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

Голинська І. Що таке інклюзивна освіта. Як забезпечити інклюзію дитині у школі. *Дистанційна онлайн школа України Unicorn School.* 4 квітня, 2023. URL: https://unicorn.itstep.org/blog/inclusive-education-what-it-is-and-how-to-provide-it-to-a-child.

Міністерство освіти і науки України – Інструкції. *Міністерство освіти і науки України.* URL: https://mon.gov.ua/ua/prosto-pro-inklyuzivnu-osvitu/instrukciyi.

Особливості навчання дітей з ООП в закладах освіти в умовах воєнного стану. *Освітній проект «На Урок» для вчителів*. 13 грудня, 2022. URL: https://naurok.com.ua/post/osoblivosti-navchannya-ditey-z-oop-v-zakladah-osviti-v-umovah-voennogo-stanu.

На Миколаївщині активно розвивають інклюзивні центри, бо через війну у багатьох дітей погіршився зір, пам'ять та почалися проблеми з мовою. *NEWS.PN: Новини Миколаєва та Миколаївської області*. 30 серпня, 2023. URL: https://news.pn/uk/incidents/296399.

На Буковині відкрили вже 18 інклюзивно-ресурсний центр для дітей. *Еспресо*. 23 серпня, 2023. URL: https://zahid.espreso.tv/na-bukovini-vidkrili-vzhe-18-inklyuzivno-resursniy-tsentr-dlya-ditey.

Марковська (Булейко) М. Що з інклюзивною освітою в Україні під час війни. *Нова українська школа. Веб-ресурс НУШ*. 2 лютого, 2023. URL: https://nus.org.ua/articles/shho-z-inklyuzyvnoyu-osvitoyu-v-ukrayini-pid-chas-vijny/.

Інклюзивна освіта в НУШ: виклики воєнного часу. *Освіта.UA.* 14 липня, 2023. URL: https://osvita.ua/school/inclusive_education/89560/.

Гнатюк І. Методи інклюзивного навчання. Конференція «Психологічний супровід учасників освітнього процесу в умовах інклюзивної освіти». 27 листопада, 2018. URL: https://dpsz2018.blogspot.com/2018/11/blog-post94.html.

Conference section: *EDUCATION. PEDAGOGY.*
Część konferencyjna: *EDUKACJA. PEDAGOGIA*

РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У ФОРМУВАННІ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Міненок Антоніна Олексіївна
доктор педагогічних наук, професор кафедри дошкільної та початкової освіти, Національний університет «Чернігівський колегіум» ім. Т.Г.Шевченка, м.Чернігів, Україна, antonina_mok@ukr.net, http://orcid.org/0000-0002-4145-4039

Смаль Ірина Ігорівна
кандидат філософських наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне, Україна, ira-clearhead@ukr.net, http://orcid.org/0000-0002-0278-3972

Стрілецька Наталія Михайлівна
кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри дошкільної та початкової освіти Національного університету «Чернігівський колегіум»

імені Т.Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна, smixnat@gmail.com,
https://orcid.org/0000-0002-0330-0952

Анотація: *У тезах досліджується вплив європейських цінностей на формування освітньої політики України, зокрема реформування навчальних програм, упровадження інноваційних методів навчання та становлення громадянської свідомості. Оскільки Україна відповідає принципам ЄС щодо демократії, прав людини та інклюзивності, її освітня система розвивається, тяжіючи до світових стандартів. Розвиток критичного мислення, цифрової грамотності та міжкультурної обізнаності сприяє підготовці студентів до життя й роботи у світі, що швидко змінюється. Визнаються труднощі у розподілі ресурсів і певна одноманітність у регіонах, але прийняття європейських цінностей відкриває можливості для міжнародної співпраці та впровадження творчих підходів. Ця трансформація підкреслює прагнення України до формування інформованого, демократичного суспільства, яке може досягнути процвітання в сучасну епоху.*

Ключові слова: *європейські цінності; освітня політика; демократія.*

Освіта відіграє вирішальну роль у формуванні майбутнього нації. Вона не лише надає людям знання та навички, а й відображає цінності та прагнення суспільства. Протягом останніх кількох років Україна активно інтегрує європейські цінності у свою освітню політику, прагнучи модернізувати вітчизняну освітню систему та привести її у відповідність зі світовими, а точніше – європейськими стандартами. Нами було розглянуто значення європейських цінностей у формуванні освітньої політики в Україні, висвітлено їхній вплив на навчальні програми, методи навчання та загальні цілі освіти.

Історичні зв’язки України з Європою сягають глибини віків, але лише у XXI столітті країна почала прагнути до більш тісної політичної та економічної інтеграції з Європейським Союзом. У рамках інтеграційного процесу Україна працює над досягненням відповідності своєї політики та практики політиці ЄС,

зокрема в освітній галузі. Європейські цінності демократії, прав людини, соціальної згуртованості та інновацій стали основою для цієї освітньої трансформації (Тодоров, 2020).

Європейські цінності слугували орієнтиром для реформування освітньої політики України. Переймаючи цінності ЄС, Україна взяла на себе зобов'язання забезпечити інклюзивну, якісну та доступну освіту для всіх громадян. Це зобов'язання зумовило проведення реформ у розробці навчальних програм, підготовці вчителів та в освітній інфраструктурі, спрямованих на створення конкурентоспроможної та адаптивної системи освіти.

Упровадження європейських цінностей в освітню політику України найбільше помітно в розробці навчальних програм, які відображають суспільні пріоритети й цінності. Україна переглядає свої навчальні програми, щоб підкреслити важливість критичного мислення, креативності, цифрової грамотності та міжкультурної обізнаності, що є ключовими європейськими цінностями. Ці зміни заохочують студентів стати активними учасниками глобального суспільства, сприяючи різноманітності, інклюзивності та більш відкритому підходу до навчання (Тодоров, 2020).

Європейські цінності також вплинули на методи навчання в Україні. Традиційна практика пасивного отримання та заучування навчального матеріалу замінюється інтерактивними методами, які орієнтовані на здобувача знань і заохочують незалежне мислення, співпрацю та подолання перешкод. Ці педагогічні зміни узгоджуються з європейським спрямуванням на навчання впродовж життя та набуття навичок продуктивної праці у світі, що швидко змінюється.

Європейські цінності – це передусім принципи демократії, права людини та громадянська освіта. Освітня політика України прийняла їх для сприяння утвердженню громадянської свідомості, соціальної відповідальності та поваги до різноманітності. Україна прагне виховати покоління, яке знає свої права та обов'язки як громадян, бере активну участь у демократичному процесі та робить позитивний внесок у суспільство.

Інтеграція європейських цінностей в освітню політику України є необхідним і позитивним кроком, проте вона стикається зі значними викликами. Адаптація навчальної програми, підготовка вчителів, модернізація інфраструктури потребують значних ресурсів і часу. Крім того, складним завданням є узгодження реалізації цієї програми в регіонах та окремих державних установах (Бондаренко & Косянчук, 2022).

Вкрай важливо також знайти баланс між європейськими цінностями та збереженням культурної ідентичності України. Освітня політика має популяризувати багату культурну спадщину країни, водночас охоплюючи глобальну перспективу, яку відкривають перед суспільством європейські цінності.

Однією із суттєвих проблем в інтеграції європейських цінностей в освітню політику України є потреба у всебічній підготовці та професійному розвитку вчителів. Педагоги мають добре знати принципи навчання, орієнтованого на студента, сприяння критичному мисленню та мати міжкультурну компетентність, щоб ефективно передавати ці цінності студентам. Це передбачає значні інвестиції в програми підготовки вчителів, семінари та створення можливості постійного навчання (Шамрай, 2023).

Значним викликом є також децентралізація управління освітою. Оскільки Україна надає більшу автономію місцевій владі в ухваленні рішень щодо освіти, узгодження питань, пов’язаних із впровадженням європейських цінностей у регіонах, стає складним. Існує ризик неузгодженості стандартів навчальних програм, методів оцінювання та якості освіти. Щоб розв’язати цю проблему, уряд має забезпечити чіткі інструкції щодо механізмів моніторингу, які допоможуть зберегти баланс між регіональною автономією та національними освітніми стандартами.

Економічна ситуація в Україні також впливає на інтеграцію європейських цінностей в освіту. Необхідні ресурси для оновлення інфраструктури й технологій і забезпечення навчальних матеріалів, які відповідають сучасним методологіям навчання. Однак економічні обмеження перешкоджають

швидкості та ефективності цих змін. Міжнародне партнерство та співпраця відіграють вирішальну роль у подоланні дефіциту ресурсів і підтримці реалізації освітніх реформ.

Відповідність української освітньої політики європейським цінностям надає ряд переваг і можливостей для майбутнього країни. Однією з найважливіших переваг є збільшення потенціалу для розширення міжнародної співпраці та визнання. Коли вітчизняні освітні стандарти прирівнюються до стандартів ЄС, українським студентам стає легше брати участь у програмах обміну, спільних дослідницьких ініціативах та академічному партнерстві з європейськими установами. Це не тільки збагачує досвід навчання, а й підвищує репутацію України у світовій академічній спільноті.

Окрім того, прийняття європейських цінностей може стимулювати інновації та креативність у вітчизняній освіті. Заохочуючи критичне мислення, розв'язання проблем і міждисциплінарні підходи, Україна може виховати покоління мислителів і винахідників, які роблять внесок у суспільний прогрес і економічне зростання (Шамрай, 2023).

Отже, упровадження європейських цінностей у формування освітньої політики в Україні – це трансформаційний шлях до більш прогресивної та інклюзивної системи освіти. Дотримуючись європейських цінностей демократії, прав людини, інновацій та соціальної єдності, Україна прагне озброїти своїх громадян навичками та мисленням, необхідними для успіху у світі, що швидко змінюється. Інтеграція цих цінностей у розробку навчальних програм, методику викладання та громадянську освіту знаменує собою значний крок у загальному розвитку українського суспільства. Оскільки нація продовжує розвиватися, вплив європейських цінностей залишатиметься керівною силою у формуванні освітнього ландшафту для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел

Тодоров, І. (2020). Інтегруюча роль освітніх програм Жана Моне у формуванні європейських цінностей спільноти: український контент. *Міжнародний науковий вісник*, (*1* (21)), 139–150.

Бондаренко, Н. В., & Косянчук, С. В. (2022). Актуальність парадигмоємних зрушень в освітній теорії і практиці. *Modern research in world science*, 612–618.

Шамрай, В. (2023). Освітня політика та цінності демократії. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г Шевченка*, *177*(21), 56–63.

Conference section: *EDUCATION. PEDAGOGY.*
Część konferencyjna: *EDUKACJA. PEDAGOGIA*

РОЛЬ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Гуда Оксана Вікторівна
кандидат технічних наук, доцент кафедри вищої математики, факультет транспорту та механічної інженерії, Луцький національний технічний університет, м. Луцьк, Україна, gudaoksana@lutsk-ntu.com.ua, https://orcid.org/0000-0002-3602-7892

Зінченко Вікторія Миколаївна
кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін, Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, м. Кривий Ріг, Україна, vicik-210898@ukr.net, https://orcid.org/0000-0003-3080-4272

Балабай Аліна Анатоліївна

кандидат медичних наук, доцент кафедри патологічної анатомії,
Національний медичний університет імені О.О.Богомольця, м. Київ, Україна,
alina.balabai@gmail.com, https://orcid.org/0000-0001-6716-5334

Анотація: *У сучасному світі цифрові технології зробили освітній процес простим і доступним, а дистанційна форма навчання стала популярною альтернативою традиційному навчанню, особливо в умовах пандемії та воєнного стану. Розгортання дистанційних освітніх технологій привело до широкого розповсюдження онлайн-навчання, що дає змогу організовувати освітній процес швидко, гнучко та ефективно, задовольняючи потреби суспільства в освіті. Це дослідження розглядає важливий аспект сучасної освіти в Україні – дистанційну форму навчання, її роль і значення в контексті цифрової трансформації освітньої галузі. Визначено, що дистанційна форма надає можливість проводити навчання поза межами аудиторії, звільняючи учасників освітнього процесу від часових і просторових обмежень. Навчання може здійснюватися повністю в онлайн-режимі або комбіновано, з урахуванням часу, місця і темпу, які відповідають індивідуальним потребам здобувачів освіти.*

Ключові слова: *цифровізація, інформаційні технології, освітня галузь, дистанційна форма навчання.*

Цифрова трансформація освіти є потужною тенденцією, спрямованою на перетворення та модернізацію світового освітнього середовища. Вона перетворює освітній процес на більш гнучкий, адаптований до індивідуальних потреб, впливає на зміст навчання загалом. Цифровізація освіти передбачає використання цифрових технологій в освітньому процесі для забезпечення високого рівня якості та доступності, посилення індивідулазіції та диференціації навчання, розвитку цифрової компетентності особистості (Ілляшенко, 2022).

Як соціокультурне явище цифрова трансформація освіти відкриває нові можливості для оновлення та розвитку сучасних освітніх установ. Цей феномен суттєво змінює форми навчання та надає їм нових якісних характеристик, що впливає на всю систему освіти та проявляється в оновленні методів навчання і принципів організації навчального процесу.

Спочатку під впливом кризи COVID-19, а потім через російську військову агресію на території України в галузі освіти і навчання відбулися швидкі зміни, які змусили глобальну академічну спільноту використовувати нові методи навчання, зокрема дистанційне та онлайн-навчання. Протягом останніх десятиліть дистанційна освіта стала глобальним явищем у сферах освіти та інформаційних технологій, суттєво впливаючи на форму та зміст навчання в багатьох країнах.

Дистанційне навчання – це одна з форм організації навчального процесу. Під цим терміном розуміють здійснення освітнього процесу в умовах, коли учасники перебувають на відстані один від одного й зазвичай спілкуються інтерактивно за допомогою сучасних освітніх та інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій (Довгаль, Тухтарова, & Волокітіна, 2021).

Дистанційна освіта надає можливість проводити навчання поза межами аудиторії, звільняючи учасників освітнього процесу від часових і просторових обмежень. Навчання може здійснюватися повністю в онлайн-режимі або комбіновано, з урахуванням часу, місця й темпу, які відповідають індивідуальним потребам здобувачів освіти.

Характерними рисами дистанційного навчання є:

1) інтерактивність освітнього процесу;
2) гнучкість навчання;
3) індивідуалізація;
4) модульний принцип в основі програм дистанційної освіти;
5) використання нових досягнень інформаційних технологій.

Технології дистанційного навчання відповідають вимогам нової освітньої парадигми інформаційного суспільства. Ці вимоги охоплюють:

- забезпечення можливості отримання освіти для всіх верств населення, незалежно від їхнього місця проживання;
- підтримку відкритого, особистісно орієнтованого та неперервного навчання впродовж усього життя;
- розширення та вдосконалення професійної підготовки в закладах вищої освіти з урахуванням різноманітних потреб здобувачів освіти, які репрезентують різні соціальні та демографічні групи (Гладченко, Ратушняк, & Беспарточна, 2022).

Важливо зауважити, що дистанційне навчання не суперечить традиційній очній чи заочній формі навчання. Воно природно інтегрується в ці системи, доповнюючи та розширюючи їхні можливості, сприяючи створенню гнучкого навчального середовища (Мала, 2022).

Під час дистанційного навчання кожен здобувач освіти має можливість приділяти більше уваги та часу вивченню складних і важливих для нього тем з метою їх глибшого розуміння. Дистанційне навчання дає змогу також подолати різні психологічні бар'єри, пов'язані з комунікативними навичками людини, як-от сором'язливість, страх перед виступами тощо.

Дистанційне навчання може бути так само результативним, як і навчання в аудиторії, за умови, що використовуються відповідні методи й технології, існує взаємодія між здобувачами освіти та ефективний зворотний зв'язок між викладачем і студентами. Успішні програми дистанційного навчання базуються на системній і комплексній співпраці здобувачів освіти, викладачів, координаторів, допоміжного персоналу та адміністрації.

Отже, дистанційне навчання в контексті цифрової трансформації освіти в Україні відіграє ключову роль у забезпеченні доступу до якісної освіти та впровадженні інноваційних підходів до навчання.

Список використаних джерел:

Гладченко, О., Ратушняк, Т., & Беспарточна, О. (2022). Сучасні інформаційно-комунікаційні технології для забезпечення якісного

дистанційного навчання. *Теорія і практика управління соціальними системами,* 2, 76–91. DOI: https://doi.org/10.20998/2078-7782.2022.2.06 (дата звернення: 04.09.2023).

Довгаль, С., Тухтарова, Т., & Волокітіна, Н. (2021). Дистанційне навчання в Україні: проблеми та перспективи. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти,* 1(1), 48–53. URL: https://visnuk.dano.dp.ua/index.php/pp/article/download/9/20 (дата звернення: 04.09.2023).

Ілляшенко, С. (2022). Цифрова трансформація освітньої діяльності закладів вищої освіти України в умовах війни. *Вища освіта за новими стандартами: виклики у контексті діджиталізації та інтеграції в міжнародний освітній простір* (с. 7–10). URL: https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/56918 (дата звернення: 04.09.2023).

Мала, І. (2022). Дистанційне навчання як дієвий інструмент управлінської освіти. *Вчені записки Університету «КРОК»,* 2(66), 132–151. DOI: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-66-132-151 (дата звернення: 04.09.2023).

Conference section: *EDUCATION. PEDAGOGY.*
Część konferencyjna: *EDUKACJA. PEDAGOGIA*

ТРАНСФОРМАЦІЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ENGLISH PROFICIENCY INDEX

Романовська Юлія Юріївна

кандидат філологічних наук, віце-ректор, Українсько-американський університет Конкордія (УАУК), Україна, 01054, м. Київ, вул. Олександра Кониського, 8/14, корпус гуманітарних факультетів УДУ імені Михайла Драгоманова, к. 1-4, yuliia.romanovska@uacu.edu.ua,

https://orcid.org/0000-0002-0207-3348

Романовська Олександра Олександрівна

кандидат педагогічних наук, проректор із міжнародних зв'язків, Українсько-американський університет Конкордія (УАУК), Україна, 01054, м. Київ, вул. Олександра Кониського, 8/14, корпус гуманітарних факультетів УДУ імені Михайла Драгоманова, к. 1-4, internship_wiuu@hotmail.com*,*

https://orcid.org/0000-0003-3614-544X

Романовський Олександр Олексійович

доктор економічних наук, доктор педагогічних наук, ректор, Українсько-американський університет Конкордія (УАУК), Україна, 01054, м. Київ, вул. Олександра Кониського, 8/14, корпус гуманітарних факультетів УДУ імені Михайла Драгоманова, к. 1-4, oleksandr.romanovskyi@uacu.edu.ua*,*

https://orcid.org/0000-0002-3618-2999

Анотація: *Англійська мова відіграє важливу роль у сучасному світі і є однією з міжнародних мов. Переважна більшість людей у світі спілкуються англійською як рідною або як іноземною. Дослідження присвячене розгляду трансформації рівня англійської мовної компетентності в Україні. Аналіз English Proficiency Index дає змогу виявити динаміку розвитку англійської мовної освіти в Україні та визначити тенденції її подальшого вдосконалення. Аналіз рівня англійської мовної компетентності в Україні на основі EF EPI свідчить про те, що існує певний прогрес у володінні населення іноземною мовою. Проте середній рівень знання англійської мови ще не достатньо відповідає сучасним вимогам та реаліям глобального світу.*

Ключові слова: *англійська мова, іншомовна компетентність, рівень знань, індекс володіння англійською мовою.*

Європейська інтеграція українського суспільства є неможливою без ґрунтовної підготовки його громадян з іноземних мов. В Україні іншомовна компетентність нині є одним із найголовніших складників загальної освіти людини. Відсутність навичок у володінні іноземними мовами стає перешкодою для досягнення соціального та професійного росту особистості. Чим вищий рівень англійської мови, тим більше свідчень про науковий розвиток, конкурентоздатність фахівців і талановитість країни. У таких націй спостерігається просування в галузі технологій, науковці розробляють унікальні проєкти, корисні не лише для їхньої країни, а й для всього світу.

В Україні мовна освіта офіційно визнана одним із ключових складників вищої освіти в період з 2015 по 2018 роки. Проте практика показує, що рівень володіння іноземними мовами не відповідає потребам сучасності. Наприклад, аналіз даних, проведений на основі найбільшого у світі рейтингу країн за рівнем знання англійської мови, який класифікує країни за п’ятьма рівнями, від дуже високого до дуже низького, вказує на те, що протягом періоду з 2013 по 2018 рік Україна тричі мала низький рівень володіння англійською (у 2014, 2016 та 2017 роках) та тричі – середній рівень (у 2013, 2015 та 2018 роках) (Бєловецька, 2020).

Важливо зазначити, що в 2018 році Україна досягла середнього рівня володіння англійською мовою, підвищивши індекс EF EPI на 6 одиниць. Причиною цього покращення може бути зростання свідомості нації щодо важливості та переваг членства в Євросоюзі, необхідності співпраці з зовнішніми партнерами та розуміння особливого статусу іноземних мов для міжнародного спілкування. зовнішніми партнерами та розуміння особливого статусу іноземних мов для міжнародного спілкування.

Але середній рівень володіння англійською мовою українцями є недостатнім для:

- успішного інтегрування країни в Європейський освітній простір;
- зміцнення позицій на міжнародній арені;
- сприяння економічному зростанню та загальному розвитку держави.

Після повномасштабного вторгнення росії в Україну рівень англійської мовної компетентності серед українців у 2022 році значно покращився. За даними міжнародного рейтингу знання англійської мови EF English Proficiency Index, Україна піднялася на п’ять позицій і зараз займає 35 місце серед 111 країн світу (У 2022 році Україна піднялася на 35-те місце за рівнем знання англійської, 2023). Цей індекс є найбільшим у світі рейтингом країн і регіонів та найважливішим міжнародним стандартом, який визначає рівень володіння англійською мовою серед дорослих осіб. Рівні володіння мовою згідно з індексом EF EPI встановлюються на основі конкретного розподілу навичок, які повинні мати особи, що проходять тестування. Це тестування проводиться лише для осіб, які не є носіями англійської на території їхнього проживання, і отже, воно обмежується тими країнами, для громадян яких ця мова не є рідною (Androshchuk, 2019).

Незважаючи на велике значення, яке надається розвитку навичок англійської мови в рамках освітніх реформ, реальність полягає в тому, що результати навчання англійської часто залишають бажати кращого. Велика кількість учнів закінчує середню школу з рівнем A1 або A2 за міжнародною шкалою CEFR, хоча національна мовна політика передбачає досягнення рівнів B1 або B2 (Бєловецька, 2020).

Однією з основних стратегій для поліпшення навчання іноземних мов, зокрема англійської, є оновлення методики за допомогою сучасних інструментів і впровадження новітніх технологій, як-от популярні електронні додатки, постійно діючі інтернет-сервіси. Фахівцям сфери освіти необхідно створювати навчально-методичні комплекси з іноземних мов із використанням соціокультурних і лінгво-культурологічних аспектів для зацікавлення тих, хто навчається. А саме, процеси вивчення мови й літератур і набуття таким чином

мовної/мовленнєвої компетентності повинні бути, по-перше, інформаційно цікавими й корисними; по-друге, мати інші важелі стимулювання й зацікавленості до вивчення мов і літератур

Набуття високого рівня англійської мовної компетентності часто пов'язане з іншомовною професійною підготовкою, яка повинна відповідати сучасним вимогам, бути орієнтованою на розширення спектра професійних можливостей та функцій, сприяти інтернаціональній співпраці та створювати можливості для мобільності викладачів і здобувачів освіти в глобальному освітньому середовищі. Головною метою цього виду підготовки є підвищення рівня володіння іноземними мовами та розвиток іншомовної соціокультурної компетенції здобувачів освіти під час їхньої професійної підготовки у відповідних закладах освіти (Сердюк, 2020).

Отже, аналіз рівня англійської мовної компетентності в Україні на основі EF EPI свідчить про те, що існує певний прогрес у володінні населення іноземною мовою. Проте середній рівень знання англійської ще не достатньо відповідає сучасним вимогам та реаліям глобального світу. Для подальшого покращення ситуації необхідно приділити особливу увагу розвитку іноземної мовної освіти в Україні, впроваджувати інноваційні методи та технології навчання, а також сприяти підвищенню усвідомлення громадянами країни важливості володіння іноземними мовами для успішної діяльності на міжнародній арені.

Список використаних джерел:

Бєловецька, Л. Е. (2020). Рівень володіння англійською мовою в Україні: проблеми та перспективи. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика,* 3(96), 58–68. DOI: https://doi.org/10.33216/2220-6310-2020-96-3-58-68 (дата звернення: 09.09.2023)

Сердюк, Н. Ю. (2020). До проблеми удосконалення іншомовної підготовки сучасних фахівців. *Шляхи розвитку науки в сучасних кризових*

умовах : тези доп. І міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 28-29 травня 2020 р. Дніпро. Т.2. С. 325–326. http://surl.li/kyfss (дата звернення: 09.09.2023)

У 2022 році Україна піднялася на 35-те місце за рівнем знання англійської. (2023, 2 січня). *Скільки-скільки? Категорія: Міжнародні рейтинги.* https://skilky-skilky.info/u-2022-rotsi-ukraina-pidnialasia-na-35-te-mistse-za-rivnem-znannia-anhliyskoi/ (дата звернення: 09.09.2023)

Androshchuk, A. (2019). Teaching English in Universities of Ukraine in the context of European integration: a system approach. *European humanities studies: State and Society*, 19(3(II)), 74–86. DOI: https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2019.3-II.06 (дата звернення: 09.09.2023)

Conference section: *ECONOMIC SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI EKONOMICZNE.*

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ СТАРТАП ПРОЕКТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Лобунець Т. В.
кандидат економічних наук, доцент
Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна

Анотація: *у дослідженні перелічено та згруповано сучасні джерела фінансування стартап проектів, які нині застосовуються на практиці в Україні; вказано на основні проблеми залучення інвестицій у бізнес під час війни, а також наведено актуальний досвід їх вирішення Україною у нинішніх умовах.*

Ключові слова: *стартап, фінансування проектів, джерела фінансування проектів в умовах війни*.

Реалізація стартап проекту завжди потребує ресурсів: трудових, матеріальних, фінансових, а в умовах війни задоволення цих потреб ускладнюється новими особливостями та викликами. Адже в обставинах нестабільності і небезпеки, коли будь-якої миті може прилетіти снаряд чи ракета та зруйнувати все, що напрацьовувалось роками, люди і бізнес зосереджуються на уникненні ризиків та виживанні. Досить складно залучити фінансування від інвесторів, оскільки місцевий бізнес розбалансований та знаходиться в складних умовах, крім того, майже всі заощадження спрямовує на підтримку військових і постраждалих громадян, а іноземний – не хоче ризикувати своїми активами. Війна завжди призводить до зниження рівня інвестування. З іншого боку, за таких умов можуть з'являтися нові перспективи на ринках, які формують попит на затребувані війною продукти та послуги. Наприклад, активно починають розвиватись окремі сектори з виробництва озброєнь та техніки, сфера безпеки, логістики, медицини та реабілітації тощо. В той же час, звичайні «мирні» галузі економіки потребують підтримки у фінансовому забезпеченні, особливо ті, хто втратив все на окупованих територіях. Дослідження теоретичних напрацювань та практичного досвіду реалізації проектів показує, що на сьогодні в Україні застосовуються понад два десятки джерел та механізмів їх фінансування, які, для легшого сприйняття та систематизації, пропонується поділити на дві умовні групи: *універсальні*, тобто такі, що можна залучити для реалізації усіх або декількох типів проектів, та *специфічні* – доступні переважно одному типу (бізнес проектам, проектам державного значення чи соціальним) (див. рис. 1).

До повномасштабної війни основними джерела фінансування стартапів (переважно бізнес проектів) були: власні кошти стартапера та його родичів і друзів, грантове фінансування, кошти, залучені на краудфаундингових платформах, допомога бізнес-ангелів та бізнес-акселераторів, фінанси венчурних компаній (Дуб, Хлопецька, 2016). Поширеними були також

банківське кредитування та залучення авансів (дебіторської заборгованості), лізинг та партнерська (поворотна чи безповоротна) фінансова допомога.

Після розгортання військових дій, притік приватних інвестицій у бізнес практично припинився, фінансовий ринок зупинився, а банківська система перебувала у шоковому стані: заощадження знімались з рахунків, вільні кошти виводились із країни, курс національної валюти почав стрімко падати, для утримання фінансової системи НБУ ввів ряд регулюючих обмежень. Саме в таких складних умовах, провідну роль у підтримці і забезпеченні фінансових потреб бізнесу взяла на себе держава, започаткувавши нові інвестиційні інструменти та механізми.

Так, влітку 2022 року в Україні запроваджено державне грантове фінансування на відкриття чи розвиток бізнесу. Введений в дію урядовий проект «єРобота» передбачає надання грантів для започаткування бізнесу та розвитку підприємництва. Він спрямований на активізацію підприємницької діяльності та стимулювання створення робочих місць і включає в себе 6 грантових програм (Міністерство економіки України, 27 червня 2023).

Рис. 1. Сучасні джерела фінансування проєктів

Джерело: сформовано автором

Українські підприємці мають змогу отримати мікрогранти в розмірі від 50 до 250 тис грн. на придбання або лізинг обладнання, закупівлю сировини та матеріалів, оренду приміщення. Обов'язковою умовою надання коштів є створення 1-2 робочих місць залежно від суми гранту. Станом на кінець червня 2023 року такі державні мікрогранти отримати майже 6 тисяч підприємців (Міністерство економіки України, 27 червня 2023).

Задля спрощення доступу суб'єктів мікро- та малого підприємництва до банківського кредитування ще до війни було розроблено і прийнято урядову програму «Доступні кредити 5-7-9%», метою якої є реалізація інвестиційних

проектів для збільшення обсягів виробництва, експорту, імпортозаміщення, високотехнологічного виробництва, енергоефективності, впровадження інновацій, а також сприяння створенню нових робочих місць та поверненню трудових мігрантів в Україну (Верховна Рада України, 2020). Ця програма продовжує діяти і нині. Згідно даних Міністерства економіки України, з початку 2023 року банки видали бізнесу 11,4 тисяч кредитів на 41,8 млрд грн., а від початку дії програми (лютий 2020 року) було надано 64,5 тисячі кредитів на 209 млрд грн. Найчастіше кредитуються за програмою підприємства, що працюють у сферах: сільського господарства (54%), торгівлі та виробництва (24%), промислової переробки (13%) (Міністерство економіки України, 26 червня, 2023).

Для залучення в українську економіку іноземних інвестицій було створено електронну платформу Advantage Ukraine, на якій уже на момент відкриття (вересень 2022 року) було зібрано понад 500 інвестиційних проектів та можливостей у 10-ти галузях економіки. Даний ресурс дає можливість потенційному інвестору, зареєструвавшись на платформі, отримати вичерпну інформацію про напрями інвестування, конкретні проекти та вигоди, які він матиме від вкладання в економіку України (Міністерство економіки України, 26 червня, 2023).

Згідно даних Міністерства економіки України за два місяці з моменту запуску інвестиційної платформи Advantage Ukraine надійшло понад 370 запитів від інвесторів. Зокрема, більше сотні з них зареєстровано від стратегічних та портфельних інвесторів із США, Великої Британії, Німеччини, Данії, Бельгії, Республіки Корея тощо. Як показує статистика відвідування платформи, інвесторів, насамперед, цікавлять такі сектори української економіки, як інновації та технології, агропромисловий комплекс, видобуток корисних копалин, інфраструктура, промислове виробництво та логістика (Міністерство Економіки України, 22 березня, 2023).

Інтерес у іноземних інвесторів є, проте бажаний потік капіталів в Україну очікується уже після завершення військових дій.

Отже, реалізація стартап проектів в умовах війни – це складна надзвичайно ризикова діяльність. В той же час, інвестиції мають надзвичайне значення для відновлення країни, а зруйнована економіка та інфраструктура як ніколи потребують фінансування. Тому питанню залучення ресурсів в економіку держава приділяє значну увагу, створюючи додаткові можливості для фінансової підтримки проектів, в першу чергу малого бізнесу, який є запорукою стимулювання швидкого та ефективного відновлення всього, що було зруйновано та знищеного війною.

Список використаних джерел:

Дуб, А. Р., Хлопецька, М.-С. Б. (2016). Джерела фінансування стартапів та можливості їх залучення в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України,* 1, 87-92.

Єробота: гранти від держави на відкриття чи розвиток бізнесу (n.d.). URL: https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=94321ef8-1418-479c-a69f-f3d0fdb8b977&title=Robota-GrantiVidDerzhaviNaVidkrittiaChiRozvitokBiznesu

Міністерство економіки України (27 червня 2023). єРобота: понад 84 млн грн мікрогрантів на старт або розвиток бізнесу отримають від держави чергові переможці програми URL: https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=7d330a87-f3b1-4b94-a042-2e2ef484e6f8&title=Robota-Ponad84-Mln (дата звернення: 25.06.2023)

Верховна Рада України (2020). Постанова Кабінету Міністрів України Про надання фінансової державної підтримки від 24.01.2020 р. № 28. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text (дата звернення: 25.06.2023)

Міністерство економіки України (26 червня, 2023). За минулий тиждень бізнес отримав 1,7 млрд грн доступних кредитів. URL: https://www.kmu.gov.ua/timeline?&type=posts (дата звернення: 25.06.2023)

Міністерство Економіки України (22 березня, 2023). Інвестиції в Україну та відновлення економіки. URL: https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=62bfd716-8665-4a4c-9e2d-6325ba53b3c8&title=InvestitsiiVUkrainuTaVidnovlenniaEkonomiki (дата звернення: 25.06.2023)

Conference section: *EDUCATION. PEDAGOGY.*
Część konferencyjna: *EDUKACJA. PEDAGOGIA*

СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ СИСТЕМИ «ХАТХА – ЙОГА»

Полулященко Тетяна Леонідівна
Доцентка кафедри спортивних дисциплін навчально-наукового інституту фізичного виховання і спорту ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» м. Полтава, Україна,
lug.ifvis.ksd@gmail.com

Анотація: *В тезах розкрито поняття «Йога», система «Хатха-Йога», охарактеризована практика асан для початківців. Охарактеризовано механізми впливу асан на організм людини в процесі практики «Хатха-Йоги», розкрито та описані типи асан, описано основний феномен взаємного гальмування між м'язами-агоністами і м'язами-антагоністами, який сприяє досягнення позитивних результатів практики. Надані рекомендації стосовно початкового вивчення асан, їх застосування на початковому рівні, підбору та вибудовування комплексів з метою покращення здоров'я та потенціалу студентської молоді.*

Ключові слова: *Йога, асани, практика, хатха-йога, рівновага, здоров'я.*

Древнього індійського мудреця, філософа, лінгвіста, письменника Патанджалі вважають основоположником вчення йогів, який жив у II–I

століттях до н.е. На сьогодні в різних літературних джерелах можна знайти безліч тлумачень системи йогів, але люди які практикують йогу вважають, що не всі вони є правильні. Тому критерієм істинної йоги, практики - йоги вважають має бути сама практика (Франсуаза, 2020). Люди, які змішують різні філософські течії, не володіючи практикою асан, праноямой, крійя – йогою можуть називати себе послідовниками йоги, або люди які прагнуть виконувати фізичні пози, як проявити акробатизму, атлетизму, домагаються ефектності, не дотримуючись моральних норм кодексу йогів такий підхід не має нічого спільного із системою йогів. Йога це система яка передбачає - психопрактику, духовну, ментальну та фізичну практику як методику зміни свідомості, тіла фізично та психіки Розкриваючи поняття «Йога» відомо, що воно походить від санскритського кореня «юдж», що означає «з'єднання, зв'язок, злиття» маючи на увазі єдність, гармонію фізичного і психічного стану людини (Пахомов, 2017).

За історичними даними нам відомо, що Патанджалі запропонував розділити йогу на вісім етапів, які на сьогодні і становлять класичну систему йогів: яма – самовдолання - правильна суспільна поведінка (міжособисті стосунки); нияма – обмеження або кодекс особистої поведінки (внутрішня дисципліна); асана - поза; пранаяма – система дихальних вправ; пратьяхара – почуттєве сприйняття чи «відрив»; дхарана – концентрація думки; дьяхана – медитація (процес відчуття сутності об'єкта, зосередження); самадхи – самореалізація (стан повного відчуття сутності даного об'єкта)) (Патаджалі, 200 р. н. е.). Од же йога означає спосіб життя, яке сприяє досягненню повноцінного фізичного, духовного й морального здоров'я. Система йогів нічого не має спільного з релігією і різними віруваннями. Техніка йогів сурово обґрунтована і застосування практики йоги призводить до бажаних результатів без необхідності вірити в надприродну силу (Джаггі Васудев, 2019).

На практиці у звичайному житті, коли говоримо про йогу, то як правило розглядаємо саму популярну систему «Хатка-Йога» (фізична йога, оздоровча йога). Хоча існує багато її стилів, але всі вони походять від однієї – гігієнічної

системи підтримки душевного і фізичного здоров'я. Трактування слова «хатка» - перекладається з санскриту я «зусилля», «натуга», «натура», «інтенсивність» у словосполученні хатха-йога перекладається, як «зусилля злиття», «посилене єднання», «зусилля з контролю» (Толчєва, 2011). Існує інше трактування слова відповідно до вчення йогів наше тіло живе за допомогою «позитивних» та «негативних» потоків енергії, і коли вони у рівновазі людина має відмінний рівень здоров'я. Мовою древньої символіки «позитивна» енергія (сонце) «Ха», а «негативна» енергія (місяць) «Тха». Однак разом два коренні утворюють слово хатха, що означає дужий. Це ідеально погоджується з тим, як в організмі зрівнюються фізіологічні і біомеханічні протилежності. Прикладом такого балансу є феномен взаємного гальмування між м'язами-агоністами і м'язами-антагоністами. М'язи-агоністи скорочуються і рухають суглоб в певному напрямку, тоді як м'яз-антагоніст розтягується і протидіє цьому руху. Коли м'яз дозволяє м'язу-агоністу сигнал скорочення, м'яз антогоніст одночасно отримує команду розслабитися. Даний феномен можна використовувати під час виконання різних асан. Прикладом може слугувати асана «Хатха-йоги» «Курмасана» де тулуб згинається вперед при цьому розтягує м'яз який випрямляє хребет і квадратні м'язи попереку. Од же під час ознайомлення з системою йога асани (Асана – вправа в якій управління енергією і фізіологічними процесами в організмі здійснюється за рахунок натяжінь, стиснень і напружень в тілі. Асана може бути обумовлена вдихом і видихом, і вимагає обов'язкового перебування деякий час у позі) є однією з перших восьми ступенів її систем, які дозволяють досягнути багато корисних ефектів, але найбільш цінніший для сучасної людини це можливість сповільнитися і побути «тут і зараз» змінивши швидкісне життя на якісне життя. Асани існують для підтримки фізичного і душевного здоров'я, для управління потоком енергії і набуття почуття благополуччя. Асани дозволяють людині зупинятися, оновлюватися і відновлювати сили. Практика асан – це ще дорога до саморозкриття. Вона, як дзеркало показує людині її поведінку, яку вона не помічає за собою в повсякденному житті. Під час виконання асан людина може

спочатку уявити, а потім здійснити зміни, які хоче зробити в середині себе, щоб відчути себе вільніше. Починає помічати помилки та поступово їх виправляти (Сафронов, 2016).

Розкриваючи тему асан варто розкрити механізми впливу асан на організм людини та їх типи. На сьогодні виділяють наступні механізми впливу асан на організм людини: механічний (задіює м'язи, які не задіються при інших навантаженнях; гуморальний (зміни тиску порожнин тіла); психосоматичний (вплив на ті зони де проектуються чакри, мета- зміна стану чакри); рефлекторний (вплив на внутрішні органи); стресовий (мікрострес при надзусилі стимулює лімбічну і гормональну системи); гормональний (вплив на ендокринні залози через кровоток в районі їх розташування); енергетичний (вплив на ефірне тіло людини – перерозподіл енергії) (Ebert,1986).

Асани прийнято розділяти на типи: на розтягування; на скручування; силові; перевернуті; на складання; на рівновагу. Набір вправ для початківців може бути різноманітний і залежить від того, яка школа йоги буде викладати.

У класичній Хатха-йога з метою опрацювання всіх енергетичних каналів і вибудувати взаємодію з зовнішніми енергіями в усіх напрямках асани виконуються блоками: стоячи, сидячи, лежачи, первернуті асани (Садхгуру, 2019).

Балансові асани допомагають освоїти рівновагу і розвинути конценрацію, поставу, плавність рухів, вперненість в собі. Щодо рекомендацій – щоб тримати баланс необхідно концентрувати увагу поглядом на одній нерухомій точці перед собою; розчепленні пальці ніг сприяють фіксації в балансі; починати виконання з простих балансів до поступового переходу до складних. До асан на баланс для початківців можна віднести: Врікшасана, Гарудасану, Ардха Чандрасана.

Стоячі асани є базовими де основний акцент робиться на «заземлення» та «укорінення» для зміцнення ніг та утримання рівноваги. Ці асани допомагають знайти стійкість, розподілити рівновагу і поліпшити поставу. Від чого залежить робота органів почуттів і рівновага нервової системи та зв'язки між усіма

частинами тіла. Для початківців можна рекомендувати наступні асани стоячі: Тадасана; Вірабхадрасана; Уттхіта Тріконасана; Уттхіта Паршваконасана.

Сидячі асани були першими в традиції йоги. Основне їх завдання вважається забезпечити зручність тіла під час практики медитації. За умови освоєння сидячих асан вони зручні – хребет виправляється і тіло менше втомлюється. Також збільшується рухливість суглобів, розтягнення м'язів ніг, поліпшення кровопостачання органів малого таза, відбувається стимулювання парасимпатичної нервової системи, що в свою чергу володіє заспокійливою дією. Для початківців можна рекомендувати наступні асани сидячі: Джин ширшасана; Баддха Конасана; Упавішта Конасана; Ваджрасана.

Перевернуті асани насичують всі органи киснем, покращують кровообіг, загострюють зір і слух, продовжують молодість. «Переворот» у просторі робить на людину найпотужніший психоенергетичний вплив, сприяє людині знайти щиру свідомість, можливість змінити точку зору. Для початківців можна рекомендувати наступні перевернуті Асани: Халасана; Віпаріта Карань Мудра; Сарвангасана.

Основним завданням відновлювальних асан – зняття напруги в тілі і відновлення енегретичного балансу. Для початківців можна рекомендувати наступні відновлювальні асани: якщо виконували асану стоячі , то можна виконати Тадасану і вирівняти тіло; якщо асана сидяча то, то можна виконати Баласану; у положенні лежачі виконується Шавасана, вона є традиційною і завершує практику асан.

Для практики варто обирати пози в межах кожного блоку, які наразі доступні. Виконання асан повинні бути спрямовані як на праву так і на ліву сторони, що дасть симетричності. Враховувати принцип компенсації (після нахилу-прогин; після напруги- розслаблення; після силового впливу-розтягнення; після повороту вправо- поворот вліво і т. д.). За допомогою усвідомленого вдиху можна зосередитись на тому що відбувається навколо, відкриття для прийняття життєвої сили. Через видих можна відчути себе частиною цілого (Толчєва, 2012).

Підводячи підсумки вищесказаного можна стверджувати, що практика «Хатка-йога» має потужний вплив на організм людини: - Врівноважують всі частини тіла відносно один одного, відповідно до їх функціоналу; - Допомагають відновлювати і підтримувати здоров'я опорно-рухового апарату, а також всіх внутрішніх органів; - Сприяють зміцненню і розтягуванню м'язів і зв'язок; - Готують тіло до «йоги по-дорослому», очищаючи і живлячи його; - Стабілізують психіку і розум; - Дозволяють побути в теперішньому моменті; - Управляти стресом; - Показують нам наші стереотипи і поведінкові моделі, допомагаючи змінитися на краще; - Розкривають енергетичний потенціал, готуючи фізичне тіло для сприйняття більш тонких вібрацій.

Список використаних джерел:

Анатолій Пахомов (2017). *Хатха Йога. Коректний підхід до хребта*. Київ: ТОВ НВП Інтерсервіс.

Сафронов, А. Г. (2016). *Йога: фізіологія, психосоматика, біоенергетика* (вид. 3). Харків: Ритм-плюс.

Джаггі Васудев (Садхгуру) (2019). Внутрішня інженерія. Видавництво: BookChef.

Франсуаза Барбір Фрідман (2020). *Yoga for Pregnancy, Birth and Beyond. Stay Strong, Supported, and Stress-free*. Видавництво: DK (Dorling Kindersley).

Толчєва, Г. В. (2011). *Програма занять з хатха-йоги для студенток початкового рівня підготовленості*: метод. рек. для організації самост. позааудит. роботи з фіз. вихов. студ. вищ. навч. закл. Держ. закл. "Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка".

Толчєва, Г.В. (2012). Організація тренувальних занять хатха-йогою зі студентами вищих навчальних закладів у процесі позааудиторної роботи. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*, *4*(20), 191-193.

Dietrich Ebert. (1986). *Physiologische Aspekte des Yoga*. 1.Aufl. Leipzig: Georg Thime.

Хорхе Анхель. (1966). *Тлумачення поняття «йога».* URL: https://newacropolis.org.ua/articles/shcho-take-ioha-khto-taki-iohy.

Система йоги Патанджалі (200 р.н.е.) (n.d.). https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0_%D0%B9%D0%BE%D0%B3%D0%B8_%D0%9F%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BB%D1%96

Conference section: *EDUCATION. PEDAGOGY.*
Część konferencyjna: *EDUKACJA. PEDAGOGIA*

ВПЛИВ КЛІПОВОГО МИСЛЕННЯ НА ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СУДНОВИХ МЕХАНІКІВ

Кононова О. Ю.
Викладач, Відокремлений структурний підрозділ «Морський фаховий коледж» Херсонської державної морської академії, Херсон, України

Анотація: *тези присвячені актуальній проблемі «кліпового мислення», визначено позитивні та негативні риси цього явища. Мета дослідження – обґрунтувати найбільш ефективні методики роботи з «кліповим мисленням». Зроблено висновок про те, що необхідно формувати у здобувачів освіти (ЗО) аналітичне та понятійне мислення у поєднанні з «кліповим». Охарактеризовано феномен «кліпового» мислення та окреслено перспективні методики навчання ЗО з метою використання позитивних сторін такого мислення та мінімізації негативних проявів «кліповості». Обґрунтовано специфіку застосування кейс-методу при навчанні ЗО, який розвиває креативні здібності, підвищує рівень аналітичного та критичного мислення. У процесі навчання запропоновано практикувати навчально-пошукові методи в режимі*

діалогу, конструювання ситуацій, часті зміни діяльності із застосуванням онлайн та офлайн-технологій.

Ключові слова: *поверхневе сприйняття, кейс метод, діджитал-технології, англомовне спілкування, системне мислення.*

Вступ. Прискорення темпу життя, глобальний перехід людства в онлайн простір, збільшення потоку інформації та поверхневого розважального контенту формує у сучасного покоління необхідність часто перемикати увагу і все робити по найменшому опору, що у свою чергу сприяє виникненню нового типу пізнавальної діяльності – «кліпового мислення» (КМ). «Кліпове» подання інформації сьогодні скрізь, її атрибути це яскрава візуалізація, емоційність, асоціативність, стисліть, висока швидкість сприйняття картинок, постійне оновлення. «Clip» у перекладі з англійської означає фрагмент тексту або уривок відео, яке не передбачає вдумливого сприйняття складної та структурованої інформації. Такий спосіб подання інформації провокує «кліпове» ставлення до життя, коли світ сприймається не цілісно, але як послідовність деяких безладних подій. Людина перестає заглиблюватися у інформацію і читає лише поверхневі факти.

Метою дослідження є аналіз феномену «кліпового» мислення як фактору, що сприяє розвитку системного мислення, вмінню здійснювати узагальнення, аналізувати і здійснювати висновки.

Завдання дослідження:

1. Охарактеризувати феномен «кліпове» мислення;
2. Проаналізувати переваги і недоліки використання КМ при формуванні комунікативної компетентності майбутніх судномеханіків;
3. Обґрунтувати найбільш ефективні методики навчання з метою використання позитивних сторін такого мислення та зменшення негативних проявів «кліповості».

Результати дослідження. Одним із перших почав досліджувати феномен «кліпового мислення» французький соціолог Моль, виділивши

характерні риси «мозаїчної культури» (Моль, 2019). Він вважав, що сучасна культура постмодерну формує індивідів із розщепленою свідомістю, не здатних до системного мислення. Маклюен (McLuhan, Hutchon, & McLuhan, 1977) вважає, що суспільство трансформується в «електронне» суспільство і лінійна послідовність символів перестає бути основою культури. За Тоффлером людство живе у світі кліп-культури, визначальною рисою якої є поширення кліп інформації: оголошення, команди, уривки новин (Тоффлер, 2004).

Сучасній людині дедалі важче здійснювати логічне міркування і мислити системно, а також відшуковувати новаторські і неочікувані шляхи для вирішення завдань в умовах величезного інформаційного простору, де доступ до необхідних даних можливий за один клік або зазвичай за допомогою простої голосової команди. Нездатність аналізувати інформацію є наслідком того, що її образ не затримується в думках надовго і швидко замінюється на іншу, як при перемиканні каналів або перегляді новин. ЗО зараз не готові тривалий час сприймати і обробляти великий обсяг інформації, перед сучасними педагогами стоїть непросте завдання – побудувати навчання та комунікацію зі ЗО таким чином, щоб підвищити їх залученість, орієнтованих на динамічну подачу яскравої та емоційно забарвленої інформації, у навчальний процес (Литвинова, 2017). Необхідно вирішення низки протиріч, оскільки традиційний освітній процес викладання, який чудово підходив попереднім поколінням нині є менш ефективним для сучасних ЗО.

Застосування КМ у навчанні дозволяє запам’ятовувати великі обсяги інформації, без сприйняття її змістовності, тому ЗО, вивчивши певний матеріал відразу його можуть забути. Такий спосіб запам’ятовування є простим і швидким, він може допомогти при вивченні іноземного «вокабуляру», де простіше запам’ятати нове слово, використовуючи асоціацію. Але такий засіб зовсім неприпустимий щодо більш точних наук (математики чи фізики). Використання КМ може привести до простого заучування будь-яких термінів, правил, визначень, формул, але при цьому розуміння процесів, які всі ці формули та терміни позначали, буде втрачено (Kornuta, Pryhorovska, &

Potiomkina, 2017). При спілкуванні із ЗО краще демонструвати навчальний матеріал, використовуючи діджитал-технології (наприклад, інтерактивну дошку, яка може продемонструвати роботу різного обладнання на судні в розрізі), а не просто розповідати лекцію, щоб утримати їхню увагу (інформація має бути відразу зрозумілою та «чіпляючою»), подавати інформацію в доступному вигляді (переважно візуальному), залучати до активної взаємодії (Литвинова, 2017).

Необхідно наголосити, що «кліпове мислення» має негативний вплив на формування англомовного спілкування, де важлива емоційна складова, яка в даному випадку, буде внаслідок швидкості сприйняття інформації та недостатнього осмислення її змісту частково або повністю втрачена. Найбільш дієвим засобом буде читання літератури, але «не кліпової» з подальшим закріпленням прочитаного на занятті (виконання вправ на відтворенням, дискусією, складання діалогів, тощо), що сприятиме побудові більш «цілісної», а не «фрагментарної» картини. Система сучасної освіти передбачає не стільки повідомлення нової інформації, скільки навчання користуванню цією інформацією, формування вміння орієнтуватися в інформаційному середовищі, вироблені навичок самоосвіти та творчого мислення (Keller, 2010). Для розвитку креативних здібностей суднових механіків, підвищення рівня аналітичного та критичного мислення можна використовувати кейсовий підхід у навчанні, пропонуючи ЗО завдання (близькі до реальних професійних ситуацій) та пошук їх оптимальних рішень. Такі завдання привчають їх аналізувати конкретні робочі ситуації, вивчали та давали оцінку реальним виробничим проблемам, надаючи оптимальні рішення. Цей метод робить із ЗО активних учасників освітнього процесу, змушує відмовитися від ролі пасивних слухачів, припускаючи активну роботу в групах, участь у дискусіях, відпрацювання практичних знань, боротьбу за свою позицію. Доречно зазначити, що на перший план виходить розвиваюча функція навчання. Використовуються навчально-пошукові методи у режимі діалогу, конструювання ситуацій, зміна діяльності та багатозадачність. Для розвитку

англомовного спілкування корисно також проводити дискусії, мозкові штурми, проектування, організація форумів, студентських конференцій та круглих столів з обговорення актуальних питань з навчальних курсів. У цьому відношенні комп'ютерні технології теж є надійним помічником. Робота над спільними проектами, дослідницькими постерами, всі традиційні форми колективної наукової роботи, спрямованої на вирішення практичних комунікативних завдань, як і раніше, актуальні.

Висновки. Таким чином, сучасні інформаційні технології, викликавши до життя «кліпову» свідомість, можуть стати у вузі засобом, що сприяє розвитку системного мислення, вміння узагальнювати та розмірковувати, встановлювати зв'язки між пізнавальними об'єктами, аналізувати їх і робити висновки, тобто сприяти перетворенню здобувача освіти в освіченого, цілісного та мислячого сучасного фахівця, суднового механіка. У процесі викладання важливо враховувати особливості здобувачів освіти, вміти використовувати позитивні сторони «кліпового» мислення та правильно використовувати його мінуси, звертаючи їх у плюси. Не слід намагатися переробити здобувачів освіти або боротися з «кліповістю», як і працювати за старою методологією в навчальному процесі. Завдання сучасних закладів вищої освіти полягає у підготовці таких професіоналів, які володітимуть не тільки гнучкістю та варіативністю рішень проблемних ситуацій, а й швидкістю реагування на зміни, що відбуваються, знання своїх обов'язків згідно рангу на судні, вільному спілкуванні між членами мультинаціонального екіпажу.

Список використаних джерел:

Литвинова, М. Б. (2017). *Досвід діагностики кліпового мислення*. http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_76%283%29__30

Moles, A. A. (2019). *Sociodynamique de la culture*. Walter de Gruyter GmbH & Co KG.

Тоффлер, Е. (2004). *Третя хвиля.* http://kyiv-heritage-guide.com/sites/default/files/

Keller, J. (2010). *Motivational Design for Learning and Performance: The Arcs Model Approach.* http://www.springer.com/la/book/9781441912497

Kornuta, O., Pryhorovska, T., & Potiomkina, N. (2017). *Clip Thinking and Clip Perception: Teaching Methods Aspect.* https://openedu.kubg.edu.ua/journal/index.php/openedu/article/view/71

McLuhan M., Hutchon K., & McLuhan E. (1977). *City as Classroom: Understanding Language and Media.* Toronto: The Book Society of Canada.

Conference section: *EDUCATION. PEDAGOGY.*
Część konferencyjna: *EDUKACJA. PEDAGOGIA*

ЩОДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТІ

Загорулько М.О.
кандидат педагогічних наук, науковий співробітник відділу міжнародних зв'язків та наукової співпраці, Інститут педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна

Анотація: *автором розглянуто питання застосування штучного інтелекту в освіті, виклики, які постають перед дослідниками під час окреслення потенційних підходів до просування та викладання знань про штучний інтелект на всіх рівнях освіти та розроблення системи персоналізованого керівництва з навчання.*

Ключові слова: *штучний інтелект в освіті, інтелектуальні системи навчання, адаптивна система навчання*.

Швидкий розвиток обчислювальної техніки та методів обробки інформації прискорив прогрес та застосування штучного інтелекту (ШІ), метою якого є надання комп'ютерам можливості виконувати завдання за допомогою моделювання інтелектуальної поведінки людини, такої як змога робити висновки, здійснювати аналіз та приймати рішення (Duan, Edwards, & Dwivedi, 2019). За останні десятиліття вчені, які проводили дослідження штучного інтелекту, повідомили про значний прогрес. За допомогою таких методів, як звичайне машинне навчання або сучасне глибоке навчання, все більша кількість продуктів може надавати так звані «інтелектуальні послуги», роблячи висновки або поводячись як люди. В даний час штучний інтелект застосовується в різних областях, таких як розпізнавання зображень і голосу, прийняття рішень, обробка природної мови та переклад між мовами, в різних формах, таких як комп'ютерні програми, додатки, вбудовані системи управління обладнанням або роботами (Malykhin, Aristova, & Opaliuk, 2023; Malykhin, Aristova, & Melikova, 2023).

Оскільки питання використання штучного інтелекту в освіті розробляється вже більше 30 років (O'Shea & Self, 1986), застосування штучного інтелекту в освіті в останні роки привернуло додаткову увагу дослідників як з інформатики, так і з освітньої галузі через швидкий розвиток штучного інтелекту. Можна зробити припущення, що буде проводитися все більша кількість досліджень, які будуть застосовувати ШІ в закладах освіти, а також окреслювати потенційні підходи до просування та викладання знань про ШІ на всіх рівнях освіти. Наприклад, чи буде використання роботів у класах сприяти підвищенню мотивації та залучення учнів до процесу навчання? Чи можуть учні, які вивчають англійську як іноземну мову досягти кращих результатів у написанні текстів англійською мовою при навчанні за програмою оцінки статей англійською мовою, ніж ті, хто навчається за традиційною методикою? Як технології штучного інтелекту можуть допомогти органам управління освітою вирішувати відкриті проблеми в сфері освіти й справлятися з ними шляхом прийняття ефективних рішень? та ін.

Однією з найважливіших цілей штучного інтелекту в освіті є надання персоналізованого керівництва з навчання або підтримки окремим учням на основі їх стилю навчання, уподобань або особистих характеристик (Hwang, 2014). Найважливішою проблемою є надання системам навчання можливості виступати в якості інтелектуального наставника шляхом включення знань та інтелекту досвідчених педагогів у процес прийняття рішень в системі, особливо за потреби в профілактиці та втручання в індивідуальні освітні траєкторії учнів, аналізуючи їхній статус навчання або поведінку (Hart, 2016). На початку 1980-х років питання інтелектуальних систем навчання (intelligent tutoring systems (ITSs)) почало розроблятися дослідниками освітніх технологій та інформатики (Van Seters, Ossevoort, Tramper, & Goedhart, 2012).

Нещодавно велику увагу привернув відповідний термін адаптивна система навчання, в якому підкреслюється мета полегшення навчання окремих учнів шляхом адаптації декількох можливих аспектів систем навчання, таких як користувальницькі інтерфейси, навчальний контент або шляхи навчання, засновані на статусі кожного учня (Essa, 2016; Xie et al., 2017).

Використання штучного інтелекту в освіті створило нові можливості для проєктування продуктивної навчальної діяльності та розробки кращих навчальних програм або середовищ, вдосконалених за допомогою технологій. Однак для більшості дослідників та практиків як у галузі комп'ютерів, так і в освіті залишається складним завданням впровадження відповідних заходів або систем (Kay, 2012). Проблеми розробки інтелектуальних систем навчання й адаптивних навчальних систем пов'язані не тільки з навичками комп'ютерного програмування, а й з методами моделювання інтелекту експертів-людей. Останні включають знання та досвід викладачів-людей для винесення суджень і прийняття рішень на основі найкращих наявних фактичних даних, які допомагають вирішувати проблеми окремих учнів і допомагають їм краще вчитися. Ці проблеми виникають через те, що штучний інтелект в освіті є надзвичайно технологічно залежною та міждисциплінарною сферою. Не знаючи ролі штучного інтелекту в освіті, а також функціонування технологій

штучного інтелекту, дослідники можуть не мати змоги ефективно впроваджувати програми та заходи ШІ в освіті, не кажучи вже про те, щоб піднімати та досліджувати цінні питання досліджень штучного інтелекту в освіті.

Наприклад, додаток зі штучним інтелектом може грати роль репетитора, який спостерігає за навчальними процесами учнів, аналізує їх успішність і надає їм миттєву допомогу в залежності від їх потреб.

Виходячи з потенційних потреб учнів, міждисциплінарна команда (наприклад, до складу якої входять фахівці з комп'ютерних технологій та навчання) може розробити інтелектуальну систему навчання, яка дозволяє учням навчатися, практикуватися та взаємодіяти з однолітками чи вчителями, а також надає підказки, керівництво та підтримку окремим особам на основі їх статусу чи потреб. З іншого боку, знаючи можливості та особливості технологій штучного інтелекту, шкільні вчителі могли б упроваджувати відповідні програми штучного інтелекту у своїх класах для підвищення успішності учнів, мотивації або залученості, в той час як дослідники в галузі освіти можуть вивчати наслідки застосування штучного інтелекту в освітньому процесі.

Список використаних джерел:

Duan, Y., Edwards, J. S., & Dwivedi, Y. K. (2019). Artificial intelligence for decision making in the era of Big Data – evolution, challenges, and research agenda. *International Journal of Information Management, 48,* 63–71. doi:10.1016/j.ijinfomgt.2019.01.021

Essa, A. (2016). A possible future for next generation adaptive learning systems. *Smart Learning Environments, 3(1).* Article 16. doi:10.1186/s40561-016-0038-y

Hart, S. A. (2016). Precision education initiative: Moving toward personalized education. *Mind, Brain, and Education, 10(4),* 209–211. doi:10.1111/mbe.12109

Hwang, G. J. (2014). Definition, framework, and research issues of smart learning environments-a context-aware ubiquitous learning perspective. *Smart Learning Environments, 1(1),* 4. doi:10.1186/s40561-014-0004-5

Kay, J. (2012). AI and education: Grand challenges. *IEEE Intelligent System*s, *27(5),* 66–69. Retrieved from http://refhub.elsevier.com/S2666-920X(20)30001-1/sref21

Malykhin, O., Aristova, N., & Melikova, S. (2023). *Developing Computer Engineering and Information Technology Undergraduates' Learner Autonomy: Individualised Instruction in English Classroom*. Proceedings of the 14th International Scientific and Practical Conference. (Vol. 2, pp. 176-181). Retrieved from http://journals.ru.lv/index.php/ETR/article/download/7227/5973

Malykhin, O., Aristova, N., & Opaliuk, T. (2023, June). *Didactic Potential of Humanities in Developing Transformative Competencies among Computer Engineering and Information Technology Undergraduates*. ENVIRONMENT. TECHNOLOGIES. RESOURCES. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (Vol. 2, pp. 169-175). Retrieved from http://journals.rta.lv/index.php/ETR/article/download/7274/5974

O'Shea, T., & Self, J. (1986). Learning and teaching with computers*: The artificial intelligence revolution.* Prentice Hall Professional Technical Reference. Retrieved from http://refhub.elsevier.com/S2666-920X(20)30001-1/sref30

Van Seters, J. R., Ossevoort, M. A., Tramper, J., & Goedhart, M. J. (2012). The influence of student characteristics on the use of adaptive e-learning material. *Computers & Education*, 58, 942–952. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2011.11.002

Xie, H., Zou, D., Wang, F. L., Wong, T. L., Rao, Y., & Wang, S. H. (2017). Discover a learning path for group users: A profile-based approach. *Neurocomputing*, *254*, 59–70. doi:10.1016/j.neucom.2016.08.133

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ТА МЕТОДИКА В УКРАЇНСЬКІЙ МУЗИЧНІЙ ОСВІТІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТЕНДЕНЦІЙ

Івашко О.Я.

аспірант кафедри музичного мистецтва, викладач першої категорії ЛМШ №2, кафедра музикознавства та хорового мистецтва, факультету культури і мистецтв Львівського національного університету імені Івана Франка, м. Львів, Україна

Анотація: *У тезах досліджуються педагогічні ідеї та методика в українській музичній освіті в контексті європейських тенденцій. Розглядається проблема української музичної освіти в історичному аспекті та її взаємозв'язок з основними тенденціями національного освітнього процесу. Аналізується стан досліджень у вітчизняному мистецтвознавстві щодо проблем розвитку музичної освіти в Україні на сучасному етапі, зокрема інклюзії. Вивчається роль інклюзії в українській музичній освіті в контексті європейських тенденцій та розглядаються роботи провідних фахівців в цій галузі. Методи дослідження включають теоретичний аналіз психолого-педагогічної та музикознавчої літератури, підручників та методичних посібників з даної проблеми, а також емпіричні спостереження за процесом навчання дітей з обмеженими можливостями.*

Ключові слова: *педагогіка, методика, інклюзія, музична освіта.*

Вступ. Дослідження феномену національної музичної школи продемонструвало, що проблема української музичної освіти в історичному контексті є найважливішою для розуміння основних тенденцій та закономірностей національного освітнього процесу в Україні. Попри значну увагу вчених до різних аспектів мистецько-освітньої проблематики, у вітчизняному мистецтвознавстві помітно бракує досліджень, присвячених проблемам розвитку музичної освіти в Україні на сучасному етапі, зокрема

інклюзії. Достеменно відомо, що в українській музичній освіті інклюзія виступає, як актуальна складова. В рамках європейських тенденцій це питання опрацьовується та вдосконалюється впродовж століть та набуває все більшої актуальності в Україні.

Огляд літератури. У досліджуваній галузі необхідно зазначити видатних науковців, які внесли суттєвий внесок у розвиток педагогічної практики для людей з вадами зору в контексті музичної освіти (Сідлецька, 2012; Goncu & Klein, 2001). Зокрема, потрібно відзначити Підгорнову Олену (2021), Потимко Оксану (2016), адже вони зосереджують свої зусилля на створенні безбар'єрного середовища, що сприяє рівному доступу та ефективному навчанню учнів з вадами зору.

До прикладу, Підгорнова Олена (2021) - вчена, який активно досліджує педагогічні ідеї та методику, спрямовані на вдосконалення навчального процесу для дітей з вадами зору в музичній освіті. Її дослідження зосереджені на розробці та впровадженні інклюзивних підходів та методик, що сприяють активному та різноманітному участі учнів з вадами зору у музичному навчанні. У свою чергу, Потимко Оксана (2016) - вчителька музики та дослідниця, яка активно працює над створенням інклюзивних освітніх середовищ для учнів з вадами зору. Її робота спрямована на розробку та впровадження методик, що враховують потреби та можливості цих учнів, зокрема використання адаптивних музичних інструментів та технологій. Ці видатні науковці та педагоги відіграють важливу роль у розвитку безбар'єрного середовища для навчання учнів з вадами зору в контексті музичної освіти.

Методологією та теоретичними засадами дослідження виступили психолого-педагогічні положення щодо інклюзивної освіти, специфіки творчої діяльності; особливості професійної діяльності вчителя музики в умовах інклюзивної освіти; дослідження з проблем дитячого виконавства як засобу музичного навчання і виховання. Методологія дослідження включала комплекс підходів та методичних засобів для вивчення педагогічних ідей та методики в українській музичній освіті в контексті європейських тенденцій. У процесі

дослідження застосовувався теоретичний аналіз психолого-педагогічної та музикознавчої літератури, підручників та методичних посібників, що стосуються обраної дилеми наукової розвідки. Щонайперше, було здійснено теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури, що дозволяє отримати систематизовану інформацію про різні педагогічні ідеї та методики, що застосовуються в українській музичній освіті. Цей аналіз дозволяє розкрити теоретичні основи та концептуальні засади використання певних підходів у навчанні музики. Наступним методом дослідження є аналіз музикознавчої літератури, який спрямований на вивчення наукових досліджень, статей та публікацій, що стосуються музичної освіти. Цей аналіз дає можливість оцінити сучасний стан досліджень у галузі музичної освіти в Україні та за кордоном, а також виявити ключові тенденції та напрямки розвитку. До того ж, використовуються підручники та методичні посібники, які розкривають практичні аспекти викладання музики в українській освітній системі. Це дозволяє отримати конкретні приклади педагогічної практики та методичні рекомендації, які використовуються в українській музичній освіті. Нарешті, виконуються емпіричні спостереження за процесом навчання дітей з обмеженими можливостями в музичній освіті. Це дозволяє збирати первинні дані про ефективність та результативність застосування певних педагогічних ідей та методик у практичній діяльності. Застосовані методи дослідження взаємодіють між собою, створюючи комплексний підхід до вивчення педагогічних ідей та методики в українській музичній освіті в контексті європейських тенденцій.

Результати дослідження. Поширення в Україні процесу інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями є не лише відображенням часу, але й ще одним кроком до забезпечення повної реалізації дітей з особливими потребами на якісну освіту. Узагальнивши сутність інклюзивного навчання, як психолого-педагогічного феномену, можна дійти висновку, що воно розкриває сутність реальних явищ, теоретичні та практичні питання, які дають змогу зрозуміти закономірності навчально-виховного процесу в умовах інклюзивної

освіти не лише в загальноосвітній школі, а й у музичних та мистецьких школах. В процесі аналізу психолого-педагогічних характеристик дітей з порушенням зору та враховуючи взаємодію двох основних факторів розвитку особистості - біологічного і соціального, можна визначити, що зоровий дефект є біологічною неблагополучністю та фізичною вадою дитини. Відтак, якщо оточуюче середовище не належним чином адаптується до потреб і можливостей такої дитини, виникають складнощі у процесі її соціалізації. В процесі дослідження психолого-педагогічних аспектів, важливо звернути увагу на те, що зоровий дефект є не лише фізичною обмеженістю, а й впливає на психологічний та соціальний аспекти розвитку дитини. Розуміння цього факту є важливим для забезпечення належного розвитку та соціалізації дітей з порушенням зору.

Висновки. Отже, підкреслюючи роль біологічних та соціальних факторів, можна зробити висновок, що зоровий дефект у дітей є біологічною неблагополучністю та фізичною вадою, які потребують належного врахування та підтримки з боку оточуючого середовища для забезпечення успішної соціалізації цих дітей. Серед основних завдань професійної діяльності сучасного вчителя є розвиток музичних здібностей та емоційної сфери учнів, здійснення естетичного виховання засобами мистецтва у відповідності до програми, що реалізується у навчальному закладі. Але професійна діяльність вчителя музики в умовах інклюзивної освіти є специфічною і вимагає освоєння нових професійних знань, докладання певних зусиль для досягнення результату – створення оптимальних умов на уроці для розвитку творчих можливостей кожної особливої дитини, а психокорекційна робота з використанням музичної терапії в інклюзивному середовищі у різних її проявах виступає засобом, який забезпечує нормалізацію життєдіяльності дітей з особливими потребами.

Гра на сопілці та бандурі є одним із улюблених видів музичної діяльності серед дітей з порушенням зору. На підставі власного педагогічного досвіду можна зробити висновок, що належна робота з дітьми з порушенням зору передбачає застосування різних методів, які сприяють їх успішному навчанню та розвитку. Серед найефективніших методів можна виділити пояснювально-

ілюстративний метод, який допомагає учням зрозуміти матеріал за допомогою пояснень та візуальних зображень. Репродуктивний метод використовується для закріплення знань та навичок, а пошуковий метод спонукає учнів до самостійного дослідження та виявлення нових знань. Також, творчий метод дозволяє стимулювати творчість та самовираження учнів з порушенням зору. Для більш глибокого розуміння ефективності цих методів можна провести аналіз педагогічних досліджень, де розглядаються результати застосування кожного з них у роботі з дітьми з порушенням зору. Такий аналіз допоможе виявити переваги та обмеження кожного методу, а також розкрити його вплив на розвиток психологічних, соціальних та когнітивних аспектів учнів. Отже, розширюючи аналіз, можна з'ясувати, які саме аспекти розвитку підтримуються кожним з методів, які можливості та перспективи вони надають для дітей з порушенням зору, а також як вони впливають на їхню мотивацію та самостійність у навчанні.

Список використаних джерел:

Сідлецька, Т. І. (2012). Музична освіта в Україні: стан, проблеми, перспективи. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*, (*29*), 462-467.

Потимко, О.З. (2016). *Українська модель інклюзивної освіти незрячої дитини: система цінностей та компетентностей*. Львів-Київ: Видавництво Львівської Політехніки.

Goncu, A., & Klein, E. L. (2001). *Children in Play, Story, and School*. Guilford Press, 72 Spring Street, New York, NY 10012.

Підгорнова, О. В. (2021). *Нотна система Луї Брайля, як основа ефективного навчання дітей з вадами зору в мистецькій школі*. Київ. http://arts-library.com.ua/xmlui/handle/123456789/810

РЕАЛІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМАТІ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ

Масенко Л. В.

доцент факультету фізичного виховання, спорту та здоров'я

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

м. Київ, Україна

Анотація: *в тезах розглядається актуальне питання організації фізичного виховання під час переходу до онлайн-навчання. Розкрито основні виклики та проблеми, з якими стикаються педагоги та здобувачі освіти в контексті віддаленої освіти у сфері фізичного розвитку. Автор досліджує способи вирішення цих проблем. Тези надають практичні поради для вчителів та освітніх закладів, які мають зацікавленість у забезпеченні повноцінного фізичного виховання своїх студентів під час періоду дистанційної освіти. Вона підкреслює важливість створення належних умов та ресурсів для збереження активності та здоров'я студентів у цифровому навчальному середовищі.*

Ключові слова: *фізичне виховання, онлайн-навчання.*

Онлайн-навчання принесло численні виклики для фізичного виховання, оскільки воно передбачає активну фізичну діяльність та взаємодію (Webster et al., 2021).

Досвід трьох років дав можливість визначити деякі з основних проблем фізичного виховання через онлайн-навчання:

Обмеженість фізичного активності. Онлайн-навчання зазвичай вимагає, щоб студенти були перед екраном комп'ютера або іншого пристрою протягом багатьох годин на день, що призводить до недостатньої фізичної активності.

Відсутність спортивного обладнання. Багато дітей та молоді не мають доступу до спортивного обладнання, яке можна використовувати вдома, такого

як гантелі, бігова доріжка або стіл для настільного тенісу. Це обмежує можливості для занять фізичною активністю.

Відсутність спільної активності. Фізичне виховання зазвичай включає в себе спільну гру та взаємодію з іншими студентами, що сприяє соціальному розвитку. Онлайн-навчання може зробити це менш доступним.

Брак мотивації. Без вчителя фізичного виховання, який надихає та надає структуровані заняття, деякі студенти можуть втратити мотивацію до фізичної активності та завершити її (Silva et. al., 2019).

Технічні проблеми. З'єднання із відеоконференціями може бути ненадійним, що робить важчим проведення онлайн-занять фізичною активністю.

Фізична безпека. Студенти можуть потенційно травмуватися під час виконання фізичних вправ вдома, особливо якщо вони не мають необхідних знань та навичок.

Для вирішення цих проблем важливо створити належні умови для фізичного виховання під час онлайн-навчання, сприяти мотивації та підтримувати соціальну взаємодію в межах можливостей онлайн-середовища (Daum & Buschner, 2014). Проведення занять з фізичного виховання онлайн стало викликом сьогодення, але існують способи, які допоможуть зробити їх ефективними та цікавими для здобувачів освіти (Daum, 2020). Організація спортивних секцій для студентів онлайн вимагає спеціального підходу та уваги до частини аспектів таких як:

Вибір платформи та інструментів. Оберіть платформу для проведення спортивних секцій. Популярні варіанти включають веб-конференційні платформи, такі як Zoom або Microsoft Teams, а також спеціалізовані сервіси для тренувань і фітнесу.

Розклад занять. Створіть розклад занять та розповсюджуйте його серед студентів. Забезпечте регулярність і стабільність розкладу для збереження інтересу.

Реєстрація і участь. Організуйте систему реєстрації для участі студентів в спортивних секціях та ведіть базу даних учасників.

Оснащення. Забезпечте викладачів та студентів необхідним обладнанням, яке може знадобитися для занять (якщо це можливо). Це можуть бути килимки для йоги, гантелі для фітнесу тощо.

Використання відео та інтерактивність. Запропонуйте відеоролики з різними фізичними вправами, які студенти можуть повторити. Залучайте студентів до активного спілкування та участі під час занять. Використовуйте чат, опитування та інші інтерактивні функції платформи.

Адаптовані програми. Спроєктуйте програми, які можна адаптувати до різних рівнів фізичної підготовки студентів. Враховуйте індивідуальні можливості та обмеження студентів, надаючи адаптовані завдання для різних рівнів фізичної активності та здоров'я.

Мотивація та підтримка. Надайте стимул для участі, включаючи віртуальні нагороди або конкурси. Також створіть спільну групу, де студенти зможуть обмінюватися досвідом та підтримувати одне одного.

Оцінювання та відстеження прогресу. Розробіть систему відстеження прогресу для студентів, яка дозволить виміряти їхні досягнення і покращити їхню фізичну підготовку.

Комунікація. Забезпечте ефективну комунікацію між викладачами та студентами. Важливо повідомляти про зміни в розкладі, нові можливості та інші важливі оголошення.

Правила безпеки. Підкреслюйте важливість правил безпеки під час виконання фізичних вправ та вказуйте на потенційні ризики.

З цими підходами, онлайн-заняття з фізичного виховання можуть бути ефективним та цікавим способом підтримати фізичну активність студентів під час навчання у віддаленому режимі.

Список використаних джерел:

Webster, C. A., D'Agostino, E., Urtel, M., McMullen, J., Culp, B., Egan Loiacono, C. A., & Killian, C. (2021). Physical education in the COVID era: Considerations for online program delivery using the comprehensive school physical activity program framework. *Journal of Teaching in Physical Education: JTPE, 40*(2), 327–336. https://doi.org/10.1123/jtpe.2020-0182

Silva, R. C. A., Silva, V. L. D. F., & Silva, A. P. (2019). Distance learning for teaching in physical education. *Motriz: Revista de Educação Física, 25*, e101832.

Daum, D. N., & Buschner, C. (2014). Research on teaching blended and online physical education. *Handbook of research on K-12 online and blended learning*, 201-222.

Webster, C. A., D'Agostino, E., Urtel, M., McMullen, J., Culp, B., Egan Loiacono, C. A., & Killian, C. (2021). Physical education in the COVID era: Considerations for online program delivery using the comprehensive school physical activity program framework. *Journal of Teaching in Physical Education: JTPE, 40*(2), 327–336. https://doi.org/10.1123/jtpe.2020-0182

Daum, D. N. (2020). Thinking about hybrid or online learning in physical education? Start here!: Editor: Brian Mosier. *Journal of Physical Education, Recreation and Dance, 91*(1), 42–44. https://doi.org/10.1080/07303084.2020.1683387

Conference section: *EDUCATION. PEDAGOGY.*
Część konferencyjna: *EDUKACJA. PEDAGOGIA*

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Сніжана Юлдашева

викладач Бериславського фахового педагогічного коледжу імені В.Ф.Беньковського Херсонського державного університету
uldashevas@gmasil.com

Анотація: *Сучасним світовим співтовариством активно і контроверсійно обговорюється питання використання штучного інтелекту, зокрема в освітньому процесі. Різні науковці формулюють гіпотези щодо користі та шкоди від цього інноваційного підходу. Тому дослідження теми використання штучного інтелекту для здійснення освітнього процесу набуває актуального значення. Автором досліджено поняття «штучний інтелект», описано його історію виникнення, позитивні та негативні аспекти використання штучного інтелекту в галузі освіти, а також теоретичні питання використання штучного інтелекту для здійснення інклюзивної освіти.*

Ключові слова: *штучний інтелект, здійснення інклюзивної освіти, використання технологій в освіті, інноваційні підходи до навчання, штучний інтелект у педагогічних процесах.*

Вступ

Штучний інтелект (ШІ), відомий також як artificial intelligence (AI), — методологія, спрямована на те, щоб надати комп'ютерам та програмному забезпеченню здатність «мислити» аналогічно людському мозку (Що таке штучний інтелект: історія, види та складові, 2023). Це досягається шляхом дослідження закономірностей функціонування людського мозку та аналізу когнітивних процесів. Одним із результатів цього дослідження є розробка інтелектуального програмного забезпечення та систем. Системи штучного інтелекту взаємодіють з великими обсягами даних, використовуючи водночас інтелектуальні ітеративні алгоритми обробки (Мар'єнко &Коваленко, 2023). Ця сполученість дає змогу системам вчитися на основі виявлених шаблонів та характеристик, присутніх у проаналізованих даних. ChatGPT є відомим чат-ботом, створеним OpenAI з використанням передового штучного інтелекту. Він

володіє здатністю генерувати текстовий вихід, відповідаючи на введені короткі підказки, що дозволяє взаємодіяти з ним у зручний та ефективний спосіб. Однією з найважливіших характеристик ChatGPT є його здатність використовувати контекст та знання для створення продуктивних розмов. Останнім часом OpenAI здійснив значні покращення до ChatGPT, впровадивши нову модель написання мови GPT-4. Це означає, що ChatGPT став ще більш потужним та здатним генерувати якісний текст в різних сферах. Ця покращена модель дозволяє забезпечити високу точність, реалістичність та різноманітність текстового виводу, роблячи взаємодію з ChatGPT ще більш цікавою та продуктивною.

Відтак, ці тези націлені на аналіз впливу використання системи ChatGPT на академічну доброчесність та інтелектуальну чесність в освітньому середовищі. Дослідження спрямоване на розкриття можливих наслідків та визначення заходів для забезпечення належних стандартів наукової доброчесності в умовах поширення штучного інтелекту у створенні текстового контенту.

Завдання дослідження:

1. Визначити можливі варіанти порушення академічної доброчесності та інтелектуальної чесності в результаті використання системи ChatGPT для створення освітніх матеріалів.
2. Вивчити наявні методи та ресурси, спрямовані на розпізнавання текстів, що були згенеровані системою ChatGPT, з метою визначення їх ефективності у встановленні автентичності та оригінальності авторських робіт в освітніх процесах.

Результати дослідження

Дотепер, значна кількість обговорень і аналізів здійснюється на тему використання системи ChatGPT в освітній галузі. Однією з ключових дилем, яка відкривається у цьому контексті, є можливість виникнення ситуацій порушення академічної доброчесності серед студентів та здобувачів освіти. Це викликано

тим, що використання ChatGPT може дозволити уникнути витрати часу та психологічних ресурсів на вирішення завдань, оскільки система здатна здійснювати автоматичне створення тексту на основі наданих вхідних даних (Шиманська, 2023).

З цією метою дослідники спрямовують свої зусилля на відшук ресурсів та методів, спрямованих на розпізнавання текстів, що згенеровані ChatGPT, та встановлення автентичності чи оригінальності авторських робіт. Такі дії спрямовані на забезпечення належної наукової доброчесності та інтелектуальної чесності в освітніх процесах, де застосовується штучний інтелект для створення текстового вмісту.

Отже, які ресурси можуть впізнати текст згенерований нейромережею? (табл. 1).

Таблиця 1

Ресурси для визначення автентичності текстів, згенерованих нейромережею

Назва Ресурсу	Види аналізу, ефективність, обмеження
ChatGPT	ChatGPT є прикладом стратегії перемогти опонента через використання його власної зброї. В даному випадку, можна надіслати складений текст високої складності до високо розвиненої нейромережі та запитати, чи вона його створила. Подальша взаємодія з ChatGPT дозволить розкрити спосіб, яким чат-бот дійшов до висновку щодо авторства. ChatGPT виявиться корисним для визначення автентичності текстів, що були згенеровані нейромережею. Його можливість зберігати контекст діалогу та аналізувати попередні повідомлення дозволить системі формувати питання та розгортати діалог, щоб з'ясувати ланцюг міркувань та обставин, що призвели до висновку про автентичність тексту.

GPTZero Classic	Це спеціалізована версія нейромережевої моделі, яка розвинута для вирішення конкретних завдань у текстовому аналізі, генерації та обробці мовного вмісту. Ця модель здатна досягати вражаючого рівня розуміння та продуктивності завдяки своїм унікальним архітектурним особливостям та вдосконаленням у порівнянні з попередніми ітераціями нейромережі GPT. Модель може відповідати на запитання, надавати роз'яснення чи давати додаткову інформацію на основі контексту запиту. Модель може виявляти ключові змістовні аспекти у текстах, виконувати семантичний аналіз, виділяти суттєві деталі та встановлювати відносини між різними елементами. Також може генерувати текстовий вміст, який відповідає вказаним структурам, темам або стилям. Це може бути корисно для автоматичної генерації контенту для веб-сайтів, соціальних мереж, статей тощо.
GPT-2 Output Detector	У 2019 році компанією OpenAI був створений інструмент, що використовується розробниками ChatGPT. Цей інструмент має просту безкоштовну версію для демонстрації. Достатньо завантажити текст на веб-сайт, і алгоритм надасть відповідь щодо ймовірності того, що нейромережа згенерувала цей текст.
Writer	Має перевагу в тому, що воно дозволяє користувачам не тільки додати текст, але й вказати посилання на відповідну веб-сторінку. Інструмент автоматично аналізує зміст з вказаної сторінки та виводить ймовірність того, що цей текст був створений або людиною, або нейронною мережею. Це можливо перевірити безкоштовно для тексту довжиною до 1500 символів.
CrossPlag	Є інструментом, який відзначається своєю здатністю виявляти присутність штучного інтелекту в текстах шляхом застосування поєднання алгоритмів машинного навчання та передових методів обробки природної мови. Одна з головних переваг CrossPlag полягає в тому, що він виявляє не лише очевидні зразки, а й більш складні залежності та структури, що можуть бути вказівниками на використання нейромережевих технологій. Інструмент побудований на ретельному аналізі попередніх текстових контекстів, завдяки чому він здатний надавати відсоткову оцінку, яка вказує на ймовірність того, що текст був створений саме нейронною

	мережею. Таким чином, CrossPlag пропонує надійний підхід до визначення автентичності текстів та виявлення впливу штучного інтелекту.
GLTR	Цей сервіс, спільний продукт Гарварду та компанії IBM, спроєктований для співпраці з моделлю GPT-2. відтак, його вагомою перевагою стала здатність виявляти нейромережевий зміст з точністю до 66% у випадках, коли вона надмірно конкурувала з цією моделлю.

Джерело: власна розробка автора на основі аналізу (Сучасні освітні технології, 2023).

Використання штучного інтелекту в освіті володіє позитивними аспектами. Для вчителів він пропонує можливість автоматизації завдань, персоналізованого навчання, оцінювання й моніторингу прогресу (Вишнякова, 2023).

Для учнів створюється можливість індивідуалізованого навчання, доступу до різноманітних джерел та інтерактивного навчання у формі ігор. Також, використання ШІ допомагає забезпечити навчання осіб з особливими потребами та забезпечує включаючий підхід до освіти (Візнюк та ін., 2021).

Використання ChatGPT, як текстового інтелектуального помічника, може бути корисним інструментом для здійснення інклюзивної освіти. Ось декілька способів, як його можна використовувати (рис. 1):

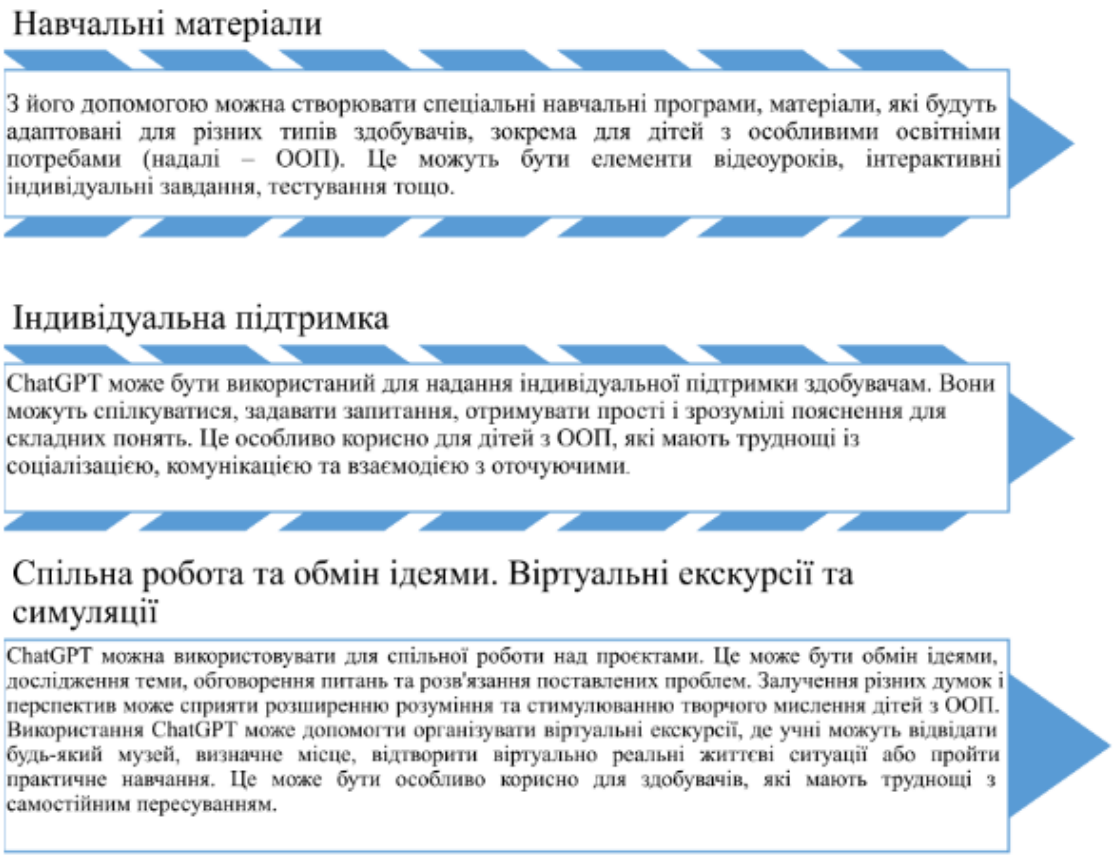

Рис. 1. ChatGPT: текстовий інтелектуальний помічник у здійсненні інклюзивної освіти

Та не варто забувати, що ChatGPT є інформаційною системою та не може замінити живого вчителя або фахівця з інклюзивної освіти. Однак, він може бути корисним інструментом для підтримки інклюзивного навчання та сприяти розширенню доступу до освіти всіх учнів.

Висновки

Стосовно використання штучного інтелекту в галузі освіти ведеться багато дискусій: є прихильники, які не бояться новаторства, бачать перспективи ШІ і можливість його ефективного використання в освітньому процесі; є і противники, які вбачають у ШІ негативні впливи на формування особистості підростаючого покоління, притуплення у здобувачів когнітивних процесів, пізнавальних інтересів, здатності навчатися. Перспективи подальших розробок з даної теми вбачаємо в глибшому вивчені можливостей нейромережі, пошуку

ефективних методик використання штучного інтелекту для покращення і урізноманітнення інклюзивного навчання дітей з ООП, зокрема, і в дистанційному форматі.

Список використаних джерел

Мар'єнко, М., & Коваленко, В. (2023). Штучний інтелект та відкрита наука в освіті. *Фізико-математична освіта*, *38*(1), 48–53. https://doi.org/10.31110/2413-1571-2023-038-1-007

Вишнякова, О. (2023). AI та освіта: як штучний інтелект вплине на шкільну освіту. LB.ua. Дорослий погляд на світ. https://lb.ua/blog/olena_vyshniakova/547626_ai_osvita_yak_shtuchniy_intelekt.html

Що таке штучний інтелект: історія, види та складові. (2023). https://gigacloud.ua/blog/navchannja/scho-take-shtuchnij-intelekt-istorija-vidi-ta-skladovi

Сучасні освітні технології (2023). Як впізнати текст, згенерований нейромережею ChatGPT: поради та онлайн-інструменти https://znayshov.com/News/Details/Yak_vpiznaty_tekst_zghenerovanyi_neiromerezheiu_chatgpt_porady_ta_onlain-instrumenty

Візнюк, І., Буглай, Н., Куцак, Л., Поліщук, А., & Киливник, В. (2021). Використання штучного інтелекту в освіті. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми, 59,* 14–22. https://doi.org/10.31652/2412-1142-2021-59-14-22

Шиманська, М. (2023). Майбутнє штучного інтелекту в освіті та повсякденному житті. *AR book*. URL : https://arbook.info/majbutn%D1%94-shtuchnogo-intelektu-v-osviti-ta-povsyakdennomu-zhitti/

Conference section: *EDUCATION. PEDAGOGY.*
Część konferencyjna: *EDUKACJA. PEDAGOGIA.*

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ВІЙНИ: СТРАТЕГІЇ ПІДТРИМКИ ТА АДАПТАЦІЇ

Сандуленко Рімма Володимирівна
Вчитель початкових класів, Вчитель-методист, Великодальницький ліцей №1, Великодальницької ОТГ, вулиця Богдана Хмельницького, 54, село Великий Дальник, Одеського району, Одеської області, Україна,
rsandulenko456@ukr.net

Анотація*: у роботі розглянуто стратегії інклюзивної освіти для дітей з особливими освітніми потребами в умовах війни. Під час війни, діти з обмеженими можливостями стають особливо вразливими, оскільки звуки повітряних тривог, вибухи та евакуаційні процедури можуть спричиняти психологічний стрес. Авторкою наведені поради та рекомендації щодо надання підтримки цим дітям у початковій школі, зокрема для дітей з порушеннями зору, слуху та інтелектуального розвитку.*

Ключові слова: *інклюзивна освіта, війна, діти з особливими освітніми потребами, стратегії, підтримка, порушення зору, порушення слуху, порушення інтелектуального розвитку, початкова школа, розвивальні ігри.*

Вступ. В умовах війни діти з особливими освітніми потребами перебувають в постійному стані невизначеності. Звук повітряної тривоги та вибухів, незнайома дорога та непередбачуваний простір під час евакуації – все це викликає страх, розгубленість і тривогу. Під час включення дітей з обмеженими можливостями в навчальний процес, важливо забезпечити заходи підтримки, що сприятимуть зменшенню наслідків психологічної травми,

оскільки такі діти мають обмежені можливості швидко реагувати та обробляти інформацію з навколишнього середовища (Верховна Рада України,1989).

Результати дослідження. Відповідно, розглядається доцільним надавати консультації та рекомендації з метою покращення якості інклюзивної освіти для дітей з особливими освітніми потребами у воєнних умовах (табл. 1).

Таблиця 1

Рекомендації для покращення якості інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами в умовах війни

Для дітей з порушеннями зору	• Забезпечити доступність навчального матеріалу шляхом використання аудіо- або тактильних допоміжних засобів. • Створити комфортні умови освітнього середовища, забезпечивши належне освітлення та використання спеціального обладнання. • Залучати спеціалістів, які надають підтримку у вивченні матеріалу з урахуванням особливостей зорової функції.
Для дітей з порушеннями слуху	• Використовувати специфічні комунікаційні методи, які враховують потреби аудиторії, такі як жестова мова або використання апаратів для підсилення звуку. • Підтримувати зв’язок з дітьми через письмову комунікацію або візуальні засоби, наприклад, за допомогою дошки для письма або піктограм. • Розташовувати дитину в аудиторії таким чином, щоб забезпечити найкраще сприйняття звуків.
Для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку	• Використовувати індивідуальний підхід до навчання, допомагаючи кожній дитині розкрити свій потенціал. • Забезпечити наявність спеціальних матеріалів та ресурсів, що допомагають в оволодінні навичками і знаннями. • Розробити індивідуальні навчальні плани, враховуючи особливі освітні потреби кожної дитини.

Джерело : власна розробка авторки

Надання вищезазначених рекомендацій сприятиме створенню сприятливого навчального середовища для дітей з особливими освітніми потребами під час війни, забезпечуючи їм необхідну підтримку та допомогу у подоланні психологічної травми (Міністерство освіти і науки України, 29 квітня 2022). Відповідно до останніх юридичних норм, під час введення воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду), заклади освіти мають зобов'язання забезпечувати організацію інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами та створювати інклюзивні класи (групи). Ці нові правові норми надають право кожній дитині на доступ до якісної освіти незалежно від її особливих потреб. Заклади освіти не можуть відмовити у створенні сприятливих умов для навчання дітей з різними освітніми потребами та утворенні інклюзивних класів (груп), де вони можуть спільно здобувати знання та розвиватися разом зі своїми ровесниками. Це важливий крок у забезпеченні рівних можливостей для всіх дітей, незалежно від їхнього стану здоров’я чи особливостей розвитку. Інклюзивна освіта сприяє створенню безбар’єрного середовища, де кожна дитина може розкрити свій потенціал, отримувати необхідну підтримку та брати участь у повноцінному навчальному процесі. Застосування цих нових правових норм сприятиме покращенню доступності освіти для дітей з особливими освітніми потребами в умовах надзвичайних обставин, забезпечуючи їм рівні можливості та розбудову інклюзивного суспільства (Верховна Рада України, 2019). Поза проблемами, пов’язаними зі світлом, інтернетом та доступом до гаджетів під час онлайн-навчання, діти з особливими освітніми потребами також мають потребу в асистивних технологіях, які держава часто не може надати. Асистивні технології представляють собою допоміжні засоби та послуги, спрямовані на підтримку або підвищення функціональних можливостей та автономності людей з особливими освітніми потребами.

На превеликий жаль, здається, що такі потреби не отримують достатньої уваги та вивчення з боку держави. Важливо звернути увагу на необхідність

дослідження та розуміння потреб дітей з особливими освітніми потребами щодо асистивних технологій. Останнє може включати в себе проведення наукових досліджень, консультацій з експертами та діалог з самими дітьми та їх батьками, щоб зрозуміти, які асистивні технології були б найбільш корисними та ефективними для них. Врахування цієї дилеми та надання належної уваги потребам дітей з особливими освітніми потребами стосовно асистивних технологій є суттєвим етапом у забезпеченні принципу рівних можливостей та їх включення до освітнього процесу (Міністерство освіти і науки України, 2023). Надання доступу до відповідних асистивних технологій може значно полегшити навчання та розвиток цих дітей, допомагаючи їм розкрити свій потенціал та досягти успіху в освіті (Верховна Рада України, 2021). Під час війни інклюзивна освіта може зустрічати додаткові виклики, але застосування певних стратегій може допомогти створити сприятливе середовище для навчання дітей з особливими освітніми потребами (табл. 2).

Таблиця 2

Стратегії створення сприятливого навчального середовища для дітей з особливими освітніми потребами

Ідеї та стратегії	Характеристика
Створення безпечного середовища	Забезпечення безпеки дітей є першочерговим завданням. Для цього можна розглянути заходи, такі як встановлення систем попередження та евакуації, підготовка персоналу до надання першої допомоги та захисту, а також планування реагування на надзвичайні ситуації.
Індивідуалізація підходу	Кожна дитина з особливими освітніми потребами має свої унікальні потреби. Важливо розробити індивідуальні навчальні плани та стратегії для кожної дитини, враховуючи її потреби, можливості та рівень розвитку.
Залучення батьків та родин	Батьки та родини дітей з особливими освітніми потребами можуть бути цінними партнерами в процесі навчання. Забезпечення відкритого та постійного зв’язку з батьками допоможе зрозуміти їхні обґрунтовані потреби та забезпечити взаємодію, що сприятиме успіху дитини.

Підтримка педагогічного персоналу	Навчальний персонал потребує належної підтримки та навчання, щоб вони могли відповідати потребам дітей з особливими освітніми потребами. Організація тренінгів, розробка спеціалізованих ресурсів та обмін кращими практиками можуть сприяти підвищенню кваліфікації та компетентності педагогічного персоналу.
Використання асистивних технологій	Залучення асистивних технологій, таких як спеціальне програмне забезпечення, комунікаційні пристрої та інші технічні засоби, може допомогти дітям з особливими освітніми потребами у полегшенні навчання та доступі до інформації.
Розвиток емоційної підтримки	Врахування емоційних потреб дітей під час воєнного стану є важливим аспектом. Надання психологічної підтримки, групові сесії, арттерапія та інші методи можуть сприяти зниженню стресу та покращенню добробуту дітей.

Джерело : узагальнено авторкою на основі Верховна Рада України (15 вересня 2021).

Висновки. Отже, умови війни ставлять перед системою освіти виклик у забезпеченні якісної та інклюзивної освіти для дітей з особливими освітніми потребами. Для забезпечення інклюзивної освіти під час війни необхідно розробляти та застосовувати стратегії підтримки та адаптації, які враховують особливі потреби цільової аудиторії. Серед таких стратегій можна виокремити застосування асистивних технологій, навчання з використанням альтернативних комунікаційних методів, психологічну підтримку та індивідуальні підходи до кожного учня з особливими освітніми потребами. Важливо забезпечити взаємодію та співпрацю між всіма сторонами, зокрема між школами, учнями, батьками, органами управління та спеціалістами, для успішного реалізації інклюзивної освіти. Інклюзивна освіта для дітей з особливими освітніми потребами в умовах війни має на меті забезпечення рівних можливостей та включення кожного учня, незалежно від його особливих потреб, у навчальний процес та соціальне середовище. Для успішної реалізації інклюзивної освіти в умовах війни необхідно постійно аналізувати та

вдосконалювати стратегії підтримки та адаптації, враховуючи специфічні потреби дітей з особливими освітніми потребами та вимоги воєнного конфлікту. Держава та всі зацікавлені сторони повинні приділити належну увагу розвитку інклюзивної освіти в умовах війни, забезпечуючи необхідні ресурси, підтримку та належну організацію освітнього процесу для всіх дітей з особливими освітніми потребами. Ці стратегії можуть бути основою для розвитку інклюзивної освіти під час конфліктів. Важливо також забезпечити взаємодію та співпрацю між всіма сторонами - навчальними закладами, учнями, батьками, органами управління та фахівцями - для досягнення успішних результатів.

Список використаних джерел:

Верховна Рада України (1989). Конвенція про права дитини: Міжнародний документ від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

Міністерство освіти і науки України (29 квітня 2022). Уряд спростив умови організації інклюзивного навчання. URL: https://mon.gov.ua/ua/news/uryad-sprostiv-umovi-organizaciyi-inklyuzivnogo-navchannya

Верховна Рада України (2019). Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти: Постанова Кабінету Мінстрів України від 10.09.2019 №530. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-%D0%BF#Text

Міністерство освіти і науки України (2023). НУМО – платформа розвитку дошкільнят. URL: https://numo.mon.gov.ua/

Верховна Рада України (2021). Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 №765. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/765-2021-%D0%BF#Text

Верховна Рада України (15 вересня 2021). Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 №957. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text

Conference section: *EDUCATION. PEDAGOGY.*

Część konferencyjna: *EDUKACJA. PEDAGOGIA*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА ІНТЕГРАЦІЯ НОВІТНЬОГО ДОСВІДУ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ МОВНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ

Іваннікова О. М.

здобувач освіти ступеня доктора філософії КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради», м. Одеса, Україна

Анотація: *у тезах окреслено питання ефективізації формування мовно-комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи як представників соціономічної сфери – через створення на етапі фахової підготовки відповідних педагогічних умов та інтеграцію новітнього досвіду організації освітнього процесу. Звернено увагу на низку інтралінгвальних та екстралінгвальних чинників задля оптимізації навчання мови учнів та поліпшення взаємодії майбутнього вчителя з усіма суб'єктами в межах актуальної педагогіки партнерства.*

Ключові слова: *мовно-комунікативна компетентність, майбутній учитель початкової школи, соціономічна сфера, професійна підготовка.*

Соціономічні професії найкраще відображають соціальну природу людини, що базується на тісній, активній та продуктивній взаємодії між людьми як представниками соціуму. На соціономічні професії припадає вирішення

професійних завдань, котрі мають неминучий зв'язок із соціальними відносинами й націлені на розвиток, регуляцію, дослідження соціальних феноменів, збереження й актуальну для конкретного часу трансформацію (адаптацію) форм культури й традицій інтеракції, що визначені й прийняті в суспільстві наскрізно щодо всіх рівнів соціальної взаємодії (Підгурська та Пиріг, 2020). До соціономічних належить також професія педагога, зокрема вчителя початкових класів. Оскільки саме комунікація є фундаментальним спільним інструментом усіх соціономічних професій (інша назва – професії типу «людина-людина», професії людинолюбчого, або філантропічного, профілю), проблема формування мовно-комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки є надважливим – надто у світлі викликів інформаційного суспільства, на етапі нечуваної досі цифровізації, яка продукує ефект екзистенційного відчуження (Anjum, 2019).

Мовно-комунікативна компетентність встановлюється European Reference Framework як найважливіша для особистісної самореалізації та розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інтеграції та працевлаштування (European Commission, 2007). За такого контексту розвинена мовно-комунікативна компетентність учителя стає не тільки інструментом виконання щоденних професійних обов'язків, самопозиціонування, але й індикатором педагогічної майстерності та засобом конструктивного формувального впливу в педагогічному колективі, у взаєминах із учнями початкової школи та їхніми батьками (у межах педагогіки партнерства) задля побудови успішної комунікації як запоруки поступального руху соціуму.

Педагогічні умови та новітній досвід формування мовно-комунікативної компетентності вчителів початкової школи були предметом нещодавніх досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців, які доповнюють існуючі дослідження комунікації як фактора ефективності освітньої організації (Brinia, Selimi, Dimos, Kondea, 2022). Відтак, дослідниками підкреслено, що успішність формування мовно-комунікативної компетентності потребує системності й

систематичності, урахування низки показників і критеріїв (знання, навички, здібності, комунікаційна стратегія та ін.), виконання педагогічних умов та впровадження новітнього досвіду, що сприяє ефективізації зусиль із підготовки майбутніх учителів початкової школи (Kholmatova, Olamnazarova, 2022).

Яцюк (2021) аналізує це питання в контексті диверсифікації освіти, що демонструє, наскільки важливою є комунікативна компетентність у сучасному освітньому середовищі. Науковиця розглядає мовно-комунікативну компетентність як динамічний феномен, що включає мотиви, стереотипи, мовні знання, уміння та навички, залежить від взаємодії учасників комунікативного процесу і може охоплювати як усне, так і письмове мовлення (Яцюк, 2021).

Професійний стандарт визначає мовно-комунікативну компетентність учителів початкової школи за завданнями забезпечувати освітні послуги учням державною мовою та згідно з локальними особливостями мовного середовища в закладі загальної середньої освіти (тобто, де є потреба здійснювати навчальний процес мовами нацменшин, а також формувати й розвивати мовно-комунікативні уміння та навички учнів. Для вчителів іноземної мови спектр завдань розширюється забезпеченням навчання учнів іноземної мови та вести комунікацію іноземною мовою в професійному середовищі. Утім, насправді мовно-комунікативна компетенція є визначальною не тільки для процесу викладання шкільних предметів, але й для реалізації цілісного, складно організованого, мультизадачного освітнього процесу в класному / позакласному форматах та з усіма його учасниками.

На основі вивчення літератури з теми та узагальнення практичного досвіду фахової підготовки у ЗВО педагогічними умовами, сприятливими для формування мовно-комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи, є: належне мовне середовище, комунікативний підхід до навчального процесу, залучення сучасних технологій, варіативність форм і методів навчальної діяльності, стимулювання лідерських якостей, вивчення мовної прагматики та теорії соціальних комунікацій (Білик, 2019; Кайдаш та Хомич, 2022).

Під сприятливим мовним середовищем мається на увазі така парадигма спілкування, у якій здобувачі мають змогу постійно спілкуватися продуктивно, взаємозбагачувально комунікувати між собою та з викладачами й усіма дотичними до освітнього процесу учасниками. Вивчення комунікативної прагматики та теорії соціальних комунікацій доцільно організувати в межах варіативної складової освітньо-професійних програм, а також на спеціальних тренінгах. Важливу роль, унаслідок процесів глобалізації та посилення міжкультурних контактів, відіграє спілкування з представниками інших країн, особливо вивчення теоретичного та кейсового досвіду навчання в початкових школах за кордоном. З використанням інноваційних онлайнових технологій та потенціалу академічної мобільності зробити це в реаліях сучасного ЗВО досить просто.

Важливим є наскрізне застосування комунікативного підходу в процесі навчання. І оскільки першим компонентом у назві компетентності є складник «мовно-», а в професійному стандарті наголошено на знанні державної мови, доцільна організація курсів чи викладання в межах варіативної частини дисципліни з удосконалення культури мовлення українською. Це передусім стосується політики ЗВО щодо здійснення освітнього процесу літературною державною мовою, заохочення дотримання норм мовної гігієни серед викладачів та за адміністративною вертикаллю. Реалізація цієї політики – справа індивідуально кожного викладача педагогічного вишу, який повинен дбати про власне мовлення як інструмент навчання та виховання нових поколінь учителів початкової школи. Доречно популяризувати серед студентів спеціальні застосунки, які дають змогу удосконалювати культуру мовлення зручно й цікаво (на кшталт ресурсів «Мова – ДНК нації», OnlineCorrector, «Словопедія» тощо). Інтеграція сучасних технологій, використання мультимедіа, інтерактивних засобів навчання, онлайн-ресурсів та мобільних застосунків сприятиме активізації мовної підготовки студентів, яка є однією з підвалин формування мовно-комунікативної компетентності. До того ж сприятливою є варіативність форм та методів навчання, зокрема тих, які

активізують різні типи мовленнєвої діяльності (діалогічне та монологічне, усне та письмове мовлення, у процесі безпосередньої чи онлайн-комунікації): рольові ігри, проєктна діяльність, дискусії, лекції, групові та індивідуальні навчально-творчі завдання тощо. Доречно використовувати також арсенал вільно доступних відео- та аудіоматеріалів для удосконалення вміння комунікувати ефективно в професійно детермінованому середовищі.

Отже, формування мовно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери є важливим завданням сучасної педагогіки. Усе окреслене наштовхує на висновок, що задля формування мовно-комунікативної компетентності потрібна низка як інтралінгвальних (знання про мову як об'єкт мовознавства, знання й дотримання мовних норм), так і екстралінгвальних чинників (прагматика спілкування, яка передбачає максимально ефективне використання мовних і позамовних засобів комунікації з метою оптимізації досягнення комунікативних цілей). Для досягнення цієї мети необхідно створити сприятливі педагогічні умови та інтегрувати новітній досвід у навчальний процес. Варто зауважити, що мовно-комунікативна компетентність на етапі здобуття вищої педагогічної освіти тільки первинно формується у вигляді та якості, що належні для початку професійної активності випускника педагогічного ЗВО. Надалі мовно-комунікативна компетенція зазнаватиме значної трансформації, надто під впливом набуття майбутнім молодим спеціалістом особистого педагогічного досвіду, активної соціалізації, що пов'язується з початком професійної діяльності. На етапі поза формальною освітою інтеграція новітнього досвіду для розвитку мовно-комунікативної компетентності вчителя як представника соціономічної сфери залежить найперше від його особистої ініціативи та відповідального ставлення до професійних обов'язків, а також значною мірою – від загальної динаміки постійного професійного зростання педагогічного колективу. Важливо підтримувати професійний розвиток майбутніх учителів початкової школи та сприяти їх участі в наукових заходах, семінарах, тренінгах і майстер-класах з питань навчання мови та ефективної комунікації.

Список використаних джерел:

Білик Н. І. (2019). Розвиток комунікативної компетентності вчителів в умовах Нової української школи. *Модернізація змісту освіти в контексті полікультурного середовища та реалізації ідей Нової української школи*, 15–16.

Кайдаш А., Хомич В. (2022). Мовно-комунікативна компетентність вчителів в умовах імплементації реформи «Нова українська школа». *Scientific Collection «InterConf», 120*, 66–70.

Підгурська М., Пиріг П. (2020). Взаємозбагачення змісту і сутнісного наповнення соціономічних професій. *Наукові заходи Юридичного факультету Західноукраїнського національного університету*, 461–463.

Яцюк Ю. А. (2021). Управління формуванням мовно–комунікативних компетентностей майбутнього вчителя в умовах диверсифікації освіти. *Міжнародний науковий журнал «Науковий огляд»*, *2*(74), 36–52.

Anjum N. (2019). Notion of Alienation, An Existentialist Approach. *International Journal of Engineering and Applied Sciences (IJEAS)*, *6*(3), 10–13.

Brinia V., Selimi P., Dimos A., Kondea A. (2022). The impact of communication on the effectiveness of educational organizations. *Education Sciences*, *12*(3), 170.

European Commission. (2007). *Key competences for lifelong learning. European Reference Framework*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

Kholmatova Z., Olamnazarova F. (2022). Problems of the communicational approach of language teaching in the primary class. *Asian Journal of Multidimensional Research*, *11*(9), 140–144.

Conference section: *EDUCATION. PEDAGOGY.*
Część konferencyjna: *EDUKACJA. PEDAGOGIA.*

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ НАВИЧОК ПЕРЕКЛАДУ В МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ І ПРАВОЗНАВЦІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНИХ МОВ

Дзевицька Л. С.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ,
м. Кривий Ріг, Україна

Романенко О. В.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри міжнародних відносин Державного університету економіки і технологій,
м. Кривий Ріг, Україна

Анотація: *У статті наголошено на важливості розвиткунавичок перекладу при вивченні іноземної мови у вишах нелінгвістичного профілю. Описано проблеми, з якими найчастіше стикаються студенти і курсанти при перекладі іншомовних слів. Надано психологічні особливості сучасних студентів, їх схильність до аутизації та вплив психологічної поведінки молоді на формуваннянавичок перекладу. Підкреслено роль мотивації у навчальному процесі. Розкрито мотиваційну роль рольової гри в навчанні мови. Зауважено на необхідності використання інформаційно-комунікативних технологій у навчанні і обґрунтовано корисність їх застосування для формування навичок перекладу.*

Ключові слова: *навики перекладу, рольова гра, мотивація.*

Удосконалення навичок перекладу при вивченні іноземної мови у виші нефілологічного профілю останнім часом набуває все більшого значення. Насамперед це можна пояснити зростанням ролі особистих контактів представників різних професій, зокрема, на міжнаціональному рівні. Впевнений курс України до європейської інтеграції забезпечив стійку мотивацію до вивчення іноземних мов у довоєнний час, а воєнна агресія з боку Російської Федерації розвинула міжнародні контакти України і вивела на якісно новий рівень спілкування фахівців економічної, юридичної та правозахисної сфер. Набуті навики перекладу з іноземної мови дають можливість спілкуватись на рівних із представниками цивілізованих країн, які підтримують нашу державу, вивчати публікації зарубіжних дослідників з метою отримання нової інформації зі своєї спеціальності, заглиблюватись в сутність наукових робіт і самостійно оформлювати результати власних досліджень іноземною мовою. Є безперечним той факт, що у сучасному суспільстві знання іноземної мови, додатково до забезпечення спілкування з іноземними фахівцями, розглядаються як надійний трамплін до подальшого професійного зростання. Тому, проблема розвитку навичок перекладу в майбутніх економістів і правознавців стає дедалі актуальнішою.

Переклад вимагає швидкості, спонтанної реакції, впевненості у своїх знаннях. Він передбачає вміння знаходити найкращий, найоптимальніший варіант перекладу слова з набору кількох значень і швидку й невимушену реакцію навіть у тих випадках, коли чіткий і вірний переклад слова або фрази є невідомим. Одначе, навики перекладу передбачають впевненість і невимушеність у донесенні змісту висловлювання до співрозмовника шляхом підбору і вмілого використання вивченого. У тому випадку, коли студент не знає вірного перекладу слова, він має його пояснити, або «розтлумачити». Наголосимо зайвий раз на тому, що різниця між письмовим і усним перекладом на або з іноземної мови відображена навіть у назві професій: translator – письмовий перекладач (той, хто перекладає) і interpreter (той, хто розтлумачує), — перекладач усний. Невдалий переклад окремого слова або цілої фрази значно

погіршує сприйняття загальної інформації, нерідко призводить до спотвореного розуміння висловлювання і дуже заважає спілкуванню. В усному спілкуванні швидкість перекладу набуває неабиякої значущості. Підвищити швидкість перекладу можливо постійним тренуванням, опрацюванням нових лексичних одиниць і їх регулярним застосуванням у мовленнєвій діяльності. Прокручуванням і відтворенням ситуацій повсякденного життя засобами використання, передусім, рольових ігор.

Рольова гра є, безсумнівно, дуже корисною організацією навчальної діяльності. У підготовці майбутніх поліціантів, приміром, використання рольової гри дозволить привчати їх до виконання швидко, чітко і вірно найуживаніших команд, залучить до використання англійської мови, дозволить зануритися у майбутню професію з усіма її перевагами і недоліками. Професійна лексика поліції дозволяє розглянути англійську розмовну мову з зовсім іншого ракурсу, привчитись до невимушеного її застосування, відчувати себе «як риба у воді», розвивати навики спілкування та водночас відпрацьовувати команди.

Додатково до розвитку навичок перекладу, усного передусім, рольова гра має неоціненний мотивуючий потенціал. Слід зауважити, що ефективність використання навчальних ігор визначається наступними моментами: гра забезпечує гнучкість і надійність навичок, що формуються, загострюючи розумову діяльність і емоційно забарвлюючи її. У грі всі учасники спочатку рівні, а результат залежить від гравця, його особистісних якостей. Ситуація успіху створює сприятливий емоційний фон і розвиває пізнавальні інтереси. У грі не отримана вчасно відповідь активізує розумову діяльність учня і неодмінно наштовхує його на пошук відповіді. У такий спосіб розвиваються пізнавальні мотиви. На заняттях у нелінгвістичному ВНЗ, навіть за умови чіткої регламентованості занять, конче необхідно знаходити час для ігор — лексичних, фонетичних, граматичних і, звичайно, рольових. Використання рольових ігор не тільки робить заняття яскравішим і цікавішим, але й дозволяє

досягти основної мети навчання іноземної мови — формування комунікативної компетенції.

Важається, що сучасна молодь, в більшості, має ознаки починаючого аутизму. Змушують турбуватися способи взаємодії підростаючого покоління зі оточуючими. Постійно занурені у себе та нездатні спілкуватися навіть зі своїми однолітками. Відчуження для сучасної молоді виступає своєрідним захистом та способом десоціалізації. А вивчення дисципліни «Іноземна мова», навпаки, спрямоване на формування здатності до комунікації в усній та письмовій формах українською та іноземною мовами для вирішення завдань міжособистісної та міжкультурної взаємодії. А середньостатистичний портрет сучасного першокурсника характеризується наступними індивідуально-психологічними особливостями: не дуже самостійний, не має навичок самоорганізації, некритичний до своїх дій, більш чутливий до зауважень, ніж заохочення. Ми вимушені констатувати, що сучасні першокурсники потребують організуючої та направляючої (або контролюючої) допомоги викладача. Вони мають нагальну потребу у зовнішньому контролі. Проте, є і позитивні риси в молоді сьогодення. Сучасні студенти легко орієнтуються у світових інформаційних ресурсах і швидко знаходять потрібну інформацію. Комунікативна спрямованість навчання, як важлива направляюча вивчення іноземної мови, спонукає викладачів продумувати заздалегідь ті конкретні ситуації, які допоможуть їм у майбутній професійній діяльності. Звичайно, студентам і курсантам буває важко уявити, в якій ситуації вони могли б застосувати свої знання з іноземної мови з огляду на загальний характер їхньої служби. Для усвідомлення корисності від вивчення іноземної мови необхідно задіяти їх уяву, надавши практичний вектор використання набутих знань і вірно формулюючи поставлені завдання. Швидке реагування та вірне розуміння поставлених задач є особливо важливою для майбутніх поліціантів, бо їх професійна діяльність міцно пов’язана з прискореною реакцією на навколишні події. Використання різних видів словників – друкованих, електронних, Google перекладачів та інших може привести до надмірного захоплення цими

допоміжними засобами, які, дуже ймовірно, перетворюють студентів у дуже «словниково» залежних осіб. Ці останні, призвичаївшись до використання не власної пам’яті, а обсягу пам’яті комп’ютерної програми або великої кількості різноманітних додатків, у майбутньому навряд чи стануть незалежними користувачами і при будь-якій нагоді будуть покладатися на книжкові або комп’ютерні знання. Однак, невдале використання словників може привести до невірного використання лексичних одиниць. Тому студентів необхідно привчати до того, що контекст відіграє вирішальну роль у визначенні правильного варіанту слова. Саме контекст підказує, який варіант перекладу буде оптимальним. Переклад слова окремо від контексту може ввести в оману співрозмовника, не кажучи про те, що можна навіть стати посміховиськом, вживаючи слова у невірному контексті. Іноді трапляються абсолютно безглузді помилки у використанні неправильно написаних слів, які словник сприймає і перекладає абсолютно по-іншому, якщо їх орфографія не відповідає вірному варіанту.

Якість знань, умінь та навичок з іноземної мови безпосередньо пов'язана з рівнем мотивації. Мотивація підвищиться з активним використанням інформаційно-комунікативних технологій і різноманітного ілюстративного матеріалу — малюнків, плакатів, фотографій тощо. На думку Волошиної (2014), у такий спосіб відбувається вплив відразу на кілька видів пам'яті — зорову, слухову, емоційну та моторну. Застосування мультимедійних презентацій у навчальному процесі дозволяє проводити заняття на якісному рівні, а також дає можливість, за відсутності природного мовного середовища, створити умови, які максимально наближені до реально побутового спілкування іноземними мовами. Створення великої кількості опор змістовного, мовного та мовного характеру дозволяє знизити труднощі, які зазнають як студенти, так і курсанти, і значно підвищує ефективність формування навичок перекладу.

Список використаних джерел:

Волошина, Г. Г. (2014). Шляхи підвищення мотивації у навчанні іноземним мовам студентів немовних вищих навчальних закладів. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія*, (*199* (1)), 74–78.

Руденко, Н. О. (2023). *Підготовка студентів економічних спеціальностей до фахової діяльності у процесі вивчення професійної англійської мови* : кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» : спец. 035 «Філологія»; ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв. https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2782

Conference section: *EDUCATION. PEDAGOGY.*
Część konferencyjna: *EDUKACJA. PEDAGOGIA*

A VIEW OF THE PROBLEM OF VALUE – ORIENTED SCIENCE EDUCATION

Dimova Daniela
Doctor, Assistant Profesor
Sofia University, Department of information and in-service teachers training
danielamitkova@mail.bg

Abstract: *This article presents elements of theoretical grounds of value-oriented teaching in natural science school subjects. Valuable dimensions of scientific knowledge and scientific style of thinking are discussed in educational context. As values of science we treat the whole of philosophic, historical, methodological, theoretical, socioecological and ethical ideas, questions, problems of scientific knowledge as process and results. Presented are specific methodological decisions (Axiological problems), linked to the curriculum in natural sciences.*

Keywords: *philosophy, methodology and history of science, value-oriented education, axiological problems*.

Current socio-cultural situation poses the problem about the role of the systematic scientific experience in the culture of the whole society and in the culture of the individual person. The valuable problems and the term “value” are rather broad, being interpreted in various ways by researchers in different scientific fields. For example- postpositvism (Kuhn, 1970; Polanyi, 1962), Phenomenology (Husserl, 1970), philosophy of science (Prigogine & Stengers, 1986), culturology (Snou, 1969).

This fact and this amazing conception may help us change our outlook on school education and teacher training. Nowadays the problem of rationalizing the valuable dimensions of the acquired knowledge and experience about Natural sciences education at every level becomes a live and practically important question.

Therefore the aim of our work was the development of a specific version of a method (Evaluative discussion) and it means (Axiological problem) which would enable performance of a value-oriented natural sciences education. The unity of both method and means forms a didactic technology aimed at revealing, rationalizing and discussing the valuable characteristics and the personal meaning of the acquired knowledge, skills and educational methods. They showed hopeful prospects for achieving our goals – to form a valuable attitude towards scientific knowledge and scientific style of thinking by purposeful and systematic discussion of natural sciences axiological ideas and problems. Thus, the specific scientific information is incorporated into a broad educational-evaluative scheme and becomes the basis for formation of a rationally considered valuable attitude towards science scientific activities, results and style of thinking.

As values of science we treat the whole of philosophic, ideological, historical, methodological, theoretical, ecological and socio-ethical ideas, questions, problems of scientific knowledge as process and results. In this way, we expand the generally accepted concept of "scientific literacy" with new dimensions (Dimova, 2015). We call them by the terms “Methodological literacy” and Axiological approach in Science

Education and consider them in theoretical and practical aspects (Dimova, 2015; Dimova & Dimova, 2015; Dimova, 2022a, 2022b).

In the next table is presented the relationship between the valuable aspects of science and specific axiological problems, tasks formulated on their basis.

Table 1

General characteristics of the axiological approach

Valuable aspects of scientific activity	General formulations of Evaluative Discussion topics	Model axiological problems
Historico-methodological scientific problems	➢ the stages of a complete research process; ➢ scientific approaches and their role for scientific knowledge; ➢ the significance of experiments for the scientific knowledge, the theory-experiment; ➢ scientific findings – nature, mechanism and importance; ➢ the specific scientific language – notions, terms, symbols, models] ➢ scientific laws in scientific knowledge; ➢ structure elements of scientific knowledge.	What do you understand when you hear "discovering of a natural law"? Do laws exist even if we don't know them? How do they exist? What does it mean to create a situation for the invention of a new scientific theory? Analyze the role of the experimental work in a research process. What kind of relationship do you think exists between theory and experiment? When does a hypothesis turn into a theory? What do you understand by the notion 'scientific facts"?

		When might be a given statement called a scientific fact? Why do we call some theories fundamental? Why do we call other theories revolutionary? What are in your opinion the characteristic features of both kinds of theories? What do the notions “scientific term” and “scientific concept” mean according to you? How do they differ from the terms we use daily? When do you think new concepts have to be introduced into science?
Philosophic problems concerning science and the relationship man-science	➢ influence of the “general spirit of epoch” on the tendencies and the areas of scientific research; ➢ simple and complex in scientific explanation; ➢ the problem of getting acquainted to the world by scientific means, the restraints nature puts on us	What is your interpretation of the terms “general spirit of the epoch” and “style of scientific thinking”? How do you think could they affect the trends in scientific activity? If we are not able to observe something directly are we sure that

	and the ability of human brain to overcome them; ➢ truth as the aim of science and as a scientific criterion; ➢ the relationship scientific explanation-reality; ➢ the relationship visual aids-reality; ➢ the mutual profit of theory and facts for Natural Sciences and the integrative character of human knowledge.	it exists and our knowledge is reliable? Imagine that your eyes are the most powerful microscope. How would the world around you look then? When you observe a natural phenomenon or a daily process do you try to explain it yourself scientifically? What in your opinion might be the reliability criteria of the scientific statements?
Socio-ethical and ecological aspects of scientific activity	➢ the personality of scientists and the influence of their personal beliefs and qualities on the tendencies of scientific development; ➢ study of the personal features which make the person a research worker or an inventor; ➢ human ethics as a limit of the research spirit, the ethical responsibility of scientists; ➢ the relationships science-technologies, science-	What do you mean by the notion “morality of the scientist”? do you think scientists should abandon some studies on their own will? Is this in agreement with the main characteristic of the scientific activity – pursuit of truth and cognition? Do you think some findings are more valuable than others? What criteria should be

	human practice and fundamental-practical importance.	taken into account to evaluate the importance of scientific knowledge to mankind? Should scientific studies be controlled? By whom and how? Are scientists responsible for the way of application of the scientific results.

The main method in the classroom is Evaluative discussion. This discussion is connected to the generalized directions for valuable interpretation of the educational material. Each of generally formulated topics and axiological problems gains a much more specific meaning when it is related to a given educational material.

The goals of this pedagogical approach are to broaden the ideas of importance and effectiveness of scientific knowledge, to create models for effective and purposeful thinking.

References:

Dimova, D., & Dimova Y. (2015). On the problem of value-oriented teaching in natural-science school subjects. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, 28*(55) 7–9.

Dimova, D. (2015). Towards the problem of scientific literacy (results from a study). *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, 27*(51), 9–13.

Dimova, D. (2022a) Methodological literacy – theoretical grounds and didactic resources in strategies for policy in science and education. *Bulgarian Educational Journal, 24*(5).

Dimova, D. (2022b). Value-normed education – The basis of the new paradigm in science education. In *Educational ideas and methodological paradigms*. Sofia.

Husserl, E. (1970). *The crisis of European sciences and transcendental phenomenology.* Evanstone.

Kuhn, T. S. (1970). *The structure of scientific revolution.* The University of Chicago Press.

Prigogine, I., & Stengers, I. (1979). *La nouvelle alliance Metamorphose de la science*. Editions Gallimard.

Polanyi, M. (1962). *Personal knowledge: Towards a post-critical philosophy.* The University of Chicago Press.

Snou, C. P. (1969). *The two cultures and a second look: An expanded version of the two cultures and the scientific revolution.* Cambridge University Press.

Conference section: *EDUCATION. PEDAGOGY.*
Część konferencyjna: *EDUKACJA. PEDAGOGIA.*

THE PROBLEM OF QUALITY MANAGEMENT IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Yurii Yampol
Postgraduate Student of the Department of Pedagogy and Educational Institution Management Ivan Ohienko Kamianets-Podilskyi National University
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
https://orcid.org/0000-0003-1749-859X

Abstract: *The issue of quality management is one of the most urgent for any school, for every manager and teacher. When considering the quality of education, we rely on a number of basic concepts: quality, quality assurance, education, education quality management, quality improvement. Quality is a set of characteristics relating to the ability of an entity to meet defined and perceived needs.*

The quality system can be seen as a tool, as a means of implementing the quality policy.

Key words: *educational management, quality of educational activities, education.*

Quality assurance is all planned and performed activities that are available for continuous monitoring and are necessary to create confidence that quality requirements are met. Education is a purposeful socialisation of an individual, ensuring that students learn cultural patterns and values, form an image of their own self on the basis of systematic knowledge and skills, as well as experience of an emotional relationship to the world (Batechko, 2018). Quality management of education is a systematic system of strategic and operational actions aimed at ensuring, improving, controlling and assessing the quality of education. Quality improvement is the process and result of bringing the existing parameters of educational activities closer to the goals and objectives defined in the educational quality policy.

The notion of "rolling quality improvement" is important for the analysis of the state and development of the education system in a particular educational institution, which describes the positive changes of the quality object in the course of its continuous development, not necessarily implying the achievement of the final result. Based on the presented concepts, we can define the quality of education as a social category characterizing the state and effectiveness of the development process of open educational systems, its compliance, on the one hand, with the regulatory goals of education, on the other hand, with the needs, expectations, demands of individuals and various social groups in achieving a high educational result (Hryhorash, 2004). Quality work strives for maximum openness in relation to the direct subjects of the educational process (learners and students) and external partners of the educational institution (parents, employers, social institutions). It is one of the most important functions of the administration of an educational organisation to establish, coordinate and approve its quality framework. By offering a clear programme of action to achieve certain results, by clearly shaping goals, quality work is able to fulfil a

motivating role for the organisation's staff, supporting their professional qualities and forcing them to improve their pedagogical and methodological skills. Quality work is closely linked to the strategic quality planning process, which allows for the formulation of long-term priorities and promotes a rational change in the development of the organisation and its staff (Luniachek, 2015).

The main goals of strategic planning are not only the elaboration of a general development plan for an educational institution for a certain time period, but also the reflection and revision of the main directions of educational services provided by the institution and their compliance with the needs of its customers. The strategic planning process is preceded by a comprehensive analysis of the development situation of the educational institution, which involves studying and reflecting on the strengths and weaknesses of the educational process and the activities of the staff.

The strategic planning process defines the purpose, philosophy and core values of the educational institution, corresponding to the realisation of the goals defined by the concept of quality. The main task of planning is the strategic vision of the pathway to success, achieving a high-quality educational environment and educational outcomes, and identifying and eliminating external and internal factors that hinder success. Strategic planning reflects the pursuit of efficiency through prevention, early detection and rapid elimination of deficiencies of various types, which is a potential source of improving educational quality (Batechko, 2018).

In planning, it should be taken into account that the quality of education is reduced by internal and external, visible and latent defects. Internal defects can be considered deficiencies caused by the educational institution due to deficiencies in the educational process, unfavourable social and psychological climate, and inadequate school management methods. The most typical example of internal defects is a low level of knowledge of students in individual subjects, lack of independent work skills, and low motivation to participate in extracurricular activities.

External educational defects are related to the influence of the environment on the child, the weak interaction between school and society, and the lack of cooperation between the family and the school. External defects include general socio-

pedagogical neglect of adolescents, deviant behaviour, low motivation for learning activities in general, and a low level of social competence development. Visible defects are easily identifiable and objectively diagnosable, monitorable deficits in education, usually associated with a lack of specific knowledge and skills of students, as well as manifestations of deviant behaviour, delinquency, etc (Skorobreshchuk, 2014).

Many visible defects are identified in the process of diagnosing pupils' learning levels. Hidden defects are deficiencies in education that are difficult to detect using objective methods. Such defects can be detected on the basis of long-term observation, hindsight and self-assessment of graduates' performance and abilities, as well as feedback from employers and other interested parties. Hidden defects include a weak capacity for social interaction, an inability to adapt to the environment, and a lack of lifelong self-learning skills. The pursuit of educational effectiveness through prevention, early detection and rapid remediation of defects of various types is a potential source of improving the quality of education (Hryhorash, 2004).

By education quality management we mean a purposeful activity in which its subjects (education management bodies), by providing educational services and solving management tasks, ensure the organization of joint activities of consumers of educational services (students, teachers, parents, etc.) and its focus on the quality satisfaction of their educational needs. New approaches to education quality management are shaped by the new education management paradigm, which includes decentralization, involving the delegation of authority to lower administrative levels, the increasing role of local self-government; autonomy; and the transition to a polycentric system.

Education quality management as a process involves planning, organisation, management, and control of the functioning and development of basic and supporting processes. Similar theoretical positions are taken by a number of foreign authors, who develop different concepts of education quality management.

For example, D. Timmerman proposes a three-phase model of educational process quality management, in which he distinguishes the input phase, the

intermediate phase and the output phase. The first phase includes the conditions for the organisation of the educational process in the school. These include the professional level of the teaching staff, the state of the building and classrooms, equipment and decoration, the availability of curricula and didactic materials. Students themselves, their level of ability, aptitude, interest and motivation for learning are also important preconditions for the success of the educational process (Skorobreshchuk, 2014). The interim phase concerns the quality of internal processes of school life. This includes: content, organization of the learning process, professional activity of the teacher, socio-psychological climate, organization of self-management, interpersonal relations and group interaction.

The exit phase reflects the educational outcome. D. Timmermann suggests the following scheme of educational quality management: According to the quality management theory developed by German scholars, the school maintains its orientation to the consumer, to the quality process itself, plans preventive actions to avoid internal and external defects, and outlines measures for rolling quality improvement. The latter, according to D. Timmerman's concept, involves the following cycle: planning, implementing improvement, checking effectiveness, adapting improvement to the changing situation. A noteworthy aspect of quality management is the management of risks in educational activities.

References:

Batechko, N., Lut, M. (2018). Systema menedzhmentu yakosti vyshchoi osvity: metodolohichnyi aspekt. [Quality management system of higher education: methodological aspect] *Osvitolohiia Education,* (*7*), 145–151. https://doi.org/10.28925/2226-3012.2018.7.145151 [in Ukrainian].

Hryhorash V. V. (2004) *Upravlinnia navchalnym zakladom* [Management of an educational institution]. Kharkiv: Ranok [in Ukrainian].

Luniachek, V. E. (2015) *Pedahohichnyi menedzhment* [Pedagogical management]. Kh.: Vyd-vo KharRI NADU «Mahistr». [in Ukrainian].

Skorobreshchuk, H. (2014). *Yakist osvity u konteksti suchasnykh transformatsii vyshchoi osvity* [Quality of education in the context of modern transformations of higher education]. [in Ukrainian].

Conference section: *EDUCATION. PEDAGOGY.*
Część konferencyjna: *EDUKACJA. PEDAGOGIA.*

THE ROLE OF BILINGUAL EDUCATION IN SINGAPORE

Karyna Chykharina
Ph.D. student, Department of Education and Innovative Pedagogy,
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
Kharkiv, Ukraine

Abstract: *This article explores the role that bilingual education plays in Singapore. Recognizing Singapore's multicultural composition, the article elucidates how bilingual education has become an effective tool for fostering unity and diversity. By examining the nation's language policy, the article discusses how languages serve as unifying elements and pathways to cultural preservation. It delves into the bilingual education system, highlighting its impact on cognitive development and economic competitiveness. This comprehensive analysis underscores how Singapore's commitment to bilingualism has positioned it as a global model for effectively navigating linguistic diversity.*

Key words: *Bilingual education, Singapore, language policy, education system, linguistic diversity.*

Introduction

Singapore, a vibrant city-state in Southeast Asia, has gained global recognition for its remarkable economic growth and cultural diversity. A significant aspect of Singapore's success story lies in its strategic approach to bilingual education. This work delves into the crucial role of bilingual education in Singapore, examining how

it shapes the nation's identity, fosters communication, and contributes to its global competitiveness.

Purpose

The purpose of this article is to shed light on the critical significance of bilingual education in Singapore. By analyzing its impact on various aspects of society, including unity, cognitive development, economic standing, and cultural preservation, this study seeks to underscore the multifaceted benefits that bilingual education brings to the nation.

Methods

The analysis presented in this article is based on a review of literature, research papers, and official documents related to bilingual education in Singapore. By synthesizing information from diverse sources, we aim to present a well-rounded perspective on the topic.

Results

Singapore's population is a rich tapestry of different ethnic groups, including Chinese, Malay, Indian, and various others. This multicultural makeup necessitated the development of a language policy that would facilitate effective communication among these diverse communities. The official languages—English, Mandarin Chinese, Malay, and Tamil—reflect the various ethnic backgrounds present in the nation. Bilingual education plays a pivotal role in unifying this diverse nation. By emphasizing proficiency in both English and one's mother tongue, Singapore encourages its citizens to connect with their roots while also preparing them for global communication. This approach fosters a sense of belonging and shared identity among its people (Dixon, 2003).

Singapore's education system is founded upon bilingualism. From an early age, students are exposed to English as the medium of instruction and their respective mother tongues. This immersion nurtures linguistic versatility, critical thinking, and cultural understanding. Bilingualism is not only a tool for personal development but also a vehicle for cross-cultural exchange.

Numerous studies suggest that bilingualism has cognitive advantages, such as enhancing problem-solving skills, memory, and multitasking abilities. By learning two languages, students develop heightened cognitive flexibility, adaptability, and creativity, skills that are invaluable in an ever-changing global landscape (Xia, An, and Guo, 2022). English proficiency, as a result of Singapore's bilingual education, has contributed significantly to the nation's economic competitiveness. Singapore has positioned itself as a hub for international business and commerce, and English serves as the common language for negotiations, trade, and collaboration. Bilingualism empowers citizens to engage confidently in global trade and communication.

Bilingual education doesn't only have economic benefits—it also plays a crucial role in preserving cultural heritage. By ensuring that each citizen maintains a connection to their mother tongue, Singapore safeguards its rich cultural traditions and values. This connection is vital for nurturing an appreciation of the nation's history and promoting intergenerational bonds.

While Singapore's bilingual education system has been widely successful, challenges still exist. Balancing the time and resources allocated to teaching two languages, ensuring equal proficiency in both, and adapting to linguistic shifts in a rapidly changing world are some of the challenges that educators and policymakers continue to address. Singapore's experience with bilingual education serves as an inspiration for other nations dealing with linguistic diversity. The careful integration of languages into the education system not only empowers individuals but also strengthens national unity and international engagement.

Conclusions

In conclusion, Bilingual education in Singapore isn't just about language; it's a reflection of the nation's commitment to embracing diversity, fostering understanding, and positioning itself on the global stage. By equipping its citizens with the ability to communicate effectively in multiple languages, Singapore has established a foundation for economic growth, cultural preservation, and international collaboration. As other countries seek ways to navigate the challenges and

opportunities of a globalized world, they can certainly draw inspiration from Singapore's successful bilingual education model.

References:

Dixon, L.Q. (2003). The Bilingual Education Policy in Singapore: Implications for Second Language Acquisition.

Xia, T., An, Y., & Guo, J. (2022). Bilingualism and creativity: Benefits from cognitive inhibition and cognitive flexibility. *Frontiers in psychology*, *13*, 1016777. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1016777

Conference section: *EDUCATION. PEDAGOGY.*
Część konferencyjna: *EDUKACJA. PEDAGOGIA.*

ASSESSMENT OF THE QUALITY OF PRESCHOOL EDUCATION: CRITERIA AND INDICATORS

Saraeva I. V.
Doctor of Philosophy, senior teacher of the department of preschool and elementary education
Izmail State University of Humanities
Izmail, Ukraine

Annotation: *The article focuses on current issues in preschool education; describes the regulatory framework; highlights contemporary scientific and pedagogical views on the researched problem; analyzes the concept of "quality of preschool education"; characterizes key criteria and indicators whose implementation ensures high quality educational services.*

Keywords: *preschool education, quality of preschool education, criteria, indicators, preschool children*

Preschool education during the independence of Ukraine underwent major changes aimed at improving the educational process in preschool education institutions. The modernization of preschool education is accompanied by legislative documents that are systematically updated (Law of Ukraine «On education», 2017; Law of Ukraine «On pre-school education», 2001; Law of Ukraine «On protection of childhood», 2001; Decree of the President of Ukraine «On national strategy development of education in Ukraine for the period until 2021», 2013; National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, 2020; Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine «On the basic component of preschool education (state standard of preschool education)», 2021), which outline the main trends in the development of preschool education, aimed at increasing the level of organization and quality of preschool education.

A child attending a preschool should receive a quality preschool education, which is why researchers are engaged in developing theoretical and methodological support to improve the quality of education in the preschool field. The organization of the educational process in preschool institutions and the enhancement of the quality of teaching and upbringing of preschoolers are also concerns of administrators, educators, and parents who are interested in creating appropriate conditions for the comprehensive development and proper upbringing of preschoolers. The parents' needs in preschool education vary greatly and are influenced by various factors such as the family's place of residence, parental education, and the level of family well-being, all of which impact their perception of and expectations for "quality" preschool education. For many parents are satisfied only with care and having any activities with their children. Others require special conditions, a certain list of types of children's activities and even the amount of knowledge, abilities and skills that the child must master. But, taking into account the needs of all parents, we note that each of them has one goal, so that the child is knowledgeable in all spheres of activity, acquires relevant knowledge, abilities and skills, and has formed competencies that will help to adapt to school life and facilitate the child's transition to primary level of education. Considering all the changes taking place in the system of preschool

education, the problem of quality remains relevant and debatable among scientists and practitioners. So, let's consider a systematic approach to ensuring the quality of preschool education in Ukraine through the prism of regulatory and legal acts, the opinions of scientists and the experience of practitioners.

In terminological sources, the concept of "quality of preschool education" is presented in different ways: "giving the child the opportunity to choose an "individual educational route" based on the variety of content, forms and methods of working with children; ensuring the child's social protection against incompetent pedagogical actions; a guarantee that every child achieves the minimum required level of preparation for successful primary school education" (Krutiy & Funtikova, 2010, p. 293); "a holistic characterization of the system as the first link of education in terms of its compliance with the needs of a growing individual, the family as consumers of social services and the state as a social customer" (Kremen, 2008, p. 1017).

In accordance with the methodological recommendations on the formation of the internal system of ensuring the quality of education in preschool education institutions, the main goal of the strategy (policy) of ensuring the quality of education has been singled out, which consists in providing guarantees for receiving high-quality preschool education and building public trust in kindergarten (Bogush, 2022, p. 1017).

According to Bogush (2022, p. 1017), the quality of preschool education consists in the complex activity of preschool education institutions, which corresponds to the current legal norms and requirements in force at the time of assessment; "compliance of the process and result of educational activities with regard to the harmonious development of children of various preschool ages in accordance with the current standards of preschool education, in particular the Basic Component of preschool education (2020)".

As Pirozhenko (2018, p. 11) notes, high-quality preschool education is not based on quantitative indicators, but on ensuring the professional training of high-level personnel in the preschool field and the introduction of promising pedagogical experience of domestic and foreign specialists into the educational process of the

preschool education institution, which is summarized in educational and methodological studies.

Bogush (2022, p. 1017) emphasizes that a child can choose his own path in order to acquire relevant knowledge, skills and abilities, and this will allow him to "...build his individual educational trajectory" in relation to the formed relevant subject competences and personal competences, which collectively become the result of a successful transition and education in primary school according to the concept of NUSh.

It should be noted that an important tool in improving the quality of education and development of preschool children, according to scientists and practitioners, is the assessment of the quality of preschool education, in the application of which a multi-criteria approach should be used, namely a number of criteria (quality of conditions, quality of the educational process, quality of educational results) the totality of which will make it possible to get a certain idea about the quality of preschool education.

As Kozak and Shvydka (2018, p. 202) notes, the criteria for the quality of conditions include the necessary quality resources that will ensure the full-fledged development of the personality of a preschool-aged child and the continuous work of the team, namely: educational programs, personnel support, a contingent of children, material, financial and psychological conditions that are created in preschool education institutions. The scientist notes that compliance with these quality criteria is reflected in the planning and organization of the educational process taking into account the interests and wishes of children, which takes place with the help of the cooperation of teachers and parents of pupils (Kozak & Shvydka, 2018, p. 202). In addition, Kozak and Shvydka (2018, p. 202) draws attention to the criteria for evaluating the results of preschool education, which include: the formation of basic personality qualities and the amount of educational information learned within the educational program, motivated behavior, wit and curiosity, the general level of readiness for studying at school.

The quality criteria of preschool education are determined by a set of indicators that outline any aspects of the activity of a preschool education institution: the content of education, joint activities of adults and children, material and technical base, software and methodological support of the educational process, personnel, features of child development that provide an opportunity to ensure full-fledged development of a preschooler.

The key indicators of quality, as noted by Peeters (2018, p. 3), are the following: availability of educational services; management and financing of the education system; experienced and interested teaching staff; organization of the educational process; monitoring and evaluation.

Academician Bogush (2022, p. 1017), among the indicators of the quality of education, notes the psychological preparation of a child for studying at school, because it is precisely the formed basic qualitative new formations (independence, self-attitude, self-esteem, self-control, arbitrariness of behavior, creativity freedom and responsibility, sociability (communicativeness), curiosity, moral, spiritual and ethnic institutions) that help the child better adapt to the conditions of school life, establish relationships with peers and it is better to master the educational material.

So, from the above, we conclude that kindergarten for a child is a world of dreams, wishes, children's laughter, new achievements and knowledge of the surrounding world. A world in which a child learns to live in a team, interact with peers and adults, make decisions, predict the results of his own activities, work in a team and acquire the appropriate competencies and competencies for further school life. Therefore, to ensure the quality of preschool education, it is necessary to apply criteria, indicators, methods and tools, create safe conditions for the child's growth in the educational space, encourage parents to actively cooperate, and improve the system work of the entire preschool education institution.

References

Bogush, A. (2022). Measure the quality of preschool education: methodical orientation. *Scientific Bulletin of the South Ukrainian National Pedagogical*

University named after K. D. Ushinskyi, (1 (138)), 7–16. Odesa. https://doi.org/10.24195/2617-6688-2022-1-1

Decree of the President of Ukraine «On national strategy development of education in Ukraine for the period until 2021» No. 344/2013. (2013). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text

Kozak, L., & Shvydka, I. (2018). The quality of preschool education at the present stage. *Educational Discourse*, (3–4 (22–23), 198–208. https://doi.org/10.28925/2312-5829.2018.3-4.4319

Kremen, V. H. (Ed.). (2008). *Encyclopedia of Education*. Yurinkom Inter.

Krutiy, K. L., & Funtikova, O. O. (Eds.). (2010). *Preschool education: Dictionary of more than 1000 terms, concepts and names*. LIPS LTD.

Law of Ukraine «On education» No. 2145-VIII. (2017). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

Law of Ukraine «On pre-school education» No. 2628-III. (2001). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text

Law of Ukraine «On protection of childhood» No. 2402-III. (2001). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text

National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. (2020). *Concept of education of children of early and preschool age.* FOP Ferenets V. B.

Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine «On the basic component of preschool education (state standard of preschool education)» No. 33. (2021). https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0033729-21#Text

Order of the State Education Quality Service of Ukraine «On methodological recommendations on the formation of the internal system of ensuring the quality of education in preschool education institutions» No. 01-11/71. (2020). dated November 20. No. 01-11/71. https://sqe.gov.ua/law/nakaz-derzhavnoi-sluzhbi-yakosti-osviti-23/

Peeters, J. (2018). *Improving the quality of preschool education and childcare in Ukraine*. VBJK.

Pirozhenko, T. (2018). The quality of preschool education: the current situation and the view in the perspective. *Collection of Scientific Papers of the G.S. Kostyuk Institute of Psychology of the NAPS of Ukraine "Current Issues in Psychology", 4*(14), 6-27.

Conference section: *EDUCATION. PEDAGOGY.*
Część konferencyjna: *EDUKACJA. PEDAGOGIA.*

THE EFFECT OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT ON TEACHERS' CULTURALLY AND LINGUISTICALLY RESPONSIVE INSTRUCTION EFFICACY

Karen Blaha
Doctor of Education, Assistant Professor of Education, University of St. Francis, Joliet, Illinois, United States
https://orcid.org/0000-0002-8273-773X
kblaha@stfrancis.edu

Abstract: *Linguistically, racially, and economically diverse learners are growing populations in schools across the United States, making it necessary for teachers to implement culturally and linguistically responsive practices to ensure all students have opportunities for cognitive, social, and emotional growth. However, professional learning opportunities that address culturally and linguistically responsive teaching practices do not correspond with the population growth of diverse learners. The result is educators who feel ill prepared in the use of such practices. The purpose of this study was to investigate the relationship between culturally and linguistically responsive professional development and teachers' efficacy when working with linguistically, racially and economically diverse learners. The information from this study will provide the beginning framework for*

professional development designed to educate and enhance teachers' use of effective culturally and linguistically responsive teaching practices.

Keywords: *culturally and linguistically responsive, professional development, teacher self-efficacy, diversity*.

Culturally and linguistically responsive teaching is the incorporation of students' cultures, experiences, intellectual frameworks, and languages, into the learning process in order to develop the learning capacity and emotional growth of students (Gay, 2010; Hammond, 2015). Culturally and linguistically responsive teaching practices leverage the cognitive and emotional experiences of each individual student, and connect these experiences to new learning (Hammond, 2015). As economically, racially, and linguistically diverse learners increase in classrooms across the United States, culturally and linguistically responsive teaching practices play a significant role in students' engagement and learning success. Therefore, it is important to provide teachers with professional development that addresses the implementation of culturally and linguistically responsive teaching practices.

Unfortunately, "Most teacher education programs lack a coherent and sustained approach" (Sleeter, 2008, p. 562) to providing teachers with opportunities to learn about Equity Pedagogy, a term that means "teaching strategies and classroom environments that help students from diverse racial, ethnic, and cultural groups attain the knowledge, skills, and attitudes needed to function effectively within, and create and perpetuate, a just, humane, and democratic society" (Banks, 1994, p. 23). More often than not, teachers receive "disjointed preparation for diversity and equity, dependent on the interests of individual professors rather than on a comprehensive conception of preparation for excellent teaching in racially diverse contexts" (Sleeter, 2008, p. 562). Furthermore, few general education teachers receive preparation regarding the language acquisition needs related to linguistically diverse learners (Menken & Antunez, 2001). The disconnection between teacher preparedness and the needs of diverse learners has had consequential negative effects. Researchers for The National Institute for Urban School Improvement have noted when the "cultural

backgrounds of teachers differ significantly from their students because of ethnic, racial, linguistic, social, religious, or economic reasons [the students] are especially vulnerable to cultural disconnect" (Kennedy-White et al., 2005, p. 3). As a result, diverse learners may not demonstrate proficiency in academic areas such as reading, writing, and math, and may be at risk for academic failure (Hsiao, 2015; Lucas et al., 2008). According to Leonard et al. (2009), when cultural knowledge is not part of the instructional delivery, students will not see the relevance of the content. Tileston and Darling (2008) have discussed that when teachers do not understand the culture of their students and instruction uses surface culture knowledge inevitably results in students who become disengaged with the instruction and learning in the classroom.

For teachers to deliver effective culturally and linguistically responsive instruction to diverse learners, a comprehensive framework for ongoing professional development that addresses these practices must be in place. Professional development that helps teachers learn, connect, and apply new learning about the cognitive effects of culturally and linguistically responsive teaching can support teachers' utilization of these practices, and also prevent misconceptions of this pedagogy. An analysis of the literature demonstrates several common culturally and linguistically responsive practices that are beneficial to diverse learners and should be embedded within classroom instruction: teacher knowledge of culture, a safe and inclusive classroom environment, knowledge of language acquisition, and instructional scaffolding.

The study used a convenience sample which consisted of 6 elementary teachers from an elementary school in the United States. The participant group was made up of 2 third grade teachers, 2 fourth grade teachers, 1 fifth grade teacher, and 1 sixth grade teacher. Participants were teacher volunteers who responded to a general email that explained the study and asked for volunteers.

During the initial interviews the participant teachers shared information about their culturally and linguistically responsive teaching practices during ELA lessons. Through the use of thematic analysis with the interview responses, common themes emerged from the initial interview data. The first theme to emerge was Instructional

Reading Practices. The second theme to emerge was Instructional Materials Used for Reading Instruction. Statements during the initial interview were also connected to upcoming professional development topics (see Table 1).

Table 1

Initial interview data

Themes	Example Statements	Connections to Upcoming Professional Development Topics
Instructional Reading Practices	"I use read the written directions" "We use some hands-on activities during reading." "I like my students to move around the room and work in small groups." "I have students in guided reading groups." "The students turn and talk to share ideas and perspectives." "I scaffold my instruction and assignments for students below proficiency."	Creating a Culturally Responsive Environment Creating a Culturally Responsive Environment Developing Instructional Scaffolds
Instructional Materials for Reading Instruction	"Our lessons are scripted lessons from the spelling inventory." I use some visuals and manipulatives if the students need them." "We will use pre and post assessments. This gets a knowledge of what they know, and this will drive how I choose what I use in a lesson."	

Source: based on initial interview responses

Table 1 shows that teacher responses to the questions as being basic, with little elaboration on how students' cultural experiences connect to new learning. Two responses corresponded with professional development sessions Creating a Culturally Responsive Environment, and one response corresponded with Instructional Scaffolds.

The post interview measured teachers perceived areas of growth and use of culturally and linguistically responsive practices during ELA instruction at the conclusion of the professional development series. Post interview questions 1-4 were the same as the initial interview questions.

As shown in Table 2, two themes emerged within teacher responses during the post interview, as well as sub-themes. Theme 1, Instructional Practices, had two sub-themes emerge: Collaborative Practices and Constructivist Practices. Theme 2 addressed Language Acquisition Practices.

Table 2

Post interview data

Themes and sub-themes	Example Statements	Connections to Professional Development Topics
Instructional Practices		
Sub-theme: Collaborative Learning	"The students work together on mini-projects to share ideas and apply what they have learned."	Knowledge of Classroom Culture
	"My students will work in pairs or threes to find the answer to a problem."	Creating a Culturally Responsive Environment
	"Sometimes my structure for reading involves students discussing what they read,and supporting their answers or arguments within the peer discussion."	
	"We have started using Socratic Seminar and the students really like it!"	Creating a Culturally Responsive Environment
Sub-theme: Constructivist Model Practices	"I try to make the reading lessons relevant by connecting the skills or strategies to the real-world."	Knowledge of Culture in the Classroom
	"We have been taking our learning into the community, and then we talk about how our lessons relate to what we did."	Creating a Culturally Responsive Environment
	"I have the students reflect on their learning by stating on their exit ticket how a lesson helped them grow and the connections they made."	Knowledge of Culture in the Classroom
	"I'm think about the students' background knowledge and background experiences when planning a lesson."	Creating a Culturally Responsive Environment
	"I use cognitive scaffolds to build learning capacity."	Instructional Scaffolding
	"During reading I will use whiteboards for students to practice phonics." "I use magnet letters or elkonin boxes for phonics lessons." "I attach physical motions to our phonemic awareness lessons." "I let my ELL students listen to the story with they story in front of them."	Knowledge of Culture in the Classroom

	"I sometimes give my students a choice of how they can show me they mastered a learning target.	
Language Acquisition Supports	"I scaffold instruction for my linguistically diverse students based on their language level."	Linguistically Responsive Practices
	"I give my linguistically diverse students a little more time to process."	Creating a Culturally Responsive Environment
	"I do explicit vocabulary instruction with my EL students."	Cultural Knowledge of the Classroom
	"My EL students can use their native language with one another."	

Source: based on post interview responses

Table 2 demonstrates how teachers' knowledge and use of culturally and linguistically responsive practices increased after the implementation of the professional development series. The sub-theme of Collaborative Learning included methods that supported student-to-student interactions, small group problem-solving, and student -centered discussions. A second sub-theme that emerged was Constructivist Model Practices (Vygotsky, 1978). The sub-theme of Constructivist Model includes processes that allow a learner to make connections to previous learning through inquiry-based and collaborative activities. Practices included in this sub-theme included connecting new skills to the community, having students reflect on their learning, and using students' experiences to scaffold learning. Practices within these sub-themes correspond with Knowledge of Culture in the Classroom, Creating a Culturally Responsive Environment, and Developing Instructional Scaffolds professional development sessions.

The second theme that emerged was Language Acquisition. The responses within this theme noted supports such as scaffolding instruction based on students' English language level, explicit vocabulary instruction, and students' use of their native language to make content connections. Practices within this theme correspond with Knowledge of Culture in the Classroom, Creating a Culturally Responsive Environment, Linguistically Responsive Practices, and Instructional Scaffolds.

Data collected from the study's six participating teachers demonstrated a growth in their efficacy and new learning. The researcher recommends that the culturally and linguistically responsive professional development continue to be offered as a professional learning opportunity for elementary teachers.

Future research should expand upon culturally and linguistically responsive professional learning by providing more opportunities for teachers to practice and plan for cognitive scaffolds that support the learning capacities of students (Hammond, 2017). It is this scaffolding of information that supports students' growth toward higher-level thinking and making the connections between classroom learning and the world outside of the classroom (Boykin & Noguera, 2011). It is also recommended that future studies should investigate direct correlations between the teachers' culturally and linguistically responsive growth and the increase in academic achievement of diverse learners.

References

Banks, J. A. (1994b). *Multiethnic education: Theory and practice* (3rd ed.). Allyn & Bacon.

Boykin, A. W., & Noguera, P. (2011). *Creating the opportunity to learn: Moving from research to practice to close the achievement gap*. ASCD.

Gay, G. (2010). *Culturally responsive teaching: Theory, research, and practice* (2nd ed). Teachers College Press.

Hammond, Z. (2015). *Culturally responsive teaching and the brain: Promoting authentic engagement and rigor among culturally and linguistically diverse students*. Corwin.

Hsiao, Y.-J. (2015). The culturally responsive teacher preparedness scale: An exploratory study. *Contemporary Issues in Education Research, 8*(4), 241–250.

Kennedy-White, K., Zion, S., & Kozleski, E. (2005, October). *Cultural identity and teaching*. National Institute for Urban School Improvement. https://spptap.org/wp-content/online_modules/Zion_Mod2_360/presentation_content/external_files/Cultural_Identity_Teaching.pdf

Leonard, J., Napp, C., & Adeleke, S. (2009). The complexities of culturally relevant pedagogy: A case study of two secondary mathematics teachers and their ESOL

students. *The High School Journal*,*93*(1), 3-22. https://doi.org/10.1353/hsj.0.0038

Lucas, T., Villegas, A. M., & Freedson-Gonzalez, M. (2008). Linguistically responsive teacher education: Preparing classroom teachers to teach English language learners. *Journal of Teacher Education*, *59*(4), 361–373. https://doi.org/10.1177/0022487108322110

Menken, K., & Antunez, B. (2001). *An overview of the preparation and certification of teachers working with limited English proficient (LEP) students*. National Clearinghouse for Bilingual Education. https://eric.ed.gov/?id=ED455231

Sleeter, C. E. (2008). Preparing white teachers for diverse students. In M. Cochran-Smith, S. Feiman-Nemser, D. J. McIntyre, & K. E. Demers (Eds.), *Handbook of research on teacher education: Enduring questions in changing contexts* (3rd ed., pp. 559-582). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203938690

Tileston, D. W., & Darling, S. K. (2008). *Why culture counts: Teaching children of poverty*. Solution Tree.

Vygotsky, L. (1978). *Mind in society*. Cambridge University Press.

Conference section: *ART HISTORY.*
Część konferencyjna: *HISTORIA SZTUKI.*

ПРОЦЕС ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ГРИ НА ФОРТЕПІАНО В КОНТЕКСТІ ЯВИЩА МУЗИЧНОГО КОНТЕНТУ В СОЦІАЛЬНОМУ МЕДІА-ПРОСТОРІ

Степанова О. Ю.

кандидат мистецтвознавства, старший викладач кафедри фортепіано ХДАК м. Харків, Україна

Анотація: *В тексті розглядаються загальні тригери та проблематичні маркери існування в соціальному медіа-просторі творчості піаніста-концертмейстера, та означені складові створення успішного музичного*

контенту через переосмислення виконавської майстерності гри на фортепіано.

Ключові слова: *музична культура, фортепіанна культура, музичне мистецтво, теорія та історія музичного мистецтва, виконавська майстерність*.

Вступ. Сучасна виконавська майстерність гри на фортепіано зазнає певної трансформації в процесі переосмислення традиції та власної історії розвитку згідно сучасних вимог медіа-простору. Глобалізація мистецького простору перетворює творчий процес на результат у вигляді корисного контенту, що буде задіяний в соціумі. В виконавській майстерності це також впливає і на сукупність організованих форм, методів та прийомів, спрямованих і на якість, і на загальний результат формування виконавської майстерності піаніста.

Результати дослідження. Музична культура поступово втрачає свої елітарні характеристики та долучається до нових форматів спілкування зі своєю аудиторією. На це в першу чергу впливає те, що популярність і значимість соціальних медіа невпинно зростає, також збільшується їх кількість, спрямованість розширюється та охоплюються все нові категорії загальної аудиторії. Джерелами передачі запису гри на фортепіано стають форми, що раніше не виконували таких функцій. Створюється біполярне сприйняття музичного виконавства – ми маємо ситуацію одночасного створення сприятливого середовища для творчої реалізації піаніста, і знівелювання важливих складових академічної музичної традиції та аматорського підходу, керуючись лише алгоритмами вимірювання успіху механізмами монетизації та соціо-популяризації музичного мистецтва.

Саме тому важливо сформувати у професійних піаністів усвідомлення об’єктивної реальності в галузі культури та мистецтва, посилити їх ознайомлення з сучасними культуроосвітніми тенденціями, технологіями існування в медіа-просторі як особистості та професійного музиканта. Всі ці

окремі питання мають не ускладнювати, а навпаки стимулювати до подальшого професійного зростання та самоствердження, самопрезентації виконавської майстерності гри на фортепіано та інших видах клавішних інструментів (Григорова, 2021).

Музичне мистецтво (особливо таких класичних форм виконавської майстерності як гра на фортепіано) має враховувати своєрідність протікання процесів міжособистісного сприйняття в Інтернеті як новому професійному просторі. Звичні форми взаємодії з колегами та глядачем поступово послабляються або скоріше розширюються завдяки новим проявам та розвитку технологій. Частково на це вплинув період загальносвітової пандемії і карантинні обмеження. Все це призводить до того, що територіальна доступність і фізична привабливість отримання вражень від живої музичної виконавської майстерності втрачають своє регулююче значення, а спілкування з глядачем будується завдяки подібності установок, переконань і цінностей.

Новітня тенденція розвитку мистецтв (і музичного зокрема) трансформує також і пріоритет цінностей конкретної особистості. Найбільш яскраво це можна дослідити на прикладі музиканта-виконавця і як саме це впливає на важливість його здатності до аналізу, вміння спрогнозувати і навіть певним чином проектувати траєкторії свого творчого шляху і професійного становлення. Частково це питання авторкою тексту подається в аналітиці в рамках тексту «Піанізм як система прийомів: досвід дефініції». Зазначається, що багатокомпонентність складових піанізму дозволяє тлумачити його зміст як ієрархічну систему. Але таку, що утворюється завдяки підпорядкованій логіці єдності змістовно-функціональних утворень (Степанова, 2017). Але все одно глибинного дослідження теоретиками музичного мистецтва та суміжних галузей проблематики взаємодії сучасних форм і академічних в контексті явища музичного контенту в соціальному медіа-просторі ще досі не існує.

Висновки. Розглядаючи всі складові створення успішного музичного контенту в сьогоднішніх реаліях, існує думка, що доступність освоєння музичних інструментів приваблює як професіоналів (окремих композиторів та

виконавців), так і аматорів. Рівень володіння інструментом (і особливо це помітно в виконавській майстерності гри на фортепіано) підсилюється іншими не пов'язаними безпосередньо з виконавською технікою прийомами. Збільшення технологій зі штучним інтелектом, вільних баз вже готових музичних шаблонів та полегшених програм мікшування лише прискорює це спрощення. І музикант з професійними навичками може навіть бути ізольованим від можливості реалізувати свій творчий потенціал, якщо це стане масовим явищем (до чого зараз тяжіє соціальний медіа-простір).

Список використаних джерел:

Степанова О.Ю. (2017). Піанізм як система прийомів: досвід дефініції. *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку* : матеріали міжнар. наук. конф. Харків: Харків. держ. акад. культури.

Григорова З. В. (2021). *Нові медіа, соціальні медіа, соціальні мережі — ієрархія інформаційного простору.* Київ: Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського.

Conference section: *PHILOLOGICAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI FILOLOGICZNE***.**

ПРАГМАТИКА ТА МОВНА КОМУНІКАЦІЯ: НОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ МОВИ В РЕАЛЬНИХ КОМУНІКАТИВНИХ СИТУАЦІЯХ

Плеханова Тетяна Миколаївна

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри видавничої справи та редагування, Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна, plekhanova@i.ua, https://orcid.org/0000-0003-2639-0396

Кондрашова Ольга Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри лінгводидактики та журналістики, Кременчуцький національний університет імені Михайло Остроградського, м., Кременчук, Україна, olgakondrat@ukr.net, https://orcid.org/0000-0002-5341-6240

Горбенко Інна Федорівна

кандидат філологічних наук, доцент, кафедра видавничої справи та редагування, факультет журналістики, Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна, ingo16@ukr.net, https://orcid.org/0000-0003-2190-0887

Анотація: *Мета – проаналізувати актуальні аспекти проблем прагматики та мовної комунікації в сучасному контексті. Дослідження спрямоване на аналіз динаміки використання мови в різних сферах життя, а також у медійних продуктах, соціальних мережах, публічних виступах тощо. У ньому проаналізовано сучасні тенденції в мовній комунікації, що відкриває нові горизонти для подальших наукових розвідок. Визначено, що підвищений інтерес лінгвістики до комунікативної прагматики сприяв глибокому вивченню використання мовних засобів, які передають індивідуально-особистісний, інтенціональний і ситуативний аспекти повідомлення. Важливим напрямом сучасних досліджень також є аналіз особливостей функціонування мережевої мови та перебігу мовних процесів в інтернеті.*

Ключові слова: *мовленнєві акти, міжкультурна комунікація, прагматика, використання мови, комунікативні ситуації.*

Прагматика належить до сфери практичної лінгвістики й зосереджується на аналізі того, як мова використовується в конкретних контекстах з метою досягнення певних цілей. Вона переплітається з різними галузями

лінгвістичних досліджень, а також філософією та соціологією (Лебедєва & Тимкова, 2023).

Лінгвопрагматика викликає особливий інтерес серед тих, хто займається питаннями комунікативної ефективності, публічних відносин і реклами, мовного етикету, теорії та практики перекладу тощо. Вона аналізує використання мови, враховуючи різноманітні фактори: вікові, статеві, соціально-статусні та професійні особливості комунікантів, а також конкретні умови й цілі мовного вислову (Метеленко & Горлач, 2020).

У сфері лінгвістики прагматика пов’язана з численними іншими підходами та концепціями, такими як теорія мовленнєвих актів, розмовна імплікатура, граматика та спілкування в контексті взаємодії. Сутність цього зв'язку полягає в передачі значень у конкретних обставинах. Для ефективної комунікації необхідно застосовувати прагматичний підхід, що ґрунтується на здатності сприймати контекст та передбачати розуміння значень адресатом.

Множинний аспект процесу комунікації робить його невичерпним об'єктом для наукового дослідження. Прагматична складова комунікації аналізує психологічні та соціальні фактори, які впливають на формування та реалізацію мовленнєвого процесу.

Серед сучасних завдань лінгвоукраїністики актуальним є дослідження природи мови як живої та динамічної системи, що зазнає змін унаслідок впливу суспільних факторів, міжмовного контакту та навіть творчої активності мовців: письменників, політиків, журналістів тощо. Вони активно продукують нові слова, сталі фрази та образні вислови, використовуючи їх у художніх творах, аналітичних і публіцистичних текстах, що мають значний вплив на медійну сферу (Голікова, 2022). У науці сьогодні спостерігається підвищений інтерес до особливостей функціонування української мови в засобах масової комунікації, кількість яких активно зростає і які відіграють ключову роль у спілкуванні між різними соціальними групами.

У сучасних умовах наявність нової віртуальної ідентичності, яка виникає завдяки соціальним мережам, дає змогу вийти за межі географічних обмежень.

Набувають значущості проблеми мовно-комунікаційної екології, інформаційної гігієни та фільтрації інформаційних потоків, особливо у сфері масмедійної продукції (Онуфрієнко, 2021). Ці питання стають більш актуальними через їхню багатовимірність, інтерактивність і широкомасштабність, адже вони не лише відображають сучасне суспільство, а й активно його формують, визначаючи пріоритети та домінанти в різних аспектах мовно-комунікаційної діяльності.

Останнім часом активно досліджуються особливості функціонування мережевої мови та перебігу мовних процесів в інтернеті. В англомовному контексті використовуються різні терміни для позначення електронної мови, як-от *e-language, netlingvo, e-talk, netspeak.* В українському науковому середовищі більш поширеним є термін «мова інтернету». Вчені вбачають, що мова інтернет-комунікації набуває приросту нових лексем завдяки запозиченням, професіоналізмам та використанню слів інших груп лексики.

Прагматичні аспекти мови набувають особливого значення у професійному спілкуванні, де точність, чіткість та відповідність контексту важливі для досягнення цілей.

Підвищений інтерес лінгвістики до комунікативної прагматики сприяв глибокому дослідженню використання мовних засобів, що передають індивідуально-особистісний, інтенціональний і ситуативний аспекти повідомлення. Один з головних його напрямів – особливості комунікативної поведінки в різних сферах життєдіяльності суспільства (ділові та професійні комунікації). Отже, розробка комунікативних стратегій, тактик, вербальних методів, які забезпечують досягнення результативності загалом та, зокрема, в управлінській діяльності, є важливим завданням сучасної філологічної науки (Метеленко & Горлач, 2020).

Вивчення стратегій комунікативної поведінки представників ділового середовища, їх лінгвосоціологічних та культурологічних особливостей сприяє:

- включенню всіх учасників комунікації у концептуальну систему, ціннісний контекст конкретної ділової галузі;

- скороченню відстані між комунікаторами в конкретному діловому середовищі;
- розвитку готовності адаптуватися до іншого професійного контексту взаємодії та впливу з метою визначення оптимальної стратегії професійної співпраці.

У контексті останніх подій суспільно-політичного життя України нагальною стає проблема збереження психічного здоров'я та навичок ефективної взаємодії під час конфліктних ситуацій, що виникають у публічному просторі, зокрема в інтернет-комунікаціях. Вона пов’язана з тим, що діяльність у цій сфері значною мірою визначається рівнем загальної комунікативної грамотності та культури, а в ідеальному сценарії потребує великих зусиль для виявлення толерантного ставлення до партнерів у спілкуванні (Дяченко, 2019).

Розуміння основних принципів комунікації, включно з толерантним ставленням до співрозмовника, стає основою для конструктивних і відкритих діалогів, що також впливає на ефективність комунікації.

Отже, мова відіграє головну роль у взаємодії та передачі інформації, впливаючи на досягнення комунікативних цілей та побудову взаємин між людьми. Вивчення прагматики та мовної комунікації в реальних ситуаціях є важливим кроком до більш глибокого розуміння того, як мова функціонує в різних контекстах.

Список використаних джерел:

Голікова, Н. Мова сучасних засобів масової комунікації: прагматика, стилістика, неологія. *Ukrainian sense.* 2022. С. 5-14. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/zbirniki/ffil/program_643714b9ceff5.pdf#page=5 (дата звернення: 30.08.2023).

Дяченко, Н. Конфлікти: комунікативно-прагматичний аспект. *Філологічний часопис*. 2019. № 1(13), С. 21-31. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-

bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/filoljour_2019_1_5.pdf (дата звернення: 30.08.2023).

Лебедєва, Н., Тимкова, В. Прагмалінгвістика: прагматична компетенція. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. № 2(61), С. 152-157. URL: https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-2-25 (дата звернення: 30.08.2023).

Метеленко, Н. Г., Горлач, В. В. Комунікативні стратегії в управлінській діяльності: лінгво-прагматичний аспект. *Біоекономіка як ключовий фактор розвитку виробництва та екологізації промислового регіону :* матеріали міжнар. наук.-практ. конф., ЗНУ, Інженерний навчально-науковий інститут. Запоріжжя, 2020. С. 15-22). URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/41897/1/29.pdf#page=15 (дата звернення: 30.08.2023).

Онуфрієнко, Г. Сучасна мовна комунікація публічного формату в контексті проблематики її еколінгвістичного виміру. *Суспільство і особистість у сучасному комунікаційному дискурсі :* матеріали ІІІ всеукр. наук.-практ. конф., НУ «Запорізька політехніка». Запоріжжя, 2021. С. 114–116). URL: http://eir.zntu.edu.ua/handle/123456789/7414 (дата звернення: 30.08.2023).

Conference section: *PHILOLOGICAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI FILOLOGICZNE***.**

СИНОНІМІЯ ЛІНГВЕМ У ГОВОРАХ ПОЛІСЬКОГО НАРІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Русаченко Н. П.
доцент кафедри української мови
Київського університету імені Бориса Грінченка
м.Київ, Україна

Анотація: *Розглянуто явище синонімії в говорах поліського наріччя української мови. Визнано актуальним дослідження закономірностей системної організації лексики територіально-мовленнєвих утворень; визначено недостатню увагу до діалектної лексики як джерела синонімії. За результатами спостережень виявлено синонімічні ряди у лексико-семантичних групах непротиставної лексики на позначення специфічномісцевого одягу та господарської лексики.*

Ключові слова: *діалектологія, синонімія, лексико-семантична група, поліське наріччя.*

Нині діалектне мовлення все частіше сприймають не як відступ від літературної норми, а як рівноправний вияв національного мовлення із значним мовотворчим і комунікативним потенціалом.

Вивчення діалектної лексики, що безпосередньо відбиває процеси в житті українського етносу, має неабияку цінність не тільки для історії української мови, але й для багатьох інших галузей науки, пов’язаних із вивченням історії та сучасного стану матеріальної й духовної культури українців. Окрім того, строкате наповнення лексичної системи діалектів української мови, різноманітність мотивів номінації, збереження в говорах одиниць, різних за генетичною й часовою віднесеністю, актуалізують дослідження закономірностей системної організації лексики територіально-мовленнєвих утворень, зокрема й синонімічних відношень у ЛСГ діалектної лексики.

До безпосередніх джерел формування синонімічних рядів у мові відносять запозичення, зміну значення слова, зміну морфемної структури слова та ін. Недооціненим джерелом на сьогодні лишається діалектне мовлення, позаяк унаслідок згубної мовної радянської пропаганди протягом тривалого часу визнавалося позанормативним. Проте позначена усталеними принципами слововживання лексична система української мови постійно взаємодіє з діалектними лексичними системами, обмеженими відповідними ареалами функціонування і позначеними в багатьох випадках наявністю тільки їм

властивих номінацій. У результаті такої взаємодії лексичні діалектизми можуть вступати у синонімічні зв'язки з літературно-нормативними словами як стилістично спеціалізовані, а то й повністю адаптуватися літературною нормою. Таке збагачення є найбільш природним для мовної системи й відповідає генетичному коду нації, бо в основу номінації кладуться найбільш значущі для діалектоносія ознаки та характерні дії.

Синонімічні явища в сучасній літературній мові, у мовній картині світу письменників були об'єктом ґрунтовних лінгвістичних досліджень багатьох українських мовознавців, а от діалектна синонімія потребує докладного вивчення. Свого часу З. Франко висловила припущення, що «своїм виникненням говіркова синонімія завдячує переважно інтерференції [діалектне+літературне й діалектне+іншоговіркове й іншомовне] і меншою мірою полісемантизації окремих слів» (Франко, 1983, с.134). З ініціативою створення літературно-діалектного синонімічного словника, який би збагатив літературну мову питомими народними словами виступав М. Никончук (Никончук, 1990, с.211). Г. Аркушин, розмірковуючи про відмінність синонімів у літературній мові та діалектах, уважав «синонімічними лише ті лексеми, що паралельно вживає говірконосій у своєму мовленні, а вже використання представниками різних говірок навіть однакових чи близьких за значенням лексем не створює синонімічного ряду» (Аркушин, 2014, с.109-110).

Об'єктом нашого дослідження є синонімія у групі непротиставної лексики, зумовленої господарськими та етнографічними чинниками, поліського наріччя, а джерелом – словники П. Лисенка [СЛ] та Г. Аркушина [СА].

У досліджуваному матеріалі виявлено синонімічні відношення у ЛСГ жіночого та чоловічого одягу на позначення: а) ***хустки***: *чу́би* – хустка молодиці [СА]; *зама́танка* [СЛ], *пина́чка, пличо́ха, портя́нка, бавилєнка, мацьо́х* [СА] – велика, переважно тепла хустка; *мона́шка* [СЛ] – чорна, переважно тепла хустка; *крутьва́нка* – велика хустка, якою вкривали плечі і спину; *накиду́ха* – велика тепла хустка, яку накидали на плечі; *ку́тях* – тепла в'язана хустка; *ма́чанка* [СЛ] – невелика зимова хустка; *ри̯за́нка* [СЛ] – тепла вовняна хустка;

пу́шка – пухова хустка [СА]; *шалінівка* [СЗГ-2] – шерстяна хустка з китицями червоного кольору; *шалінóха* – хустка з квітками [СА]; *лютúнка* [СЛ] – невелика квітчаста хустка з тонкої шерсті; *салісóха* – велика квітчаста хустка [СА]; *гáзівка* [СА] – невелика жіноча хустина з тонкої тканини; *кісéйка* [СЛ] – тонка хустка з маленькими тороками; *байстрю́чка* [СЛ] – невеличка лляна хустка; *обмáтанка* [СЛ] – велика суконна хустка; *ху́ста* – хустина будь-якого розміру; б) ***спідниці:*** *андарáк, катáнка* [СЛ] – спідниця з домотканого сукна; *шандарáк* [СЛ] – жіноча спідниця з пофарбованого домотканого сукна; *вéдна* [СЛ] – спідня спідниця; *саян* [СЛ] – спідниця із грубої тканини; *шиндикльóр* [СЛ] – спідниця, зібрана у талії; *лєнка* – ткана спідниця із ниток льону, іноді до них додавали шерстяні нитки [СА]; *гальóни* – спідниця, обшита знизу кольоровими стрічками [СА]; *деркáч* – закоротка спідниця [СА], *дúмка* – зібрана у фалди спідниця домашньої роботи [СА]; *кратúвка* – картата ткана спідниця з лляних ниток [СА], *літник* – спідниця, виткана з товстих шерстяних ниток [СА]; *макзилáн, бархáнка* – тепла спідниця [СА]; *бу́рка* – спідниця з вовняних ниток [СА]; в) ***вишитої сорочки***: *вкраїнка* – вишита сорочка, *кошу́ля* [СА]*;* [СЛ] – вишита сорочка, *чéхлик* [СЛ] – вишита жіноча сорочка, скроєна наполовину [до пояса] з тонкого, а наполовину з сирового полотна; *гуцу́лка* – вишита хрестиком чоловіча сорочка зі стоячим коміром; *ву́ставка* – сорочка з тканим візерунком із червоних ниток [СА]; *мереéжанка* – дівоча сорочка з мереживом [СА] та ін.

Синонімічні відношення у ЛСГ ендемізмів на позначення господарської лексики виявлено, насамперед, серед

а) *рибальської* термінології на позначення приладдя для вилову риби: *вóлик, нéнька, забродéнька* [СА] – невелика рибальська сітка; *вóлочок* [СА] – рибальська сітка, яку також використовували для лову птахів; *тригу́бица, бредúнь* [СА] – невелика рибальська сіть, яку тягнуть два рибалки; *брадни́к* [СЛ] – рибальська снасть, подібна до волока, зроблена з ниток і марлі, для вилову риби на неглибоких місцях; *бовту́ха* [СЛ] – рибальська снасть; *бу́ці* [СА] – плетена з лози рибальська снасть; *гу́зка, рéтєнь* [СЛ] – сітка для вилову риби;

кли́мня (кломля, клом'я, кломня, клумля) [СЛ] – снасть для вилову риби у вигляді натягненої на обручі сітки та палиці, прикріпленої до обручів; *коли́ска* [СЛ] – густа ткана сітка для вилову дрібної риби; *коши́ця, кри́лач* – рибальська снасть лійчастої форми, плетена з лози [СА]; *кри́га* [СЛ] – рибальська снасть у вигляді натягнутої на обручі сітки з крилоподібним пристроєм для спрямування риби всередину сітки; *жаки́, мірóжиль* – рибальська снасті у вигляді натягненої на кілька обручів сітки [СА]; *мара́ (мора́)* [СЛ] – плетена з лози снасть з отворами у дні, якою взимку в ополонках ловлять рибу; *ость* [СЛ] – залізне знаряддя для вилову та забивання риби, переважно щук; *раґе́ля* [СЛ] – рідка сітка для вилову раків і риби; *закіду́шкі* –'рибальська снасть з двох навхрест сполучених тичок, із прикріпленою на кінцях сіткою і довгим держалком [СА]; *тóпканка* [СЛ] – снасть, зроблена з дерев'яних прутиків; *хабóша, бу́ці, ве́рша, ку́баш* [СА] – рибальське знаряддя, виплетене з лози; *ятер, не́рет* – пристрій із металевим, рідше дерев'яним, каркасом для вилову риби;

б) мисливської на позначення рушниці: *ручниця, люфа, стрельба, флінта* [СА]; *бирда́нка* [СА] – мисливська рушниця, яка сама викидає гільзу і подає новий патрон; *вертика́лка, бóкі, дубельту́вка* [СА] – мисливська рушниця з двома вертикально розміщеними стволами; *бра́нка, самопал* [СА] – мисливська рушниця, ствол якої набивали порохом і шротом; *впіка́нка, ври́занка* [СА] – військова гвинтівка з укороченим стволом, яку використовували мисливці під час полювання; *шóмполка* [СЗГ-2] – саморобна мисливська рушниця; *бескурківка, чу́ла* – мисливська рушниця без курка [СА]; *бе́лка* – мисливська рушниця, у якої один ствол шістнадцятого калібру, а другий значно меншого [СА]; *бле́ха, живе́ць, коцюба, кульба́ка, люшня, о́жуг* – погана мисливська рушниця [СА]; *дроби́вка, припіка́нка, пудпалянка, фу́зия* – мисливська рушниця, ствол якої набивали порохом і дробом; *зато́вканка, пісто́нівка* – саморобна мисливська рушниця, яку набивали порохом і дробом [СА]; *дроту́вка* – саморобна мисливська рушниця, зроблена з дроту; *поєди́нка, одино́чка* – мисливська рушниця з одним стволом; *зла́манка, (ла́манка), круковка* – мисливська рушниця, яку, щоб зарядити, потрібно зігнути; *крибо́вник* –

мисливська рушниця, яка тільки ранить звіра, а не вбиває; *курківка* – мисливська рушниця із затвором [СА]; *нап'іканка* [СА] – перероблена з військової гвинтівки рушниця, якою користувалися мисливці; *пу́зия, шомпило́вка* – старовинна мисливська рушниця [СА]; *пустограк, саморо́бка* – саморобна мисливська рушниця [СА]; *самовикідачка* – мисливська рушниця, яка сама викидає вистрілену гільзу і подає новий патрон [СА]; *фльо́вер* [СА] – малокаліберна рушниця та ін.

В основі усіх синонімічних назв лежать різні мотиваційні ознаки, серед яких: ‘сезон носіння’, ‘колір’ ‘матеріал’, ‘форма’, ‘склад’ ‘розмір’, ‘призначення’ та ін., що свідчить про утилітарний характер найменування. На це вказує й висока частота вживання синонімів, що виконують функції заміщення й уточнення.

Треба зазначити, що не всі лексичні одиниці, що поєднані синонімічними зв’язками, перебувають в активному словниковому запасі мовної особистості. Спорадично вживаними можуть бути нові слова, застарілі, іншомовні тощо.

Отже, семантична структура тільки кількох аналізованих лінгвем у поліському наріччі української мови демонструє розвиненість та гнучкість діалектного мовлення. Реалізація в діалектах синонімічних відношень, як активного механізму лексичної організації мови, свідчать про продуктивність синонімії як відкритої динамічної системи, що має виступати потужним джерелом для загальномовної синонімії.

Список використаних джерел

Аркушин, Г. Л (2000). *Словник західнополіських говірок.* Луцьк : Вежа.

Аркушин, Г. (2014). *Народна лексика Західного Полісся*. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки.

Лисенко П. (1974). *Словник поліських говорів.* Київ: Наукова думка.

Никончук М. В. (1990). Український літературно-діалектний синонімічний словник. *Проблеми української діалектології на сучасному*

етапі:до 150-річчя від дня народження К.П. Михальчука: тези доп. і повідомл. Житомир.

Франко З. Т. (1983) Лексична синонімія. *Фонетична, морфологічна і лексична система українських говорів*. Київ: Наук. думка.

Conference section: *PHILOLOGICAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI FILOLOGICZNE***.**

ПОРІВНЯННЯ-ФРАЗЕОЛОГІЗМИ У РОМАНІ Ю. ВИННИЧУКА «АПТЕКАР»

Рошко С. М.
кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин Ужгородського національного університету
Ужгород, Україна, orcid.org/0000-0002-7065-0784

Анотація : *У науковій роботі на матеріалі історичного роману «Аптекар» українського письменника Ю. Винничука розглянуто функціонально-семантичне навантаження порівнянь-фразеологізмів у граматичній структурі речення. Досліджено та проаналізовано основні функціональні типи порівнянь-фразеологізмів та засоби їх вираження у формально-граматичній та семантико-синтаксичній структурі простого речення та досліджено функціонально-семантичне навантаження порівнянь-фразеологізмів як компонентів складних речень у сучасній українській літературній прозі.*

Ключові слова: *порівняння-фразеологізми, категорія порівняння, порівняльна конструкція, формально-граматична та семантико-синтаксична структура речення, історичний роман.*

Сучасна українська літературна мова характеризується багатством виражальних мовних засобів, серед яких окреме місце займають фразеологічні

порівняння, які за своїм значенням виражають одне поняття, становлять неподільне ціле, тому близькі до лексичної одиниці, але одночасно є і граматичними одиницями, оскільки виступають у якійсь функції у реченні і є його членами, або ж компонентами складних речень. За своєю структурою вони відрізняються від власне лексем, тому що є складнішими утвореннями за своєю будовою. Фразеологічний фонд мови - це живе і невичерпне джерело, яке забезпечує збагачення літературної мови новими виражальними засобами. Вплив цього джерела надає мові яскравих рис національного характеру, неповторного колориту (Тодор, 1994, с. 64). У граматичній структурі української мови фразеологічні порівняльні конструкції становлять окрему групу у системі фразеологічних одиниць, яка характеризується не тільки семантичною злитістю компонентів, але й специфічними мовними засобами вираження порівняльного змісту. Тому на сучасному етапі розвитку української мови важливим і актуальним є питання дослідження різновидів фразеологічних порівнянь у граматичній структурі речення.

Метою нашого дослідження є описати основні функціональні типи порівнянь-фразеологізмів та засоби їх вираження у формально-граматичній та семантико-синтаксичній структурі простого речення та проаналізувати функціонально-семантичне навантаження фразеологічних порівняльних конструкцій як компонентів складних речень у історичному романі Ю.Винничука «Аптекар». Твір для аналізу обраний нами не випадково, при дослідженні мови історичної (чи псевдоісторичної) белетристики Ю.Винничука слід враховувати не тільки об'єктивну потребу передати мовний колорит епохи (історію середньовічного Львова), але й суб'єктивну артистичну настанову на містифікацію і фантасмагоризацію історичного дискурсу (Ціхоцький, 2018, с.30). Окрім того, порівняння-фразеологізми у творах Ю. Винничука ще не були об’єктом наукового аналізу. Цим зумовлена **актуальність** пропонованого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Фразеологічні порівняння, як і взагалі фразеологічні одиниці, вживаються з одним якимсь значенням, виражають одне

поняття, як наприклад: *На галєоні вояків* ***було як кіт наплакав****, тож вони не дуже опиралися і хутко склали зброю* (Винничук, 2016, с. 14); – тобто «*мало»*; *…дівка* ***ходить, як з хреста знята****, причмелена та й край* (Винничук, 2016, с. 144) – тобто «*бліда, знесилена, змарніла»* і под. Взагалі порівняння-фразеологізми у межах простого речення є своєрідними синонімами до окремих слів, але значення їх більш виразне і образне на відміну від окремих слів. У формально-граматичній структурі речення фразеологічні порівняльні одиниці можуть бути як головними (крім підмета), так і другорядними членами речення. Досить часто простежується вживання порівнянь-фразеологізмів у ролі присудків різних структурних типів. Поширеними у сучасній українській мові є фразеологічні присудки, у складі яких вжиті модально-порівняльні частки **як, мов, немов, наче, неначе, ніби** й ін. (Рошко, 2020). Наприклад: *Мусульман тут* ***як кіт наплакав*** (Винничук, 2016, с. 343); *… я увесь час* ***перебував мов на пороховій бочці*** (Винничук, 2016, с. 356); *Ніч* ***була наче звір****, закутаний в страх* (Винничук, 2016, с. 62). Можливі фразеологічні порівняльні присудки і без модально-порівняльних часток, причому більша частина таких порівняльних присудків в українській мові метафоризувалася, наприклад: *…Касперові аж усередині щось телькнуло, коли бачив її очі, що* ***горіли вогнем****,…* (Винничук, 2016, с. 91). До складних і складених фразеологічних порівняльних присудків, на наш погляд, доцільно віднести і порівняльні присудки, у яких фразеологізм виступає у ролі порівняльного компонента з модально-порівняльними частками **як, мов, неначе** і под. Класифікувати такі конструкції як обставини способу дії чи підрядні порівняльні неповні речення і виділяти їх на письмі комами, на нашу думку, недоречно, оскільки вони виражають одне поняття, виступають з одним значенням і можлива синонімічна заміна їх одним словом. Наприклад: *…він [кат – Р.С.]* ***був, як мур****, що відокремлював злочинців від добропорядних міщан* (Винничук, 2016, с. 153) – у значенні «непорушний, непохитний»; *…ми з Мартином…****ходили, як причмелені****, бо довелось нам безліч куль добувати…*(Винничук, 2016, с. 19) – у значенні «запаморочений, не спроможний думати, реально оцінювати ситуацію»; *Лукаш* ***стояв, мов***

зачарований**, вслухаючись у дух дзвонів*…(Винничук, 2016, с. 137) – у значенні «непорушно»; *Пан л**ежав** у домовині, **як живий,…(Винничук, 2016, с. 159) і под.

У формально-граматичній структурі речення у романі Ю.Винничука «Аптекар» спостерігаємо вживання порівнянь-фразеологізмів, як сполучникових, так і безсполучникових, у функції обставин способу дії. Сполучникові порівняння-фразеологізми оформляються за допомогою модально-порівняльних часток **як, мов, немов, наче, ніби** і под. Наприклад: *Відтак ми ще працювали в різних кінцях острова, але звідусіль нас гнали**, як шолудивих псів***, …(Винничук, 2016, с. 15) – у значенні «безжально, немилосердно»; *Гарних людей не так багато, аби розкидатися ними, **як полінами*** (Винничук, 2016, с. 15) – у значенні «необдумано»; *Рута ще кілька хвилин дрижала, **мов у пропасниці**, і не могла вимовити ні слова* (Винничук, 2016, с. 398) – у значенні «немилосердно, безперестанку». Безсполучникові порівняння-фразеологізми у функції обставин способу дії виражаються орудним відмінком іменників без прийменників, який у поєднанні з дієсловом виражає одне поняття, наприклад: *... ми саме чаклували над тим листом, і букви з **черепашою швидкістю** прокльовувалися…* (Винничук, 2016, с. 439) – у значенні «повільно».

Спостерігаються випадки вживання сполучникових фразеологічних порівняльних конструкцій і у ролі обставин міри й ступеня. Наприклад: *Книга була важка, **як сім смертних гріхів**, ...* (Винничук, 2016, с. 36); *Кожен хто потрапляє сюди, вбирає його [запах в'язниці – Р.С.]в себе, **як губка**, ...*(Винничук, 2016, с. 118); *Інколи вона [сарацинка – Р.С.]до нього [Каспера – Р.С.] ластилася, **як кішка**, але він волів тримати її на відстані* (Винничук, 2016, с. 324).

У семантико-синтаксичній структурі речення зазначені різновиди порівнянь-фразеологізмів є засобами вираження категорії порівняння як специфічної функціонально-семантичної категорії (Мірченко, 2001, с. 160).

Порівняльні конструкції із фразеологічними сполученнями у ролі об'єкта порівняння нерідко функціонують як відповідні предикативні компоненти складного речення. Наприклад (у наведених прикладах порівняння-фразеологізми виступають об’єктом порівняння, а головна частина речення – суб’єктом порівняння): *...тиша однаково виходила переможцем, вона угніздилася на дні діжки і стерегла її,* ***як кіт мишу*** (Винничук, 2016, с. 324); – *Щоб ти здох,* ***як пес під парканом!*** (Винничук, 2016, с. 168); *Ага! Себто нам нема як поступатися, мусимо діяти,* ***як книжка пише*** (Винничук, 2016, с. 169); *Карабелу йому вибили з рук і прохромили,* ***як курча на рожні*** (Винничук, 2016, с. 399). Характерною ознакою таких порівняльних фразеологічних конструкцій є те, що вони вводяться в речення нерідко не в «натуральній», відшліфованій віками живорозмовною практикою формі, а «препаруються», «відредаговуються» і навіть створюються власні сполуки на базі загальновживаних живорозмовних чи за аналогією до них (Рошко, 2020, с. 306). Специфіка таких підрядних фразеологічних структур полягає в тому, що у смисловому відношенні така підрядна частина становить собою єдине нерозкладне ціле, а в функціонально-синтаксичному відношенні є еквівалентом підрядного речення.

Отже, для відтворення мовного колориту епохи стародавнього, середньовічного Львова Ю.Винничук використовує цілу палітру виражальних засобів, серед яких особливе, чільне місце посідають порівняння-фразеологізми, виступаючи при цьому виразним експресивним засобом увиразнення сучасної української літературної мови.

Список використаних джерел:

Винничук, Ю.П. (2016). *Аптекар*. Харків: Фоліо. 443 с.

Мірченко, М.В. (2001). *Структура синтаксичних категорій*. Луцьк: Ред.-вид. відділ «Вежа» Волин. Держ.ун-ту ім. Лесі Українки.

Рошко, С. (2020). Фразеологічні порівняльні конструкції у семантико-синтаксичній структурі складного речення. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*, *2*(44), 304-308.

Тодор О.Г. (1994). Порівняльні фраземи у психолінгвістичному сприйнятті. *Мовознавство*, *2-3*, 64-69.

Ціхоцький, І., Боровська, І. (2018). Старольвівська белетристика Юрія Винничука: авторська концепція мовного історизму (на матеріалі роману "Аптекар"). *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*, *68*, 30–47.

Conference section: *PHILOSOPHICAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI FILOZOFICZNE.*

ПРОБЛЕМА РАЦІОНАЛЬНОСТІ ЗНАННЯ У ФІЛОСОФІЇ

Чебан Оксана Михайлівна

кандидат філософських наук, доцент, Одеський державний аграрний університет, chebanoksana72@gmail.com, orcid.org/0000-0002-7271-1704

Анотація: *Визначено проблему раціональності знання як однієї з центральних проблем в епістемології. Проаналізовано розвиток підходів до її розв'язання. Досліджено поняття раціональності та емпіризму. Зосереджено увагу на таких явищах, як сцієнтизм та антисцієнтизм.*

Ключові слова: *раціональність, емпіризм, сцієнтизм, антисцієнтизм, філософія.*

Філософи протягом багатьох років досліджують у своїх працях способи отримання людиною знань. Питання раціональності знання було і залишається одним із ключових в епістемології. Так, ступінь раціональності знання дає змогу визначити, наскільки воно є надійним, істинним та обґрунтованим. З метою більш глибокого вивчення теми необхідними є проведення історичного дослідження розуміння цієї проблеми у філософії та розкриття таких культурних явищ, як сцієнтизм та антисцієнтизм.

Аналізуючи праці вітчизняних та зарубіжних учених, знаходимо безліч трактувань поняття «раціональність», що зумовлено початковою багатозначністю досліджуваного поняття. Саме слово сягає своїм корінням у часи Стародавньої Греції та походить від латинського слова «ratio» – розум. Давньогрецькі філософи Сократ, його учень Платон та учень Платона Аристотель були першими, хто прагнув отримати відповідь на питання раціональності знання. Вони вважали, що раціональне знання можливо отримати в ході діалогу.

Філософія Нового часу породила два підходи до розв'язання проблеми раціональності знання: раціоналізм та емпіризм. Так, на початку XVII століття французьким філософом Рене Декартом було засновано раціоналістичний напрям у філософії. Декарт вважав, що лише міркування та розум виступають основними джерелами правдивого знання. У кожної людини є вроджені ідеї та поняття, джерелом яких виступає її розум. Такі ідеї та поняття не залежать від досвіду.

Відповідно до даного напряму, раціональне знання можливо здобути в разі дотримання таких правил:

1. Включати до міркувань лише ту інформацію, яка не підлягає сумніву. Рене Декартом було розроблено метод сумніву (методичний скептицизм), відповідно до якого необхідно ставити під сумнів всі переконання, адже саме таким чином буде досягнуто істини. Справжньою інформацією є та, яку особа сприймає ясно та чітко. Усі знання, отримані в результаті чуттєвого пізнання, повинні піддаватися сумніву.

2. Використовувати настільки повні джерела знань, наскільки це можливо. Так, повнота першоджерел є запорукою одержання точних, неспотворених висновків. Однак, на практиці неможливо отримати абсолютно повний набір даних, адже реальний всесвіт є складним та необмеженим. Необхідним є постійне уточнення та розвиток знань, спрямування від індукції до дедукції.

3. Розв’язуючи складну проблему, для отримання кінцевого правильного твердження необхідно здійснити її поділ на окремі складові для простішого їх пізнання.

4. У ході міркувань спочатку необхідно розглядати прості предмети, і тільки після здійснення їх ретельного аналізу та формування відповідних висновків, переходити до пізнання більш складних (Галайда & Литовченко, 2020, с. 42–43).

Поряд із раціоналізмом у філософії з’явилася концепція емпіризму, згідно з якою знання можливо отримати тільки зі спостережень та досліджень довкілля. Саме слово емпіризм походить від латинського слова «empeiria», що означає досвід. В той час, коли в основі раціоналізму лежить дедукція, в основі емпіризму покладено індукцію. Так, ми одержуємо знання через взаємодію з навколишнім світом. Отримуючи окремі факти за допомогою наших органів чуття ми здійснюємо узагальнення та формуємо висновки про певні закономірності, які існують у світі. Засновником та головним прихильником цього напряму був Френсіс Бекон – англійський філософ кінця XVI – початку XVII століття. Його основним девізом слугував вираз: «Знання – це сила».

Сам термін «раціональність» набув популярності лише в кінці XIX століття під впливом розвитку економічних та соціальних наук (Spohn & Knauff, 2021, с. 3–4). У найбільш широкому розумінні під цим поняттям розглядається здатність керуватися причинами та бути осмисленим, розумним. Раціоналізм використовується в математиці, логічних міркуваннях, метафізиці, моралі та етиці.

Науковці також додають до цього визначення здатність ухвалювати рішення незалежно від власних емоцій – адже знання не залежить від чуттєвого досвіду. В першій половині XX століття Карл Густав Юнг, будучи психоаналітиком, виділив ключові ознаки, які визначають приналежність людини до раціонального або ірраціонального типу. Відповідно, у разі домінування функцій мислення та почуття, людина є раціональною, а в разі

домінування функцій відчуття та інтуїції – ірраціональною (Карл Густав Юнг: Аналітична теорія особистості, 2022).

Розкриття проблеми раціональності знання в сучасному світі відбувається через дослідження таких культурних явищ філософії, як сцієнтизм та антисцієнтизм. Відповідно до теорії сцієнтизму, наукове знання виступає найвищою культурною цінністю. Раціональними вважаються лише ті знання, які можуть бути підтвердженні науковим методом та досвідом. Вони мають бути об'єктивними, а отримані в результаті спостереження та експериментів дані не повинні змінюватися в разі повторного проведення дослідження. Усі інші знання, які не відповідають науковому підходу, вважаються хибними.

Антисцієнтисти натомість вважають, що науковий метод є обмеженим. Використовуючи науковий підхід, неможливо отримати повну інформацію про Всесвіт. На знання, отримані з застосуванням наукового підходу, можуть мати вплив упередженість та контекстуальність. Самі ж результати наукового дослідження можуть змінюватися з часом під впливом появи нових знань та розвитку парадигм. Отже, раціональність знання не може бути обмежена лише науковим методом. Необхідним є використання й інших джерел знань, таких як релігія, мистецтво, етика тощо. Окрім того, підкреслюється значущість суб'єктивного досвіду, а також власних емоцій, моральних принципів та цінностей особи для пізнання людського існування. Важливо зазначити, що антисцієнтисти не відмовляються від використання наукового підходу, а лише доповнюють його іншими (Dachun та ін., 2022, с. 189).

Отже, проведене дослідження показує відсутність єдиної думки у філософів щодо проблеми раціональності знання. Однак наявна антиномія спонукає нас до подальшого пізнання даної філософської проблеми на шляху до досягнення істини.

Висновки. Проаналізовано розвиток підходів до розв'язання проблеми раціональності знання у філософії. Надано визначення терміну «раціональність». Розглянуто основні відмінності між емпіризмом та

раціоналізмом, сцієнтизмом та антисцієнтизмом. Визначено потребу в подальшому дослідженні теми.

Список використаних джерел:

Галайда, Ю. Ю., & Литовченко, О. І. (2020). Емпіризм та раціоналізм у філософії Нового часу. *Філософські обрії сьогодення* (с. 41–43). ХДАЕУ. http://www.ksau.kherson.ua/files/news/2020/202011/Збірник%20тез%20конференції.pdf#page=41

Spohn, W., & Knauff, M. (2021). The Handbook of rationality. MIT Press.

Карл Густав Юнг: Аналітична теорія особистості. (2022, 6 лютого). *ALEXUS. Чоловічий журнал: спорт, здоров'я.* https://alexus.com.ua/karl-gustav-yung-analitichna-teoriya-osobistosti/#lwptoc20

Dachun, L., Zhiqiang, A., & Huili, Y. (2022). Reconsideration of science and technology II: Scientism and anti-scientism. Taylor & Francis Group.

Conference section: *EDUCATION. PEDAGOGY.*
Część konferencyjna: *EDUKACJA. PEDAGOGIA*

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ ХІМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ТА БІОХІМІЇ У МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ВІРТУАЛЬНІ ЛАБОРАТОРІЇ, КОМП'ЮТЕРНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ТОЩО

Філіппова Лариса Валеріївна

к.х.н. , д.пед.н., доцент, кафедра медичної біохімії та молекулярної біології, медичний факультет, Національний медичний університет імені О.О.Богомольця, м. Київ, Україна, https://orcid org/0000-0001-7836-4355

Анотація: *Вивчення хімічних дисциплін та біохімії формує компетентності, які є необхідними у професійній діяльності майбутніх лікарів. Біохімія сприяє подальшому засвоєнню здобувачами освіти знань з інших клінічних дисциплін, зокрема з генетики, фізіології, біології, вірусології тощо. Для успішного процесу вивчення цих предметів необхідно максимально залучити здобувачів освіти у навчання. Важливу роль у цьому на сьогоднішній день відіграють інноваційні технології та засоби. Невід'ємною складовою організації освітнього процесу у медичному ЗВО є використання віртуальних лабораторій, особливо в умовах змішаного та дистанційного навчання, технологій віртуальної та доповненої реальностей, мультимедійних технологій, для наочності навчального матеріалу. Впровадження таких технологій сприятиме наближенню української медичної освіти до європейських освітніх стандартів.*

Ключові слова*: викладання, медичні заклади вищої освіти, сучасні технології, хімічні дисципліни.*

Українські медичні заклади вищої освіти високо цінуються за свої фундаментальні знання та високу якість практичних навичок. Завдяки освітньому потенціалу, Україна входить до десятки лідерів у галузі міжнародної освіти, що підтверджується актуальним попитом громадян інших країн на здобуття вищої освіти в Україні.

Різноманітні інформаційні технології набувають великої популярності у процесі вивчення фундаментальних дисциплін, які є складними для здобувачів вищої медичної освіти. Прогрес у сфері цифрових технологій дозволяє подавати інформацію у зручній формі, а також використовувати наочні матеріали, а також розробляти новітні системи, наприклад системи комп'ютерного моделювання.

У процесі викладання такої дисципліни, як біохімія, потрібно пам'ятати про ключові завдання, які мають бути вирішеними, а саме:

- розвиток особистості здобувача освіти;
- розкриття його природних здібностей та інтелекту;
- формування навичок застосування отриманих знань у клінічній практиці.

Біохімія вносить свій вагомий внесок у розвиток ключових медичних компетентностей, пов'язаних із вмінням систематично шукати, збирати і узагальнювати необхідну інформацію. Основним результатом навчання є здатність майбутнього лікаря визначати необхідний перелік лабораторних досліджень, оцінювати їх результати і на їх основі ставити попередні та клінічні діагнози щодо хвороби. Важливими технологіями у процесі викладання біохімії є інтерактивні технології: мультимедійні презентації, дослідницькі завдання, групові конференції (Гойстер & Гудзенко, 2022).

Мультимедійні технології є однією з перспективних областей в інформатизації навчального процесу. Завдяки ефективному використанню сучасних інформаційних технологій, зокрема шляхом одночасної передачі викладачем теоретичних знань та наочних демонстраційних матеріалів, результативність освітнього процесу значно підвищується (Стадніченко, 2021).

На сьогоднішній день в умовах медичних закладів вищої освіти дуже складно виконати всі досліди, які передбачені навчальними програмами хімічних дисциплін, через відсутність певного обладнання та дистанційну форму навчання. У такому випадку важливу роль відіграють програмні продукти та веб додатки, які дозволяють змоделювати та візуально продемонструвати певні хімічні процеси.

Однією з поширених віртуальних лабораторій з безкоштовним доступом є ChemCollective онлайн-лабораторія, яка дозволяє самостійно обирати реагенти, хімічний посуд, маніпулювати ними та візуалізувати складні хімічні процеси (Войтович, Войтович, & Мартинюк, 2021). Також, ряд дослідів можна провести у комплексній лабораторії Гарвардського університету, яка надає адаптивну систему онлайн-вправ та генерує задачі для здобувачів освіти за їх наявними навичками і показниками.

Загалом, використання віртуальних лабораторій у навчальному процесі:

- сприяє формуванню практичних вмінь;
- дозволяє досліджувати процеси, що потребують спеціальних умов;
- забезпечує індивідуальний темп оволодіння навичками хімічного досліду;
- підвищує мотивацію до оволодіння новим матеріалом завдяки роботі у віртуальному середовищі.

У процесі викладання хімічних дисциплін у медичних ЗВО використовуються також технології віртуальної реальності (Virtual Reality, VR) та доповненої реальності (Augmented Reality, AR). VR надає можливість створювати іммерсивні віртуальні середовища, в яких здобувачі освіти можуть взаємодіяти з навчальним матеріалом у віртуальному просторі. З іншого боку, AR дозволяє додавати віртуальні елементи до реального оточення, що збагачує освітній процес та забезпечує більш активну взаємодію з матеріалом (Іванчов, Козлов, Ліссов & Переш, 2023).

Використання сучасних технологій у викладанні хімічних дисциплін здобувачам вищої медичної освіти сприяє активній інтерактивній формі навчання, стимулює їх до самостійності, розвиває критичне мислення та готує до майбутньої професійної діяльності.

Список використаних джерел:

Войтович, І., Войтович, О., & Мартинюк, Г. (2021). Використання віртуальних лабораторій в процесі вивчення хімічних дисциплін. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*, 1(1), 32–41. Вилучено із https://doi.org/10.25128/2415-3605.21.1.4

Гойстер, О., & Гудзенко, А. (2022). З досвіду провадження сучасних освітніх технологій навчання хімії здобувачів медичної освіти в умовах воєнного стану. Огляд. *Український педагогічний журнал,* (4), 195–206. Вилучено із https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-4-195-206

Іванчов, П. В., Козлов, С. М., Ліссов, О. І., & Переш, Є. Є. (2023). Впровадження цифрових технологій в освітній процес медичних закладів вищої освіти. *Академічні візії,* (18). Вилучено із https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/326

Стадніченко, М. С. (2021). Медична візуалізація у курсі «Медична біофізика» для майбутніх лікарів. *Наукові записки,* (198), 167–171. Вилучено із https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-198-167-171

Conference section: *PHILOSOPHICAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI FILOZOFICZNE.*

ПРОБЛЕМА НОВАЦІЙ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ І ХОЛІСТИЧНІ СТРАТЕГІЇ ПІЗНАННЯ

Поплавська Т. М.

кандидат філософських наук, доцент Південноукраїнського національного університету ім. К.Д. Ушинського

Федорова І. В.

аспірантка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

м. Одеса, Україна.

Анотація: *Проблема пізнання є однією з найактуальніших проблем філософії науки у XXI столітті. Це пов'язано, в першу чергу, з особливостями розвитку науково-технічної цивілізації та стилем мислення, породжуваним нею. У тезах розглядаються пізнавальні та пояснювальні можливості холістичної епістемології як можливості розвитку холістичної ментальності та більш гармонійного соціокультурного простору.*

Ключові слова*: епістемологія, холізм, менталітет, раціональність, аналітика*

Ми всі живемо у дуже складний час – час змін. Зміни відбуваються практично у всіх видах людської діяльності, причому ці зміни не завжди призводять до поліпшення чи прогресу, скоріше навпаки - є ціле віяло глобальних проблем, вирішувати які необхідно невідкладно, причому не окремими країнами чи регіонами, а всім світом. У зв'язку з цим назріла необхідність для людства перейнятися ідеєю єдності світу, тим більше що на фундаментальному рівні, як нам пояснюють фізики, природа єдина і всі межі в ній дуже умовні і лише відображають послідовне наближення суспільної свідомості до істини. Якщо природа єдина і цілісна у своїй сутності, значить такими ж цілісними повинні бути методи її пізнання.

У той самий час існуюча методологія наукового підходу, що була заснована на раціоналізмі та аналізі складного шляхом розкладання його на частини, показала, що при дослідженні цілісних властивостей системи вона не спроможна їх описувати. Відбувається це тому, що будь-яка, навіть уявна операція вичленування елемента означає руйнування цілісності і втрати ряду якісних властивостей, що призводить до фрагментаризації знання, а разом з ним і фрагментаризації світогляду.

Це глухий кут, в якому зараз знаходиться техногенна цивілізація зі своїм культом науково-технічного прогресу, зі своїм ставленням до природи як до безликого, а іноді навіть як ворожого навколишнього середовища, зі своїм індивідуалізмом як основою суспільства, зі своїм соціальним пануванням фінансової олігархії та багатьма іншими настановами мислення та сприйняття, які власне і породжують наявне віяло глобальних проблем.

Вихід з цього глухого кута бачиться вченими і філософами по-різному: одні виступають за зміну людини з метою покращення соціального життя, інші виступають за зміну соціального життя з метою покращення людини. Згідно з холістичною концепцією - життя єдине і кожна істота (холон) характеризується не тільки найтоншим внутрішнім гомеостазом, але й невловимими і

незліченними зв’язками з усіма іншими холонами та з усім Цілим. Людина як істота мисляча відіграє важливу роль у цієї тонко налаштованої взаємодії всього з усім, тому так важливо для неї мати адекватний світогляд і світовідношення, яке може бути сформоване засобами сучасної науки та освіти.

Під адекватним світоглядом слід розуміти таку систему поглядів на світ, у якій присутні чіткі та недвозначні відповіді на найпотаємніші питання людства: Хто ми? Де ми і навіщо? Звідки ми приходимо і куди потім ідемо? Сюди можна додати і знамениті Кантівські питання: Що я можу знати? На що я можу надіятись? і Що я маю робити? Це вічні питання та відповіді на них має дати нова епістемологія.

Але, тут є проблеми. По-перше, наскільки кардинально можуть змінитися методи пізнання у межах старої парадигми? По-друге, наскільки наш науковий істеблішмент готовий до прийняття новацій у пізнавальній сфері?

Картина світу, як її визначають фахівці - це система образів і зв’язків між ними, наочних уявлень про мир і місце людини в ньому, про взаємини людини з дійсністю, про свою роль і своє місце у світі, про просторову та тимчасову послідовність подій, їх причини , значення та цілі. Людина діє, спираючись на свою картину світу. Вона поєднує всі відомі їй образи та поняття в єдиний глобальний образ, в якому міститься все, з чим вона стикалася у житті. По суті, це найскладніше психічне утворення, яке ми формуємо з раннього дитинства, це багатошарова конструкція, що зберігає в собі всі знання про навколишній світ у вигляді спогадів чи образів.

Картина світу, як правило, формується у процесі виховання та освіти із застосуванням певних пізнавальних стратегій. У сучасній науці і освіті, за уявним плюралізмом методів пізнання, стоїть тільки один - метод спроб і помилок. Згідно з думкою Карла Поппера, яку він висловив у своїй книзі «Logik der Forschung»(2002), метод, за допомогою якого намагаються вирішити всі проблеми, зазвичай один і той же – це метод спроб і помилок.

Метод спроб і помилок відомий людству з доісторичних часів, він завжди застосовувався в рамках традиційної, точніше, побутової логіки, де працює

закон виключення протиріч, який говорить, що два твердження, які суперечать один одному, не можуть бути істинними одночасно. Однак цей метод завжди був гарний лише у застосуванні до однієї, фізичної, тривимірної реальності, яка структурується за принципом «or either » і третій варіант справді не дано.

Застосування цього методу до психічної чи духовної реальності завжди призводить до протиріч дослідника, якій апріорі заперечує існування інших реальностей, крім фізичної. У той же час, негативне ставлення до виникаючих протиріч у процесі побудови наукових теорій веде до однозначних висновків, до спрощення об'єкта дослідження, будь то Світ чи Людина.

Недосконалість існуючих наукових методів пізнання особливо впадає у вічі при спробі пояснити феномени квантової фізики. Так, відомий фізик Джон фон Нейман, усвідомивши свого часу той факт, що квантовий світ не вписується в аристотелівську логіку «або-або», винайшов тризначну логіку. До запропонованих Аристотелем двох варіантів для вибору: «істинно» чи «хибно», вчений додав «можливо»(Von Neumann, 1961). Деякі фізики вважають, що фон Нейман вирішив «усі» парадокси, інші вважають тризначну квантову логіку не більш як формалізмом або фокусом, який не прояснює невизначеності квантових подій, водночас трансакційна психологія показує, що сприйняття завжди починається зі стану «можливо».

Між тим в Античній культурі протягом сотень, якщо не тисячі років, було відомо три варіанти пізнання. Перший, найпростіший, активно застосовувався Аристотелем і шанувальниками його таланту - формально-логічний - з його законом виключеного третього. Він же є основою всіх інших методів пізнання, що використовуються як у природних, так і в гуманітарних науках, включаючи і синергетику з її «нелінійністю», і феміністську епістемологію з її маскулінним і фемінним типами буття та ідеологією емансипації, і багатьма іншими , що обговорюються в західній філософії науки.

Другий варіант відомий нам із діалогів Платона і носить відповідну назву – діалектичний. На відміну від Гегелівської одновимірної діалектики з її тріадою «теза-антитеза-синтез», діалектика Платона за своєю сутністю є

багатовимірною, тому що допускає всі види людського досвіду, аж до релігійно-містичного, всі види знання, в тому числі і міфологічне, всі можливі метафізики.

І, нарешті, третій варіант пізнання чи скоріше проживання знання – містичний. Містика - складна духовна традиція, у якій поєднані різні, часом суперечливі тенденції. Вона має солідний прогностичний потенціал, світоглядну ущільненість. Містична свідомість за допомогою інтуїції намагається вловити споконвічну єдність усіх речей. Вона виходить із передумови, що за допомогою напруженого «богоспілкування» можна отримати від Природи деякі таємниці, до яких наука та відповідний їй тип раціональності просуваються аналітичним та експериментальним шляхом.

Дані три варіанти пізнання Світу та Людини, що застосовувалися у Стародавніх культурах, відповідають трьом планам Буття: фізичному, психічному та духовному чи ментальному.

Про те, що наша фізична реальність не є єдиною реальністю, першими минулого століття заговорили теж фізики. Відповідно до концепції Девіда Бома, світ, яким ми його знаємо, є лише одним аспектом реальності, її «явний» чи «розгорнутий» порядок. Матриця, яка породжує його, є «прихованим» (імпліцитним) порядком, тобто, вона є незримою для нас сферою, в якій час і простір згорнуті. Таким чином, свідомість і матерія виявляються взаємопов’язаними та взаємозалежними, такими, які не мають причинних зв’язків на «явному» рівні реальності. Вони є вкладені друг в друга проекції вищої реальності, яка є ні матерією, ні свідомістю в чистому вигляді (Bohm, 2002).

Таким чином, нова картина світу або голографічна, як її іноді називають, може і повинна докорінно змінити та доповнити існуючі пізнавальні стратегії. Тут, як бачимо, полюси онтологічного, антропологічного та епістемологічного сходяться, тому що ми пізнаємо цю реальність, виходячи з наших уявлень про неї. При цьому методом, що об’єднує, може стати багатовимірна або холістична діалектика. Ментальність, що формується такою діалектикою, також можна

позначити як холістичну, для якої складність означає динамізм і постійну мінливість, а переконання в нестабільності та постійної мінливості веде до того, що звички до категоризації та пошуку універсальних правил втрачають сенс; суперечність видається неминучою, оскільки все безперервно змінюється і протилежні фактори постійно співіснують; інтерес до конкретних об'єктів і подій видається кориснішим, ніж пошук абстракцій.

Таким чином, популяризація холістичної епістемології може сприяти вирішенню проблеми отримання цілісного знання через виявлення єдності, повноти та конкретності буття. Вищим ступенем пізнання може бути лише знання-життя, де суб'єкт не протистоїть об'єкту, а знає предмет через те, що він злитий з ним у самому своєму бутті, де буття і знання є одне й те саме.

Список використаних джерел:

Popper, K. R. (2021). *Conjectures and refutations; The growth of scientific knowledge*. Hassell Street Press.

Von Neumann J. (1961). *Collected Works, v 1-6*. Publisher: Pergamon Press, Oxford.

David Bohm (2002). *Wholeness and the Implicate Order*. London and New York: Routledge.

Conference section: *PSYCHOLOGICAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI PSYCHOLOGICZNE.*

НЕЙРОПСИХОФІЗІОЛОГІЯ ЕМОЦІЙНОГО ВИСНАЖЕННЯ

Миколайчук О. М.

науковий співробітник науково-дослідного центру Військовий інститут
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Анотація: *Розглядаються психофізіологічні детермінанти синдрому вигорання. Проаналізовано дослідження науковців з метою чіткого визначення симптомокомлексу та власне, дефініцій, емоційного вигорання та емоційного виснаження. Увага звертається саме на психофізіологічну компоненту та характеристику біомаркерів, порівняння їх з маркерами емоційних порушень та стресу.*

Ключові слова: *емоційне вигорання, емоційне виснаження, біомаркери, нейропсихофізіологія.*

В умовах сьогодення все частіше спостерігається зростання пов’язаних зі стресом психологічних наслідків професійної діяльності. І хоча стрес – це не хвороба, але інтенсивний і тривалий його вплив може призвести до психічного та фізичного погіршення здоров’я. Європейське агентство з безпеки та здоров'я на роботі (EU-OSHA) диференціює вплив професійних стресових факторів на організм людини на дві категорії: психологічно-соціальні та фізіологічно-фізичні наслідки (Cox & Griffiths, 2010). Всесвітня організація охорони здоров’я кодує вигорання в класі XXI «фактори, що впливають на стан здоров’я населення та звертання до закладів охорони здоров’я, як синдром, що виникає внаслідок хронічного стресу на робочому місці, з яким не вдалось успішно впоратись та має ознаки втрати енергійності, відчуття виснаження, деперсоналізацію, підвищення психологічного дистанціювання від роботи, негативні і песимістичні думки про роботу та зниження професійної ефективності (World Health Organization, 2019).

В сучасних умовах все більше науковців звертають увагу на дослідження складних психофізіологічних процесів, які містять в собі емоційне, психологічне, розумове і фізичне виснаження внаслідок тривалого емоційного навантаження, при чому синдром емоційного вигорання давно вже вийшов за межі наслідків професійної діяльності у сфері «людина-людина» і все більше виявляється у працівників інших професій та студентів (Вашека, Тукаєв, Паламар, Долгова, & Федорчук, 2019).

Синдром вигорання умовно включає три основних компоненти: емоційне виснаження, деперсоналізацію та редукцію персональних досягнень, але центральне місце в цій тріаді займає емоційне виснаження. Воно проявляється у відчутті спустошення, емоційної перенапруги, виснаження власних ресурсів. Може виникати почуття приглушеності емоцій, емоційного отупіння. Деперсоналізація проявляється в цинічному, бездушному відношенні до членів сім'ї, друзів, співробітників, клієнтів або інших суб'єктів діяльності. Міжособистісне спілкування стає формальним та знеособленим. Людина ніби намагається заощадити свої почуття, не співпереживати, не виявляти емпатії, а ставиться до співрозмовника як до об'єкту, навмисне не помічаючи в ньому живої людини з її проблемами та слабкостями (Maslach & Leiter , 2016).

Прямі кореляційні зв’язки симптомів вигорання з синдромом хронічної втоми, посттравматичного стресового розладу, тривожністю та депресією не свідчать про їх повне співпадіння, а лише вказують на маловивчений механізм залучення загальних систем та структур мозку у цей процес (Вашека & Тукаєв, 2011). Послаблення реакції на емоційні стимули в поведінці проявляється цинізмом, на ЕЕГ фіксується в зниженні амплітуди двох викликаних потенціалів – вертексного позитивного потенціалу та ранньої задньої негативності (Golonka, Mojsa-Kaja, Popiel, Marek, & Gawlowska, 2017). Відмінності емоційного вигорання від депресії також фіксуються на ЕЕГ і полягають у величині потужності індивідуальної α-частоти в стані спокою, а не лише наявності її, як домінуючої, що характерно для депресії (Tement, Pahor, & Jaušovec, 2016). Використання функціональної магнітно-резонансної томографії дозволяє виявити ділянки, зміна активності яких супроводжує або сприяє виникненню даної патології. При чому «ступінь» вигорання супроводжується зменшенням активності в передній острівцевій долі, нижній лобній звивині та парієтально-темпоральному вузлі, пов’язаних з емпатією, послабленням емоційної регуляції та важкістю розпізнавання емоційного стану (алекситимією) (Tei et al., 2014). Особливої уваги потребують зміни в лімбічній системі, як наслідок зниження стресостійкості (Jovanovic, Perski, Berglund, &

Savic, 2011). Посилення зв’язків миндалини з lobus insularis й мозочком та зниження з дорсолатеральною префронтальною і моторною корою впливають на зміни в реактивності та проактивності осіб з вигоранням, а також складнощах у подавленні негативних емоцій тощо (Golkar et al., 2014).

Тобто, емоційне виснаження – це серйозна проблема, яка виявляється у змінах на всіх рівнях функціонування людини, призводить до руйнівних наслідків для індивіда та суспільства в цілому. Про це свідчать не лише зміни у когнітивно-поведінковій сфері, але й на нейрофізіологічному рівні. При чому біомаркери, детермінанти та нейрофізіологічні механізми даного синдрому ще недостатньо вивчені через брак спеціальних досліджень та потребують уваги та додаткового дискутування.

Список використаних джерел:

Вашека, Т.В., & Тукаєв, С.В. (2011). Детермінанти емоційного вигоряння студентів-психологів в процесі навчання. Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної АПН України, XIII (6), 47-55.

Вашека, Т.В., Тукаєв, С.В., Паламар, Б.І., Долгова, О.М., & Федорчук, С.В. (2019). Зв'язок алекситимії з індивідуально-типологічними властивостями, емоційною сферою та психічними станами особистості. Клінічна та профілактична медицина, 4 (9-10), 100-105.

Cox, T., & Griffiths, A. (2010). Work-related stress: A theoretical perspective. *In: Leka S, Houdmont J, editors. Occupational Health Psychology. Oxford: Wiley-Blackwell*, 31-56.

Golkar, A., Johansson, E., Kasahara, M., Osika, W., Perski, A., & Savic, I. (2014) The infl uence of work-related chronic stress on the regulation of emotion and on functional connectivity in the brain. *PLoS ONE*, *9*(9), Article e104550. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0104550

Golonka, K., Mojsa-Kaja, J., Popiel, K., Marek, T., & Gawlowska, M. (2017). Neurophysiological markers of emotion processing in burnout syndrome. *Frontiers in psychology*, *8*, Article e2155. http://dx.doi.org/10.3389/fpsyg.2017.02155

Jovanovic, H., Perski, A., Berglund, H., & Savic, I. (2011) Chronic stress is linked to 5-HT1A receptor changes and functional disintegration of the limbic networks. *Neuroimage*, *55*(3), 1178–1188. http://dx.doi.org/10.1016/j.neuroimage.2010.12.060

Maslach, C., & Leiter, M.P. (2016). Understanding the burnout experience: recent research and its implications for psychiatry. *World psychiatry*, *15*(2), 103–111. http://dx.doi.org/10.1002/wps.20311

Tei S., Becker C., Kawada R., Fujino J., Jankowski K.F., Sugihara G., & Takahashi H. (2014). Can we predict burnout severity from empathy-related brain activity? *Translational psychiatry*, *4*(6), Article e393. http://dx.doi.org/10.1038/tp.2014.34

Tement, S., Pahor, A., & Jaušovec, N. (2016). EEG alpha frequency correlates of burnout and depression: The role of gender. *Biological psychology*, *114*, 1–12. http://dx.doi.org/10.1016/j.biopsycho.2015.11.005

10.World Health Organization (2019). Burn-out an "occupational phenomenon" International Classification of Diseases (11th Revision.) https://www.who.int/news/item/28-05-2019-burn-out-an-occupational-phenomenon-international-classification-of-diseases/

Conference section: *ECOLOGY.*
Część konferencyjna: *EKOLOGIA.*

СОРТ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ СТІЙКИХ ФІТОЦЕНОЗІВ СОРГО ЗЕРНОВОГО В ПОЛІССІ УКРАЇНИ

Столяр С. Г.

кандидат сільськогосподарських наук, доцент

Поліський національний університет, м. Житомир, Україна

Анотація: *Сорт в сучасному землеробстві є одним з основних чинників отримання стабільних і високих урожаїв сорго зернового. За результатами проведених нами досліджень у ПП «Чайківка» Житомирської області встановлено, що урожайність зерна сорго зернового знижувалася в результаті ураження рослин мікозами: бурою плямистістю, пірикуляріозом, кореневими гнилями, альтернаріозом тощо. Розвиток хвороб варіював від 8,5 до 30,6 %, що пояснюється різною стійкістю гібридів. Аналіз отриманих результатів досліджень показує: найменший розвиток домінуючих грибних хвороб мали гібриди 419х124, Юкі, Брігга, що забезпечило отримання зерна на рівні 7,2–7,7 т/га.*

Ключові слова: *сорго зернове, сорт, агроценоз, стійкість.*

Постановка проблеми. Сорго зернове являється однією з найважливіших зернових культур України та світу. Його вирощують на всіх континентах у зонах з тропічним та помірним кліматом. Трохи більше 40 % обсягу виробництва використовується в раціоні людей у країнах Африки та Азії, де його вживають у вигляді цілих зерен (як рис), у вигляді крупи та борошна (не містить глютен), а також після деякої обробки у формі цукру або після солодування та ферментування у формі спиртних напоїв (пива, міцних алкогольних напоїв тощо) (Ключевич, Вишнівський & Столяр, 2022).

Сорго характеризується відносною стійкістю до хвороб і високою врожайністю, що властиво його фізіологічним особливостям. Культура ранньостигла, краще, ніж будь-яка інша зернова культура відповідає факторам аридних регіонів. Крім скоростиглості і посухостійкості, його характеризує ряд господарсько-корисних фізіологічних властивостей, що відрізняють його від інших зернових культур. Сорго здатне формувати стійкі і високі врожаї і в більш пізні строки сівби. Воно добре реагує на застосування добрив. Володіє високим, серед злакових польових культур, коефіцієнтом розмноження, з невеликою масою насіння, необхідних для висіву, високою врожайністю навіть при чіткому самозапиленні (рис.1) (Oliveira et all, 2020; Environ, 2015).

Рис. 1. Агроценоз сорго зернового

Джерело: оригінальне фото автора

Земельні ресурси Полісся створюють сприятливі умови для вирощування сорго зернового з потенційною урожайністю 8,5–9 т/га (Столяр, 2023).

Однак, відзначимо, що виробництво зерна сорго досі не задовольняє потреби народного господарства. Лімітуючим фактором, яким викликає недобір врожаю є поширення грибних хвороб у агроценозах культури. Тому головним завданням сільськогосподарських виробників є зростання урожайності зерна та його якості.

Тому, впровадження стійких сортів і гібридів з високими потенційними можливостями є важливою і незамінною умовою для отримання високих урожаїв зерна сорго зернового.

Виклад основного матеріалу. Сорт в сучасному землеробстві є одним з основних чинників отримання стабільних і високих урожаїв будь-якої сільськогосподарської культури, в тому числі і сорго зернового.

Світова практика і результати робіт науково-дослідних установ свідчать про те, що в загальному підвищенні врожайності зернових культур на частку сорту доводиться від 25 до 50 % (Environ, 2015).

У сучасному землеробстві сорт виступає як самостійний фактор підвищення урожайності і поряд з технологією вирощування має велике, а в

ряді випадків вирішальне значення для отримання високих і сталих врожаїв. Тому в поліпшенні якості продукції сорту належить провідна роль.

Австралійський учений Oberfoster (1997) стверджує, що правильний підбір сортів – основна передумова орієнтованого на ринок сільськогосподарського виробництва, особливо це стосується сорго зернового. Ґрунтуючись на цьому принципі рекомендується підбирати сорти і гібриди з різним вегетаційним періодом. Скоростиглі сорти та гібриди виявлялися високоврожайними, однак якщо в кінці вегетації була посуха, то пізньостиглі – були більш врожайними, що обумовлено великою кількістю поглиненої вологи, особливо по глибині, завдяки чому формувалася потужніша вегетативна маса.

Найбільш повна реалізація потенційних можливостей сорту та гібриду може бути досягнута тільки при направленні його вирощування з урахуванням ґрунтово-кліматичних умов, біологічних особливостей, їх реакції на елементи агротехніки тощо. У різних сортів і гібридів вона може бути неоднаковою. У виробничих умовах високий потенціал сучасних сортів і гібридів реалізується в кращому випадку на 50–60 %. Така ситуація створюється в силу того, що технологія вирощування зернових культур застосовується без урахування сортових особливостей (Environ, 2015).

Практика показує, що повноцінне зерно з необхідними якостями можливо отримувати при високій культурі землеробства, застосовуючи комплекс обґрунтованих і перевірених агроприйомів.

За результатами проведених нами досліджень у ПП «Чайківка» Житомирської області встановлено, що урожайність зерна сорго зернового знижувалася в результаті ураження рослин збудниками хвороб. Найпоширенішими були мікози: бура плямистість, пірикуляріоз, кореневі гнилі, альтернаріоз, склероспороз та інші. Розвиток хвороб на різних гібридах був неоднаковим і варіював від 8,5 до 30,6 %, що пояснюється різною стійкістю їх до хвороб. Схема досліджень із вивчення стійкості гібридів сорго включає: 419х124; РМ 226; Альбус (Albus); Арскі (Arsky); Брігга; Зуні; Понкі; Прайм (Prime); Спринт (Sprint) W 314/22; Юкі; Янкі. Гібриди вирощували за

загальноприйнятою методикою, яка рекомендована для зони Полісся. Облікова площа 25 м^2, повторюваність чотириразова.

Аналізи отриманих результатів досліджень показують, що на гібридах сорго зернового: 419х124, Юкі, Брігга розвиток домінуючих хвороб був найменший, що забезпечило отримання зерна на рівні 7,2–7,7 т/га.

Таблиця 1

Вегетаційний період і урожайність
гібридів сорго зернового в Поліссі, 2018–2022

Гібрид	Країна походження	Вегетаційний період, днів	Урожайність, т/га
419х124	US	120	7,2
РМ 226	FR	115	5,4
Альбус (Albus)	US	125	5,6
Арскі (Arsky)	US	125	5,0
Брігга	FR	110	7,7
Зуні	US	90	6,4
Понкі	US	115	5,9
Прайм (Prime)	FR	115	6,8
Спринт (Sprint) W 314/22	FR	125	6,5
Юкі	US	100	7,3
Янкі	US	100	5,2
$НІР_{05}$			0,19

Джерело: власні дослідження

Відзначимо, що сорго широко використовується в харчуванні, тому заходи захисту його від мікозів мають бути екологічно безпечними. Головним прийомом захисту від мікозів для одержання високих урожаїв якісного зерна за складних умов розвитку країни сьогодні є впровадження стійких сортів.

Висновки. Роль сорту постійно зростає, оскільки це є найбільш ефективний та раціональний спосіб підвищення урожайності зерна сорго зернового, частка приросту врожаю досягає до 50 % з обов'язковим впровадженням профілактичних та лікувальних заходів захисту культури.

Список використаних джерел

Ключевич, М., Вишнівський, П. & Столяр, С. (2022). Контроль бурої плямистості листя за екологічно безпечного захисту сорго зернового в Поліссі України. *Корми і кормовиробництво*, *94*, 39–49. Retrieved from https://doi.org/10.31073/kormovyrobnytstvo202294-04.

Oliveira, S., Aparecida Costa, K., Severiano, E., Alessandro, da Silva, Dias, M., Oliveira, G., Costa,V. (2020). Performance of Grain Sorghum and Forage of the Genus Brachiaria in Integrated Agricultural Production Systems. *Agronomy*, *10*, 1–10. doi: 10.3390/agronomy10111714

Environ, B. (2015). Morphological, Physiological and Biochemical Impact of Ink Industry Effluent on Germination of Maize, Barley and Soghum. *Contam. And Toxicol*, *5*, 687–693.

Столяр, С. (2023). Особливості застосування інформаційних технологій при моніторингу шкідливих організмів сорго зернового в Поліссі України. *Сучасні тенденції розвитку галузі землеробства: проблеми та шляхи їх вирішення* (с. 106–110). Житомир: Поліський національний університет.

Groger, S., Oberfoster, M., Werteker, M., Grausgruber, H., Lelley, T. (1997). HMW glutenin subunit composition and breed making quality of Austrian grown wheats. *Cereals Research Communications*, *25*(4), 955–962.

Conference section: *SOCIAL AND BEHAVIORAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI SPOŁECZNE I BEHAWIORALNE.*

ФОТОГРАФІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖИТТЯ В ОКУПАЦІЇ

Зубченко О. С.

кандидат соціологічних наук, доцент кафедри філософії та соціології Маріупольського державного університету, м. Київ, Україна

Анотація: *Тези присвячено особливостям використання фотографії для вивчення процесів на тимчасово окупованих територіях Півдня України. Повна*

фізична та інформаційна ізоляція цих регіонів унеможливлює застосування класичних методів соцдослідження. Натомість соціальна візуалізація дозволяє фіксувати події та факти, інтерпретувати фотозображення із врахуванням соціального контексту, показувати латентні процеси у соціальних організаціях, виявляти мотиви поведінки та уявлення соціальних суб'єктів про навколишній світ та своє місце у ньому, передавати відчуття фотографа, який працює за умов військово-поліцейського терору.

Ключові слова: *окупація, фотографія, соціальна візуалізація.*

Вступ. З перших годин повномасштабного російського вторгнення 24 лютого 2022 року Південь України став епіцентром просування окупаційних військ. Протягом кількох днів ворог захопив все лівобережжя Херсонщини та досяг лінії Василівка – Оріхів – Гуляйполе, де зустрів потужний опір Сил оборони України. Під контроль загарбників перейшли 7 районів та 6 великих міст, де проживало понад 1,5 млн. людей.

Результати дослідження. Із перших днів окупації рашисти взяли курс на фізичну ізоляцію цих територій – перекриття або обмеження в'їзду та виїзду до вільної України, встановлення десятків блокпостів, створення довжелезних черг на КПП, організація принизливих «фільтрацій» та постійних знущань над людьми, що не отримали російські паспорти. Також тривала «зачистка» інформаційного простору – відключалось українське телебачення та радіо, зникав мобільний зв'язок та інтернет, закривалися газети, а журналісти потрапляли в полон до окупантів. На цьому тлі застосування класичних кількісних та якісних методів соціологічного дослідження ускладнене та становить серйозну небезпеку для життя (Pink, 2007). Поряд з цим відкривається простір для інноваційних методик (Rose, 2022).

Зростаючий інтерес до соціальної візуалізації свідчить про значущість цієї галузі для сучасного соціологічного дослідження.

Harper (2023) описує дві перспективи соціальної візуалізації - фіксувати те, що відбувається тут і зараз, та інтерпретувати наявні фотозображення, що

означають перехід від пасивного споглядання до активного присвоєння навколишнього соціального контексту.

Перший підхід дозволяє фіксувати як одноразові злочини окупантів (провокативні обстріли контрольованих ними територій, постановочні «теракти», силоміць зібрані масовки), так і наслідки окупації (порожні міста і села, зачинені підприємства та магазини, штучна радість на обличчях учасників офіційних заходів). Візуалізація не обмежується лише мега-подіями, але й допомагає зазирнути у повсякденність окупації – цінники у магазинах, черги за інтернетом та «сімками», купи сміття, графіки руху громадського транспорту тощо. Дуже важливою є фотофіксація як активного (мітинги, демонстрації, рух «Жовта стрічка»), так і пасивного (евакуація на підконтрольну Україні територію) народного опору. Адже фото колони із сотень авто на виїзд із «руського миру» говорить само за себе. Показати життя захоплених ворогом інституцій допомагають внутрішні інсайди - на зборах колаборанти ховають свої обличчя, ватажок окупаційної адміністрації проводить нараду із зарядженим пістолетом в кобурі, а так звані «вчителі» розбирають із школярами україножобське прислів'я «хохол глупее вороны и хитрее черта». Також варто пам'ятати, що фотографування будь-яких нестандартних, суперечливих, конфліктних ситуацій є проявом громадянської мужності, адже окупанти постійно влаштовують детальні перевірки гаджетів і через «неправильне» фото можна втратити здоров'я та волю.

У свою чергу інтерпретація візуальних сюжетів із окупації має спиратися, з одного боку, на розвинену соціологічну уяву, а з іншого – на розуміння сутності соціальних процесів після приходу рашистів. Зокрема, фото з «уроку» до всеросійського дня лижні, що проводиться у приазовському селі, де снігу не бачили вже п'ять років, свідчить не лише про неспроможність окупанта організувати хоча б якесь навчання, але й про повну професійну невідповідність «фахівців», яких набрали до російської школи. Разом з цим відкриваються широкі можливості для порівняльного аналізу не лише загальних показників (кількість людей на масових заходах за України та після «освобождения», ціни

та асортимент товарів, насиченість зовнішнього простору чужинською пропагандою), але й конкретних соціальних ситуацій. Відправлення дитини на відпочинок зі свята перетворюється на сумну та тривожну подію, адже агресори викрадають до росії десятки тисяч українських дітей, а школа, двері до якої були відкриті протягом десятиліть, стає справжньою фортецею, куди не пускають батьків, а дітей принизливо обшукують, немов небезпечних ув'язнених. Морально-психологічний стан окупаційного керівництва та колаборантів добре характеризують фото їхніх ранкових виїздів на роботу – присідання, вставання та повзання під авто у пошуках вибухівки. На окрему увагу заслуговують фото із роздачею «гуманітарки» - банка дешевої тушонки, купка черствого печива та вологого чаю у чорних сміттєвих пакетах, на яких зустрічаються триколори, написи «Единая Россия» або обличчя місцевих гауляйтерів. Такий «фірмовий стиль» демонструє як відвертий цинізм та роботу «на камеру», так і уявлення окупантів про стандарти споживання. Відповідно до цього архаїзуються всі економічні практики – замість оплати комунальних платежів одним кліком через «Приват 24» людям доводиться вистоювати черги до єдиного віконця на пошті та заповнювати купу паперів.

Висновки. Таким чином, фото дозволяє зрозуміти масштаб соціального регресу та рудиментаризації повсякденних взаємодій, що відбуваються на тимчасово окупованих територіях, визначити, як змінюється культурний зміст окремих поведінських актів, межі доступності соціального простору, фіксує захоплення символічного простору через перейменування об'єктів міської топоніміки, повернення радянських пам'ятників, розвішування триколорів та пропагандистських біг-бордів, надає розуміння того, на якій справжній соціальній та історичній відстані від вільної України нині перебувають сотні окупованих міст та селищ, і найголовніше – передає атмосферу того, як бути фотографом та вірити у нашу Перемогу в глибокому тилу ворога.

Список використаних джерел:

Harper, D. (2023). *Visual sociology*. Taylor & Francis.

Pink, S. (2007). Walking with video. *Visual studies*, *22*(3), 240–252.

Rose, G. (2022). Visual methodologies: An introduction to researching with visual materials. *Visual methodologies*, 1–100.

Conference section: *PHILOLOGICAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI FILOLOGICZNE***.**

THE USE OF INNOVATIVE MARITIME TERMINOLOGY FOR INTERCULTURAL COMMUNICATION IMPROVEMENT IN THE MARITIME ENVIRONMENT

Gulchohra Babali Aliyeva
Doctor of Sciences, Professor, Head of the Department of English Language
Azerbaijan State Marine Academy 18,str.Zarifa Aliyeva, Baku, Azerbaijan, AZ1000
https://orcid.org/0000-0003-2266-947X aliyevagulchohra59@gmail.com

Abstract: The maritime field involves international contacts with different cultural profiles. These social and professional relationships, whatever their forms, are only made possible through a process of communication. This communication requires the ability to master the styles and codes specific to a particular industry. There is a need to learn foreign languages for professional purposes and specific terminology. The purpose of the study is to explore methodological and intercultural issues in the field of communication in the maritime environment, to present a project for the development of a multilingual terminology glossary of maritime terminology. The development of the glossary will allow students optimising the acquisition of specialised maritime terminology from an intercultural perspective.
Keywords: glossary, specialised terminology, intercultural perspective.

Introduction. Intercultural communication is a historical and cultural phenomenon: it accompanies human development and is a way of life for people.

According to scientists, the cultural similarities of each nation are largely, if not entirely, due to communication or «borrowing» that has occurred historically through constant contact. The distance between two cultural zones cannot prevent intercultural communication, regardless of whether these zones are close or far from each other, because there is a mysterious «linguo-cultural wave». It is difficult to understand this «wave» as a historical phenomenon that we really encounter in epy real life. Cultural habit and customs separate us from each other, but countless other cultures with their languages constantly surround us.

Research methods. In this paper the following methods were used: analysis, forecasting and modelling.

Results. In recent years, the theoretical postulates of terminology have been radically revised. Essentially, terminology has been considered on the basis of analysing the functioning of terminology in texts in its pragmatic and discursive dimensions (Raviv, Peckre, & Boeckx, 2022). According to Moroz, (2022), it is necessary to focus on terminology intercultural and communicative dimensions. This is primarily due to the development of corpus linguistics, as well as the acute interest in intercultural communication (Vidhiasi, & Syihabuddin, 2022).

The rethinking of the textual dimension has led to the notion that traditional theoretical postulates, as well as the possibility of dividing different spheres into concepts, are universal, common to all languages/cultures (Selvi, 2022).

Modern research has made possible numerous phenomena of terminological variation, even within highly thematic fields such as maritime terminology (Altizo-Mendoza, & Gido, 2022).

In this context, a draft glossary of maritime terminology, a terminological dictionary in four languages (Italian, French, Spanish and English) is presented. The development of such a glossary as part of a foreign language course for seafarers is promising, as it includes European languages that are most often used in intercultural communication in this field. The project of developing such a glossary is designed as a consulting tool for seafarers. The availability of such a database in four European

languages will enable the intercultural unification, the common use of maritime terminology and the linguistic understanding.

As an advisory tool common to international didactic materials, this glossary will be subject to two methodological constraints: firstly, the terms will be taken exclusively from the corpus formed by didactic modules in the field of teaching foreign languages for professional purposes to seafarers, and secondly, the terminological research will be conducted in a team with experts in the languages concerned. Finding consistency in the specifics of terms in each language will be one of the methodological priorities, given that the glossary will cover three Romance languages and one Germanic language. Thus, the development of the glossary is based on heterogeneous and diverse pedagogical support.

This glossary aims to address a number of methodological issues, such as the potential difficulty of certain terms for students, or their fundamental conceptual significance. This approach is not in line with the traditional approach to term extraction, which involves systematic analysis of a thematically homogeneous corpus.

The remainder of the job will be completed in accordance with the onomasiology approach's guiding principles. Each entry is matched to a particular terminological search term in each applicable language and culture, according to the onomasiology approach.

Since terminological needs greatly vary in each linguistic community, depending on the status of the language, there is a need for terminological research aimed at harmonising equivalents in each language in order to standardise specific maritime terms. In this way, each term will correspond to a concept – identified through definition and context – of one or more different lexical items, depending on the language.

The development of such a glossary will make it possible, on the one hand, to systematise the maritime terminology of the so-called Romance language branch, and, on the other hand, to clarify the Germanic language branch in order to provide a better context for the disclosure of the intercultural code. Focusing on two language groups

that are actively used in international shipping, genetically, they share common features concerning morphology, lexicon, phonetics, etc.

From the linguistic point of view, this project will reveal geopolitical factors, cultural, sociolinguistic and linguistic contacts, cultural enrichment, as well as terminological balance, which is very important in the maritime sphere. In addition, the glossary will allow students finding terminological ambiguities, conceptual equivalents and validation of the definition and context in which the term is used. The intercultural aspect in the study of maritime terminology allows keeping up with the rapid evolution of the world of knowledge and, accordingly, ensures an effective communication in the context of different national languages.

Conclusions. Though, by studying foreign languages for professional purposes, students can trace the dominance that one language exercises over another, providing it with its resources, and see the traces of cultural mixing, in the broadest sense of the term, without which communities could not have survived for a long time. The emphasis on the intercultural component as a truth is a key factor in the success of this project. To succeed in their specific training, seafarers need to engage in intercultural dialogue. Many intercultural aspects govern the professional relationships of seafarers in multicultural work teams. Communication is one of these dimensions: negotiations, discussions between partners, working meetings or simply interactions between people depend on their ability to communicate. In this aspect, mastering maritime terminology in the context of four European languages will reveal the nuances of intercultural communication.

References

1. Altizo-Mendoza, R., & Gido, N. G. (2022). Lexicon and syntactic proficiency level of the maritime students. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, *10*(6), 92-103. https://giirj.com/index.php/giirj/article/view/3645
2. Moroz, O. L. (2022). On some organizational aspects of efficient Maritime English teaching. http://rep.ksma.ks.ua/jspui/handle/123456789/2278

3. Raviv, L., Peckre, L. R., & Boeckx, C. (2022). What is simple is actually quite complex: A critical note on terminology in the domain of language and communication. *Journal of Comparative Psychology*, *136*(4), 215. https://doi.org/10.1037/com0000328
4. Selvi, M. T. (2022). Global language in the field of maritime–the backbone of global trade. *Journal of Social Responsibility, Tourism and Hospitality (JSRTH)*, *2*(01), 18-25. https://doi.org/10.55529/jsrth.21.18.25
5. Vidhiasi, D. M., & Syihabuddin, S. (2022). Maritime English: Teaching English for Maritime Sciences or Teaching Maritime Sciences in English?. *Saintara: Jurnal Ilmiah Ilmu-Ilmu Maritim*, *6*(1), 71-77. https://doi.org/10.52475/saintara.v6i1.152

Conference section: *EDUCATION. PEDAGOGY.*
Część konferencyjna: *EDUKACJA. PEDAGOGIA*

ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ІНДИВІДУАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС: ПЕРЕВАГИ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ЗВО

Вербовецька Оксана Степанівна

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та славістики, факультет філології і журналістики, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна, Oksana_Werbowetska@ukr.net, https://orcid.org/0000-0003-3142-364X

Степаненко Олена Костянтинівна

кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри соціально-гуманітарної освіти, Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», м. Дніпро, Україна, olena.step@ukr.net, https://orcid.org/0000-0003-0887-5808

Малюванчук Світлана Василівна

доктор філософії, асистент кафедри фармацевтичного управління, технології ліків та фармакогнозії, Івано-Франківський національний медичний університет, м. Івано-Франківськ, Україна, sv_malyv@ukr.net, https://orcid.org/0000-0002-6530-7834

Анотація: *В тезах розглянуто вплив штучного інтелекту на індивідуальний навчальний процес в українських закладах вищої освіти. Визначено переваги та виклики, пов'язані з інтеграцією штучного інтелекту в освітню сферу.*

Ключові слова: *штучний інтелект, індивідуальне навчання, українські ЗВО, переваги, виклики.*

Сьогодні штучний інтелект (ШІ) є не лише інноваційною технологією, а й потужним каталізатором змін у багатьох сферах життя. Розвиток ШІ є логічним кроком у розбудові постіндустріального суспільства, де інформація стає дедалі щільнішою в усіх сферах життєдіяльності людини та суспільства загалом (Добровольська, 2019). Методи та технології штучного інтелекту стали частиною повсякденного життя через інтелектуальні системи, мобільні додатки та веб-сервіси. Вони підвищують продуктивність, покращують комунікацію, сприяють безпеці бізнесу та приватних осіб і виконують багато інших функцій (Шаров, 2023).

Однією з найважливіших сфер, де вплив ШІ суттєво змінює стандартний підхід, є освіта. Онлайн-платформи та автоматизовані системи навчання перетворюють освіту на більш доступну та ефективну, допомагаючи розвивати навички, необхідні для досягнення успіху в сучасному суспільстві. Інтелектуальні алгоритми також впливають на оцінювання та моніторинг прогресу студентів, що забезпечує об'єктивність і точність навчального процесу.

Аналіз систем штучного інтелекту для навчання демонструє, що вони вже слугують персональними помічниками у виконанні різноманітних завдань, як-от написання та аналіз текстів, вивчення іноземних мов і планування навчального розкладу (Яценко, 2023).

І. Візнюк вказує, що штучний інтелект використовується для:

1. Оцінювання знань. Штучний інтелект може створювати та проводити тести для оцінювання рівня знань студентів. Система вираховує результати автоматично, аналізуючи відповіді студентів, та складає детальний звіт.

2. Актуалізації знань. ШІ може безперервно відстежувати новини та оновлення в різних галузях знань і надавати студентам актуальну інформацію. Це особливо важливо в таких галузях, як технології та медицина.

3. Оцінювання діяльності викладача. ШІ може аналізувати навчальний процес, включно з роботою викладачів, і надавати звіти та рекомендації щодо підвищення якості освіти. Це може допомогти вищим навчальним закладам удосконалити свій викладацький склад і навчальні програми.

4. Віртуальної допомоги. З цією метою використовуються:

- *чат-боти*, що можуть збирати інформацію та спілкуватися зі студентами за допомогою діалогового інтерфейсу, що імітує реальні розмови. Вони також можуть адаптувати свої відповіді до особистості кожного учня та змінювати свою поведінку відповідно до відповідей користувача;
- *розумні кампуси*, що надають студентам доступ до різних інформаційних ресурсів і послуг, пов’язаних із навчанням і життям. Лекційні аудиторії можуть поширювати інформацію про реєстрацію на курси та завдання, допомагати студентам спілкуватися з викладачами та вирішувати інші питання, які стосуються університетського життя.

5. Адаптивного навчання. Штучний інтелект може аналізувати прогрес учнів і адаптувати навчальні матеріали та завдання до індивідуальних потреб. Це забезпечує оптимальний темп і рівень складності для кожної людини.

6. Індивідуального підходу. ШІ може створювати індивідуалізовані навчальні програми та завдання, зважаючи на потреби та рівень знань кожного здобувача освіти. Це сприяє ефективнішому навчанню та допомагає здобувачам досягати своїх освітніх цілей (Візнюк, 2021).

Варто зазначити, що персоналізація навчання за допомогою штучного інтелекту (ШІ) є важливим інструментом для підвищення ефективності та результативності освіти. У таблиці 1 наведено деякі зі способів використання ШІ для створення персоналізованих навчальних планів і завдань.

Таблиця 1

Способи використання ШІ для створення індивідуалізованих навчальних програм та завдань

№ за/п	Спосіб	Коротка характеристика
1.	Аналіз рівня знань	ШІ може оцінювати поточний рівень знань кожного здобувача освіти, наприклад, за допомогою тестів або аналізу академічної успішності. На основі цього аналізу він може визначити стартову точку для кожного здобувача.
2.	Адаптація матеріалів	ШІ може адаптувати навчальні матеріали, завдання та ресурси відповідно до рівня знань і потреб кожного здобувача освіти. Це дає їм змогу працювати з матеріалами, які відповідають їхньому поточному рівню знань.
3.	Пошук слабких місць	ШІ може виявляти слабкі місця в знаннях здобувача освіти через аналіз його продуктивності та відповідей на завдання. Після цього він може надавати додаткові завдання або ресурси для поліпшення цих аспектів.
4.	Індивідуальні завдання	ШІ може генерувати індивідуальні завдання для здобувачів освіти, які враховують їхні інтереси, сильні сторони та потреби. Це може зробити навчання більш захопливим і стимулюючим.
5.	Моніторинг прогресу	Система може стежити за прогресом кожного здобувача освіти й адаптувати навчальний план на основі досягнутого рівня. Це уможливлює забезпечення того, щоб кожен здобувач навчався у своєму власному темпі.

Джерело: власне розроблення автора

Отже, індивідуалізація навчання за допомогою ШІ допомагає здобувачам освіти досягати кращих результатів, знижує ризик відставання від навчальної

програми та стимулює мотивацію до навчання. Такий підхід робить навчання більш ефективним і доступним для всіх здобувачів освіти.

Однак, як зазначають К. Певен, Н. Хміль та Н. Макогончук, поряд зі значними перевагами використання штучного інтелекту в освітньому процесі, перед вищими навчальними закладами постає й чимало викликів:

1. Зростання рівня плагіату у студентських та наукових роботах. Виникає ризик, що учні використовують функції штучного інтелекту для написання творчих завдань або розв'язання задач із точних наук без власних зусиль. Це може стати проблемою для вчителів, які не можуть визначити, чи була робота виконана самостійно.

2. Зменшення витрат на оплату праці. Багато педагогічних процесів можна автоматизувати за допомогою штучного інтелекту, що зменшить потребу в додаткових викладачах. Особливо це стосується перевірки правильності відповідей, спілкування зі студентами та надання підказок.

3. Соціальна несправедливість. Вартість цифрового обладнання та доступ до ШІ можуть стати бар'єрами для менш заможних здобувачів освіти. Це може посилити соціальну нерівність в освітній сфері.

4. Зміни у міжособистісних відносинах і способах спілкування. Використання штучного інтелекту може змінити спосіб взаємодії вчителів та учнів і вплинути на розвиток комунікативних навичок. Це може мати значний вплив на соціальну взаємодію та розвиток майбутніх поколінь (Певень, 2023).

Для подолання цих проблем важливо розробляти ефективні стратегії та методики використання ШІ в освіті, а також вдосконалювати його моделі та алгоритми. Формування індивідуального навчання передбачає педагогічне коригування та протистояння тим негативним явищам, які також пов'язані із використанням ШІ. Реагуючи на ці виклики, можна забезпечити більш збалансований розвиток цифрової освіти.

Отже, вплив штучного інтелекту на індивідуальний навчальний процес в Україні є суттєвим і, як очікується, принесе багато позитивних змін у сфері якості місцевої освіти. З одного боку, використання ШІ дає змогу індивідуалізувати навчання, розробляючи навчальні програми та завдання, які враховують потреби та рівень знань кожного учня. Це підвищує ефективність і результативність навчання. Однак, з іншого боку, виникають такі проблеми, як плагіат, низька вартість робочої сили та соціальна несправедливість.

Виклик для національних закладів вищої освіти полягає в тому, щоб розробити стратегії та напрями використання ШІ для підвищення якості освіти та доступності освіти для всіх, одночасно зберігаючи роль викладачів і беручи до уваги соціальні аспекти цифрової освіти.

Список використаних джерел:

Візнюк, І. (2021). Використання штучного інтелекту в освіті. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми, 59, 14–22. DOI: https://doi.org/10.31652/2412-1142-2021-59-14-22 (дата звернення: 09.09.2023).

Добровольська, О. В. & Штанько, В. І. (2019). Філософський аналіз еволюції штучного інтелекту. *Дослідження з історії і філософії науки і техніки*, 28, 1, 10–19. DOI: https://doi.org/10.15421/271902 (дата звернення: 09.09.2023).

Певень, К., Хміль, Н. & Макогончук, Н. (2023). Вплив штучного інтелекту на зміну традиційних моделей навчання та викладання: аналіз технологій для забезпечення ефективності індивідуальної освіти. *Перспективи та інновації* науки, 11(29), 306–316. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/5496 (дата звернення: 08.09.2023).

Шаров, С. В. Сучасний стан розвитку штучного інтелекту та напрямки його використання. *Українські студії в європейському контексті*, 6, 136–144. URL: http://obrii.org.ua/usec/storage/conference/zb_vol6_2023.pdf#page=137 (дата звернення: 09.09.2023).

Яценко, О. (2023) Технології штучного інтелекту: основні напрямки впровадження в освітній процес закладу вищої освіти. *In: The 11th International scientific and practical conference «Scientific research in the modern world»*, Toronto, Canada, 2023, August 24-26, URL: https://sci-conf.com.ua/xi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-scientific-research-in-the-modern-world-24-26-08-2023-toronto-kanada-arhiv (дата звернення: 09.09.2023).

Conference section: *ECONOMIC SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI EKONOMICZNE.*

ПОВОЄННА ВІДБУДОВА ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК: РОЛЬ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ У КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Матюк Тетяна Володимирівна
кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та підприємництва, економіко- правового факультету, Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, tetianamatiuk@onu.edu.ua
м. Одеса, Україна, ORCID:0000-0003-3058-3430

Анотація: *визначено потребу в розробленні програм повоєнної відбудови України. Проаналізовано наявні законодавчі ініціативи. Виявлено зацікавленість представників закладів освіти в розробленні інноваційних підходів до повоєнної відбудови. Досліджено можливість використання зарубіжного досвіду.*

Ключові слова*: повоєнна відбудова, трудові ресурси, інновації, економіка, досвід.*

Із 24 лютого 2022 року в Україні запроваджено воєнний стан. Протягом майже шістнадцяти місяців країна перебуває під постійними атаками ворога, які мають руйнівний вплив на вітчизняну економіку. Усе це зумовлює потребу розроблення дієвих програм повоєнної відбудови для забезпечення сталого розвитку країни й досягнення її економічного зростання.

Питанню повоєнної відбудови присвячують увагу не тільки державні органи, а й заклади освіти, приватні особи, а також представники іноземних держав-партнерів. Зокрема, Верховна Рада України наприкінці березня 2022 року ухвалила закон, який регулює здійснення відновлювальних дій, спрямованих на ліквідацію наслідків збройної агресії у постраждалих регіонах України. Згідно із законом, передбачено проведення мобілізації трудових ресурсів відповідно до указу Президента України для виконання відповідних дій — зі збереженням місця роботи, заробітної плати, а також посади, яку обіймає мобілізована особа, на період виконання ліквідаційних робіт. Таке рішення є позитивним для ринку праці України, адже нині спостерігається зростання безробіття, а також скорочення виробництва внаслідок вилучення частини працівників через військову мобілізацію і загальне скорочення попиту населення (Бенедисюк, 2022). Гроші на відновлення планують залучати на міжнародному рівні. Наприклад, сьогодні обговорюють можливість передачі заморожених активів країни-агресора, що зберігаються в інших країнах, наприклад у Великій Британії, до бюджету України (Мартинович, 2023). Обов'язок із розроблення порядку та строків здійснення робіт із відновлення покладено на Кабінет Міністрів України. Однак важливо зазначити, що відповідний закон має негативний вплив на навколишнє середовище країни, адже він передбачає зняття обов'язку на складання оцінки рівня впливу результатів робіт на довкілля. Отже, це дає негласний дозвіл на використання шкідливих матеріалів.

Для захисту навколишнього середовища влітку 2022 року уряд країни ухвалив закон, спрямований на забезпечення ефективного використання відходів із застосуванням європейського досвіду. Імплементація цього закону є корисною і на сьогоднішньому етапі через наявність загрози екологічної катастрофи внаслідок підриву Каховської ГЕС. Основна мета закону — забезпечити перероблення відходів. Інноваційним є забезпечення населення та інститутів електроенергією у результаті відновлення пластикових і гумових відходів (Енергія з відходів — крок до циркулярної економіки, 2023).

Представники Київського політехнічного університету зі свого боку розробили проєкт із трансформації сфер економіки країни, зокрема сфери безпеки й оборони, на основі досягнень кібербезпеки та цифровізації. Цей проєкт функціонує на базі Sikorsky Challenge — інноваційної екосистеми, що об'єднує різні інституції, які зацікавлені в забезпеченні стабільного розвитку країни. До результатів проєкту залучено представників дружніх країн, які брали участь в обговоренні результатів представлених інноваційних проєктів, найкращі з яких отримали фінансування від інвесторів (Платформа повоєнної інноваційної трансформації України, 2022).

У Гарварді в лютому 2023 року відбулася конференція з питань інноваційного повоєнного відновлення України. На конференції приділено увагу розробленню і впровадженню правозахисних органів, діяльність яких має бути спрямована на подолання виявів корупції та шахрайства в процесі здійснення заходів із повоєнної відбудови. Розглянуто нові підходи до будівництва, які враховують потребу в захисті довкілля, а також падіння платоспроможності населення України. Представники України наголосили на важливості міжнародної співпраці, а також на можливості створення зони вільної торгівлі зі Сполученими Штатами Америки задля прискорення процесів обміну технологіями (Красніков, 2023).

В Україні на зустрічі із представниками Японії у червні 2023 року обговорили можливість застосування японського досвіду з відбудови житла. Зокрема, у 2011 році жителі Японії зіткнулися із жахливою трагедією — землетрусом. Для України може бути корисним використання підходів до відбудови країн, які зіткнулися з потребою в масштабних відновленнях, зокрема, унаслідок воєнних дій (Іванов, 2023). Наприклад, цікавим є також досвід східних країн, які під час будівництва житла використовують броньовані жалюзі й вікна.

Окрім того, в Ізраїлі побудовано систему освітніх закладів, які об'єднано в «місто». Така система спрямована на використання ініціативних підходів, децентралізації, співпраці між різними інституціями. Нині систему вітчизняних

освітніх закладів побудовано за принципом піраміди із чітким підпорядкуванням адміністраціям й із браком права на індивідуальну думку. Упровадження «освітнього міста» в Україні підвищить зацікавленість вимушених емігрантів у поверненні до України, що сприятиме відновленню економіки країни («Освітнє місто»: Інноваційний досвід Ізраїлю для розвитку та повоєнної відбудови українських громад, 2023).

Висновки. Розглянуто наявні підходи до повоєнної відбудови економіки України. Визначено важливість застосування зарубіжного досвіду й залучення трудових і фінансових ресурсів для досягнення сталого розвитку країни.

Список використаних джерел:

Бенедисюк С. (2022, 23 березня). Повоєнна відбудова: перші законодавчі кроки. URL: https://biz.nv.ua/ukr/amp/yak-budemo-vidbudovuvati-ukrajinu-pislya-peremogi-novi-zakoni-komentar-yurista-50227622.html.

Мартинович Ю. (2023, 21 червня). Чи працює «план Маршалла» для України та інші акценти світових ЗМІ 21 червня. URL: https://espreso.tv/chi-pratsyue-plan-marshalla-dlya-ukraini-u-pentagoni-znayshli-dodatkovi-6-mlrd-dlya-zsu-aktsenti-svitovikh-zmi-21-chervnya?amp.

Енергія з відходів — крок до циркулярної економіки. (2023, 17 лютого). *Українська Енергетика*. URL: https://ua-energy.org/uk/posts/enerhiia-z-vidkhodiv-krok-do-tsyrkuliarnoi-ekonomiky.

Платформа повоєнної інноваційної трансформації України. (2022, вересень). Газета «Світ» : науково-популярне періодичне видання. https://svit.kpi.ua/2022/09/15/платформа-повоєнної-інноваційної-тр.

Красніков Д. (2023, 17 лютого). У Гарвардському університеті в США обговорили відбудову України та світу. *Укрінформ — актуальні новини України та світу.* URL: https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-world/3671258-u-garvardskomu-universiteti-v-ssa-obgovorili-vidbudovu-ukraini-ta-svitu.html.

Іванов Р. (2023, 19 червня). Олена Шуляк: Україна досліджує досвід відновлення Японії... *Офіційний сайт політичної партії «Слуга народу»* |

Політична партія «Слуга народу». URL: https://sluga-narodu.com/olena-shuliak-ukraina-doslidzhuie-dosvid-vidnovlennia-yaponii-pislia-kataklizmiv-shchob-vykorystaty-krashchi-praktyky-dlia-pisliavoiennoi-vidbudovy/?amp=1.

«Освітнє місто»: Інноваційний досвід Ізраїлю для розвитку та повоєнної відбудови українських громад. (2023, 14 червня). *LB.ua*. URL: https://lb.ua/blog/observatory_democracy/560483_osvitnie_misto_innovatsiyniy.html//

Conference section: *ECONOMIC SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI EKONOMICZNE.*

ФІНАНСОВА ТЕХНОЛОГІЧНА РЕВОЛЮЦІЯ (FINTECH): РЕФОРМУВАННЯ ТРАДИЦІЙНИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ТА ІННОВАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ

Гарькава Вікторія Федорівна
доктор економічних наук, доцент, ректор, Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика, 54002 Україна, м. Миколаїв, Україна, ab011089kvf@gmail.com, https://orcid.org/0000-0003-3033-8515

Чорновол Алла Олегівна
доктор економічних наук, завідувачка кафедри фінансів, обліку і оподаткування, Чернівецький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, м.Чернівці, Україна, alla_trufen@ukr.net, https://orcid.org/0000-0001-5155-7317

Івашко Олена Анатоліївна
кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, Волинський національний університет імені Лесі Українки, Люблінська Академія ВШЕІ (РП), м. Луцьк, Україна, olena.ivasko@gmail.com, https://orcid.org/0000-0003-2950-0474

Анотація: *Динамічний розвиток FinTech галузі в останні роки підвищує необхідність дослідження фінансової технологічної революції. Робота присвячена аналізу змін у традиційних фінансових послугах, визначенню основних інновацій, переваг FinTech, дослідженню особливостей іншуртеху, як нового напряму FinTech.*

Ключові слова: *фінансова технологічна революція, FinTech, фінансові технології, іншуртех, машинне навчання.*

FinTech зародився в п’ятдесятих роках минулого століття. Однак свого розквіту він досягнув наприкінці XX – на початку XXI століття завдяки стрімкому розвитку інформаційних систем і технологій, а також викликам, що постали перед системою в періоди кризи і зумовили необхідність розробки дієвих інструментів для забезпечення потреб клієнтів. FinTech призначений для вдосконалення та оптимізації фінансових процесів шляхом використання сучасних технологічних досягнень, як-от штучний інтелект, інтернет, блокчейн тощо. Дослідження зазначеної теми набуває актуальності через постійне вдосконалення технологій і потребу в підвищенні ефективності та якості функціонування фінансової індустрії.

Упровадження FinTech суттєво змінює традиційні фінансові послуги, що є позитивним явищем. Так, розробка мобільних додатків банківських установ, створення необанків, або цифрових банків, тобто банківських установ, що не мають фізичних відділень, а також успішне впровадження з 2014 та 2015 років відповідно платіжних систем Apple Pay та Google Pay дало змогу пришвидшити виконання багатьох платіжних операцій. Клієнти банківських установ отримали можливість здійснювати миттєві розрахунки без застосування фізичних карток та готівки 24/7, а також без потреби у відвідуванні фізичних банківських відділень та магазинів. За допомогою мобільного банкінгу можливо відстежувати фінанси, планувати та контролювати власні витрати більш ефективно. Підвищився також рівень безпеки. Наявність двофакторної

аутентифікації, шифрування даних, можливості регулювати кредитний ліміт та ліміт на здійснення закупівель через мережу інтернет, а також інших технологій для захисту персональних даних сприяє зниженню рівня шахрайства у фінансовій сфері.

Використання штучного інтелекту зменшує рівень витрат на персонал і сприяє підвищенню доступності фінансових та пов'язаних із ними послуг 24/7. Якщо в банківських установах штучний інтелект представлений чат-ботами, які підлаштовуються під кожного користувача (Які інноваційні рішення запроваджують світові фінтех-гіганти: ідеї для українських компаній, 2023), то в консалтингових фірмах широко використовуються алгоритми для надання користувачам рекомендацій щодо здійснення інвестицій, сформованих на базі аналізу обраного сегменту ринку. Користувачеві, як і інвестиційному менеджеру, для здійснення якісного аналізу з метою формування прибуткового інвестиційного портфелю потрібні значні витрати часу. Алгоритми FinTech дають можливість швидко здійснити аналіз та представити інформацію в зручному форматі, наприклад у вигляді схем, діаграм і графіків.

Розвиток FinTech також привів до інноваційних змін у сегменті ринку, представленому нефінансовими компаніями, а саме до появи вбудованих фінансів. Вбудовані фінанси – це концепція впровадження фінансових послуг у платформи нефінансових компаній. Під час пандемії COVID-19 рівень інвестицій у цю сферу став одним із найвищих, адже зріс попит на онлайн-закупівлі (Що таке «вбудовані фінанси» і чому в них інвестують, 2022). Загалом експерти стверджують, що обсяг попиту на вбудовані фінанси має зрости вдвічі до кінця 2026 року, а загальна оцінка цього сегменту ринку збільшиться в шість разів порівняно з показником 2021 року протягом наступних десяти років (Які інноваційні рішення запроваджують світові фінтех-гіганти: ідеї для українських компаній, 2023). В Україні на початку 2022 року було анонсовано впровадження послуги BNPL як окремого сервісу. Однак через російське вторгнення і введення в країні з 24 лютого 2022 року військового стану запуск сервісу було відкладено. Наразі послугу BNPL українці мають можливість

отримати у Monobank. Ця послуга є одним із прикладів вбудованих фінансів. Вона призначена для відтермінування оплати за товари та послуги через її поділ на рівні частини. На відміну від розстрочки, ця послуга не розповсюджується на купівлю дорогих товарів, а також має менший термін використання (Оплата частинами на новий лад: Як працює BNPL в Україні та в світі?, 2022). Іншими прикладами вбудованих фінансів, що широко використовуються у світі, є платформи Uber та Amazon, які дають змогу клієнтам здійснювати розрахунки за надані послуги у власних додатках. Окрім того, Amazon використовує вбудовані фінанси для надання користувачам можливості оплати в розстрочку, що сприяє зростанню клієнтської бази (Myzuka, 2023).

Фінансові технології змінили не тільки банківський сектор, а й страховий. Так, у цьому десятилітті з'явився новий напрям FinTech – іншуртех (Семеног, 2022, с. 113). Страховий бізнес займає вагому частину ринку, а його діяльність має значний вплив на економіку країни. Все це зумовлює необхідність розробки якісного сервісу, що можливе завдяки застосуванню досягнень FinTech. Серед основних інновацій у страховому бізнесі можна зазначити можливість оформлення та сплати страхових полісів онлайн, упровадження телеврегулювання збитків, машинне навчання, а також телематику.

Машинне навчання дає змогу розробляти прогнози та робити висновки на підставі аналізу великих масивів даних. У страховому бізнесі машинне навчання використовується для оцінки доцільності укладення страхового договору з потенційним клієнтом за допомогою аналізу інформації про його поведінку. Так, алгоритми машинного навчання можуть виявляти шахрайство, тим самим забезпечуючи більш ефективне управління ризиками. Алгоритми можуть бути застосовані також під час здійснення інвестиційної діяльності, укладення депозитних та кредитних договорів. Використання машинного навчання сприяє мінімізації фінансових витрат, покращенню процесів страхування, а також дає змогу страховим компаніям розробляти більш персоналізовані страхові продукти. Важливо зазначити, що використання машинного навчання набуло також значного поширення у фінансових

компаніях під час здійснення кредитного скорингу. Традиційні моделі кредитного скорингу побудовані на аналізі кредитної історії клієнта, тоді як кредитний скоринг із застосуванням штучного інтелекту спрямований на аналіз поточної кредитоспроможності потенційного позичальника, завдяки дослідженню більшого масиву даних, включно з аналізом його поточного рівня доходу, працевлаштування та потенційної здатності заробляти. Відтак перевагу віддають тим позичальникам, які мають високий потенціал.

Окрім того, машинне навчання допомагає виявити шахрайство при використанні кредитних карток. Так, штучний інтелект проводить дослідження операцій клієнта з кредитною карткою, визначає типові закупівлі, де вони здійснюються, середній рівень витрат по картці тощо. Розпізнаючи аномалії, як-от зміна місцезнаходження або раптове збільшення суми транзакції, алгоритми машинного навчання повідомляють про це банківську установу, забезпечуючи тим самим більш безпечні транзакції.

Телематика, своєю чергою, є дистанційним моніторингом манери клієнта керувати транспортним засобом з подальшим розрахунком акційної ціни договору ОСЦПВ, або автоцивілки, на основі отриманої інформації (Гавриленко, 2021). Акційна ціна застосовується тільки в разі дотримання клієнтом правил дорожнього руху та дбайливого використання транспортного засобу.

Висновки. Проведене дослідження свідчить про активну інтеграцію FinTech у процес надання фінансових послуг як банківськими, так і небанківськими установами. Трансформація традиційних моделей здійснення фінансових операцій з метою підвищення якості, ефективності та ресурсозбереження сприяє зростанню конкурентоздатності учасників ринку, а також економічному розвитку країни загалом.

Список використаних джерел:

1. Які інноваційні рішення запроваджують світові фінтех-гіганти: ідеї для українських компаній. *PaySpace Magazine*. 14 лютого, 2023. URL:

https://psm7.com/uk/fintech/kakie-innovacionnye-resheniya-vnedryayut-mirovye-fintex-giganty-idei-dlya-ukrainskix-kompanij.html.

2. Що таке «вбудовані фінанси» і чому в них інвестують. *Linkedin.* 10 червня, 2022. URL: https://www.linkedin.com/pulse/що-таке-вбудовані-фінанси-і-чому-в-них-інвестують-dmitry-kolunov.

3. Оплата частинами на новий лад: Як працює BNPL в Україні та світі? *Fintech Insider – Дізнавайся першим*. 22 червня, 2022. URL: https://fintechinsider.com.ua/oplata-chastynamy-na-novyj-lad-yak-praczyuye-bnpl-v-ukrayini-ta-sviti/.

4. Myzuka, R. (2023, 23 березня). What is embedded finance and why do you need it. *Binariks*. URL: https://binariks.com/blog/what-is-embedded-finance-and-why-do-you-need-it/.

5. Семеног А. Ю. Склад та структура фінтех-ландшафту як простору з надання цифрових фінансових послуг. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*, 2022. С. 110–116. URL: https://doi.org/10.25264/2311-5149-2022-25(53)-110-116.

6. Гавриленко В. Іншуртех – нове слово в страхуванні, без якого вже не обійтися. *Економічна правда*. 9 лютого, 2021. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2021/02/9/670823/index.amp.

Conference section: *ECONOMIC SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI EKONOMICZNE.*
УДК 330.341

АНАЛІЗ FINTECH ТРЕНДІВ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ФІНАНСОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Пшенична Марія Володимирівна
к.е.н., доцент, кафедра фінансів та обліку, Інститут економіки та менеджменту ЗВО Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», м. Київ, Україна, pshenychkam@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-5373-1726

Анотація*: Нині FinTech стає невід'ємним складником фінансового ринку. В роботі досліджено сучасний стан FinTech в Україні в умовах війни, проаналізовано особливості здійснення безготівкових розрахунків та розрахунків у криптовалютах із застосуванням фінансових технологій в період воєнного стану, розглянуто вплив вбудованих фінансів на ринок фінансових послуг, визначено основні переваги FinTech. Отримані результати можуть бути використані студентами та науковцями під час підготовки статей з цієї теми.*

Ключові слова: *FinTech, фінансові технології, криптовалюта, вбудовані фінанси, BNPL.*

Галузевий розвиток інформаційних систем і технологій в фінансово-економічній сфері обумовив виокремлення FinTech, що об'єднує комп'ютерні та мобільні додатки, програмне забезпечення та інші продукти і технології для автоматизації та вдосконалення фінансових процесів для бізнесу й населення задля забезпечення оптимізації їхнього обслуговування, пришвидшення виконання фінансових операцій та зменшення витрат, пов'язаних з їхньою реалізацією. Введення 24 лютого 2022 року в країні воєнного стану збільшило важливість фінансових технологій і необхідність вивчення цього питання.

Події 2022 року стали викликом для всіх сфер ринку нашої країни. Так, перше півріччя минулого року характеризувалося значним скороченням рівня інвестицій в усі сектори FinTech. Однак, незважаючи на наявні перешкоди, до кінця 2022 року в Україні було засновано 7 нових FinTech компаній, які активно працюють на ринку разом з уже діючими суб'єктами завдяки підтримці з боку державних органів та за рахунок залучених іноземних інвестицій. Відтак, наразі на ринку є 246 FinTech компаній, більше половини з яких пройшли точку беззбитковості та вийшли на стабільний прибуток. Важливо відмітити, що понад 66% компаній функціонує за рахунок власних коштів, що є позитивним чинником.

FinTech поширений в усіх сегментах вітчизняного фінансового ринку – від страхування до банківської справи. Починаючи з 2021 року, більшість FinTech компаній зосередилися на розвитку технологій та інфраструктури (частка фірм у цій сфері зросла на 2% порівняно з 2021 роком, склавши чверть ринку), а також обробці платежів та кредитуванні. На жаль, воєнні дії зменшили частку компаній в даних напрямках. Так, у 2023 році в цих двох секторах було залучено лише 14% та 12% компаній, тоді як у 2021 році їхні частки становили 19% та 14% відповідно (Український фінтех у цифрах і фактах: Дослідження УАФІК, 2023).

ІТ-спеціалісти надалі стимулюють попит на безготівкові платежі, оптимізуючи використання банківських мобільних додатків. Це дало змогу вимушеним переселенцям та біженцям з України здійснювати платежі за межами держави та підтримало фінансовий ринок країни. Так, наприклад, у мобільних додатках можливо сплатити комунальні послуги, розмістити депозит, переказати кошти тощо. Онлайн-підтримка 24/7 з використанням штучного інтелекту допомагає швидко знайти рішення у разі виникнення питань у користувача.

За статистикою, у період з травня по грудень 2022 року обсяг безготівкових розрахунків з використанням платіжних карток збільшився з 4,9 млрд. шт. до 5,2 млрд. шт., або на 4,1% порівняно з аналогічним періодом 2021

року, сягнувши 3443,9 млрд. грн. (на 56,9% більше, ніж у 2021 році). За поточними даними Нацбанку, минулого року українці збільшили кількість операцій з платіжними картками. Загалом, в Україні на безготівкові операції припадає більше 90% карткових операцій.

Окрім безготівкових платежів, все більшої популярності набувають операції з криптовалютою. В 2022 році Україна посіла 3 місце за Глобальним індексом впровадження криптовалют поряд з Філліпінами та В'єтнамом (Урікова та ін., 2023, с. 81). На початок 2022 року частка населення України, що користується криптовалютою, становила близько 13%, тоді як на початок 2023 року перевищила 15%, сягнувши 6,5 млн осіб. В перші дні війни ринок криптовалют використовувався населенням лише як засіб збереження капіталу, але згодом поширилися благодійні транзакції для закупівлі медикаментів та широкої номенклатури товарів мілітарного напрямку для військових. У порівнянні з традиційним банківським сектором, фінтех-платежі на основі криптовалют дають змогу мінімізувати витрати часу на проведення транзакцій, що становить особливу цінність у період війни. Крім того, такі інструменти дають можливість уникнути обмежень НБУ. Однак, на законодавчому рівні вже у вересні цього року планується легалізувати криптовалютні розрахунки, а також ввести механізм їх оподаткування. За прогнозами експертів, ставки податку становитимуть 18% (інвестиційний прибуток) і 1,5% (військовий збір). За інформацією ЗМІ, Україна може повністю легалізувати криптовалюти у вересні 2023 року та запровадити податок на неї.

Сфера вбудованого фінансування також активно розвивається, посилюючи конкуренцію на фінансових ринках і змушуючи його учасників переосмислювати свої поточні підходи до функціонування та розвитку. Так, завдяки вбудованим фінансам нефінансові компанії мають можливість надавати послуги, які пропонують фінансові установи. Одним з інноваційних напрямів вбудованих фінансів є BNPL. Цей сервіс пов'язаний зі сферою кредитування та функціонує в провідних країнах світу на базі open banking — додаткового каналу продажу банківських послуг. В Україні сервіс вперше було

запущено в 2023 році стартапом Ocean.me (Оплата частинами на новий лад: Як працює BNPL в Україні та в світі?, 2022). BNPL дає змогу оплачувати малі та середні чеки рівними частинами протягом певного періоду часу без перевірки кредитної історії, укладати кредитні договори та сплачувати відсотки і комісії через спеціальну платформу, яка функціонує як інструмент онлайн-платежів. Ця послуга позитивно впливає на фінансові ринки, зменшуючи рівень неплатоспроможності, підвищуючи фінансову інклюзію та стимулюючи попит.

Позитивну динаміку розвитку демонструє тренд на цифрове кредитування. В умовах воєнного стану частина населення втратила доступ до фізичних банківських відділень, що зумовило розвиток необанків. На відміну від традиційних банків, кредитування за допомогою FinTech супроводжується нижчими витратами, доступністю альтернативних джерел інформації для аналізу клієнта, швидким оформленням та отриманням коштів бенефіціаром. У 1 кварталі 2023 року обсяг небанківського кредитування склав 9,23 млрд грн. Загальна кількість угод зросла з 1,6 млн до 1,9 млн проти 4 кварталу 2022 року (Фінкомпанії підвищують рівень фінансової інклюзії в Україні, 2023).

Висновки. Дослідження показало, що FinTech активно використовується в Україні, незважаючи на введення воєнного стану. Цифровізація фінансового сектору становить виняткову значущість для України як у воєнний час, так і в період післявоєнної відбудови, оскільки сприяє підвищенню конкуренції та належного контролю на фінансовому ринку, економії часу та фінансових ресурсів, а також підвищенню фінансової інклюзії. Подальший розвиток FinTech є ключовим для ефективного функціонування ринку фінансових послуг України.

Список використаних джерел:

Український фінтех у цифрах і фактах: Дослідження УАФІК. (15 червня, 2023). *Fintech Insider – Дізнавайся першим.* URL: https://fintechinsider.com.ua/ukrayinskyj-finteh-v-czyfrah-ta-faktah-doslidzhennya-uafik/.

Торік українці збільшили кількість операцій з платіжними картками – Нацбанк. (5 березня, 2023). *Укрінформ – актуальні новини України та світу.* URL: https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-economy/3678551-torik-ukrainci-zbilsili-kilkist-operacij-z-platiznimi-kartkami-nacbank.html.

Урікова, О. М., Федущак, Н. М., Мамчук, А. Р. (2023). Розвиток блокчейн-технологій в Україні. *Актуальні питання у сучасній науці*С. 75-84. URL: https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-5(11)-75-84.

Україна у вересні може повністю легалізувати криптовалюти і ввести податки – ЗМІ. (13 червня, 2023). *Економічна правда.* URL: https://www.epravda.com.ua/news/2023/06/13/701138/index.amp.

Оплата частинами на новий лад: Як працює BNPL в Україні та світі? (22 червня, 2022). *Fintech Insider – Дізнавайся першим.* URL: https://fintechinsider.com.ua/oplata-chastynamy-na-novyj-lad-yak-praczyuye-bnpl-v-ukrayini-ta-sviti/.

Фінкомпанії підвищують рівень фінансової інклюзії в Україні (31 травня, 2023). *Новини фінансів України та світу – Finance.ua.* URL: https://news.finance.ua/ua/finkompanii-pidvyshhuyut-riven-finansovoi-inklyuzii-v-ukraini.

Conference section: *ECONOMIC SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI EKONOMICZNE.*

ВПЛИВ РЕФОРМИ СТАНДАРТІВ ОБЛІКУ НА ЯКІСТЬ ТА ПОРІВНЯННІСТЬ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Дроздова Олена Геннадіївна
кандидат економічних наук, доцент кафедри, кафедра обліку і фінансів, економіко-правовий факультет, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, м. Одеса Французький бульвар 24/26, lena_drozdova@ukr.net, https://orcid.org/0009-0006-0906-7983

Анотація: *Реформа стандартів бухгалтерського обліку суттєво впливає на якість та порівнянність фінансової звітності підприємств. Реформа має на меті підвищити прозорість та узгодженість фінансової звітності, надаючи зацікавленим сторонам більш надійні та корисні для прийняття рішень дані. Однак під час її впровадження можуть виникнути проблеми, наприклад, витрати на дотримання вимог і тимчасові коливання доходів. Незважаючи на потенційні недоліки, успішні реформи сприятимуть зміцненню системи фінансової звітності та підвищенню довіри до фінансової інформації. Ретельне планування та ефективна комунікація мають важливе значення для мінімізації негативних наслідків і забезпечення довгострокових переваг для компаній та зацікавлених сторін.*

Ключові слова: *стандарти обліку; фінансова звітність; реформування.*

Вплив реформ стандартів бухгалтерського обліку на якість і порівнянність фінансової звітності підприємства є доволі суттєвим. Стандарти бухгалтерського обліку відіграють важливу роль у забезпеченні узгодженості та прозорості фінансової звітності, а навіть незначні зміни в цих стандартах можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки. Відповідно, згідно з попередніми дослідженнями, до позитивних наслідків можна віднести такі (Шмигель, 2021):

- підвищення якості. Так, реформи стандартів бухгалтерського обліку часто спрямовані на підвищення якості фінансової звітності. Запровадження більш жорстких принципів і вимог до розкриття інформації дасть змогу підвищити точність і надійність фінансової інформації. Це підвищить довіру інвесторів, кредиторів та інших зацікавлених сторін до наявних фінансових даних;
- покращена порівнянність. Так, однією з головних завдань реформи стандартів бухгалтерського обліку є поліпшення порівнянності фінансової звітності між компаніями та секторами. Якщо компанії дотримуються

однакових принципів бухгалтерського обліку та методів звітності, користувачам буде легше порівнювати фінансові результати та приймати обґрунтовані рішення;

- підвищення прозорості фінансової звітності. Завдяки таким реформам компанії будуть зобов'язані надавати більш детальну та прозору інформацію у своїй фінансовій звітності. Такі додаткові розкриття допоможуть зацікавленим сторонам краще зрозуміти фінансовий стан, результати діяльності та ризики компанії, а також сприятимуть підвищенню прозорості;
- проблеми зі стандартизацією. Варто визнати, що реформа стандартів бухгалтерського обліку є складним процесом, що може створити проблеми із впровадженням для бізнесу, особливо для невеликих компаній. Витрати, пов'язані з прийняттям і дотриманням нових стандартів, можуть бути обтяжливими для деяких компаній;
- значні тимчасові збої в роботі підприємств. В деяких випадках перехід на нові стандарти бухгалтерського обліку може спричинити тимчасові збої в процесах підготовки фінансової звітності. Компаніям доведеться витратити час і ресурси на навчання персоналу, оновлення систем та адаптацію до змін, що може вплинути на своєчасність фінансової звітності;
- невдало скориговані фінансові коефіцієнти. Треба зазначити, що навіть невеликі зміни в стандартах бухгалтерського обліку можуть вплинути на розрахунок фінансових коефіцієнтів і показників ефективності. Фінансовим аналітикам та інвесторам може знадобитися скоригувати свої методи аналізу, щоб урахувати ці зміни під час порівняння фінансових даних між періодами;
- вплив на оцінку. Так, реформа стандартів бухгалтерського обліку також може вплинути на оцінювання підприємств. Різні методи бухгалтерського обліку можуть змінити спосіб визнання та оцінювання певних активів і зобов'язань, потенційно вплинувши на сприйняту вартість компанії.

Доцільно зазначити, що реформа стандартів бухгалтерського обліку може також мати негативні наслідки для компаній. Серед можливих негативних наслідків — збільшення витрат компаній на дотримання стандартів, складність

і невизначеність, затримки із впровадженням, непередбачувані наслідки, вплив на умови кредитування та боргових зобов'язань, різне тлумачення нових стандартів компаніями та скептичне ставлення інвесторів до нових вимог і стандартів. У таблиці 1 (Довбуш, 2021; Мисака & Дерун, 2022) наведено більш детальну інформацію.

Таблиця 1

Характеристика можливих негативних наслідків реформи стандартів

Назва негативного впливу	Характеристика
Збільшення витрат на відповідність	Адаптація до нових стандартів бухгалтерського обліку часто вимагає від підприємств інвестувати в навчання, оновлення програмного забезпечення та зовнішні консультації. Витрати на відповідність можуть бути значними особливо для невеликих підприємств з обмеженими ресурсами.
Невизначеність і складність	Реформа стандартів бухгалтерського обліку може призвести до запровадження складніших правил та тлумачень. Ця підвищена складність може призвести до невизначеності та труднощів у розумінні та правильному застосуванні нових стандартів.
Відкладений термін впровадження	Деяким підприємствам може бути важко впровадити нові стандарти бухгалтерського обліку протягом визначеного терміну. Затримки у впровадженні можуть призвести до неповної або неточної фінансової звітності, що стане причиною регуляторних санкцій або втрати довіри.
Непередбачені наслідки	Реформа стандартів бухгалтерського обліку часто має непередбачувані наслідки. Зміни в підходах до бухгалтерського обліку можуть заохочувати певні бізнес-

	практики чи перешкоджати іншим, спотворюючи бізнес-рішення.
Вплив на умови позики та боргові умови	Зміни в стандартах бухгалтерського обліку можуть зумовити коригування боргових умов та умов позики. Якщо фінансові коефіцієнти, які використовуються в кредитних угодах, суттєво змінюються, це може призвести до порушення боргових умов або перегляду умов позики.
Різні тлумачення нових стандартів	В більшості випадків ухвалення нових стандартів бухгалтерського обліку може призвести до різних інтерпретацій з боку компаній та аудиторів. Це може призвести до невідповідностей у фінансовій звітності та ускладнити для користувачів порівняння фінансової інформації між підприємствами.
Скептицизм інвесторів	Спочатку інвестори та зацікавлені сторони можуть бути скептично налаштовані щодо впливу реформи стандартів бухгалтерського обліку. Вони можуть поставити під сумнів надійність і порівнянність фінансової звітності, що може знизити довіру до наданої фінансової інформації.

Джерело: складено автором за (Довбуш, 2021; Мисака &Дерун, 2022)

Хоча реформа стандартів бухгалтерського обліку може мати негативні наслідки, важливо зазначити, що загальною метою є підвищення якості та порівнянності фінансової звітності в довгостроковій перспективі. Ретельне планування, ефективна комунікація та комплексна стратегія впровадження можуть допомогти пом’якшити потенційні негативні наслідки для компаній та зацікавлених сторін.

Отже, реформи стандартів бухгалтерського обліку можуть мати значний вплив на якість та порівнянність фінансової звітності. Ці реформи спрямовані на підвищення прозорості, узгодженості та надійності фінансової звітності, а також надання зацікавленим сторонам чіткішого розуміння фінансового стану

та результатів діяльності компанії. Поліпшення якості фінансової звітності сприяє кращому прийняттю рішень інвесторами, кредиторами та іншими зацікавленими сторонами.

Однак реформа стандартів бухгалтерського обліку не позбавлена проблем. Компанії можуть зіткнутися зі збільшенням витрат на дотримання вимог, складністю та невизначеністю на етапі впровадження. Вірогідні тимчасові скорочення та коригування фінансових коефіцієнтів, які можуть бути скептично сприйняті інвесторами та зацікавленими сторонами.

Для того, щоб реформа стандартів бухгалтерського обліку була успішною, важливо, щоб регулятори, розробники стандартів і компанії працювали разом над розробленням і впровадженням реформи стандартів бухгалтерського обліку. Належна підготовка, навчання та комунікація мають важливе значення для забезпечення плавного переходу та мінімізації негативних наслідків.

Попри початкові труднощі, реформа стандартів бухгалтерського обліку зрештою має на меті створити більш надійну систему фінансової звітності та підвищити довіру до точності та порівнянності фінансової інформації. Завдяки збалансуванню переваг і потенційних недоліків, реформа стандартів бухгалтерського обліку може закласти підвалини для більш прозорого та надійного середовища фінансової звітності, що принесе користь як компаніям, так і їхнім зацікавленим сторонам у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

Шмигель, О. (2021). Особливості формування облікової політики підприємства в конкурентному середовищі. *Економічний дискурс*, (1-2), 66-73. DOI: https://doi.org/10.36742/2410-0919-2021-1-7.

Довбуш, А. (2021). Уніфікація і гармонізація національних облікових процедур в контексті адаптації до міжнародних стандартів обліку і звітності. *Економічний дискурс*, (1-2), 7-17. DOI: https://doi.org/10.36742/2410-0919-2021-1-1.

Мисака, Г., & Дерун, І. (2022). Концептуальні детермінанти розвитку корпоративної звітності в інформаційних економіках та суспільствах. *Financial and credit activity problems of theory and practice*, *4*(45), 68-82. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.45.2022.3806.

Conference section: *ECONOMIC SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI EKONOMICZNE.*

ІНТЕГРАЦІЯ СУЧАСНИХ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У МАРКЕТИНГОВУ КОМУНІКАЦІЮ ПІДПРИЄМСТВА

Луханіна Катерина Андріївна

аспірант, кафедра маркетингу, Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна, k.lukhanina@knute.edu.ua, https://orcid.org/0000-0003-3755-638X

Файвішенко Діана Сергіївна

доктор економічних наук, завідувач кафедри журналістики та реклами, професор, кафедра журналістики та реклами, Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна, d.fayvishenko@knute.edu.ua, https://orcid.org/0000-0001-7880-9801

Анотація: *У тезах розглянуто ключові аспекти інтеграції цифрових інструментів у маркетингову комунікацію підприємства. Визначено, як ефективно використовувати сучасні технології для залучення уваги аудиторії, аналізу ринкових тенденцій та створення неповторних стратегій розвитку бізнесу.*

Ключові слова: *діджитал-маркетинг, маркетинговий розвиток, цифрові інструменти, сучасні технології, стратегії розвитку бізнесу.*

У сучасному цифровому світі, де технологічний прогрес стрімко змінює усі сфери діяльності, питання інтеграції цифрових інструментів у маркетингову комунікацію підприємства набуває особливої актуальності та важливості. Ця трансформація не лише розширює можливості просування бренду, але й визначає подальший успіх та конкурентоспроможність компанії на ринку.

Сьогоднішні споживачі перетворилися на активних учасників цифрового простору, де вони не лише споживають інформацію, але й створюють її. Це викликало необхідність адаптації маркетингових стратегій до нової реальності. Інтеграція цифрових інструментів дає змогу підприємствам знаходитися поруч зі своєю аудиторією, спілкуватися з нею в режимі реального часу та відповідати на її потреби миттєво.

Зазначимо, що сутність поняття «цифрові інструменти» пов’язана з використанням технологій та програмних засобів для обробки, передачі, зберігання та аналізу інформації за допомогою цифрових засобів, таких як комп’ютери, смартфони, планшети та інші пристрої. Це широкий термін, що охоплює різного роду програмні та апаратні засоби, які використовуються для обробки даних, комунікації, створення контенту, управління завданнями тощо.

Цифрові інструменти дозволяють підприємствам ефективно спілкуватися зі своєю аудиторією та контролювати взаємодію з клієнтами та партнерами. Вони дозволяють збирати та аналізувати дані про споживачів, вимірювати ефективність рекламних кампаній, персоналізувати пропозиції та послуги, а також вести діалог з клієнтами у реальному часі.

Цифрові інструменти маркетингу включають в себе електронну пошту, соціальні мережі, веб-сайти, пошукову оптимізацію, контент-маркетинг, рекламу в Інтернеті та багато іншого.

Разом із швидким ростом можливостей цифрового світу, інтеграція цифрових інструментів у маркетингову комунікацію перетворюється на незаперечний шлях до досягнення успіху для кожного підприємства.

Компанії, розуміючи цінність клієнтів, активно шукають акумулювання різного роду інформації про споживача та їх вподобання, що сприяє

формуванню подальшої стратегії розвитку. В умовах цифрової економіки традиційний маркетинг стає менш ефективним, а старі маркетингові моделі втрачають свою силу. Раніше постачальники товарів і ідей змагалися за увагу споживача, тепер їм потрібно боротися за емоції споживача. Сучасний маркетинг має спрямовуватися на створення нових потреб і вимагає використання інноваційних підходів та нових інструментів (Шинкаренко, 2022).

Серед інструментів маркетингу, які встановлюють взаємозв'язки та взаємовідносини між підприємством та його контрагентами, особливе значення займають маркетингові комунікації, адже вони представляють собою головний рушійний механізм у процесі популяризації товарів або послуг компанії (Шиліна, 2023).

Маркетингові комунікації належать до найважливіших інструментів в боротьбі за конкурентну перевагу. Розумне використання цих комунікацій є основою для створення стійкого іміджу підприємства, а, відповідно, і для зайняття конкурентної ніші на ринку (Чумак, 2022).

Маркетингова комунікація – це сукупність методів та каналів передачі інформації, якими компанія представляє свої товари або послуги своїй цільовій аудиторії. Цей процес включає в себе інноваційний та соціально-орієнтований підхід, направлений на формування лояльної аудиторії (Шульга, 2021).

Основні функції цифрових комунікацій підприємств мають велике значення для підвищення ефективності маркетингового просування. Так, інформаційна функція полягає у передачі різних даних та повідомлень цільовій аудиторії. Експресивна функція направлена на вираження оцінних думок та ідей, що можуть нести не лише смисловий зміст, але і емоційний відтінок. Прагматична функція передбачає вплив на споживача з метою впливу на його уподобання та думки, спонукання до певних дій або реакцій.

Ці функції допомагають підвищити ефективність маркетингу за допомогою цифрових каналів, сприяючи більш активному взаємодії зі

споживачами, більш точному спрямуванню повідомлень та створенню емоційного зв'язку між брендом та аудиторією (Ігнатенко, 2021).

Інтеграція сучасних цифрових інструментів у маркетинговій комунікації підприємства є важливим кроком у досягненні успіху в сучасному конкурентному бізнес-середовищі. Цифрові інструменти дають змогу ефективно взаємодіяти з цільовою аудиторією, забезпечуючи швидкий доступ до інформації та взаємодію з клієнтами. Основні ключові аспекти і переваги інтеграції цифрових інструментів у маркетингову комунікацію підприємства згруповані в табл.1.

Таблиця 1

Основні ключові аспекти і переваги інтеграції цифрових інструментів у маркетингову комунікацію підприємства

№ з/п	Аспекти і переваги	Характеристика
1	Онлайн-присутність	Створення та підтримка веб-сайту, соціальних мереж, блогів, форумів дає змогу підприємству налагоджувати взаємодію з клієнтами в онлайні. Це створює можливість широкого поширення інформації та сприяє залученню нових клієнтів
2	Соціальні мережі	Платформи, такі як Facebook, Instagram, Twitter тощо, дають змогу підприємству взаємодіяти з аудиторією, створюючи контент, який зацікавлює та спілкується з клієнтами. Рекламні кампанії в соціальних мережах дають змогу точно налаштовувати аудиторію та вимірювати результати
3	Електронна пошта	Відправка інформаційних бюлетенів, акційних пропозицій через електронну пошту дає змогу підтримувати зв'язок з клієнтами та розповсюджувати важливі оновлення
4	Пошуковий маркетинг (SEM)	Рекламні кампанії на пошукових системах, таких як Google, дають змогу підприємству з'являтися на верхніх позиціях у результатах пошуку, коли користувачі шукають відповідний продукт або послугу
5	Контент-маркетинг	Створення цінного та цікавого контенту, такого як статті, відео, інфографіка, сприяє привертанню уваги аудиторії та підвищенню авторитету підприємства
6	Відео-маркетинг	Відео є потужним засобом комунікації, який дає змогу ефективно передавати інформацію та створювати емоційний зв'язок з аудиторією
7	Маркетинг впливу	Співпраця з впливовими особистостями у соціальних мережах може допомогти розширити аудиторію та збільшити довіру до бренду

8	Аналітика та вимірювання	Використання аналітичних інструментів дає змогу оцінювати ефективність різних маркетингових стратегій та кампаній, що дає змогу оптимізувати зусилля

Джерело: власна розробка автора

Отже, інтеграція цифрових інструментів у маркетингову комунікацію підприємства стає ключовим фактором для досягнення успіху та конкурентоспроможності. Сучасний швидкозмінний світ вимагає від бізнесів адаптуватися до нових реалій, де взаємодія з клієнтами та партнерами відбувається переважно в онлайн-середовищі. Здатність ефективно використовувати цифрові канали дає змогу не лише отримати широке коло аудиторії, а й зміцнювати відносини з клієнтами, створювати потужний впізнаваний бренд, аналізувати та оптимізувати стратегії на основі об'єктивних даних.

Таким чином, цифрова трансформація маркетингу відкриває широкий простір для інновацій та росту, роблячи можливим здійснення більш глибокого та стійкого впливу на ринок і забезпечуючи підприємству можливість бути конкурентоспроможним в цифрову епоху.

Список використаних джерел:

Ігнатенко, Р. (2021). Цифрові комунікації в маркетингу: сутність та перспективи розвитку в умовах пандемії COVID-19. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична,* 31, 40–46. Взято з: http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.6034732 (дата звернення: 16.08.2023).

Чумак, А. (2022). Місце маркетингових комунікацій в системі управління підприємством. *Наука. Освіта. Молодь :* матеріали XV Всеукр. наук. конф. студентів та молодих науковців, 2, 211–214. Взято з: https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/14794> (дата звернення: 17.08.2023).

Шиліна, В. Ю. & Лелека, О. О. (20–21 квітня 2023 р.). Сутність поняття

інструментів комплексу маркетингових комунікацій. *Економіка підприємства: теорія та практика :* XII Всеукраїнська студентська науково-практична Інтернет-конференція, 41–42. Взято з: https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/40731 (дата звернення: 15.08.2023).

Шинкаренко, І.А. (2022) Цифрові маркетингові рішення адаптивного розвитку підприємств роздрібної торгівлі. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету,* 3 (21), 51–57. Взято з: 10.15276/EJ.03.2022.6. DOI: 10.5281/zenodo.7644763 (дата звернення: 15.08.2023).

Шульга, Л. В., Терещенко, І. О., Боровик, Т. В. & Чухліб, О. С. (2021). Маркетингові комунікації в системі управління підприємством. *Ефективна економіка,* 11. Взято з: 10.32702/2307-2105-2021.11.70 (дата звернення: 17.08.2023).

Conference section: *ECONOMIC SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI EKONOMICZNE.*

РОЗРОБКА ІННОВАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ ЗАХИСТУ ДАНИХ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ПОТЕНЦІЙНИХ КІБЕРЗАГРОЗ В ЕКОНОМІЧНОМУ СЕКТОРІ ЗА ДОПОМОГОЮ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Ель Макхді Мокхамед

почесний доктор, магістр управління інноваційною діяльністю, помічник ректора з міжнародної діяльності, Українсько-американський університет Конкордія (УАУК), м. Київ, Україна, momodeluxe@hotmail.com, https://orcid.org/0000-0002-2963-3931

Шерман Михайло Ісаакович

доктор педагогічних наук, кафедра комп'ютерних наук та програмної інженерії, факультет комп'ютерних наук, фізики та математики, Херсонський державний університет, м.Херсон, Україна, sherman_m@ukr.net, https://orcid.org/0000-0001-5120-620X

Гарник Олена Анатоліївна

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та соціально-поведінкових наук, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань, Україна, garnyk.o@udpu.edu.ua, https://orcid.org/0000-0003-1079-2569

Анотація: *У статті досліджується вплив штучного інтелекту на інноваційні стратегії захисту даних та прогнозування потенційних кіберзагроз в економічному секторі. Визначено, що економічні та соціальні трансформації під впливом технологій штучного інтелекту потребують розроблення та прийняття відповідних стратегій розвитку й удосконалення існуючої нормативно-правової бази. Штучний інтелект, поряд з його безперечними перевагами, здатний дестабілізувати на певний період кон'юнктуру ринків праці, фінансів, капіталу та технологій. Доведено, що штучний інтелект як інноваційна технологія полегшує ухвалення економічних і фінансових рішень у сучасних умовах. Водночас упровадження штучного інтелекту, з одного боку, знижує рівень ризику систем безпеки на національному, регіональному та корпоративному рівнях, а з іншого – збільшує загрозу кібератак.*

Ключові слова: *інновація, кіберзагроза, цифрові технології, штучний інтелект.*

Штучний інтелект (ШІ) є порівняно новим інноваційним методом широкого застосування цифрових технологій, особливо алгоритмів, які обробляють великі обсяги даних для покращення процесів як в економічному

секторі, так і в інших сферах життя. Тому використання цього методу ще не стандартизовано, термін «штучний інтелект» досі не має чіткого визначення, а потенційні можливості його застосування в різних галузях досліджуються.

В Україні важливим елементом реформування оборонної промисловості є впровадження інноваційних технологій штучного інтелекту. Адже провідні країни світу ведуть дослідження та використовують можливості штучного інтелекту в оборонному секторі. Наприклад, Thales Group3, сучасна міжнародна група, що працює в галузі цифрової безпеки, створює та виготовляє інформаційні системи для аерокосмічної та військової промисловості, які забезпечують швидкий та ефективний захист різноманітних галузей критичної інфраструктури (енергетика, хімічна промисловість, транспорт, екологія тощо). Група робить значний внесок у забезпечення інформаційної безпеки державних структур, приватних компаній і власників критичної інфраструктури.

У 2019 році Швейцарія підписала контракт з Thales Group3 на постачання елементів центру обробки зображень IMINT4. Ця система дає змогу збирати й аналізувати всі види цифрових розвідувальних зображень і, використовуючи сучасні технології штучного інтелекту, допомагає швейцарським військовим виявляти загрози та застосовувати відповідні моделі захисту (Hbur, 2022).

Сенсорний інструмент Cybels зі штучним інтелектом від Thales забезпечує інноваційний кіберзахист у секторі критичної інфраструктури. Сенсори Cybels оснащені штучним інтелектом для безперервного моніторингу різних джерел атак.

Експерти лабораторії Thales виявляють нові типи шкідливих програм. У разі виявлення загрози Cybels Sensor маскує сигнатури, щоб запобігти несанкціонованому втручанню і спробам зловмисників обійти захист. Технологія також може аналізувати всі файли, що проходять через мережу, для дослідження і виявлення потенційних загроз, шкідливих програм та інших аномалій.

2 грудня 2020 року розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1556-р затверджено Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні. Ця концепція

визначає основні напрями та пріоритети розвитку технологій штучного інтелекту для забезпечення конкурентоспроможності національної економіки та захисту технічних інформаційно-комунікаційних систем.

У Концепції ШІ визначено так: «штучний інтелект – організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань» (Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, 2021).

ШІ має значний вплив на фінансовий сектор, змінюючи структуру глобальної та національних фінансових систем. До основних переваг упровадження ШІ у фінансовому секторі належать: зниження рівня корупції та запобігання відмиванню грошей; прогнозування, персоналізація та автоматизація фінансових послуг; розвиток інтернет-маркетингу, який точно визначає потреби клієнтів і можливості їх задоволення; обробка платіжних документів. До основних загроз належать некоректні алгоритми вибору фінансових показників, загрози національній та фінансовій безпеці в разі кібератак, втрата контролю над діяльністю учасників фінансового ринку і скорочення кількості співробітників у фінансових інститутах (Yefremova, 2020).

Використання ШІ у сфері FinTex у фінансовому секторі неухильно зростає – від послуг для клієнтів (чат-боти, персоналізований маркетинг) до внутрішніх процесів управління ризиками (автоматизація транзакцій, аналіз контрактів, автоматизоване управління ризиками). FinTex належить до фінансових послуг на цифровому ринку та цифрових інфраструктур, які уможливлюють нові типи транзакцій і процедур у класичних банківських сферах, як-от кредитування, інвестиційні стратегії та платежі. Впровадження інноваційних фінансових технологій стимулювало появу та розвиток нових ніш на фінансових ринках, зокрема альтернативного фінансування, краудфандинга,

P2P-кредитування й позик, робоконсультування та автоматизованого управління інвестиціями.

У фінансовому секторі алгоритми штучного інтелекту вже використовуються для реєстрації транзакцій, виявлення шахрайства, оцінювання кредитоспроможності клієнтів, планування ресурсів і створення звітів.

Аналітика великих даних на основі ШІ пропонує постачальникам фінансових послуг безпрецедентні можливості реагування на споживчий попит з урахуванням економічних тенденцій у режимі реального часу. Системи автоматизації комплаєнса на основі ШІ можуть значно скоротити витрати на утримання великої кількості співробітників юридичних відділів і відділів ризиків, а також зменшити кількість помилок, що їх припускається людина (Рубанов та ін., 2020).

В економіках, де бізнес і наука ефективно взаємодіють, цикл виведення інновацій на ринок прискорюється, а конкурентні переваги зростають у довгостроковій перспективі. Рушійною силою впровадження систем штучного інтелекту у виробничому секторі є підвищення ефективності завдяки автоматизації процесів. Крім того, технологія ШІ дає змогу максимально персоналізувати послуги та збільшити попит. Однак основні проблеми економічного сектору, які наразі впливають на розвиток ШІ в будь-якій країні, можна розділити на дві категорії: внутрішньогалузеві та позагалузеві. До перших належать упровадження та реалізація інноваційних проєктів фірмами, що перебувають на нижчому рівні, ніж світові лідери, до других – низька продуктивність праці та велика частка робочих місць, що підлягають автоматизації, закриті та застарілі структури даних, недостатнє впровадження технологій ШІ в державному секторі, проблеми з робочою силою. Загалом до зовнішніх викликів можна віднести відсутність або недостатнє регулювання в деяких сферах розвитку ШІ (охорона здоров’я, освіта, транспорт), закони про захист персональних даних та обмежений доступ до капіталу. Ці виклики потребують більш детального аналізу з різних точок зору.

Отже, у сучасних умовах штучний інтелект визначається як інноваційна технологія, що полегшує ухвалення економічних і фінансових рішень. Водночас упровадження штучного інтелекту, з одного боку, знижує рівень ризику в системах безпеки на національному, регіональному та корпоративному рівнях, а з іншого – збільшує загрозу кібератак.

Список використаних джерел:

Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1556-р (2021) (Україна). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020- р #Text

Рубанов, П. М., Рубанов, П. Н., & Rubanov, P. M. (2020). *FinTech інновації як детермінанти розвитку національної економіки* [Thesis, Сумський державний університет]. eSSUIR – Electronic Sumy State University Institutional Repository. https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/79260

Hbur, Z. (2022). Use of artificial intelligence in information security in ukraine. *Derzhavne upravlinnya: Udoskonalennya ta rozvytok*, (1). https://doi.org/10.32702/2307-2156-2022.1.2

Yefremova, K. (2020). Peculiarities of application of artificial intelligence in the financial services sector: EU experience. *Law and Innovative Society*, (1 (14)), 61–66. https://doi.org/10.37772/2309-9275-2020-1(14)-9

Conference section: *MEDICAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI MEDYCZNE.*

СПОСІБ ПРИГОТУВАННЯ РОЗЧИНУ ДІОКСИДУ ТИТАНУ В ОЗОНОВАНІЙ ДИСТИЛЬОВАНІЙ ВОДІ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ МУКОЗИТУ ТА ПЕРИІМПЛАНТИТУ

Олійник А. Г.

к.мед.н., асистент кафедри хірургічної та ортопедичної стоматології факультету післядипломної освіти Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, м. Львів, Україна,
https://orcid.org/0000-0002-8150-3341

Анотація: *Досліджено ефективність антисептичної терапії періімплантних тканин за допомогою озонотерапії та діоксиду титану. Розроблено методику антисептичної обробки, включаючи імпульсну іригацію імплантатів розчином з діоксидом титану. Оцінку ефективності проведено на основі клінічних, фізико-хімічних та функціональних методів дослідження. Результати підтверджують переваги запропонованої методики, зокрема в скороченні термінів лікування та збільшенні ефективності при початкових ураженнях.*

Ключові слова*: періімплантні тканини, антисептична терапія, озонотерапія, діоксид титану, бактерицидний потенціал.*

Вступ. Алгоритм надання допомоги при захворюваннях періімплантних тканин, яким сьогодні користуються в Україні та за кордоном, полягає у механічній очистці, місцевій антисептичній та антибактерійній терапії, усуненні запально змінених тканин у супроводі остеопластичних технік, антибіотикотерапії (Graziani et al., 2010).

Для антисептичної обробки найефективнішим загальноприйнятим засобом є розчин хлоргексединy біглюконату в концентрації 0,1-0,2%

(Mombelli, 2002). Позаяк відомо, що, через його побічні впливи (Kshitish & Laxman, 2010), особливий інтерес представляють методи, які їх не мають. До таких методів відноситься озонотерапія.

Результати дослідження. Відповідно до авторського дослідження, бактерицидний потенціал озонованої дистильованої води співставний з таким для 0,2% розчину хлоргексединy (Олійник, 2013). Водночас, озонотерапія має низку переваг: високі дози озону не впливають негативно на організм, до озону не виникає резистентності, озон діє на основі незалежного впливу на етіологічний фактор.

Для місцевого лікування запальних захворювань періімплантних тканин в останні роки все частіше застосовують детоксикацію сорбентами. Головними вимогами до речовин, що використовуються як сорбенти є: можливість вилучення великої кількості аналітів в широкому інтервалі pH; швидка кількісна сорбція та її зворотність; висока відтворюваність; доступність (Vinutha & Lakshmanan, 2014).

Діоксид титану субмікронного розміру відповідає всім вищезазначеним вимогам. Основною перевагою цього матеріалу є його значна поверхнева площа та висока обмінна ємність (Єрмолаєва та ін., 2010).

Пацієнтам виготовляли розчин діоксиду титану субмікронного розміру в озонованій дистильованій воді та проводили антисептику пропонованим нами способом.

У флакон з дистильованою водою вводять необхідну кількість порошку діоксиду титану субмікронного розміру, стерилізують. Пізніше, проколюючи пластикову пробку, вводять довгу (до дна флакона) і дві короткі (незанурені в розчин) голки. Довгу голку приєднують з допомогою ПВХ трубки до компресора стоматологічної установки для створення у системі тиску. Одну коротку голку приєднують з допомогою ПВХ трубки до штуцера озонатора, що виробляє ОКС, другу коротку голку – до водно-повітряного пустера стоматологічної установки, що, своєю чергою, теж приєднаний до компресора. На озонаторі виставляють необхідну концентрацію ОКС: концентрація озону –

12-20 мг/л, швидкість потоку – 0,5 л/хв, час барботажу – 10 хвилин для 0,5 л води, 15-20 хвилин для 1 л води – і вмикають озонатор. Після закінчення барботажу вода готова до застосування і за допомогою пустера її подають в ротову порожнину. При одночасному натисканні на пустері двох кнопок подачі (рідина і повітря) на виході утворюється водно-аерозольна суміш, необхідна для кращої іригації м'яких тканин.

Суть методики проведення антисептичної обробки полягала у постійному промиванні та імпульсній іригації пародонтальних тканин впродовж 1-2 хвилин кожної інфекційно-забрудненої поверхні імплантату озонованим розчином з діоксидом титану в стерильній дистильованій воді з концентрацією озону 12 мг/л, діоксиду титану 0,05%. Промивання здійснювали щодня, але не більше 5-7 діб, у залежності від швидкості очищення рани.

Оцінку ефективності розробленого методу лікування і профілактики локалізованих уражень періімплантатних тканин проводили на основі результатів клінічних, фізико-хімічних та функціональних методів дослідження.

Висновки. Отже, математичний аналіз представлених даних доказово засвідчує переваги розробленої методики лікування, особливо при безопераційних схемах терапії. Метод дозволяє скоротити терміни лікування даних категорій хворих, досягнути більшої ефективності при початкових ураженнях, а відтак – профілактичної скерованості опрацьованих заходів комплексного контролю стану тканин періімплантаного довкілля.

Список використаних джерел:

Graziani, F., Cei, S., Tonetti, M., Paolantonio, M., Serio, R., Sammartino, G., … D'Aiuto, F. (2010). Systemic inflammation following non-surgical and surgical periodontal therapy: Systemic inflammation following periodontal therapy. *Journal of Clinical Periodontology*, *37*(9), 848–854. doi:10.1111/j.1600-051X.2010.01585.x

Mombelli A. (2002). Microbiology and antimicrobial therapy of peri-implantitis. *Periodontology 2000*, *28*, 177–189. https://doi.org/10.1034/j.1600-0757.2002.280107.x

Kshitish, D., & Laxman, V. K. (2010). The use of ozonated water and 0.2% chlorhexidine in the treatment of periodontitis patients: a clinical and microbiologic study. *Indian Journal of Dental Research: Official Publication of Indian Society for Dental Research*, *21*(3), 341–348. doi:10.4103/0970-9290.70796

Олійник, А. Г. (2013). Лікування періімплантиту з використанням диспергованого розчину в дистильованій воді діоксиду титану субмікронного розміру. *Новини стоматології*, (*76*), 88-92.

Vinutha, R. S., & Lakshmanan, R. (2014). Ozone and its role in periodontal therapy-a review. *IOSR-JDMS*, *13*, 107-10.

Єрмолаєва, М. С., Юрченко, О. І., Бєліков, К. М., & Брильова, Є. Ю. (2010). Синтез та дослідження сорбційних властивостей діоксиду титану субмікронного розміру. *Вісник Харківського національного університету, 18*(41), 107-113.

Conference section: *ECONOMIC SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI EKONOMICZNE.*

АКТУАЛІЗАЦІЯ РОЛІ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ У ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Ципліцька О. О.
доктор економічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу промислової політики
Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ, Україна

Анотація: *Мета дослідження передбачає виявлення чинників відновлення стратегічного планування промислового розвитку у європейських країнах.*

Методами дослідження є історичний аналіз причин використання інструменту стратегічного планування, системний аналіз явищ державного управління промисловим розвитком, узагальнення та порівняння. В дослідженні ідентифіковано чинники підвищення ролі стратегічного планування в країнах ЄС та Великій Британії – втрата глобальної конкурентоспроможності, посилення протекціоністських заходів з боку США, Китаю та інших гравців світового ринку, – та проблеми його ефективного запровадження в європейських країнах, зокрема, короткотривалість стратегічної лінії урядів. Обґрунтовано доцільність використання європейського досвіду для підвищення якості стратегічних планів та гармонізації стратегічних векторів промислового розвитку в умовах поглиблення євроінтеграції.

Ключові слова: *стратегічне бачення, промислова політика, державна підтримка, Європейський Союз, глобальна конкурентоспроможність.*

Вступ. Наприкінці першої декади XXI ст. розвинені країни Європи дійшли висновку, що для успішної конкуренції в глобальному світі, де полюс промислової гегемонії неухильно зміщується в бік азійських країн, необхідно змінювати підходи до формування державної промислової політики. Інституційно-регуляторна система країн ЄС вибудувалася під впливом наднаціональної політики і була спрямована на всіляке скорочення державного втручання у промисловий розвиток, за винятком кліматично-екологічних аспектів. Однак втрата позицій на світовому ринку європейської промислової продукції змусила як Європейську Комісію, так і уряди держав звернутися до стратегічного планування промислового розвитку як інструменту, що дозволить відійти від реактивного управління економічними процесами.

Метою дослідження є виявлення чинників повернення до стратегічного планування промислового розвитку у європейських країнах.

Результати дослідження. Поступове нарощування уваги до промислового розвитку з боку Європейської Комісії в контексті глобальних процесів почалося саме з ініціатив у 2010 р., серед яких, зокрема, «Інноваційний

Союз» (Innovation Union) та «Інтегрована промислова політика в еру глобалізації» (An integrated industrial policy for the globalization era). Однак найбільш значимою подією стала Промислова стратегія, оприлюднена 10 березня 2020 р. Європейською Комісією (European Commission, 2023c), яка мала підвищити конкурентоспроможність та розширити автономність промислового виробництва країн ЄС на глобальному рівні шляхом забезпечення переходу до «зелених» і цифрових технологій. Поштовхом стала «Промислова стратегія 2030: Посібник для німецької та європейської промислової політики» (Federal Ministry for Economic Affairs and Energy, 2019), яку у 2019 р. розробив уряд Німеччини.

В той же час, деякі промислово розвинені країни – Іспанія, Італія, Нідерланди, Польща, Фінляндія, Франція, Швеція, – які мали практику стратегування промислового розвитку, тривалий час спиралися лише на програми і проєкти, впроваджувані Європейською Комісією, як-то: програми смарт-спеціалізації – S34Growth Interreg Europe (European Commission, 2020) або CLUSTERS3 (European Regional Development Fund, 2023), Інвестиційний план Юнкера (European Commission, 2023a) та інші (Morisson & Pattison, 2020), спрямованих переважно на інноваційний розвиток, регіональне вирівнювання або підтримку високотехнологічних галузей на тлі значного скорочення державної допомоги промисловому сектору. Разом з цим, дослідники не висловлюють впевненості в суттєвій ефективності цих програм і проєктів (Blasio, Giua, & Crescenzi, 2018), а глобальні кризові явища здатні знівелювати й ті позитивні ефекти, які вони забезпечували.

В Італії однією зі спроб повернутися до промислової політики стала короткочасна стратегія міністра промисловості П. Берсані «Індустрія 2015» (2006-2011), яка не мала значного успіху через фінансування лише 3% передбачених заходів. З 2017 по 2020 рр. урядом було реалізовано Національний план Індустрії 4.0.

Внаслідок пандемічної кризи 2020-2021 рр. стан італійської промисловості суттєво погіршився. У грудні 2022 р. Міністр з бізнесу Італії

А. Урсо висловив необхідність поєднання потреб національної безпеки з вимогами вільного ринку та необхідної конкурентоспроможності країни у промислову стратегію, якої «занадто багато років не було», та стратегічне бачення, яке б не змінювалося зі зміною уряду (Carrer, 2022), для чого було запропоновано переглянути Пакт стабільності зростання ЄС (European Commission, 2023b), який встановлює правила для забезпечення країнами ЄС здорових державних фінансів та координації фіскальної політики.

Тригером для зміну курсу промислової політики став також 10-річний план «Акт про скорочення інфляції» президента США Джозефа Байдена (Internal Revenue Service of the United States Government, 2022), яким запроваджено низку фіскальних та фінансових інструментів, що містять пільги і щодо яких є обмеження в країнах ЄС. Також свою роль зіграло і послаблення енергетичної безпеки в Європі внаслідок російської агресії.

Чинником застосування стратегічних планів як інструменту промислової політики серед багатьох європейських держав стала «короткозорість» уряду, коли з новим виборчим циклом змінювалися і стратегічні пріоритети. Наприклад, у Великій Британії, у тому числі після Brexit, при Т. Мей була прийнята «Промислова стратегія: розбудова Британії для майбутнього», а при Б. Джонсоні – «Build Back Better: План зростання». Проте сам інструмент був запроваджений наприкінці XX століття, коли частка Великої Британії у світовій торгівлі скоротилася з 28% до 12%. Тож головною проблемою стало забезпечення дотримання єдиного вектору промислового розвитку різними урядами.

Європейський досвід свідчить, що ретельно обґрунтована стратегія, що виходить з наднаціональних пріоритетів, може стати основою для відновлення глобальної конкурентоспроможності. Україні, як кандидату у члени ЄС, важливо завершити розроблення власної промислової стратегії, дотримуючись принципів «подвійного переходу», задекларованого в стратегії ЄС, та забезпечити її наступність в межах кількох політичних циклів, у тому числі у повоєнний період.

Список використаних джерел:

Blasio, de G., Giua, M., & Crescenzi R. (2018, September 3). What works (and what doesn't) for smart specialisation strategies in Italy's Mezzogiorno. *VoxEU*. https://cepr.org/voxeu/columns/what-works-and-what-doesnt-smart-specialisation-strategies-italys-mezzogiorno

Carrer, Di G. (2022, December 1). Lo Stato Stratega. Così Urso coniuga politica industriale e interesse nazionale. *Formiche.net*. https://formiche.net/2022/12/intervista-ministro-urso-stato-stratega/

European Commission (2020). *S34GROWTH: Europe in my Region*. https://euinmyregion.eu/portfolio-item/s34growth/

European Commission (2023a). *Investment Plan for Europe: The Juncker Plan's impact in the real economy*. https://economy-finance.ec.europa.eu/eueconomyexplained/graphs-economic-topics/investment-plan-europe-juncker-plans-impact-real-economy_en

European Commission (2023b). *Stability and Growth Pact*. https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-and-fiscal-governance/stability-and-growth-pact_en

European Commission (2023c). *European industrial strategy*. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/european-industrial-strategy_en

European Regional Development Fund (2023). *Leveraging Cluster Policies for successful implementation of RIS3*. https://projects2014-2020.interregeurope.eu/clusters3/

Federal Ministry for Economic Affairs and Energy (2019). *Industrial Strategy 2030: Guidelines for a German and European industrial policy*. https://www.bmwk.de/Redaktion/EN/Publikationen/Industry/industrial-strategy-2030.pdf?__blob=publicationFile&v=1

Internal Revenue Service of the United States Government (2022). *Inflation Reduction Act of 2022*. https://www.irs.gov/inflation-reduction-act-of-2022

Morisson, A., & Pattinson, M. (2020). Smart Specialisation Strategy (S3). Lille: Interreg Europe Policy Learning Platform. https://www.interregeurope.eu/sites/default/files/inline/Smart_Specialisation_Strategy__S3__-_Policy_Brief.pdf

Conference section: *ECONOMIC SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI EKONOMICZNE.*

ДИСТАНЦІЙНІ ПОСЛУГИ БАНКІВ В УКРАЇНІ

Кірєєва К. О.
доцент кафедри банківської справи
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

Анотація: *електронні гроші уособлюють поєднання класичних способів розрахунків із останніми досягненнями інформаційних технологій. Вони полегшують і пришвидшують розрахунки, а в умовах дії воєнного стану та інших криз стають помічниками та захистом від непередбачених обставин.*

Ключові слова: *електронні гроші*, *банківські платіжні картки*, *інтернет-банкінг*.

З розвитком інформаційних технологій в світі покращуються умови надання банківських послуг, що є особливо важливим в умовах коронакризи, а також воєнного стану в Україні. В зазначених умовах стає надзвичайно актуальною можливість вирішення багатьох фінансових питань дистанційно. Полегшення питань пошуку готівки, безпека збереження і не втрати власних заощаджень, можливість користуватися операціями конвертації валют міжнародних платіжних систем Мастеркард та Віза, вирішення спірних питань щодо власних грошей на банківських рахунках в телефонному режимі з банком, що випустив платіжну картку, контроль використання та управління своїми

грошима в мобільному банкінгу чи інтернет-банкінгу тощо є необхідним в умовах прояву кризових явищ, таких як війна та коронакриза.

Важливо, що не дивлячись на численні проблеми, які виникають під час криз, є способи, які дозволяють їх вирішити завдяки попередньо своєчасно проведеній роботі вітчизняних банків та центрального банку країни щодо розвитку ефективного сучасного дистанційного банківського обслуговування.

Дотепер в Україні можна дистанційно стати клієнтом банку і користуватися його дистанційними банківськими послугами.

Національний банк України, не дивлячись на воєнний стан в країні, контролює дотримання вітчизняними економічними суб'єктами норм нового Закону України «Про платіжні послуги» (Про платіжні послуги, 2023), яким узгоджені норми вітчизняного законодавства про платежі і розрахунки з законодавством Європейського Союзу, що полегшить Україні стати членом ЄС. Також НБУ продовжує покращувати діюче вітчизняне законодавство України з питань безготівкових розрахунків, впроваджуючи нові нормативно-правові акти, такі як Положення про випуск електронних грошей та здійснення платіжних операцій з ними (Про затвердження Положення про випуск електронних грошей та здійснення платіжних операцій з ними, 2023), Положення про порядок емісії та еквайрингу платіжних інструментів (Про затвердження Положення про порядок емісії та еквайрингу платіжних інструментів, 2023) тощо.

З метою розвитку розрахунково-касових послуг банків, НБУ вивчає питання впровадження цифрової валюти в Україні і уважно знайомиться з аналогічними розробками в інших економічно розвинених країнах. Поряд з цим, Міністерство цифрової трансформації України також приймає участь в поширенні можливостей користування дистанційними послугами, як банків, так і інших організацій та державних структур.

За офіційними даними звітів НБУ спостерігається збільшення кількості безконтактних і токенізованих банківських платіжних карток в Україні

протягом 2022-2023 воєнних років, що вказує на актуальність та затребуваність випуску українськими банками зазначених карток в умовах криз (рис.).

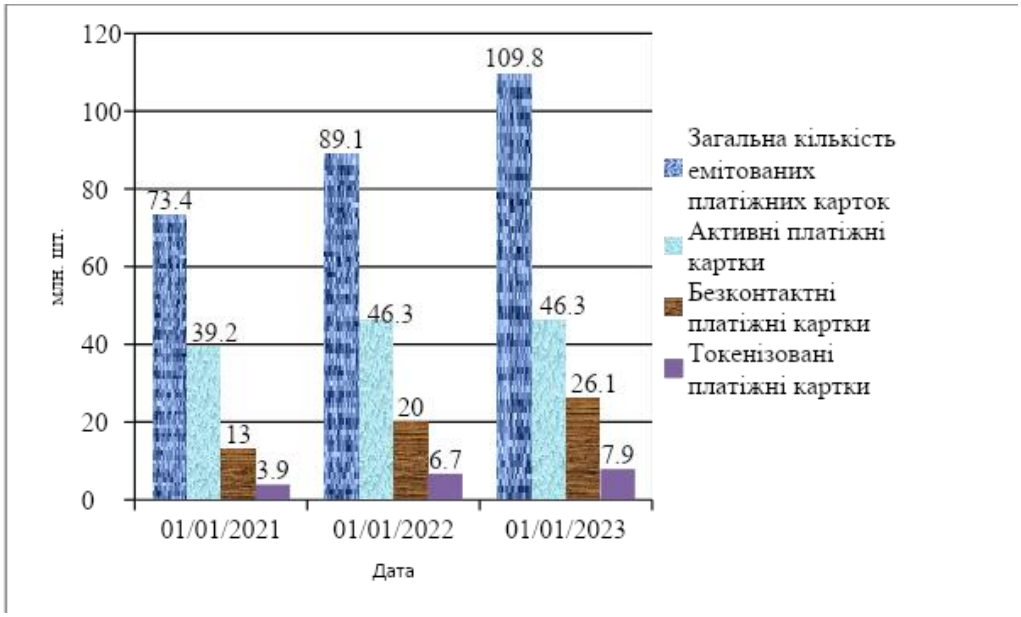

Рис. Динаміка кількості емітованих банками платіжних карток в Україні протягом 2021-2023 років, млн. шт.*

* (Національний банк України, 2022, с. 1), (Національний банк України, б. д., с. 24)

З огляду на вищевикладене, стає зрозумілою важливість економії часу і грошей у зв'язку з відсутністю необхідності особистого відвідання відділення свого банку завдяки дистанційному банківському обслуговуванню. Подальший розвиток, поширення та удосконалення сучасних дистанційних банківських послуг створить більш якісне, раціональне, безпечне та зручне людське існування.

Список використаних джерел:

Про платіжні послуги. Закон України № 1591-IX (2023) (Україна). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text

Про затвердження Положення про випуск електронних грошей та здійснення платіжних операцій з ними, Постанова Національного банку України № 210 (2023) (Україна). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0210500-22#Text

Про затвердження Положення про порядок емісії та еквайрингу платіжних інструментів, Постанова Національного банку України № 164 (2023) (Україна). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0164500-22#Text

Національний банк України. (2022, 22 лютого). *Платіжні картки в Україні, 2021 рік.* [Прес-реліз]. https://bank.gov.ua/ua/news/all/platijni-kartki-v-ukrayini-2021-rik

Національний банк України. (б. д.). *Звіт з оверсайту інфраструктури фінансового ринку за 2022 рік.* https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Report_oversight_2022.pdf?v=4

Conference section: *ECONOMIC SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI EKONOMICZNE.*

УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Косташ Т. В.
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку, аналізу і аудиту
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна

Анотація: *Досліджено питання актуальності інформаційного забезпечення процесу управління будь-яким суб'єктом господарювання на основі даних управлінського обліку. Платформою прийняття комплексних управлінських рішень повинна бути оперативна та достовірна інформація, яка акумулює інструменти управління, обліку, планування, аналізу та контролю. Відповідно, інформаційною основою та інструментом прийняття рішень повинен стати управлінський облік. Більшість вітчизняних підприємств на практиці використовують лише окремі елементи управлінського обліку, тому важливо їх об'єднати у загальну площину, орієнтовану на досягнення позитивного результату.*

Ключові слова: *управлінський облік, управлінське рішення, релевантна інформація*.

Вступ. На діяльність сучасних підприємств значний вплив чинять зростання рівня конкуренції, ризики та кризові явища, які залежать як від внутрішніх, так і від зовнішніх факторів. Щоб забезпечити стабільність господарюючого суб'єкта його управлінський персонал усіх рівнів управління повинен реалізовувати заходи оптимізації зниження рівня витрат і економії, максимально враховуючи можливості виробничих ресурсних потужностей та ринки збуту виробленої продукції. Традиційно основним джерелом забезпечення контролю за використанням ресурсів підприємства та прийняття управлінських рішень виступає фінансовий облік. Проте, його спрямованість на формування звітності для зовнішніх користувачів, так і її зміст в цілому, унеможливлюють якісне управління діяльністю підприємства. У зв'язку з цим, для сучасних суб'єктів господарювання важливим напрямом розвитку інформаційної бази управління є використання підходів, адаптованих до потреб оптимізації управління. Найбільш інформаційно значущим для потреб управління є управлінський облік.

Метою роботи є визначення місця управлінського обліку в інформаційній системі управління підприємством та розкриття його ролі як інструменту прийняття управлінських рішень у сучасному бізнес-середовищі.

Результати дослідження. У практиці роботи більшості вітчизняних підприємств управлінський облік ще не сформувався у вигляді цілісної системи збору, аналізу, інтерпретації та надання інформації для прийняття на її основі ряду оперативних, тактичних та стратегічних рішень. Управлінський персонал підприємств не має чіткого розуміння даного виду обліку. Проте, умови нестабільності, ризикованості та невизначеності економіки вимагають від підприємств, особливо з іноземними інвестиціями, вишукувати нові можливості для збільшення обсягів реалізації та, відповідно, прибутку, що потребує застосування інформаційних даних, сформованих управлінським

обліком, або результатів аналізу для забезпечення поточного та стратегічного планування, оптимізації та ефективності господарювання.

Особливої актуальності управлінський облік набуває в умовах кризи, коли менеджмент підприємства повинен гнучко та оперативно реагувати на зміни ринкового середовища. Для успішної реалізації завдань управління підприємством необхідно створювати та освоювати на практиці нетрадиційні системи отримання інформації про результати господарювання, застосовувати сучасні підходи та методи оцінки та контролю. Їх вирішення ґрунтується на тому, що прийняття управлінського рішення обумовлюється точністю розрахунків, чітким аналізом, порівнянням альтернативних варіантів і мотивованим вибором.

Дані управлінського обліку у системі облікового інформаційного простору дозволяють розв'язати нагальні проблеми підприємства: оптимізувати складські запаси; обґрунтувати обсяги виробництва, виходячи із запланованих фінансових результатів; визначити асортимент продукції (послуг) та обґрунтувати ціни на них; обрати найбільш досконалу методику калькулювання собівартості; розрахувати необхідні обсяги реалізації з метою досягнення та перевищення точки беззбитковості; оцінити фінансовий стан; розробити бюджети як структурних підрозділів, так і підприємства в цілому; згрупувати та інтерпретувати інформацію для розробки стратегії розвитку. «Управлінський облік спрощує пошук необхідної інформації та допомагає швидко визначити майбутні фінансові ризики, прорахувати витрати, прибуток та побудувати подальшу корпоративну та ділову стратегію підприємства» (Косташ & Шелюжак, 2021).

Надана системою управлінського обліку інформація стосується не тільки процесів функціонування підприємства (забезпечення ресурсами, виробництво продукції (надання послуг), їх реалізація), а й видів діяльності, здійснюваних підприємством: операційної, фінансової та інвестиційної. Відповідно, управлінський облік може бути представлений як система, пов'язана з підготовкою і забезпеченням керівництва інформацією для прийняття

оперативних рішень з метою ефективного управління операційною, фінансовою та інвестиційною діяльністю підприємства.

Якщо розглядати управлінський облік з точки зору типів управлінських рішень, то слід звернути увагу на пряму залежність між типом рішення і способом його забезпечення інформацією. Вибір підходу до прийняття управлінського рішення залежить насамперед від специфіки завдання, поставленого перед керівником. При цьому, роль управлінського обліку, як інформаційної складової прийняття рішення, змінюється залежно до обраного підходу. Основні підходи до процесу прийняття управлінського рішення наведено на рис. 1.

Рис. 1. Класифікація підходів до прийняття управлінських рішень (Брітченко & Князевич, 2015, с.164)

Класичний (раціональний) підхід передбачає, що місія управлінського обліку – забезпечення максимально повною і достовірною кількісною інформацією та розрахунок оптимальних показників. Раціональний підхід поєднує декілька теорій, які розкривають процес ухвалення управлінських рішень: SWOT-аналіз, планування стратегії, позиціювання. Так, SWOT-аналіз (розробка стратегії) зводиться до аналізу зовнішнього (можливостей та небезпек) і внутрішнього середовища, оцінки сильних і слабких сторін підприємства. Застосування теорії планування стратегії зводить роль управлінського обліку до проектування процедури ухвалення рішень;

розрахунку необхідних показників, які позитивно чи негативно описують сторони прийнятого рішення; втілення прийнятого стратегічного рішення у вигляді планів, програм і бюджетів. Щодо теорії позиціювання, то ґрунтуючись на ідеї існування єдиної матриці стандартних ситуацій і рішень, вона передбачає, що завданням управлінського обліку є оптимізація управлінського рішення.

Принцип обмеженої раціональності у підході до прийняття рішень заснований на неможливості досягнення абсолютної раціональності. Основним завданням управлінського обліку в цьому випадку є раціоналізація прийняття управлінського рішення в умовах невизначеності, причому головна увага приділяється виявленню обмежень.

Принцип ефективного управління означає, що управлінський облік виконує координуючу та інтегруючу роль, а використання моделі ухвалення рішень в умовах невизначеності підвищує значення моніторингу та попереднього контролю.

Соціологічний підхід ґрунтується на тому, що хід прийняття рішень залежить від впливу людських відносин та свідомості кожного працівника. В цьому випадку управлінський облік, надаючи інформацію, мотивує окремого члена колективу або їх групу до прийняття певного управлінського рішення. Побудова системи управлінського обліку на підприємстві вимагає єднання зусиль керівництва та менеджерів різних рівнів, високої кваліфікації управлінського персоналу, певного ресурсного забезпечення.

Висновки. Отже, вищевказане дозволяє сформувати суть системи управлінського обліку як економічної системи, пов’язаної з підготовкою та забезпеченням системи управління релевантною інформацією, що дозволяє оцінювати ринкову ситуацію і обирати з кількох альтернативних варіантів обґрунтоване управлінське рішення з метою ефективного управління усіма видами діяльності суб’єкта господарювання.

Список використаних джерел:

Британченко, М. Г. & Князевич А.О. (2015). *Контролінг*: навчальний посібник. Рівне: Волинські обереги.

Косташ, Т. В. & Шелюжак, І. Г. (2021). Формування системи управлінського обліку на підприємстві. *Ефективна економіка*. *(5*). http://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.5.78

Conference section: *ECONOMIC SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI EKONOMICZNE.*

CONTENT PERSONALISATION IN THE DIGITAL MARKETING ERA: TECHNOLOGIES, CHALLENGES, AND IMPACT ON CONSUMERS

Mariana Malchyk

Doctor of economic sciences, professor, Department of Marketing National University of Water and Environmental Engineering, 33028, 11 Soborna Str., Rivne, Ukraine, m.malchyk@nuwm.edu.ua, http://orcid.org/0000-0002-0917-191X

Denys Didyk

Msc. Marketing, Department of Marketing, National University of Water and Environmental Engineering, Rivne, Ukraine, didyk.d_em16@nuwm.edu.ua https://orcid.org/0009-0000-5364-8669

Abstract: *Over the past decade, digital marketing has become a modern challenge due to the paradigm shift in traditional marketing. This is becoming more relevant in the context of a growing global economy and the digitalisation of business processes. Content personalisation is an important factor in the modern era of digital marketing. It has been determined that personalisation leads to a positive consumer experience and becomes a decisive factor in consumer choice, as each user wants to feel special attention. The concept of digital marketing is characterised, its features*

are defined. The role of content personalisation in digital marketing and its impact on users is analysed. It is determined that the use of individually customised advertising campaigns and offers helps companies to attract and retain the attention of their target audience.

Key words: *customer interaction, personalisation, digital marketing, social media, internet marketing.*

Introduction. Digital marketing means the introduction of digital tools at all stages of interaction with consumers and their use to promote goods and services. In other words, it is also the creation and distribution of content through a variety of electronic media channels, such as websites, landing pages, social media, email, and mobile applications (Trushkina, 2021). The main goal of digital marketing is to attract and retain customers and increase business profitability. This goal is achieved by attracting visitors to a website and converting them into potential customers, who then become loyal customers.

In addition, digital marketing includes content promotion using various strategies. When creating content for each channel to promote products and services, the company's uniqueness, peculiarity, and individual character must be reflected.

Consumers prefer content that allows them to make any purchase quickly: it can be images, articles, videos, social media content, live broadcasts, etc. Today, social media commerce allows users to buy their favourite products and services without leaving the app, which significantly reduces abandonment rates. Social platforms are making e-commerce more accessible, enabling small digital businesses to establish stable, recurring sales.

Research results. Personalisation is becoming an important element in creating a memorable experience. Consumers value the feeling that a product or service has been created specifically for them, taking into account their unique needs and personal characteristics. Moreover, consumers are willing to pay a higher price for such individually tailored products.

Content personalisation technologies play an important role in today's digital environment. They allow content to be tailored to the individual needs, interests, and behaviour of each user. An important aspect of content personalisation is a well-filled website and a structured promotion strategy. Increasing user engagement with the website through personalised content can help grow the audience, which in turn will create new opportunities for the company's development (Bilyk, Serhiienko, & Krupenna, 2020).

Creating personalised content is impossible without understanding the audience. Through a thorough analysis of the market and potential customers, it is possible to formulate the characteristics of products that will be in demand among the target audience. Meeting customer needs means providing products that have relevant features that consumers find useful and beneficial, even if the technologies they are based on are not always inherently innovative.

With the use of intelligent search, you can create a recommendation system that adapts to each user and creates a personalised experience. It is important to note that a personalised recommendation system is based on specific data about a visitor over a certain time period. The longer the interaction with this user lasts, the more effective the results of product and service recommendations will be (Obikhod, Matveiev, & Boiko, 2023). The active progress of innovative technologies in a competitive digital environment leads to the evolution of intelligent recommendation systems and an increase in the accuracy of identifying the needs of an individual customer.

Another technology for content personalisation is profiling. Marketing personalisation through profiling involves the rapid creation of characteristics for each visitor based on the collected indicators and the development of a corresponding machine-learning model. Typically, modern methods use a variety of neural network architectures to ensure a high level of accuracy. When developing effective personalisation models using profiling, professional psychologists are involved to provide recommendations on identifying and disclosing hidden psychological information about individuals (Ponomarenko, & Siabro, 2021).

The increased degree of personalisation allows you to:

- collect information about users,
- offer individually tailored products,
- provide recommendations about products or services,
- conduct advertising campaigns via email without being noticed.

The effective integration of customer relationship management (CRM) and content management systems (CMS) for targeted brand messaging is a standard in the digital world and a trend in digital marketing in 2022. The more personalised the content, the greater the customer engagement and loyalty (Martyniuk, 2022).

Conclusions. Thus, the introduction of personalisation is one of the main ways to increase the efficiency of digital marketing, which is an integral part of a successful business strategy. The increasing influence of the Internet and social media on consumer habits allows various companies to reach their target audiences quickly and efficiently. The use of analytics and data processing helps companies to improve their marketing strategies and ensure more precise targeting of their efforts.

List of references:

Bilyk, V. V., Serhiienko, O. A., & Krupenna, I. A. (2020). Digital marketing tools in the context of communication transformation of a modern organisation. *Scientific Bulletin of Chernivtsi University*, 825, 33-40. URL: http://surl.li/kcfzz (application date: 15.08.2023).

Obikhod, S., Matveiev, M., & Boiko, V. (2023). Digital marketing in the context of digitalisation of modern business processes. *Economy and society*, 50. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-76 (application date: 15.08.2023).

Ponomarenko, I. V., & Siabro, S. M. (2021). Features of the use of personalised marketing in the context of digitalisation. *Economic space*, 172, 52-55. DOI: https://doi.org/10.32782/2224-6282/172-9 (application date: 15.08.2023).

Trushkina, N. (2021). Digital marketing in the global information space: theoretical approaches. *Věda a perspektivy,* 5(5), 62-74. DOI: https://doi.org/10.52058/2695-1584-2021-5(5)-62-74 (application date: 15.08.2023).

Martyniuk, O. V. (2022). Trends in digital marketing in the mindset of the crisis. *Bulletin National University of Water and Environmental Engineering,* 2(98), 147-157. DOI: https://doi.org/10.31713/ve2202214 (application date: 15.08.2023).

Conference section: *ECONOMIC SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI EKONOMICZNE.*

EXPLORING THE INTERPLAY OF GENERATIVE AI AND ANTHROPOMORPHISM IN CONVERSATIONAL MARKETING: CREATING MATRIX

Khalil Israfilzade
Asst. Prof. at Computer and Information Sciences, ADA University, Baku, Azerbaijan
Email: kisrafilzada@ada.edu.az
ORCID: 0000-0001-8228-4024

Abstract: *The study investigates the complex link between Generative Artificial Intelligence and Anthropomorphism in the context of Conversational Marketing. Through a comprehensive literature review, the study tracks the evolution of Conversational Marketing, highlighting the transformative role of Generative Artificial Intelligence and the significance of anthropomorphism in enhancing user experiences. Therefore, the current study's developed matrix reveals the impact of varied degrees of Generative Artificial Intelligence and Anthropomorphism on Conversational Marketing. Nevertheless, the synthesis of Generative Artificial Intelligence and Anthropomorphism offers vast potential in Conversational Marketing, but striking a balance between the two is crucial for optimal user experience and effective marketing strategies.*

Keywords: *conversational marketing, digital marketing, generative AI, anthropomorphism, user experience, artificial intelligence, chatbots.*

In today's dynamic business environment, Conversational Marketing stands out as a transformative approach, reshaping the way businesses engage with their customers. Historically, marketing strategies were largely one-dimensional (Sinha & Singh, 2018), with businesses broadcasting their messages and customers passively receiving them. However, the rise of new technologies and changes in customer expectations caused a paradigm shift towards marketing methods that are more interactive and tailored to each person. Therefore, one of them is known as "conversational marketing," which places an emphasis, at its foundation, on real-time, meaningful dialogues between companies and their customers, with the goal of building deeper connections and more personalised experiences (Sotolongo & Copulsky, 2018; Israfilzade, 2021; 2023).

The primary purpose of this study is to investigate deep into the relationship of Generative AI and Anthropomorphism and interpret their combined impact on Conversational Marketing. Specifically, the research aims to understand the foundational principles and evolution of Conversational Marketing. Then to explore the transformative role and impact of Generative AI in shaping Conversational Marketing strategies. Finally, to introduce and explain a matrix that integrates varying degrees of both Generative AI and Anthropomorphism, providing insights into their implications on Conversational Marketing.

Conversational marketing leverages the potential of interactive dialogues to do more than just relay information — it deeply engages customers, facilitating a dynamic exchange where they transition from passive receivers to active participants. By tailoring conversations to each customer's individual context, interactions become more meaningful, personalized, and thus, more engaging (Zhang et al., 2018; Shumanov & Johnson, 2021). For instance, AI chatbots can handle multiple customer conversations simultaneously (Harbola, 2021), thus providing immediate responses and personalized experiences to a larger audience.

Conversational marketing is a unique and dynamic strategy that fundamentally revolves around *six key principles* (Table 1) that have been formulated specifically

for the purpose of this research (Israfilzade, 2021; 2023). First and foremost, it takes a customer-centric approach, focusing on addressing customer needs and interests to provide a tailored, personalized experience. It also underscores the value of real-time engagement, which involves promptly interacting with customers, significantly enhancing their satisfaction and overall experience. In addition, this marketing approach encourages interactive dialogues, fostering two-way communication and active customer participation rather than limiting them to passive receipt of marketing messages.

Table 1. Key principles of conversational marketing

PRINCIPLES OF CONVERSATIONAL MARKETING	DESCRIPTION
CUSTOMER-CENTRIC APPROACH	This strategy focuses on addressing the customer's needs and interests, aiming to provide a personalized experience.
REAL-TIME ENGAGEMENT	Conversational marketing emphasizes the importance of interacting with customers promptly, which enhances customer experience and satisfaction.
INTERACTIVE DIALOGUES	This approach encourages two-way communication and active customer involvement, shifting away from passive receipt of marketing messages.
DATA-DRIVEN INSIGHTS	Businesses can gain valuable insights into customer behaviour, preferences, and pain points by engaging in conversations with them.
OMNICHANNEL PRESENCE	Conversational marketing utilizes various platforms, such as social media, email, and chatbots, to interact with customers wherever they feel most comfortable.
BUILDING LONG-TERM RELATIONSHIPS	The approach is aimed not only at immediate sales but also at building long-term relationships with customers, fostering stronger connections and loyalty.

Source: created by author

Artificial Intelligence has significantly transformed the marketing landscape, and one of its critical subfields, Generative AI, is making substantial inroads in reshaping conversational marketing (Sotolongo & Copulsky, 2018; Kulkarni et al., 2019; Mayahi & Vidrih, 2022). Generative AI employs sophisticated machine

learning algorithms to generate novel and unique data from a given set of input data, paving the way for creative content generation possibilities (Goodfellow et al., 2014; Houde et al., 2020; Dwivedi et al., 2023).

Distinct from traditional AI, which mainly focuses on pattern recognition, decision-making, and data analysis, Generative AI embarks on a more creative route, exploring various content variations based on user input (Israfilzade, 2020). There are diverse models under Generative AI, including Generative Adversarial Networks (GANs), Variational Autoencoders (VAEs), and Transformer-based models like OpenAI's GPT. Each model has its strengths and specific applications. For example, GANs are popular for creating realistic imagery, while models like GPT have proven excellent in generating human-like text (Radford et al., 2019; Houde et al., 2020).

Anthropomorphism is the attribution of human-like characteristics, intentions, emotions, or behaviours to non-human entities or objects (Epley, Waytz, & Cacioppo, 2007). The concept is foundational in human cognition and is often automatic and unconscious (Guthrie, 1993). In the realm of artificial intelligence, and particularly in conversational marketing, anthropomorphism is utilized to design and implement conversational agents that mimic human-like qualities, fostering a sense of familiarity and improving the overall user experience.

The advent of Anthropomorphic Generative AI has unlocked revolutionary possibilities in conversational marketing. More than mere communication facilitators, anthropomorphic conversational agents are playing increasingly sophisticated roles in shaping the dynamics of customer-business interactions. Anthropomorphic Generative AI excels in crafting and maintaining human-like interactions in the context of conversational marketing. This unique feature offers significant advantages to marketers, helping them deepen customer relationships and carve a competitive edge in the marketplace (Van Doorn et al., 2017).

Striking a balance in the application of anthropomorphism within conversational marketing is crucial. It necessitates a well-thought-out approach that transcends merely imbuing AI systems with human-like attributes. The design and competencies of conversational agents should align with user expectations to prevent

any discordance or deception that might result from overstating the AI's capabilities. A properly anthropomorphized AI can contribute to enhanced interaction quality, increased user satisfaction, and a more effective marketing strategy (Jakesch et al., 2019).

Ultimately, the challenge lies in finding the sweet spot between incorporating appealing human-like traits and managing user expectations regarding the AI's abilities. Excessive anthropomorphism can result in unrealistic expectations, while too little can render the AI impersonal and mechanical. Thus, navigating this delicate balance is key to leveraging the full potential of Anthropomorphic Generative AI in conversational marketing.

This study dives deep into the nexus of Generative AI and anthropomorphism, elucidating their combined influence on conversational marketing. By creating a matrix that integrates varying degrees of both factors, we seek to chart out the potential realms of engagement and disengagement. This analytical framework, dubbed *"Implications of Generative AI and Anthropomorphism Levels on Conversational Marketing,"* aims to guide marketers, designers, and business strategists on how to best utilize AI technologies in interactive marketing contexts (Table 2). The matrix not only highlights the qualitative differences in interactions across different AI-anthropomorphism combinations but also underscores the potential pitfalls and opportunities inherent in each. As we traverse the matrix, readers will gain insights into how different combinations impact user satisfaction, trust, and the overall efficacy of conversational marketing strategies.

Table 2

Implications of Generative AI and Anthropomorphism Levels on Conversational Marketing

	Low Anthropomorphism	**High Anthropomorphism**

Low Generative AI	**Conversational Marketing Impact:** Limited engagement due to lack of personalization and human-like interaction. Effective for simple, transactional interactions.	**Conversational Marketing Impact:** Increased engagement due to a relatable, human-like interface. Risk of disappointment if AI fails to deliver human-like responses.
High Generative AI	**Conversational Marketing Impact:** Improved engagement due to personalized responses. Potential disengagement if responses seem inauthentic or machine-like.	**Conversational Marketing Impact:** Highly engaging and dynamic conversations are possible. Risk of discomfort or dissonance if AI appears too human-like or fails to meet high expectations.

Source: created by author

This table, titled "Implications of Generative AI and Anthropomorphism Levels on Conversational Marketing", presents a matrix that categorizes the potential impact of varying degrees of anthropomorphism and Generative AI sophistication on conversational marketing. The table is divided into four quadrants, each representing a unique combination of anthropomorphism and AI sophistication.

The union of Generative AI and Anthropomorphism plays a pivotal role in shaping these digital dialogues. While Generative AI offers the potential for dynamic, personalized interactions, Anthropomorphism can enhance the relatability and appeal of these digital entities. Yet, the blend of these elements doesn't always result in optimal engagement. Figure 1 below, titled 'The Conversational Marketing Matrix: Intersections of AI and Anthropomorphism', offers a visual representation, categorizing various combinations of these factors into four distinct quadrants. Each quadrant encapsulates a specific interaction style, highlighting the synergies and potential pitfalls associated with varying levels of AI sophistication and anthropomorphic design.

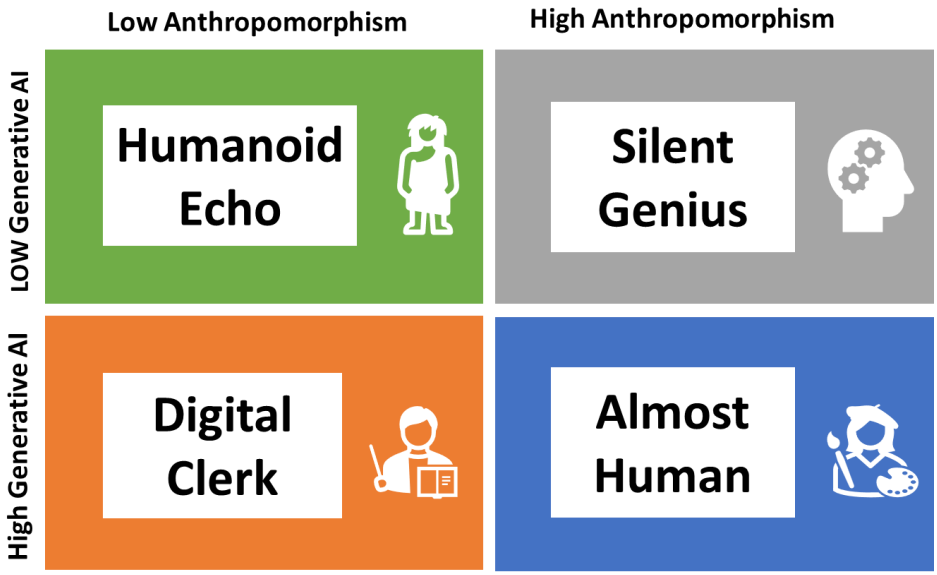

Figure 1. The Conversational Marketing Matrix: Intersections of AI and Anthropomorphism

Source: created by author

It's divided into four distinct quadrants, each representing a unique combination of these two variables:

1. **Digital Clerk (Low Generative AI & Low Anthropomorphism):** Stripped of any pretence, these are the simple, straightforward digital interfaces that users often interact with for transactional or basic informational needs. Their interactions are direct and to the point, without any added layer of personalization or human touch.
2. **Humanoid Echo (Low Generative AI & High Anthropomorphism):** This quadrant represents chatbots or AI tools that are dressed up with a human-like facade, echoing back pre-set responses. While they may seem human-like at first glance, their interactions are limited to predefined patterns. Users may initially be drawn in by the familiar, relatable appearance but might eventually feel disappointed by the lack of adaptive conversation.
3. **Silent Genius (High Generative AI & Low Anthropomorphism):** These are the behind-the-scenes powerhouses. Devoid of a human-like appearance, they compensate with their sheer intelligence. They can provide highly personalized and relevant responses, but their lack of human-likeness can sometimes make them feel distant or overly mechanical to some users.

4. **Almost Human (High Generative AI & High Anthropomorphism):** Representing the pinnacle of technological sophistication in the realm of conversational AI, these entities possess both a human-like appearance and an advanced capacity for dynamic interaction. They can learn, adapt, and converse in intricate ways. However, a careful balance is needed to prevent an uncanny valley effect. The design and communication strategy must ensure that the human-like presentation does not create unrealistic expectations of human-level understanding and responses.

In navigating the landscape of conversational marketing, businesses must identify where their strategies fit within these quadrants. By doing so, they can better tailor their approaches, optimizing for user engagement, satisfaction, and overall effectiveness.

While theoretical matrices and categorizations provide a structured framework to understand the dynamics of Anthropomorphism and Generative AI, practical examples ground these concepts in tangible scenarios, offering a lucid view of their implications in real-world interactions. Such examples not only illuminate the diverse outcomes stemming from different combinations of anthropomorphism and AI sophistication but also offer critical insights for businesses aiming to harness the power of conversational marketing. By examining and reflecting on these practical instances, designers, marketers, and AI developers can better navigate the complexities of user expectations and technological capabilities. Ultimately, it's through this melding of theory and practice that one can truly grasp the nuances and potential of AI-driven conversational interfaces.

Therefore, here are practical examples for each quadrant:

1. **Low Anthropomorphism and Low Generative AI** – Basic chatbots used in customer service represent this category. For example, a chatbot that responds to specific keywords with pre-programmed responses. These bots can provide quick answers to simple queries like "What are your operating hours?", but they lack the ability to understand complex requests or engage in natural, dynamic conversations.

2. **Low Anthropomorphism and High Generative AI** – A good example here would be Google's search engine. While it's not anthropomorphic and doesn't exhibit human-like traits, its advanced generative capabilities allow it to provide highly personalized and contextually relevant search results. However, its interaction lacks the 'personal touch' that comes with more human-like interactions.
3. **High Anthropomorphism and Low Generative AI** – Some early versions of virtual assistants like Apple's Siri or Amazon's Alexa might fall into this category. They were given human-like voices and personalities to enhance user engagement, but initially, they had limited generative capabilities and could only respond to a relatively narrow set of commands. This could lead to situations where the user expectation (based on the human-like presentation) exceeded the AI's actual capabilities, resulting in potential dissonance.
4. **High Anthropomorphism and High Generative AI** – An advanced version of a virtual assistant like Alexa, which has evolved significantly since its introduction, could fit in this quadrant. It exhibits both high human-like characteristics (voice, responsiveness) and advanced generative capabilities (understanding and responding to a wide array of commands, learning from user interaction). However, even with these advancements, the design needs to prevent an uncanny valley effect where the AI's human-like characteristics create an expectation of perfect human-like understanding and responses, which no AI can fully deliver as of now. This challenge emphasizes the need for transparent communication about the AI's capabilities and limitations.

These examples highlight the varied implications of anthropomorphic design and generative AI capabilities on the effectiveness and user perception of AI systems in conversational marketing. Each combination presents its own set of opportunities and challenges that must be carefully considered in the design and implementation process.

The study into the combination of Generative AI and Anthropomorphism in Conversational Marketing has shown a new way for customers and businesses to talk

to each other. The study shows that conversational marketing is not just about real-time conversations, but also about making real, personal relationships. When Generative AI is added to this paradigm, it makes it more powerful, allowing for dynamic, context-sensitive interactions that are as deep and organic as human conversations.

In conclusion, the combination of Generative AI and Anthropomorphism in Conversational Marketing introduces a new era of more meaningful interactions with customers. As technology continues to evolve and consumer expectations shift, it is imperative for businesses to stay agile, harnessing the insights from this research to craft marketing strategies that are not only effective but also deeply resonant. The journey of Conversational Marketing is just beginning, and its potential is boundless.

References:

Dwivedi, Y. K., Kshetri, N., Hughes, L., Slade, E. L., Jeyaraj, A., Kar, A. K., ... & Wright, R. (2023). "So what if ChatGPT wrote it?" Multidisciplinary perspectives on opportunities, challenges and implications of generative conversational AI for research, practice and policy. *International Journal of Information Management*, *71*, Article 102642.

Epley, N., Waytz, A., & Cacioppo, J. T. (2007). On seeing human: a three-factor theory of anthropomorphism. *Psychological review*, *114*(4), Article 864.

Goodfellow, I., Pouget-Abadie, J., Mirza, M., Xu, B., Warde-Farley, D., Ozair, S., ... & Bengio, Y. (2014). Generative adversarial nets. *Advances in neural information processing systems*, *27*. https://doi.org/10.48550/arXiv.1406.2661

Guthrie, S. E. (1993). *Faces in the clouds: A new theory of religion*. Oxford University Press.

Harbola, A. (2021). Design and implementation of an AI chatbot for customer service. *The Philippine Statistician (Quezon City)*, *70*(2), 1295–1303. https://doi.org/10.17762/msea.v70i2.2321

Houde, S., Liao, V., Martino, J., Muller, M., Piorkowski, D., Richards, J., ... & Zhang, Y. (2020). Business (mis) use cases of generative ai. *arXiv preprint arXiv:2003.07679*.

Israfılzade, K. (2020). What's in a name? Experiment on the aesthetic judgments of art produced by artificial intelligence. *Journal of Arts*, *3*(2), 143–158. https://doi.org/10.31566/arts.3.011

Israfilzade, K. (2021). Conversational marketing as a framework for interaction with the customer: Development & validation of the conversational agent's usage scale. *Journal of life economics*, *8*(4), 533–546. https://doi.org/10.15637/jlecon.8.4.12

Israfilzade, K. (2023). Beyond Automation: The Impact of Anthropomorphic Generative Ai on Conversational Marketing. *8th International European Conference on Interdisciplinary Scientific Research*, *5*(2), 757–766. https://doi.org/10.5281/zenodo.8253308

Jakesch, M., French, M., Ma, X., Hancock, J. T., & Naaman, M. (2019, May). AI-mediated communication: How the perception that profile text was written by AI affects trustworthiness. In *Proceedings of the 2019 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems* (pp. 1–13).

Kulkarni, P., Mahabaleshwarkar, A., Kulkarni, M., Sirsikar, N. P., & Gadgil, K. (2019). *Conversational AI: An overview of methodologies, applications & future scope*. https://doi.org/10.1109/iccubea47591.2019.9129347

Mayahi, S., & Vidrih, M. (2022). The impact of generative AI on the future of visual content marketing. *arXiv (Cornell University)*. https://doi.org/10.48550/arxiv.2211.12660

Radford, A., Wu, J., Child, R., Luan, D., Amodei, D., & Sutskever, I. (2019). Language models are unsupervised multitask learners. *OpenAI blog*, *1*(8), 9.

Shumanov, M., & Johnson, L. W. (2021). Making conversations with chatbots more personalized. *Computers in Human Behavior*, *117*, Article 106627. https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106627

Sinha, S., & Singh, T. (2018). Travel from traditional marketing to digital marketing. *International Journal of Emerging Research in Management and Technology*, *6*(11), 173. https://doi.org/10.23956/ijermt.v6i11.60

Sotolongo, N., & Copulsky, J. (2018). Conversational marketing: Creating compelling customer connections. *Applied Marketing Analytics*, *4*(1), 6–21.

Van Doorn, J., Lemon, K. N., Mittal, V., Nass, S., Pick, D., Pirner, P., & Verhoef, P. C. (2010). Customer engagement behavior: Theoretical foundations and research directions. *Journal of service research*, *13*(3), 253–266.

Zhang, S., Dinan, E., Urbanek, J., Szlam, A., Kiela, D., & Weston, J. (2018). Personalizing Dialogue Agents: I have a dog, do you have pets too?. In *Proceedings of the 56th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics* (Vol. 1, pp. 2204–2213). Association for Computational Linguistics. https://doi.org/10.18653/v1/p18-1205

Conference section: *PUBLIC ADMINISTRATION.*
Część konferencyjna: *ADMINISTRACJA PUBLICZNA*

НОВІ ПІДХОДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ СОЦІАЛЬНОГО ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Селіванов Сергій Володимирович
кандидат наук з державного управління, Заступник директора, Вища школа публічного управління, м. Київ, Україна, spauchkauskas@gmail.com, https://orcid.org/0000-0001-7515-1370

Вареник Олег Миколайович
доктор філософії, доцент, кафедра менеджменту і економіки спорту, факультет спорту та менеджменту, Національний університет фізичного виховання і спорту Украіну, м. Київ, Україна, varvoleg18@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-5246-8065

Шишпанова Наталія Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент кафедри публічного управління та адміністрування і міжнародної економіки, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна, Shishpanova@mnau.edu.ua, https://orcid.org/0000-0001-8347-5682

Анотація: *У даному дослідженні було визначено, що соціальне публічне управління спеціалізується на впровадженні програм і проєктів, які направлені на соціальний розвиток та покращення якості життя населення. Сучасні підходи та інструменти соціального публічного управління включають в себе різноманітні інноваційні методи і стратегії, що спрямовані на досягнення соціальних цілей. Було розглянуто роль цифрових технологій, інноваційних методів, та розвитку людських ресурсів у забезпеченні ефективного соціального управління. У сучасному світі соціальне публічне управління стає ключовим фактором для досягнення сталого розвитку та задоволення потреб громадян, тому нові підходи та інструменти в цій сфері викликають необхідність перегляду традиційних методів управління та впровадження інноваційних рішень.*

Ключові слова: *виклики в управлінні, інструменти соціального управління, публічна політика, інновації в управлінні, цифрові технології.*

Глобальні процеси цифровізації породжують нові завдання для політиків і академічної спільноти сучасних країн у впровадженні заходів спрямованих на сприяння об'єднанню суспільства. Вплив сучасних цифрових технологій на зміну характеристик людей, їхньої поведінки, а також соціальної та політичної психології підсилює процеси, які сприяють соціальній дезінтеграції, що може загрожувати тривалій соціально-економічній та політичній стабільності. Для коригування негативних наслідків впливу цифровізації на суспільство можуть

бути використані механізми реалізації політики, яка спрямована на зміцнення соціальних відносин і гармонізацію суспільства (Пронюк, 2023).

Вплив цифровізації, як важливого аспекту сучасності, спричиняє значні перетворення у сфері публічного управління. Цифрові трансформації в сфері державного сектору, з особливим наголосом на покращенні якості та оптимізації процесів надання адміністративних послуг, відіграють вирішальну роль у задоволенні потреб клієнтів у цифрову епоху.

Завдяки використанню цифрових інструментів нові відносини між суспільством та урядом стають більш прозорими та розширюють можливості контролю за державними діями. Електронна участь громадян сприяє більш ефективному нагляду за урядовою бюрократією та надає нові інструменти для забезпечення відкритості та відповідальності. Важливо вбудовувати цифрову трансформацію в інституційний вибір, де потреби суспільства беруться до уваги під час процесу цифрового перетворення та аналізу процесів надання державних послуг.

Публічне управління є невід’ємною складовою соціального розвитку, а, отже, впровадження новаторських підходів набуває ще більшого значення. Інновації в цій галузі сприяють покращенню якості та доступності послуг для громадян, підвищенню результативності управління, активізації інноваційного потенціалу, зміцненню довіри громадськості та сприяють розвитку інноваційної екосистеми (Кожина, 2020).

Велику роль для органів та організацій, що займаються публічним управлінням відіграють комунікаційні стратегії. Саме ці аспекти допомагають визначити курс дій та перетворити основну концепцію в основні повідомлення для кожної специфічної аудиторії. Роль комунікації у публічному управлінні пов’язана з процесом демократизації суспільного життя, який передбачає відкритість органів публічної влади та формування взаємовигідних партнерських відносин між цими органами та суспільством. У такій моделі суспільство більше не розглядається лише як об'єкт впливу, але виступає

активним учасником у формуванні нових демократичних відносин (Чечель, & Решетова, 2023).

Впровадження інновацій та передових технологій сприяє стимулюванню інноваційного розвитку у всіх сферах публічного управління та водночас знижує витрати на утримання державного апарату і покращує його функціонування. Сучасна практика в усьому світі надає різноманітні інноваційні інструменти та методи управління, які можна успішно впроваджувати в роботу українських органів публічної влади.

До таких інноваційних підходів в публічному управлінні належать (Борисенко, 2020):

- аутсорсинг,
- бенчмаркінг,
- врядування,
- електронне урядування з його складовими,
- концепція ощадливого управління,
- нове державне управління,
- підприємницький уряд,
- реінжиніринг,
- управління за цілями,
- управління за результатами,
- управління проєктами.

Використання конкретного інструменту у реальній практиці повинно враховувати накопичений світовий досвід та доступні фінансові ресурси, що сприятиме досягненню ефективності та результативності управління в органах влади.

В сучасних умовах, коли світ переживає великі зміни в контексті цифрової революції, ефективне соціальне публічне управління стає ключовим фактором для досягнення сталого розвитку та задоволення потреб громадян. Нові підходи та інструменти в цій сфері викликають необхідність перегляду традиційних методів управління та впровадження інноваційних рішень.

Список використаних джерел:

Борисенко, О. П. (2020). Комунікація як інструмент державного управління: сучасні тенденції. *Публічне управління та митне адміністрування,* 2(25), 58-62. DOI: https://doi.org/10.32836/2310-9653-2020-2.10 (дата звернення: 08.09.2023)

Кожина, А. В. (2020). Застосування цифрових технологій у публічному управлінні інклюзивним місцевим розвитком. *Вісник НАДУ,* 4, 69-76. DOI: https://doi.org/10.36030/2310-2837-4(99)-2020-69-76 (дата звернення: 08.09.2023)

Пронюк, Ю. Н. (2023). Реалізація управлінських підходів у сфері цифровізації в сучасній державній соціально-економічній політиці колективної ідентичності суспільства. *Публічне управління та митне адміністрування,* 1(36), 74-78. DOI: https://doi.org/10.32782/2310-9653-2023-1.11 (дата звернення: 08.09.2023)

Чечель, А., & Решетова, Г. (2023). Роль комунікаційної стратегії в діяльності органів публічного управління. *Věda a perspektivy,* 8(27), 218-229. DOI: https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-8(27)-218-229 (дата звернення: 08.09.2023)

Conference section: *PUBLIC ADMINISTRATION.*
Część konferencyjna: *ADMINISTRACJA PUBLICZNA*

МІЖНАРОДНА ТЕХНІЧНА ДОПОМОГА ДЛЯ УКРАЇНИ: ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Орел Юрій Леонідович
к. держ. упр., доцент, доцент кафедри управління персоналом та підприємництва, Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління» ХНУ імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна, https://orcid.org/0000-0003-1419-9842, orel@karazin.ua

Попов Олександр Володимирович
аспірант заочної форми навчання кафедри управління персоналом та підприємництва, Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління» ХНУ імені В. Н. Каразіна, popov060474@gmail.com

Логвиненко Олександр Миколайович
аспірант денної форми навчання кафедри управління персоналом та підприємництва, Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління» ХНУ імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна, logvynenko61@gmail.com

Анотація: *Повномасштабне вторгнення рф завдало Україні великих збитків. Подолання наслідків агресії, а подекуди, фактично виживання людей, лягає, у переважній більшості випадків лягає на плечі територіальних громад.*

Незважаючи на загальнонаціональні проєкти підтримки та відновлення, саме в громадах найбільш зрозумілою є актуальність та першочерговість задоволення певних потреб населення. Ці проблеми частково розв'язуються завдяки залученню ресурсів міжнародної технічної допомоги. Тому важливим є визначення пріоритетних напрямів такої допомоги, що дасть змогу більш ефективно формувати та реалізовувати проєкти, у відповідності до потреб місцевих мешканців. Мета роботи полягає у визначенні найбільш важливих напрямів застосування міжнародної допомоги для підтримки та відновлення життєздатності територіальних громад в умовах воєнного стану.

Ключові слова: *територіальна громада, міжнародна технічна допомога, стратегія відновлення, сталий розвиток, інвестиційна привабливість.*

Дотепер, в Україні вкрай актуальними є питання розробки загальнонаціональної стратегії відновлення та розвитку, що має бути реалізована на державному рівні. В той же час, різні аспекти її формування мають визначатися саме на рівні територіальних громад (далі – ТГ), оскільки всі вони перебувають у різних умовах, а отже сильно різняться їх найбільш актуальні пріоритети та потреби. Тому, на нашу думку, вкрай важливим є вивчення пріоритетних питань розвитку ТГ в умовах воєнного стану та можливість використання міжнародної технічної допомоги для розв'язання їх нагальних проблем.

Згідно з міжнародними документами (угодами та нормативно-правовими актами), надання Україні міжнародної технічної допомоги (далі – МТД) здійснюється на безоплатній та безповоротній основі ще з далекого 1992 року. Донорами виступають різні країни (США та країни ЄС) та міжнародні організації, допомога стосується практично всіх сфер економіки та суспільного життя країни: питань захисту держави та її громадян, навколишнього середовища; розвитку економіки (банківський сектор, сільське господарство, промисловість); підвищення рівня медичного та соціального обслуговування;

розвитку освіти, науки, туризму; модернізації транспортної галузі та інженерної інфраструктури поселень; підтримки засад правової держави тощо.

В умовах сьогодення, всі ці питання набули дещо іншого сенсу, а отже повинні опрацьовуватися окремо на рівні кожної територіальної громади. По-перше, вже декілька років, як державою взято курс на децентралізацію, що дає можливість громадам самостійно ухвалювати певні рішення. По-друге, саме на місцях можна максимально адресно спрямувати необхідну допомогу, отримати максимальний ефект від залучення донорів у найбільш проблемних галузях. Розгляд питань відновлення базується на положеннях щодо створення більш якісного простору для життя громадян, сприятливих умов для розвитку всіх напрямів економіки та виробництва, що сприятиме розвитку муніципальної інфраструктури та підвищенню рівня життя.

Останнім часом, в Україні реалізується чимало проєктів, спрямованих на відновлення та розвиток. Так, одним з таких проєків «Дослідження ініціатив у сфері повоєнного відновлення», запропоновано визначення 10 різних типів громад, залежно від характеру та ступеню тяжкості наслідків агресії РФ (АМР США, 2023). Враховують такі показники: ступінь безпеки, демографічну ситуацію, соціально-економічне навантаження внаслідок переміщення, характер та обсяги руйнувань, віддаленість від лінії фронту, окупація. На цій основі формуються найбільш доцільні напрями спрямування допомоги та визначається потенціал можливого розвитку громади в разі створення можливих сприятливих умов.

Перебіг воєнних дій, їх відображення на стані громад надали фактичний матеріал для визначення базових потреб. До них увійшли ті чинники, що повинні забезпечити мінімальний рівень існування людини: питна вода, продукти харчування, медичне обслуговування, місця для проживання (Дослідження потреб, 2023). Проблеми облаштування побуту виникають в усіх громадах. Це спричинено необхідністю забезпечити умовами для проживання всіх, хто постраждав унаслідок війни: зруйновані громади втратили свою інфраструктуру частково або повністю; в більш-менш безпечних громадах

інфраструктура не була розрахована на обслуговування додаткової досить значної кількості людей (ВПО).

Отже, враховуючи наближення осінньо-зимового періоду, першочергово громади потребують забезпечення генераторами та обладнанням для обігріву, гуманітарною допомогою (ліки, питна вода, продукти харчування, предмети гігієни, одяг тощо). В той же час, необхідно розглядати потреби у відновленні критичної інфраструктури, забезпечуючи при цьому сучасний технологічний рівень. Це вже можна розглядати як стратегічні напрями спрямування МТД, що дасть змогу забезпечити якість життя населення, у т.ч. на деокупованих територіях.

Для ефективного розв'язання нагальних проблем територіальні громади потребують довгострокової підтримки та обміну досвідом у питаннях відновлення критичної інфраструктури та економіки, створенні нових робочих місць. Як зазначив Віце-прем'єр-міністр з відновлення України – Міністр розвитку громад, територій та інфраструктури України О. Кубраков: «Окремо слід звернути увагу на формування інформаційного поля законодавчих дій на основі нових технологічних рішень та забезпечення зав'язків між усіма ланками ухвалення рішень» (Кубраков, 2023). Це допоможе сформувати актуальну базу даних щодо ситуації в громадах (оперативна аналітика) і наявності потенційних донорів, а також координувати дії щодо спрямування допомоги за конкретними запитами залежно від реальних потреб.

В той же час, Кондратьєва (2022) вказує ще на один актуальний напрям спрямування МТД, зумовлений сучасними реаліями, – це військова підтримка та розв'язання проблем біженців, що виїхали до країн ЄС. Дослідниця висловлює досить слушну думку про те, що для територіальних громад важливою на даний момент є співпраця в рамках проєктів, націлених на різнопланову підготовку спеціалістів для організації та керування процесами відновлення країни з метою забезпечення соціально-економічного розвитку.

Саме тому вже сьогодні вкрай необхідно на місцевому, регіональному та державному рівнях посилювати співпрацю з європейськими партнерами (як із

владними інституціями, так і з інститутами громадянського суспільства) щодо розгортання низки актуальних програм та проєктів, спрямованих на підготовку наших представників влади, бізнесу, ГО, ОСББ, ОСН і співгромадян до повоєнного етапу соціально-економічного розвитку.

Отже, на підставі викладеного вище, можна виділити такі пріоритетні напрями використання МТД:

на інформаційному рівні – створення цифрових інформаційних систем для фіксації й оцінки руйнувань та потреб, координації дій із залучення ресурсів і донорів, моніторинг процесів відновлення, їх інформаційний супровід;

на рівні освіти та наукових досліджень – розробка навчальних програм для спеціалістів різних галузей, проведення аналітичних досліджень, створення концепцій відновлення громад;

на економічному рівні – відновлення енергетичної системи, фінансова підтримка підприємців, допомога в залученні інвестицій;

на рівні проєктування – розробка проєктної документації з урахуванням сучасних норм та технологій, забезпечення технічного нагляду, експертизи проєктних рішень;

на рівні екології – сприяння «зеленому» відновленню, моніторинг екологічної ситуації, створення й реалізація програм із запобігання екологічним катастрофам, спричиненим рф, та подолання їх наслідків;

на соціальному рівні – відновлення житла, освітньої, медичної, соціальної інфраструктури, психологічна підтримка та адаптація постраждалого населення, учасників та ветеранів бойових дій;

на рівні безпеки – матеріально-технічна та консультаційна допомога з приводу розмінування територій.

Звичайно, що на рівні кожної територіальної громади, кожен з цих напрямів може набувати більшої чи меншої актуальності, враховуючи її унікальні відмінності, поточний стан та ступінь негативного впливу внаслідок бойових дій. Як розробити універсальну модель, прийнятну для більшості

територіальних громад, – цьому питанню буде присвячено наступні публікації в рамках проведення відповідних наукових досліджень.

Список використаних джерел:

Рада Європи (2023). Дослідження потреб і пріоритетів органів місцевого самоврядування України: Надання послуг у воєнний та післявоєнний період.

АМР США. (2023). Дослідження ініціатив у сфері повоєнного відновлення.

Кондратьєва Г. В. (2022, Червень 03). Організація управління розвитком територій під час військових дій в Україні. *Громадський простір.* https://www.prostir.ua/?library=orhanizatsiya-upravlinnya-rozvytkom-terytorij-pid-chas-vijskovyh-dij-v-ukrajini

Кубраков, О. (2023, Травень 22). Експертиза, гроші та цифрові рішення: інструменти відновлення громад в умовах війни. *Економічна правда.* Відновлено з https://www.epravda.com.ua/columns/2023/05/22/700299/

Conference section: *LEGAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI PRAWNE.*

ІНКЛЮЗИВНІСТЬ ТА РІВНІСТЬ ПЕРЕД ЗАКОНОМ: ВИКЛИКИ У СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Алєксєєва-Даниленко Юлія Володимирівна
аспірант, Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна, https://orcid.org/0000-0002-6338-7869

Анотація: *Держави, неурядові організації, міжнародні організації та науковці надають великого значення соціальній, економічній, політичній і правовій рівності громадян у всіх сферах життя суспільства, зокрема запобіганню порушенням конституційного принципу рівності всіх перед*

законом. Цей принцип закріплений як у міжнародному, так і в національному праві. Регулювання кримінально-правового захисту прав і свобод людини від злочинних посягань є частиною багатоаспектного питання гарантування безпеки особистості в державі, що знаходить своє відображення у встановленні загальноправових засад кримінального права, закріплених у ст. 6 Кримінального кодексу України, і криміналізації дій осіб, які порушують права людини та рівність прав і свобод громадянина.

Ключові слова: *захист прав, дискримінація, інвалід, кримінальна відповідальність, порушення права рівності.*

Вступ. Вагомим чинником, який негативно впливає на забезпечення основних прав і свобод людини в Україні, є недоліки, що властиві чинному кримінальному законодавству України. Насамперед, хоча концепції соціального включення та відчуження можуть відігравати корисну роль у критичному аналізі політичних і правових інститутів та практик, ідеал інклюзивного суспільства з точки зору кримінального права ставить перед урядом та його громадянами певні виклики (Duff, 2003). Зокрема, інтереси кожної особи мають бути належним чином захищені з огляду на дотримання фундаментальних положень, гарантованих Конституцією України.

Результати досдіження. Принцип рівності громадян перед законом є одним із основоположних універсальних правових засад щодо застосування норм кримінального законодавства України. Водночас комплексні дослідження зазначених кримінальних діянь мають поодинокий характер, у той час як їхнє науково-практичне значення є великим, оскільки вони дають змогу розв’язати загальні проблеми законодавчої регламентації та кваліфікації злочинів цієї групи, установити однаковість у тлумаченні типових ознак, упорядкувати практику застосування однорідних кримінально-правових норм. Захист прав особистості від ксенофобії та дискримінації за ознакою інвалідності та іншими показниками здоров’я не був предметом незалежного дослідження серед науковців.

Крім того, Конвенція Організації Об’єднаних Націй про права людей з обмеженими можливостями використовується для аргументації на користь ширшого визнання правоздатності людей з психічними вадами, що породжує питання щодо наслідків Конвенції при притягненні таких осіб до кримінальної відповідальності (Craigie, 2015). Варто зазначити, що визнання непридатності особи під час кримінального провадження може призвести до того, що людину буде поміщено в психіатричну лікарню або здійснено примусовий медичний нагляд на період, що перевищує строк обвинувального вироку або максимальний строк покарання (Gooding & O’Mahony, 2016).

Поняття рівності перед законом передбачає, що закон повинен застосовуватися однаково до всіх громадян, що є одним із значень терміну «верховенство права», що є фундаментальним для багатьох чинних конституцій держав і виступає, як центральний принцип чесної та справедливої правової системи (Acemoglu & Wolitzky, 2018). Одночасно з цим, Конвенція Організації Об’єднаних Націй про права людей з обмеженими можливостями ввела нове визначення дискримінації в міжнародне публічне право, а концепцію рівності, що лежить в її основі, можна класифікувати як трансформуючу рівність з компонентами, орієнтованими на особистість і групу (Degener, 2016).

Саме явище ксенофобії можна аналізувати на різних рівнях: індивідуальному, груповому та масовому (суспільному). Це стосується як суб’єктів, так і об’єктів ксенофобії: індивідів, малих груп, великих груп і суспільства загалом. Основними чинниками, що впливають на рівень ксенофобії, нетерпимості та дискримінації в суспільстві, є підвищений рівень стресу, ослаблення соціального контролю, незавершеність соціально-економічних реформ, незадоволеність діями влади, відсутність соціальної підтримки з боку держави, низький рівень доходів і стереотипність сприйняття.

На кожному із зазначених рівнів можна виокремити специфічні передумови та чинники, що впливають на формування та ступінь виразності ксенофобії у конкретної людини. На індивідуальному рівні — це особливості виховання та соціалізації, вплив звичного оточення та значущих фігур, а також

певні індивідуальні психологічні особливості, такі як авторитарність. На рівні малих груп формування ксенофобського світогляду та установок відбувається під впливом групових механізмів, таких як вплив норм і цінностей, прийнятих у референтній групі індивіда, груповий тиск, внутрішньогруповий фаворитизм і міжгрупова ворожість.

На рівні великих соціальних груп і суспільства загалом важливу роль відіграють такі чинники, як групова (суспільна) ідеологія, традиції та звичаї, соціально-економічні, політичні та демографічні процеси, що відбуваються в суспільстві, позиції громадських лідерів і діяльність ЗМІ. Усі групи чинників взаємопов'язані та взаємозалежні й комплексно впливають один на одного, визначаючи в остаточному підсумку рівень ксенофобії на рівні індивіда, соціальної групи та суспільства загалом.

«Злочини ненависті», тобто, злочини, які було скоєно на ґрунті расової, етнічної, релігійної ненависті чи ворожнечі (на ґрунті ксенофобії) все частіше привертають увагу правоохоронних органів України. Однак ст. 161 Кримінального кодексу України «Порушення рівноправності громадян залежно від їхньої расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками» містить досить узагальнені положення.

Висновок. Ст. 67 Кримінального кодексу України передбачає такі обтяжуючі обставини, як вчинення злочину на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи ненависті або розбіжностей або за ознакою статі. Така позиція законодавця може бути пов'язана з тим, що юридично значущим є не сама ксенофобія, а різні протиправні дії, вчинені під впливом сформованих у суб'єкта поглядів.

Список використаних джерел:

Acemoglu, D., & Wolitzky, A. (2018). *A theory of equality before the law*. National Bureau of Economic Research. https://doi.org/10.3386/w24681

Craigie, J. (2015). Against a singular understanding of legal capacity: Criminal responsibility and the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. *International Journal of Law and Psychiatry*, *40*, 6–14. https://doi.org/10.1016/j.ijlp.2015.04.002

Degener, T. (2016). Disability in a human rights context. *Laws*, *5*(3), 35. https://doi.org/10.3390/laws5030035

Duff, R. A. (2003). Inclusion, exclusion and the criminal law. *Policy Futures in Education*, *1*(4), 699–715. https://doi.org/10.2304/pfie.2003.1.4.7

Gooding, P., & O'Mahony, C. (2016). Laws on unfitness to stand trial and the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities: Comparing reform in England, Wales, Northern Ireland and Australia. *International Journal of Law, Crime and Justice*, *44*, 122–145. https://doi.org/10.1016/j.ijlcj.2015.07.002

Conference section: *LEGAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI PRAWNE.*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ТА РОЗПОДІЛУ ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ СУЧАСНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ВИКЛИКИ РЕФОРМ

Предместніков Олег Гарійович

доктор юридичних наук, заслужений юрист України, завідувач кафедри права Мелітопольського державного педагогічного університету імені Б.Хмельницького, м. Запоріжжя, Україна, predmestnikov@ukr.net, http://orcid.org/0000-0001-8196-647X

Буряк Євген Вікторович

доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, м.Кременчук, Україна, burzhen@ukr.net, https://orcid.org/0000-0002-8039-004X

Лаврьонов Роман Петрович

аспірант Класичного приватного університету, м. Запоріжжя, Україна,

monoadvokat@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-3953-6318

Анотація: *Питання правового управління та розпорядження військовим майном в Україні сьогодні стоїть дуже гостро через військові дії та необхідність ухвалення оперативних рішень щодо розподілу на управління військовим майном. Наявний алгоритм обліку, використання та списання військового майна чітко регламентується наявними загальнодержавними та відомчими нормативно-правовими актами. Проте, динамічний характер обігу військового майна дозволяє вести мову про потребу удосконалення наявної нормативно-правової бази та вирішення багатьох важливих аспектів у вирішенні цих питань. Водночас необхідно проводити уніфікацію понятійного апарату. Так, в українському законодавстві є багато трактувань понять «військове майно», «майно Збройних Сил України» тощо. Вони не є тотожними, тож їх поширення призводить до певних юридичних колізій.*

Ключові слова: військове майно, управління та розподіл військового майна, майно Збройних Сил України.

Вступ. Питання управління та розподілу військового майна в Україні до повномасштабного вторгнення було вкрай важливим, тому Указом Президента України від 17 вересня 2021 р. №473/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 р. «Про Стратегічний оборонний бюлетень України» (), яким введено в дію Рішення Ради національної безпеки і оборони від 20 серпня 2021 р. «Про Стратегічний оборонний бюлетень України».

На основі Стратегічного оборонного бюлетеня України розробляються та реалізуються: державні цільові програми, спрямовані на розвиток складових сил оборони та розв’язання проблем забезпечення оборони держави, зокрема їх

оснащення сучасним озброєнням і військовою (спеціальною) технікою, створення необхідних запасів матеріально-технічних засобів, здійснення інших заходів з посилення обороноздатності держави; інші програмні, планувальні документи та проєкти з питань розвитку спроможностей сил оборони (Офіс Президента України, 2021).

Метою цього дослідження є аналіз правових аспектів управління та розподілу товарів військового призначення в умовах воєнного стану в Україні та перспектив його розвитку у післявоєнний період.

Основні результати. Спочатку варто розглянути правові рамки управління та розподілу військового майна в Україні. Наразі чинними є закони України від 21 вересня 1999 р. №1075-XIV «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» (Верховна Рада України, 1999); №996-XIV від 16 липня 1999 р. «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (Верховна Рада України, 1999); «Положення про порядок обліку, зберігання, списання та використання військового майна у Збройних Силах», затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 04 серпня 2000 р. № 1225 (Верховна Рада України, 2000); «Методика визначення залишкової вартості майна Збройних Сил України та інших військових формувань», затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 29 травня 1998 р. № 759; наказ Міністерства оборони України від 17 серпня 2017 р. № 440 «Про затвердження Інструкції з обліку військового майна у Збройних Силах України»; наказ Міністерства оборони України від 29 березня 2021 р. № 81 «Про затвердження Порядку списання військового майна у Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту» тощо.

Важливо зауважити, що всі вищезазначені документи не зазнали суттєвих змін до сьогоднішнього дня. Однак в умовах масштабного вторгнення на територію України та активних бойових дій ці документи терміново потребують перегляду та оновлення відповідно до реалій сьогодення. Як приклад, візьмемо тлумачення військового майна, викладене в Законі України № 1075-XIV від 21 вересня 1999 р. «Про правовий режим майна у Збройних

Силах України». Військове майно – це державне майно, закріплене за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних Сил України (далі – військові частини). До військового майна належать будівлі, споруди, передавальні пристрої, всі види озброєння, бойова та інша техніка, боєприпаси, пально-мастильні матеріали, продовольство, технічне, аеродромне, шкіперське, речове, культурно-просвітницьке, медичне, ветеринарне, побутове, хімічне, інженерне майно та майно зв'язку (Верховна Рада України, 1999). В умовах повномасштабного вторгнення це визначення потребує суттєвого перегляду. По-перше, є питання гуманітарної допомоги військовим. Зараз воно дуже нечітко визначене як для військових, так і для органів державної влади. Ланцюжок між вищими ешелонами влади та місцевою владою розірвано, внаслідок чого гуманітарна допомога отримується та надається без урахування реальних потреб військових частин. Водночас допомога часто надається на місцях волонтерами, хоча немає чіткого механізму її належного приймання та опрацювання особливо за видами майна подвійного призначення (акумулятори, зарядні станції альтернативних джерел енергії). По-друге, механізми отримання міжнародної військової допомоги не є чітко визначеними з огляду на передачу та розподіл коштів між військовими частинами. По-третє, у багатьох випадках військовослужбовці отримували гуманітарну допомогу, але її не обліковували як майно відповідного підрозділу, оскільки процес експлуатації та амортизації був надто складним і формалізованим. По-четверте (це є менш важливим наразі, але може стати актуальним у майбутньому), у населених пунктах, що межують із зонами активних бойових дій, військові підрозділи можуть розміщуватися в будівлях органів місцевого самоврядування та залишатися там упродовж тривалого часу. Але не завжди добровільно беруть на себе зобов'язання з юридичного оформлення прав на тимчасове використання об'єктів інфраструктури територіальних громад (відсутня соціальна складова взаємодії) і як наслідок – недофінансування місцевих бюджетів.

По-п’яте, 1 червня 2022 року було ухвалено низку змін до Регламенту Кабінету Міністрів України, зокрема, розширено категорії товарів, які кваліфікуються як гуманітарна допомога (деякі спеціальні засоби індивідуального захисту та паливні матеріали, товари військового призначення). Однак внесення змін до нормативних документів, що стосуються таких товарів, і досі не має комплексного завершення.

По-шосте, не до кінця вирішено питання матеріального забезпечення добровольчих формувань територіальних громад. Механізми створення, утримання та забезпечення добровільних формувань місцевою владою прописані доволі чітко. Водночас, значна кількість учасників добровольчих формувань разом з отриманим майном згодом увійшли до складу Збройних Сил України. Проте громади і надалі надавали їм матеріальну підтримку, тому постає запитання унормування обов’язкової постановки на облік таких матеріальних активів у військових частинах і зняття з облікових регістрів місцевих громад. Відповіді на це питання поки що немає в жодному нормативному документі.

По-сьоме, цей аспект є актуальним і сьогодні, оскільки в нормативних документах наявні поняття «військове майно» та «майно Збройних Сил України». На думку авторів, друге поняття вужче, але суть колізії полягає в тому, що в більшості випадків ці поняття ототожнюються, що може призвести до серйозних проблем у майбутньому.

Висновок. Отже, українське законодавство щодо управління та розподілу товарів військового призначення потребує невідкладних та суттєвих змін. Ці зміни є підґрунтям для доопрацювання та вирішення багатьох згаданих вище проблем. Тож у майбутньому це вбереже від варіативності понять «майно Збройних Сил України» та «військове майно». Найголовніше – питання обліку, визначення потреб, оснащення та управління вирішуватимуться централізовано, а не хаотично. Роль держави у цьому питанні, на думку авторів, має бути головною.

Список літератури

Верховна Рада України (1999). Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні. Закон України від 16.07.1999 №996-XIV. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text

Верховна Рада України (2016). Про затвердження Інструкції з організації охорони та захисту військового майна, яке знаходиться на території державних підприємств, що належать до сфери управління Міністерства оборони України, силами Військової служби правопорядку у Збройних Силах України : наказ Міністерства оборони України № 172 від 30.03.2016 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1091-21#Text

Верховна Рада України (2000). Про затвердження Положення про порядок обліку, зберігання, списання та використання військового майна у Збройних Силах. Постанова Кабінету Міністрів України від 04 серпня 2000 року № 1225. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1225-2000-%D0%BF#Text

Верховна Рада України (1999). Про правовий режим майна у Збройних Силах України. Закон України від 21.09.1999 №1075-XIV. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1075-14#Text.

Офіс Президента України (2021). Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України». Указ Президента України від 17 вересня 2021 року №473/2021. https://www.president.gov.ua/documents/4732021-40121

Conference section: *LEGAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI PRAWNE.*

ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ НА ПРОЦЕС НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ: АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ

Павлов Володимир Олександрович
викладач кафедри загальнотеоретичних правових та соціально-гуманітарних дисциплін, Київський університет права Національної академії наук України, м. Київ, Україна, pavlovvova333@gmail.com, 0000-0002-3319-9015

Анотація: *Правова допомога є важливою складовою правосуддя та спрямована на реалізацію норм права для покращення правового становища громадян. Робота юриста має велике значення для забезпечення правопорядку та захисту прав громадян, а також надання якісної правової допомоги. Для успішного виконання своїх обов'язків і забезпечення високої якості правової допомоги, юрист повинен володіти певними важливими якостями та компетентностями. У контексті професійної етики, юрист має дотримуватися принципів конфіденційності, справедливості, об'єктивності. Головними психологічними факторами, які мають найбільший вплив на процес надання правової допомоги, було окреслено емоційний інтелект, стрес, конфліктність, відповідальність за прийняття рішень. Визначено, що ці фактори можуть впливати на якість надання психологічної допомоги і професійну ефективність юриста.*

Ключові слова: *правова допомога, психологічні фактори, етичні норми, поведінка, професійна етика.*

Роль юристів у сучасному світі є вельми значущою. Вони виступають як представники держави, працюючи в сферах адвокатури, прокуратури, нотаріату та судочинства, а також можуть бути активними у політиці та громадському житті. Займаючи таке важливе положення в суспільстві і в будь-якій країні

загалом, кожен юрист несе велику відповідальність і повинен дотримуватися загальновизнаних норм і правил.

Відповідність вимогам закону та дотримання правил професійної етики під час надання правової допомоги є основою для гарної репутації юриста. Особливо це актуально в умовах воєнного стану, коли професійна практика набуває додаткової складності та зазнає впливу багатьох чинників, зокрема і психологічних.

Згідно із законодавством України, а саме Закону «Про безоплатну правову допомогу», під правовою допомогою розуміється надання юридичних послуг, спрямованих на гарантування прав і свобод людини та громадянина, захист цих прав і свобод, а також їх відновлення у випадку порушення (Верховна Рада України, 2023).

Процес надання правової допомоги залежить від багатьох психологічних факторів, які впливають на сприйняття та поведінку всіх учасників цього процесу (Литвин, 2022). До головних психологічних факторів належать:

- емоційний стан людини, яка звернулася за допомогою;
- рівень довіри до фахівця;
- самооцінка та переконання людини;
- навички комунікації фахівця.

Характеристики роботи юриста включають дисбаланс між професійною діяльністю та особистим життям, нерегулярний робочий графік та конкурентне оточення. Крім того, в юристів часто можна спостерігати риси перфекціонізму. Ця сукупність факторів спричиняє потенційно високий рівень стресу. Для того щоб вижити в цьому середовищі, юристам доводиться гнучко пристосовуватися до труднощів та справлятися з незвичайними обставинами.

Стрес, як один із головних психологічних факторів, може призвести до професійного вигорання юриста, що негативно вплине на якість надання допомоги. Своєчасне виявлення і управління стресом може допомогти зберегти високу робочу ефективність та задоволеність від професійної діяльності (Бисага, Бєлов, Калинюк, 2023).

Особи з стійкою психікою швидше адаптуються до нових умов, що робить їх більш успішними. Їх висока адаптивність базується на оптимізмі та здатності розглядати позитивні аспекти більшості ситуацій.

Професійна етика юриста базується на взаємодії та взаємовпливі між правовими та морально-етичними принципами та нормами, правовою та моральною свідомістю. Вона виявляється як специфічний аспект моралі та охоплює усю систему конкретних морально-етичних принципів і орієнтирів, що використовуються під час професійної діяльності юриста в правоохоронних та правозастосовних ситуаціях.

Діяльність юристів включає в себе постійний аналіз та розв'язання конфліктних ситуацій між особами, де стикаються суперечливі інтереси, і важливо, щоб розв'язання було справедливим. Оскільки незаконне та несправедливе вирішення конфлікту може стати причиною виникнення нових проблем.

Здатність розуміти, сприймати та керувати власними емоціями, а також розуміти емоції інших, може бути важливою умовою успішної комунікації з клієнтами. Юристи з високим рівнем емоційного інтелекту можуть краще сприймати потреби та бажання клієнтів, виражати емпатію та встановлювати довіру (Денисовський, Сівіцька, 2023).

Іноді юристи можуть мати свої суб'єктивні упередження, які можуть впливати на їхні рішення та підходи до справ. Важливо бути свідомим цих упереджень та намагатися їх уникати, щоб забезпечити об'єктивність та справедливість у наданні правової допомоги.

Деякі психологічні фактори можуть впливати на взаємодію між юристом та клієнтом. Здатність ефективно спілкуватися та розуміти потреби клієнта вимагає від фахівця психологічної емпатії та вміння будувати довіру. Неправильне розуміння психологічних аспектів може призвести до незадоволення клієнта, або навіть до порушення професійної етики.

Отже, вплив психологічних факторів на процес надання правової допомоги має велике значення і може суттєво впливати на якість та результати

роботи юристів. Аналіз професійної етики в цьому контексті допомагає розкрити різні аспекти впливу та визначити можливі шляхи вдосконалення практики.

Список використаних джерел:

Бисага, Ю. М., Бєлов, Д. М., Калинюк, С. С. (2023). Конституційне право людини і громадянина на правову допомогу та його реалізація біженцями за допомогою інституту адвокатури. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, *2*(76), 191-201. URL: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.2.32

Денисовський, М. Д., Сівіцька, Г. Є. (2023). Професійна етика адвоката. *Галицькі студії: Юридичні науки,* 2, URL: https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2023-2-3

Литвин, О. Л. (2022). Особливості надання безоплатної правової допомоги населенню в умовах воєнного стану. *Juris Europensis Scientia, 2,* 76-81. URL: https://doi.org/10.32837/chern.v0i2.351

Верховна Рада України (2023). Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-ВІ: станом на 3 серп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text

Conference section: *LEGAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI PRAWNE.*

ПРАВОВИЙ АСПЕКТ КІБЕРБЕЗПЕКИ Й ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УКРАЇНІ Й ПОЛЬЩІ: СПІЛЬНІ ПІДХОДИ Й ВИКЛИКИ

Кульчицький Тарас

доктор філософії, кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри кібербезпеки, Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя м. Тернопіль,

Україна, taraster20@gmail.com, https://orcid.org/0000-0001-7044-1563

Прилипко Вікторія

кандидат педагогічних наук, доцент, викладач вищого навчального закладу, Придніпровський інститут ПРАТ "ВНЗ" Міжрегіональна академія управління персоналом, м. Кременчук, Україна, priliponkavm@gmail.com, 0000-0002-6271-2148

Повалена Мар'яна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії права, конституційного та приватного права, факультет № 1 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції, Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів, Україна, marjankavas@gmail.com, https://orcid.org/0000-0001-5638-200X

У сучасному інформаційному суспільстві кібербезпека й захист персональних даних є ключовими аспектами забезпечення стабільності й безпеки держави. Україна й Польща, як дві сусідні країни, зіткнулися з подібними викликами й загрозами у цій сфері. Це насамперед зростання кількості кібератак, спрямованих на державні, комерційні й приватні об'єкти. Друга важлива проблема – це поширення дезінформації в Інтернеті. Третя загроза пов'язана з порушенням захисту персональних даних.

Для вирішення цих проблем Україні й Польщі необхідно посилювати співпрацю між національними кіберцентрами, впроваджувати сучасні технології кібербезпеки, підвищувати обізнаність громадян про кібербезпеку й удосконалювати законодавство у сфері кібербезпеки й захисту персональних даних.

Створити систему кібербезпеки можна лише шляхом поєднання всього спектру заходів державного регулювання, починаючи із законодавчого регулювання і закінчуючи ефективним й відповідальним правозастосуванням, в основі яких лежатиме ризикменеджмент (Бакалінська & Бакалинський, 2019).

В Україні й Польщі прийнято низку законодавчих актів, спрямованих на регулювання кібербезпеки й подолання неминучих загроз у цій сфері.

В Україні основними нормативно-правовими актами, що регулюють це питання, є Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII, Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 05.07.1994 р. № 80/94-ВР і Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 05.10.2017 р. № 2163-VIII. Також Указом Президента України № 447/2021 від 26.08.2021 р. затверджено рішення Ради національної безпеки та оборони України від 14.05.2021 р. «Про Стратегію кібербезпеки України», в якому визначено основні виклики йпріоритети забезпечення кібербезпеки України.

Польща здійснила багато комплексних змін у системі оборони кіберпростору й розробила власну стратегію кібербезпеки. До того ж кібербезпека стала невід'ємною частиною зусиль Польщі у сфері національної безпеки і часто згадується в інших стратегічних документах. Питання кібербезпеки в Польщі вперше порушене в Стратегії національної безпеки Республіки Польща в 2007 р. А вже в Стратегії розвитку системи національної оборони Республіки Польща на 2011–2022 рр. більш поглиблено розглянуто питання, пов'язані з захистом кіберпростору Польщі , й детальніше прописано підходи до усунення можливих загроз. У 2013 р. створено перший документ, що описує захисні механізми протидій кібератакам – Стратегію захисту кіберпростору. У 2015 р. Бюро національної безпеки Польщі опубліковало доктрину кібербезпеки, де визначалися завдання, які ставляться перед державними органами, приватним сектором і недержавними організаціями для покращення стану національної кібербезпеки (Котух, 2021).

Польща акцентує на розширенні повноважень і можливостей спецслужб у кіберпросторі, оскільки це дозволить їм нейтралізувати діяльність зовнішньої розвідки (Кавин, 2020).

Ці законодавчі акти загалом відповідають міжнародним стандартам у цій сфері, зокрема Конвенції Ради Європи про кіберзлочинність від 23.11.2001 р. і

Конвенції Ради Європи про захист осіб у зв’язку з автоматизованою обробкою персональних даних від 28.01.1981 р.

Однак у процесі реалізації цих нормативних актів виникає ряд проблем. Одна із них – це необхідність боротьби зі зростанням кількістю кібератак і крадіжок особистих даних. Кіберзлочинність стає все більш складною й витонченою, а злочинці постійно адаптують свої методи. З початком російсько-української війни кількість кібератак на галузі оборони, освіти, охорони здоров'я в Україні постійно зростає. Для ефективної боротьби з кіберзлочинністю необхідно постійно оновлювати законодавство, впроваджувати сучасні технології кібербезпеки й підвищувати обізнаність громадян про кібербезпеку. Важливим здобутком на шляху до подолання цих проблем у майбутньому стало започаткування українськими закладами вищої освіти набору студентів на спеціальність 125 «Кібербезпека», що розвивається швидкими темпами й має певну змістову градацію в кожному конкретному закладі (Свердлик, 2022). Перед освітою постають нові завдання, пов’язані не тільки з формуванням у здобувача освіти необхідних знань і соціального самоусвідомлення, але й розуміння власної інтегрованості у світову спільноту вже на ранніх етапах навчання, практично необмежених можливостей впливу кіберпростору на свою особистість, відповідальності перед собою й суспільством за власну поведінку та її (можливі) глобальні наслідки, знання й розуміння небезпек кіберпростору (Биков, Буров, Дементієвська, 2019).

Доцільним для застосування в Україні також є приклад функціонування Національного науково-дослідного інституту Польщі, яким керує Міністерство цифрових справ Польщі й основна функція якого – це забезпечення безпеки Інтернету. Це польський національний реєстратор імен Інтернету в домені .pl, який керує центром стратегічного аналізу кібербезпеки, в його структурі діє команда швидкого реагування CERT Polska, а також на базі цієї установи створена платформа для державно-приватного партнерства (Петров, 2020)

Іншим викликом являється необхідність гармонізації законодавства у сфері кібербезпеки й захисту персональних даних між Україною й Польщею.

Обидві країни прагнуть дотримуватися міжнародних норм і стандартів захисту персональних даних.

Це обумовлено рядом таких факторів:

- інтеграцією Польщі й прагненням України вступити в НАТО та Європейський Союз, які мають зобов'язання щодо дотримання міжнародних норм у сфері захисту персональних даних;
- розвитком цифровізації й інтернету речей, які збільшують обсяг даних, що обробляються, а також ризик порушення їхньої конфіденційності;
- підвищенням обізнаності громадян про важливість захисту персональних даних.

У законодавствах України й Польщі існують деякі розбіжності щодо захисту персональних даних. Наприклад, в Україні Закон про захист персональних даних передбачає більш широкий перелік суб'єктів, які можуть обробляти персональні дані, ніж у Польщі. Також в Україні існує більш жорстка процедура отримання згоди на обробку персональних даних, ніж у Польщі.

Для гармонізації законодавства у сфері захисту персональних даних між Україною й Польщею необхідно провести порівняльний аналіз законодавства двох країн і розробити механізми для усунення розбіжностей.

До того ж необхідно впровадити спільні програми навчання й підвищення обізнаності громадян про захист персональних даних. Успішне вирішення цих викликів є важливим для забезпечення захисту прав і свобод громадян України й Польщі.

Отже, в Україні й Польщі діє комплекс законодавчих актів, які регулюють кібербезпеку й захист персональних даних.

Ці законодавчі акти загалом відповідають міжнародним стандартам, зокрема Конвенції Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних.

Спільними підходами України й Польщі в цій сфері є:

- застосування міжнародних стандартів у галузі кібербезпеки й захисту персональних даних;

- створення національних кіберцентрів, які відповідають за реагування на кібератаки й забезпечення кібербезпеки.
- здійснення заходів для підвищення обізнаності громадян про кібербезпеку й захист персональних даних.

Однак існують також деякі виклики, які необхідно подолати для ефективного посилення кібербезпеки й захисту персональних даних в Україні й Польщі.

До них належать:

- зростання кількості кібератак, зокрема з боку Росії;
- поширення неправдивої інформації в Інтернеті;
- невідповідність законодавства України й Польщі в окремих сферах кібербезпеки й захисту персональних даних.

Для вирішення цих викликів необхідні:

- синергія зусиль України й Польщі у сфері кібербезпеки й захисту персональних даних;
- впровадження нових технологій кібербезпеки;
- підвищення обізнаності громадян про кібербезпеку й захист персональних даних;
- гармонізація законодавства України й Польщі у сфері кібербезпеки й захисту персональних даних.

Ці заходи сприятимуть зміцненню кібербезпеки й захисту персональних даних в Україні й Польщі, а також підвищенню рівня безпеки в Європі загалом.

Список використаних джерел:

Бакалінська, О., Бакалинський, О. (2019). Правове забезпечення кібербезпеки в Україні. *Адміністративне право і процес*, *9*, 100-108.

Биков, В., Буров, О., Дементієвська, Н. (2019). Кібербезпека в цифровому навчальному середовищі. Інформаційні технології і засоби навчання, *70*(2), 313-331.

Кавин, С. (2020). Правові засади забезпечення кібербезпеки в державах – членах Європейського Союзу. *Актуальні проблеми держави і права*, *87*, 51–58.

Котух, Є. (2021). Основні підходи до забезпечення кібербезпеки: досвід країн Вишеградської четвірки. *Інвестиції: практика та досвід, 3*, 68–74.

Петров, С. (2020). Організаційні і правові основи вирішення проблем протидії кіберпосяганням у Європейському Союзі. *Інформація і право*, *1*(32), 99–105. https://doi.org/10.37750/2616-6798.2020.1(32).200386

Свердлик, З. (2022). Кібербезпека та кіберзахист: питання порядку денного в українському суспільстві. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, *10*, 175–188.

Conference section: *LEGAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI PRAWNE.*

АНАЛІЗ ПЕРЕВАГ ТА НЕДОЛІКІВ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ЗА ПОСТАНОВОЮ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ № 1178 ВІД 12 ЖОВТНЯ 2022 Р.

Тимченко Наталія Сергіївна
аспірант, провідний фахівець відділу забезпечення діяльності центру сектору матеріально-технічного забезпечення та завідуюча цього відділу Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України

Анотація: *У роботі проаналізовані переваги та недоліки Постанови №1178 КМУ враховуючи практичний аспект. Військовий стан об'єктивно змінило правовий механізм здійснення публічних закупівель. Тобто такі закупівлі необхідно проводити швидко, ефективно та з найменшим ризиком оскарження. Система публічних закупівель є цілісністю елементів, що*

взаємодіють та пов'язані спільною метою – задоволення потреб держави, бізнесу та суспільства. Розкриті актуальні зміни нормативно-законодавчої бази та особливості проведення публічних закупівель в нелегкий для України час. Питання правового регулювання здійснених правочинів в умовах цієї прогалини до нині залишається відкритим.

Ключові слова: *публічні закупівлі, Постанова Кабінету міністрів України № 1178, переваги, недоліки, ст. 631 Цивільного кодексу України, електронний каталог.*

Вступ. В Україні декілька років функціонувала державна система закупівель, яка базувалася на Законі України «Про публічні закупівлі». Позаяк відомо, що військова агресія росії внесла корективи в усі сфери нашого життя. Публічні закупівлі не є виключенням. Саме тому в жовтні 2022 року з'явилася Постанова Кабінету міністрів України № 1178 (2022), яка внесла значні корективи в публічні закупівлі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наразі наукових статей з приводу Постанови 1178 напрочуд мало. Здебільшого це статті в друкованих та електронних журналах з публічних закупівель. А саме є стаття «Що змінила у закупівлях Постанова № 1178: основні акценти» автор Заєць (2023) , в якій вона вказує на основні аспекти змін у закупівлях за Постановою № 1178. У статті «Особливості застосування правового механізму публічних закупівель в умовах воєнного стану» Батенчук (2022), приділяє увагу застосуванню правового механізму публічних закупівель в умовах воєнного стану і вироблення практичних рекомендацій, спрямованих на його удосконалення. Окремо можна виділити статтю «Публічні закупівлі в Україні в умовах воєнного стану» Пантеймоненко, Мілька та Павленко (2023) в якій досліджено та охарактеризовано актуальні зміни нормативно-законодавчої бази та особливості проведення публічних закупівель в нелегкий для України час.

Відтак, метою роботи дослідження переваг та недоліків сфери державних закупівель за Постановою № 1178.

Результати дослідження. Військова агресія росії не могла не вплинути на публічні закупівлі, у зв'язку з цим була видана Постанова Кабінету міністрів України № 1178 від 12 жовтня 2022 р. (Кабінет міністрів України, 2022).

Звісно ж вона містить як недоліки так і переваги. Серед недоліків можна виділити наступні:

- *Уповноважена особа може бути без спеціальної освіти* (економічної чи юридичної), якщо на неї покладені ці обов'язки. Також доречно зазначити про відсутність відповідальності за це. На практиці маємо наступну ситуацію: через нестачу спеціалістів з публічних закупівель з відповідною кваліфікацією та освітою обов'язки уповноваженої особи покладені на спеціаліста який не має жодного відношення до цієї професії.

- *Визначення переможця тільки за найнижчою ціною*. Основним критерієм за яким як система так і Постанова визначають переможця є найнижча ціна. В цьому випадку при наявності усіх документів, які вказувалися в умовах тендера, учасник стає переможцем у закупівлі. До того ж не відгуки, ні досвід роботи, ні кваліфікація спеціалістів або не враховується зовсім, або не є основними критеріями. Ця ситуація в подальшому спричинює проблеми з виконанням договору та якістю наданих робіт чи послуг.

- *Неможливість застосування статті 631 Цивільного кодексу України (2003) в тендерних договорах*. На практиці виникає дилема при закупівлі комунальних послуг там де підприємства не є монополістами. Відтак, коли триває процедура закупівлі закінчується договір і треба робити проміжний договір з постачальником останньої надії, а потім переходити на тендерний договір. Тобто раніше розпочати закупівлю не можливо через відсутність грошей. А ще більша проблема це збільшення тарифів на комунальні послуги, у зв'язку з тим, що листи від постачальників приходять в середині місяця, а підвищення відбувається з початку цього місяця. Тому, погляд в комунальних договорах просто необхідно дозволити застосування ст. 631 ЦКУ.

- *На майданчиках відсутня функціональна можливість для розміщення протоколів та додатків до них*. Постанова 1178 (2022) в деякому сенсі

повернула нас до практики тендерних комітетів. А саме договори від 50 тис. до 100 тис. можуть бути прямими, але необхідно дотримуватися принципів публічних закупівель. Серед основних принципів публічних закупівель є принцип добросовісна конкуренція серед учасників. Тобто при заключенні цих договорів потрібні конкурентні пропозиції що найменше від двох учасників. А потім як при тендерному комітеті уповноважена особа або уповноважені особи розглядають ці комерційні пропозиції та обирають переможця. Але в даному випадку, як і у випадку закупівель за виключенням виникає проблема розміщення обґрунтування цих закупівель на майданчику через недоліку у його функціоналі.

- *Не можливо виправити електронні поля тендерної пропозиції згідно з нормами «24 години на виправлення» через недоліки у функціонуванні майданчиків.* Тобто за Постановою 1178 (2022) у нас є можливість надати учаснику 24 години для виправлення помилок або для додавання необхідних документів. Проте функціонал електронної системи не дає можливості виправити електронні поля тендерної пропозиції.

Отже, розглянувши недоліки закупівель за Постановою 1178 слушним є до розгляд її переваг. Серед останніх можна виокремити (рис.1):

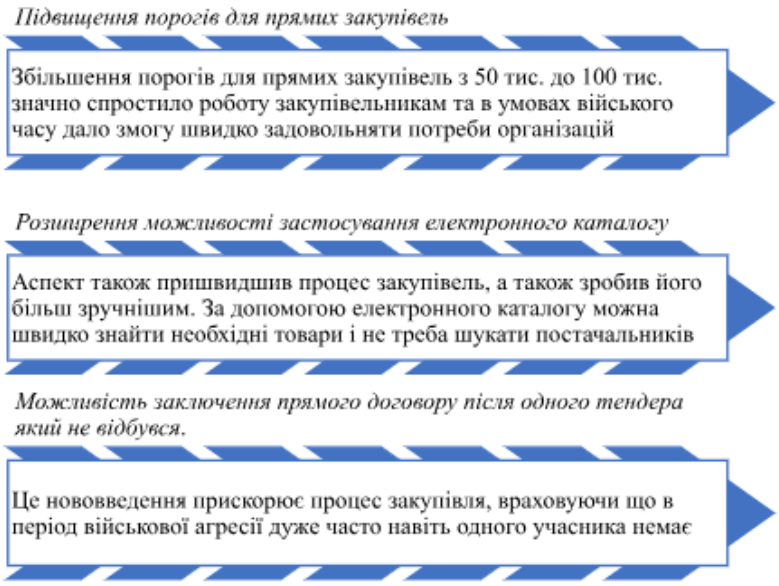

Рис. 1. Переваги закупівель за Постанова Кабінету міністрів України № 1178

Джерело: власна розробка автора

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підводячи підсумки, можна констатувати наступне: Постанова №1178 мала невідкладне обґрунтування в умовах військової агресії з боку російської федерації. Цей нормативний документ виявляє численні дефіцити нарівні зі своїми позитивними аспектами. Як усі нормативні акти, він не є бездоганним і вимагає додаткових модифікацій та покращень. Однак саме завдяки йому було можливо надати вповноваженим особам можливість працювати в більш сприятливих умовах під час періоду збройної агресії.

Список використаних джерел:

Batenchuk, M. M. (2022). Features of the application of the legal mechanism of public procurement under the conditions of the martial law. *Juridical scientific and electronic journal*, (*11*), 151–155. https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/33

Заєць, Н. (2023).Що змінила у закупівлях Постанова №1178: основні акценти. https://dzplatforma.com.ua/article/15648-postanova-kmu-1178-shcho-zatverdzhue-osoblivosti-publichnikh-zakupivel»

Пантелеймоненко, А., Мілька, А., & Павленко, О. (2023). Публічні закупівлі в україні в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*, (*51*). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-20

Кабінет міністрів України (2022). Постанова № 1178 від 12 жовтня 2022 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-%D0%BF#Text

Цивільний кодекс України (2003). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Te

Conference section: *AGRICULTURAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI ROLNICZE.*

ГІГІЄНІЧНА ОЦІНКА ЗАБРУДНЕННЯ ГРУНТУ ЗАЛИШКОВИМИ КІЛЬКОСТЯМИ ФУНГІЦИДІВ ТА ОЦІНКА ЇХ СТІЙКОСТІ В ГРУНТІ ПРИ ЇХ ЗАСТОСУВАННІ НА ЯГІДНИХ ТА БАШТАННИХ КУЛЬТУРАХ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

Білоус О. С.
асистент кафедри медицини надзвичайних ситуацій та тактичної медицини Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, м. Київ, Україна

Вавріневич О. П.
професор, доктор медичних наук, професор кафедри гігієни та екології № 1 Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, м. Київ, Україна

Анотація: *Здійснена гігієнічна оцінка динаміки залишкових кількостей фунгіцидів в грунті при їх застосуванні на ягідних та баштанних культурах у ґрунтово-кліматичних умовах України. Встановлено, що досліджувані діючі речовини не перевищують гігієнічні нормативи, встановлені для ґрунту та мають різну стабільність у грунті: боскалід, піраклостробін, дифеноконазол, флуксапіроксад, металаксил-М (2 клас небезпеки), флудіоксоніл (препарат Кітч), ципродиніл (3 клас), фенгексамід та флудіоксоніл (препарат Світч), хлорокис міді (4 клас) відповідно до ДСанПіН 8.8.1.002-98.*

Ключові слова: *період напіврозпаду в грунті, стійкість, пестициди, ягоди.*

Актуальність. В умовах постійного зростання та інтенсифікації сільського господарства України та країн Євросоюзу (ЄС) відбувається передбачуване збільшення обсягів застосування хімічних засобів захисту рослин (ХЗЗР). Внаслідок цього виникає реальна небезпека накопичення залишків цих ХЗЗР у об'єктах навколишнього середовища (грунт, вода, рослини) та їхньої подальшої міграції по харчових ланцюгах, що створює, в свою чергу, пряму загрозу для здоров'я людей, які можуть вживати забруднену пестицидами рослинну продукцію (Білоус та ін., 2016, с. 116).

Дослідження залишкових кількостей пестицидів у грунті дозволяє зробити прогноз щодо стійкості пестициду в грунті та можливості його міграції в ґрунтові води. Це важливо для оцінки можливого негативного впливу ХЗЗР на здоров'я людей та навколишнє середовище.

Мета. Гігієнічна оцінка динаміки залишкових кількостей фунгіцидів в грунті при їх застосуванні на ягідних та баштанних культурах у ґрунтово-кліматичних умовах України.

Матеріали та методи досліджень. Проведено натурні дослідження при застосуванні фунгіцидних препаратів: Кітч, ВГ (д.р. ципродиніл, 375 г/кг, флудіоксоніл, 250 г/кг), Тринол, ВГ (д.р. фенгексамід, 500 г/кг), Світч 62,5 WG, ВГ (д.р. ципродиніл, 375 г/кг + флудіоксоніл, 250 г/кг), Сігнум, ВГ (д.р. боскалід, піраклостробін), Серкадіс Плюс, КС (д.р. дифеноконазол, 50 г/л, флуксапіроксад, 75 г/л), Ридоміл Голд R 161 WG, ВГ (д.р. металаксил-М, 20 г/кг + хлорокис міді, 141 г/кг). В ході натурного експерименту визначили фактичний вміст діючих речовин в грунті із застосуванням високоефективної рідинної та газорідинної хроматографії. Зразки проб ґрунту відбирали через 1 годину після обробки, на 3-ю та 7-у добу для визначення динаміки зниження забруднення досліджуваними пестицидами. Періоди напіврозпаду (T_{50}) фунгіцидів у ґрунті розраховували методом математичного моделювання. Статистичну обробку здійснили в програмі – авторський пакет MedStat v. 5.2 (Лях та Гур'янов, 2003–2019).

Результати та обговорення. В ґрунті через 1 годину, 3 і 7 діб після застосування препаратів Кітч, ВГ, Тринол, ВГ, Світч 62,5 WG, ВГ, Сігнум, ВГ, Серкадіс Плюс, КС діючі речовини визначалися в кількостях, що не перевищують орієнтовні допустимі концентрації (ОДК) в ґрунті. Із таблиці 1 виходить, що в ґрунті через 1 годину, 3 і 7 діб після обробки вміст міді перевищував гігієнічний норматив (ГДК в ґрунті – 3,0 мг/кг). При цьому, в повітрі робочої зони над ділянкою через 1 годину та 3 і 7 діб після обприскування концентрації міді не перевищували гігієнічний норматив. Враховуючи вміст міді в ґрунті через 3 і 7 діб після обприскування, величину ГДК ґрунтового пилу в повітрі робочої зони (6 мг/м^3) та передбачуване перевищення в 10 разів, концентрація міді, сорбована на пилових часточках через 3 і 7 діб складе 0,00041 мг/м^3 і 0,0004 мг/м^3 і не буде перевищувати ОБРВ в повітрі робочої зони (ОБРВ – 0,5 мг/м^3) і атмосферному повітрі (ОБРВ – 0,03 мг/м^3(максимальноразова), 0,001 мг/м^3 (середньодобова)). Результати натурних досліджень, проведені у ґрунтово-кліматичних умовах України, дозволили нам здійснити математичне моделювання результатів натурних досліджень та розрахувати період напівруйнації досліджуваних сполук у грунті (T_{50}), що наведені в таблиці 1. Порівняльний аналіз поведінки пестицидів в країнах Європи (PPDB: Pesticide Properties Data Base, n.d.). та Україні показав недостовірні відмінності у стійкості досліджуваних д.р. ($p>0,05$).

Таблиця 1

Результати досліджень діючих речовин фунгіцидів у пробах ґрунту при штанговій обробці

Препарат	Діюча речовина	Вміст діючих речовин у ґрунті через, мг/кг			T50[1] /Клас небезпеки 4. Міністерство охорони здоров'я України (1998).	T50[2] /Країна дослідник 3. PPDB: Pesticide Properties Data Base. (n.d.).	
		1 годину	3 доби	7 діб			
Кітч	флудіоксоніл	<0,2*	<0,2*	<0,2*	17,74±0,387 **3 клас**	16 10-25	Франція/ Іспанія
	ципродиніл	0,28±0,03	0,21±0,01	0,17±0,01	29,40±1,773 **3 клас**	45 11-98	Франція/ Бельгія
Тринол	фенгексамід	0,38±0,03	0,21±0,01	0,17±0,01	7,62±0,257 **4 клас**	-	Великобританія/Італія

						0,09-8,13	
Світч	ципродиніл	0,32±0,05	0,2±0,02	0,18±0,02	21,19±0,631 **3 клас**	45 11-98	Франція/ Бельгія
	флудіоксоніл	<0,2*	<0,2*	<0,2*	10,80±0,106 **4 клас**	16 10-25	Франція/ Іспанія
Сігнум	боскалід	0,43 ± 0,01	0,40±0,01**	0,21± 0,01***	38,10±0,315 **2 клас**	254 196-312,2	Словаччина/Франція
	піраклостробін	0,13 ± 0,003	0,1 ± 0,003**	< 0,1 ***	33,26±0,992 **2 клас**	33,3 5,2-181	Німеччина/ Угорщина
Серкадіс Плюс	дифеноконазол	0,08±0,01	0,072± 0,008	0,065± 0,008	30,08±5,316 **2 клас**	91,8 20-265	Іспанія/Великобританія
	флуксапіроксад	<0,1*	<0,1*	<0,1*	53,92±0,627 **2 клас**	181,5 38,9-370	Великобританія/Франція
Ридоміл Голд	металаксил-М	0,067±0,011	<0,05*	<0,05*	35,18±0,533 **2 клас**	14,1 9,3-30,9	Бельгія/ Греція
	хлорокис міді	6,8±0,3	6,9±0,3	6,7±0,2	10,64±0,050 **4 клас**	0,1 >10,00	Франція/ Німеччина

Примітки:«*» - нижче межі кількісного визначення в грунті: флудіоксонілу – 0,2 мг/кг, металаксилу-М – 0,05 мг/кг, (рухомі форми) міді – 0,1 мг/кг, флуксапіроксаду – 0,1 мг/кг. «**» –дослідження проводились на 7-му добу, «***» –дослідження проводились на 21-шу добу.

T50[1] –період напівруйнації пестицидів в грунті за результатами власних досліджень. T50[2] – період напівруйнації пестицидів в грунті за результатами досліджень країн ЄС (за даними PPDB).

Процеси руйнації досліджуваних д.р. підкорялись експоненційній залежності (табл. 2). Значення коефіцієнту детермінації для досліджуваних д.р. є в межах 0,8163 – 0,9958, що вказує на коректність моделювання поведінки фунгіцидів у грунті.

Таблиця 2

Результати розрахованих коефіцієнтів детермінації діючих речовин фунгіцидів

Препарат	Діюча речовина	Культура	Кінетичне рівняння	Коефіцієнт детермінації (R^2)
Кітч	ципродиніл	суниця	$y = 0{,}2369e^{-0{,}024x}$	$R^2 = 0{,}8833$
	флудіоксоніл		$y = 0{,}2129e^{-0{,}038x}$	$R^2 = 0{,}9927$

Тринол	фенгексамід	суниця	$y = 0{,}3372e^{-0{,}091x}$	$R^2 = 0{,}9086$
Світч	ципродиніл	лохина	$y = 0{,}2578e^{-0{,}035x}$	$R^2 = 0{,}9491$
	флудіоксоніл		$y = 0{,}2048e^{-0{,}063x}$	$R^2 = 0{,}9823$
Сігнум	боскалід	полуниця	$y = 0{,}414e^{-0{,}018x}$	$R^2 = 0{,}8257$
	піраклостробін		$y = 0{,}1353e^{-0{,}021x}$	$R^2 = 0{,}9512$
Серкадіс Плюс	флуксапіроксад	кавун	$y = 0{,}1013e^{-0{,}013x}$	$R^2 = 0{,}9549$
	дифеноконазол		$y = 0{,}079e^{-0{,}025x}$	$R^2 = 0{,}9831$
Ридоміл Голд	металаксил-М	кавун	$y = 0{,}0476e^{-0{,}02x}$	$R^2 = 0{,}8163$
	хлорокис міді		$y = 8{,}5459e^{-0{,}065x}$	$R^2 = 0{,}9958$

Висновок. Встановлено, що досліджувані діючі речовини не перевищують гігієнічні нормативи, встановлені для ґрунту та мають різну стабільність у грунті: боскалід, піраклостробін, дифеноконазол, флуксапіроксад, металаксил-М (2 клас небезпеки), флудіоксоніл, ципродиніл (3 клас), фенгексамід та флудіоксоніл, хлорокис міді належать до (4 клас) відповідно до ДСанПіН 8.8.1.002-98.

Список використаних джерел:

Білоус, С. В., Омельчук, С. Т., Вавріневич, О. П., & Антоненко, А. М. (2016). Порівняльна оцінка стійкості фунгіцидів класів триазолпіримідинів, триазолів, піримідинів і морфолінів у ґрунті та прогнозування забруднення ними ґрунтових вод. *Медичні перспективи, 21*(1), 116-123.

Лях, Ю.Є., Гур'янов, В.Г. (2003-2019). Авторський пакет MedStat v. 5.2

PPDB: Pesticide Properties Data Base. (n.d.). Retrieved June 23, 2023, from Herts.ac.uk website: http://sitem.herts.ac.uk/aeru/footprint/en/.

Міністерство охорони здоров'я України (1998). *Гігієнічна класифікація пестицидів за ступенем небезпечності: ДСанПіН 8.8.1.002-98. [Затв. 28.08.98].* Київ.

Conference section: *LEGAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI PRAWNE*

БЕЗПЕКОВИЙ АСПЕКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІСТОБУДІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Лісова Н. В.
аспірантка кафедри права Київського
корпоративного інституту бізнесу та права
м. Київ, Україна

Анотація: *Конституційне закріплення права людини на безпеку є результатом визнання безпекової потреби людини однією із фундаментальних та життєво необхідних (Конституція України, 1996). Містобудівна діяльність є тою сферою, основною ціллю якої є створення та підтримання життєвого простору людини. І здійснення цієї діяльності з дотриманням принципу забезпечення права людини на безпеку є основоположним для адміністративно-правового регулювання містобудівної діяльності на всіх рівнях. На фоні планування повоєнної відбудови України дослідження безпекового аспекту адміністративно-правового регулювання містобудівної діяльності набуває особливої актуальності.*

Ключові слова: *право людини на безпеку, адміністративно-правове регулювання містобудівної діяльності.*

Створення середовища життєдіяльності є основним засобом для реалізації права людини на безпеку та комплексу інших життєво важливих прав та свобод. Творячи своє життєве середовище людина закладає не тільки фундамент для отримання в майбутньому можливостей для ефективного задоволення своїх потреб, але і фундамент ефективного розвитку суспільства в цілому.

Складно уявити будь-яку сферу діяльності людини, існування якої б не забезпечувалось об'єктами містобудування. Містобудівна діяльність має за свою ціль створення та підтримання життєвого простору людини, в якому забезпечується практична можливість реалізації прав, виконання обов'язків, задоволення потреб та ефективного розвитку.

Містобудівна діяльність є багатокомпонентною сферою, де перетинаються інтереси багатьох її суб'єктів: держави, територіальних громад, громадських організацій, юридичних та фізичних осіб. Адміністративно-правове регулювання містобудівної діяльності покликане забезпечити баланс інтересів публічних та приватних, дотримання законності і створення можливостей для реалізації людиною своїх прав та інтересів в цій сфері, зокрема і права на безпеку як основоположного.

Забезпечення права людини на безпеку в сфері містобудівної діяльності має декілька рівнів: індивідуальний, колективний, національний, та цивілізаційний.

Цивілізаційний рівень забезпечення права людини на безпеку - глобальний рівень, на якому вирішується питання виживання людини як виду. Наприклад, питання екологічної та ядерної безпеки, вирішення яких забезпечується на міждержавному рівні.

На національному рівні регулювання містобудівної діяльності покликане забезпечити раціональне використання територій, воєнну, техногенну, екологічну, соціальну та економічну безпеку. Наприклад, Генеральна схема планування території України, яка є базовим містобудівним документом, визначає основні пріоритети та принципи використання території України, містить основні напрями вдосконалення системи розселення та забезпечення сталого розвитку населених пунктів, розвитку соціальної, виробничої, інженерно-транспортної інфраструктури, формування національної глобальної екологічної мережі (Закон України, 2002).

На колективному рівні суб'єкти адміністративно-правового регулювання містобудівної діяльності зобов'язані забезпечити реалізацію

містобудівної документації регіонального та місцевого рівня таким чином, щоби забезпечити сталий розвиток населених пунктів (Закон України, 2011). Регулювання формування життєвого середовища людини має базуватись на основі раціонального використання ресурсів, науково обґрунтованого підходу до технологічного переоснащення і реструктуризації підприємств, удосконалення соціальної, виробничої, транспортної, комунікаційно-інформаційної, інженерної інфраструктури, що стане базисом забезпечення права людини на безпеку на місцевому рівні: економічної, особистої, екологічної.

Вищезазначені рівні формують та мають взаємопов'язаний вплив на базовий рівень - індивідуальний. Це побутова сфера існування людини, яка потребує забезпечення безпеки життя, здоров'я, майна та свободи вибору і розвитку. На даному рівні забезпечення права людини на безпеку реалізовується шляхом впровадження та здійснення контролю за дотриманням державних норм, правил та стандартів у сфері містобудівної діяльності (Закон України, 1992).

Також варто зазначити про неабияку роль культурного та естетичного аспекту права людини на безпеку. На індивідуальному рівні його реалізація відбувається через забезпечення збереження об'єктів культурної та історичної спадщини, збереження традиційного характеру середовища населених пунктів та культурного різноманіття.

Отже, забезпечення права людини на безпеку має бути фундаментальним принципом адміністративно-правого регулювання містобудівної діяльності. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» містить поняття змісту управління у сфері містобудівної діяльності, але не передбачає принципів здійснення такого управління, що є значним недоліком.

Внесення відповідних змін до чинного законодавства України стане підтвердженням та реалізацією положень Концепції адміністративної реформи в Україні. Розділ І якої означає мету проведення адміністративної реформи, а

саме: «створення такої системи державного управління, функціонування якої забезпечить не тільки становлення України як високорозвинутої, правової, цивілізованої європейської держави з високим рівнем життя, соціальної стабільності, культури та демократії, але і стане близькою до потреб і запитів людей, а пріоритетом її діяльності буде служіння народові, національним інтересам» (Указ Президента України, 1998).

Саме служіння людині, як принцип здійснення регулювання, і призведе до становлення України як високорозвинутої, правової, цивілізованої європейської держави. Адже, саме інтереси і права людини мають бути фундаментом та відправною точкою здійснення державного управління.

Подальше вивчення питання забезпечення права людини на безпеку засобами адміністративно-правового регулювання у сфері містобудівної діяльності є необхідним задля його вдосконалення та актуалізації відповідно до сучасних потреб людини.

Список використаних джерел

Конституція України № 254к/96-ВР (1996). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

Закон України «Про Генеральну схему планування території України» № 3059-III (2002). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3059-14#Text

Закон України «Про основи містобудування» № 2780-XII (1992). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12#Text

Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» № 3038-VI (2011). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#top

Указ Президента України «Про заходи щодо впровадження концепції адміністративної реформи в України» № 810/98 (1998). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text

Conference section: *POLITICAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI POLITYCZNE.*

МІЖНАРОДНА РЕАКЦІЯ НА РОСІЙСЬКУ АГРЕСІЮ В УКРАЇНІ: РОЛЬ І ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ АКТОРІВ

Галицька-Дідух Тамара Вячеславівна
кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України і методики викладання історії, факультету історії, політології і міжнародних відносин, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, Україна, tamarahalytska22@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-0950-5182, Researcher ID: IAR-1107-2023

Анотація: *Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України викликало реакцію світової спільноти, серед якої ключові міжнародні організації й політичні лідери різних країн. Мета роботи – проаналізувати особливості цієї реакції на воєнні дії в Україні та взаємодію глобальних акторів у контексті війни. З'ясовано, що для міжнародного сприйняття російської агресії в Україні характерно засудження дій російської федерації, визнання їх як протиправних, впровадження санкцій проти країни-агресора, а також надання всебічної підтримки Україні на різних рівнях. У контексті війни значну роль відведено взаємодії глобальних акторів, які об'єдналися з метою допомоги українській державі передусім у вигляді спільного протистояння країні-агресору, від рішень і міжнародної підтримки яких залежить перебіг воєнних подій в Україні.*

Ключові слова: *російська агресія, повномасштабне вторгнення, міжнародна спільнота, Україна, санкції.*

Вступ. Початок повномасштабного вторгнення російської федерації (рф) на територію України викликав миттєву реакцію світової спільноти на військову агресію. Глобальними акторами виступили передусім міжнародні

організації: Європарламент, Єврокомісія, НАТО, ООН та ОБСЄ, а також лідери провідних країн світу, серед яких країни Європейського Союзу, США, Канади, Великої Британії.

Мета роботи – проаналізувати особливості реакції міжнародної спільноти на воєнні дії в Україні та взаємодію глобальних акторів у контексті війни.

Результати дослідження. Основними характеристиками міжнародної реакції на воєнні події є визначення дій рф як таких, що суперечать усім нормам міжнародного права; багатоетапне впровадження пакетів санкцій проти країни-агресора; всебічна підтримка України: надання необхідної зброї, фінансової допомоги, соціальної й психологічної підтримки населення, організація волонтерської діяльності, евакуації, медичної допомоги тощо. ООН засудила російську агресію в Україні, ухваливши відповідні резолюції Генеральною Асамблеєю (Тимчук, 2023). Ба більше, в резолюції від 2 березня 2022 р., яку підримала 141 держава, визнавалися суверенітет, незалежність і територіальна цілісність України з міжнародно визнаними кордонами, агресія проти української держави визнавалась неприпустимою й вимагалося припинення воєнних дій і виведення військ із території України (General Assembly, 2022).

Важливим було рішення міжнародної спільноти (резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 7 квітня 2022 р.) про призупинення членства рф у Раді ООН про права людини у зв’язку з порушенням норм міжнародного гуманітарного права й ігноруванням всіх прав людини й норм моралі загалом. Усі демократичні країни світу, окрім Еритреї, Сирії, КНДР і Білорусі, підтримали резолюції Генеральної Асамблеї ООН.

У контексті воєнних дій в Україні є суттєвою взаємодія глобальних акторів, які об'єдналися з метою підтримки й допомоги українській державі, передусім у вигляді спільного протистояння країні-агресору, що призвело в подальшому до посилення політичних зв'язків України з Європейським Союзом. Як наслідок, активізувалися процеси, пов’язані з входженням України

в ЄС і НАТО, що стало одним із пріоритетів зовнішньої політики країни в умовах війни (Віднянський, 2022).

Одними з кроків засудження російської агресії були впровадження санкцій проти країни-агресора, її міжнародна ізоляція й фінансові обмеження (Давидюк, Лук'янова & Погребський, 2022). Із розгортанням воєнних дій і збільшенням російської агресії низка країн ЄС – Польща, Німеччина, Франція, Італія та інші – вимагали посилити санкції проти рф, однак не всі (наприклад, Угорщина) підтримували необхідність їх введення (Бабій, 2022). Жорсткі санкції проти рф впровадили також США, Великобританія, Канада, Австралія й Нова Зеландія, що призвело до ізоляції рф від світової спільноти, чого, без сумніву, недостатньо для припинення військової агресії в Україні.

Висновки. Отже, міжнародна реакція на російську агресію в Україні характеризується засудженням дій російської федерації, визнанням їх протиправними, впровадженням санкцій проти країни-агресора, а також наданням всебічної підтримки Україні. В контексті війни значну роль відведено взаємодії глобальних акторів, які об'єдналися з метою допомоги українській державі передусім у вигляді спільного протистояння країні-агресору, від рішень і міжнародної підтримки яких залежить перебіг воєнних подій в Україні.

Список використаних джерел:

Бабій, Д. В. (2022). Політика Європейського союзу у перший місяць війни РФ проти України. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса, 14.* 15-19.

Віднянський, С. (2022). Україна – Європейський Союз: новий етап взаємовідносин в умовах російсько-української війни 2014–2022 рр. *The International Relations of Ukraine: Scientific Searches and Findings,* (31), 10-37.

Давидюк, В., Лук'янова, Г. & Погребський, Т. (2022). Реакція світу на війну в Україні та можливості Китаю. *Матеріали конференцій МНЛ.* (Львів, 3 червня 2022 р.), 334-336.

Тимчук, О. Л. (2023). Реакція Генеральної Асамблеї ООН на російське вторгнення в Україну. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку юридичної науки, освіти та технологій у XXI столітті в дослідженнях молодих учених: збірник матеріалів доповідей учасників всеукраїнської науково-практичної конференції.* (Харків, 3 березня 2023 р.). Харків, 2023. 200 с.

General Assembly. (2022). Aggression against Ukraine: resolution. URL: https://digitallibrary.un.org/record/3959039?ln=ru

Conference section: *HISTORICAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI HISTORYCZNE.*

ІСТОРИЧНІ ПРЕЦЕДЕНТИ Й УРОКИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В РІЗНИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ Й ЧАСОВИХ ПЕРІОДАХ

Бабічев Олександр Іванович

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, Україна, babichev_ai@ukr.net, 0000-0003-4682-0971

Анотація: *Російсько-українська війна стала причиною переосмислення українцями власної історії, державної незалежності й міжнародних відносин з іншими країнами. Метою роботи є порівняльний аналіз колабораціонізму в різних регіонах України й часових періодах. Для аналізу обрано історичні періоди Другої Світової й російсько-української війни. Визначено, що найвищим відсотком колабораціонізму в період російсько–української війни відзначаються східні території України, передусім Донецька й Луганська області, а також південні, які перебувають під найбільшим ідеологічним впливом антипатріотичної політики окупаційної влади, й західні області в часи Другої Світової війни. Відмінність колабораціонізму в ці історичні періоди полягає передовсім у відсутності в України незалежності в часи Другої*

Світової війни, у зв'язку з чим вона не вважалася самостійною державою з чітко визначеними кордонами й державним устроєм.

Ключові слова: *колабораціонізм, історія України, історичний прецедент, історичні уроки, державна зрада.*

Вступ. Традиційно колабораціонізм визначається як співпраця з ворогом, країною-окупантом, окупаційною владою. В умовах російсько-української війни актуалізується питання патріотизму українців, дії яких мають спрямовуватися передусім на захист власної держави. Однак трапляються випадки державної зради й колаборційної діяльності на різних рівнях.

Мета роботи – здійснити порівняльний аналіз колабораціонізму в різних регіонах України й у різні часові періоди.

Результати дослідження. В умовах війни колабораціонізм наділяється негативною конотацією, визначається як злочин і відповідно прирівнюється до державної зради (Каліщук, 2023). Така діяльність передбачає співпрацю/співробітництво жителів окупованих територій з окупаційною владою. На думку Грицака (1996), основними критеріями колабораціонізму є територіальне поширення й часові періоди, які визначають його особливості й відмінності. У період Другої Світової війни німецька влада по-різному заохочувала до співпраці, наприклад, створювала й розробляла систему видачі патентів на ведення торговельної діяльності (Гурік, 2023). Відмінність колабораціонізму в історичні періоди Другої Світової і російсько-української війни полягає передусім у тому, що в часи Другої Світової війни Україна не мала незалежності, а тому не вважалася самостійною державою з чітко визначеними кордонами й державним устроєм (Гутник, 2023). Географічне положення України й країн-окупантів у різні періоди визначає відмінність колабораціоналізму в різних регіонах України в різні часові періоди. З огляду на це, у період Другої Світової війни колаборційна діяльність українців із Німеччиною зосереджувалася насамперед у Галичині. Щодо територіального поширення колабораціонізму в різних регіонах України в часи російсько-

української війни, то воно не було й не залишається рівномірним. Найвищий його відсоток наразі є на східних територіях України, передусім в Донецькій і Луганській областях, а також у південних, які перебувають під найбільшим ідеологічним впливом антипатріотичної політики окупаційної влади (Зубченко, 2022).

Висновки. Отже, порівняльний аналіз колабораціонізму в різні історичні періоди показав, що його відмінність в часи Другої Світової й російсько-української війни полягає передусім у відсутності в України незалежності в період Другої Світової війни, у зв'язку з чим вона не вважалася самостійною державою з чітко визначеними кордонами й державним устроєм. Результати аналізу співпраці з окупаційною владою в різних регіонах України показують нерівномірне його територіальне поширення і значне домінування колаборційної діяльності в східних і південних областях української держави під час російсько-української війни й у західних областях в період Другої Світової.

Список використаних джерел:

Грицак, Я. (1996). *Нариси історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст*. Київ: Генеза.

Гурік, М. В. (2023). Колабораціонізм в Україні під час Другої світової війни. *Історіосфера:* матеріали Вісімнядцятої наукової конференції викладачів, здобувачів вищої освіти та молодих учених Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, 97–101.

Гутник, А. (2023). Порівняльний аналіз колаборційної діяльності у закладах освіти під час Другої світової війни та російсько-української війни. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія, 13*(55), 74–89.

Зубченко, О. С. (2022). Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях Півдня України: соціологічний аспект. *Вісник НТУУ КПІ Політологія. Соціологія. Право, 3*(55), 15–23.

Каліщук, О. (2023). Феномен колабораціонізму у правовій системі України: історична ретроспектива та сучасні виклики. *Літопис Волині, 28,* 108–113.

Чальцева, О. М. (2022). Категорія “колабораціонізм” як багатокомпонентний наратив в умовах війни. *Політичне життя,* 56–60.

Conference section: *HISTORICAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI HISTORYCZNE.*

УКРАЇНСЬКА РОБОТИЗОВАНА НАЗЕМНА ТЕХНІКА ЯК ЗАСІБ БОРОТЬБИ У ВІЙНІ З РОСІЄЮ

Садикова В. В.
кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри військово-гуманітарних дисциплін
Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут
м. Київ, Україна

Анотація: *Доповідь розглядає актуальну проблему в Україні - виробництва надсучасної роботизованої наземної техніки для ефективної боротьби проти російського інтервента. У доповіді визначено ключові аспекти місця та ролі вітчизняної робототехніки у збройних силах України. Окрема увага приділяється представленню найпотужніших українських компаній-виробників наземних безпілотних систем та їхніх передових зразків озброєнь. Ця доповідь спрямована на виявлення можливостей та перспектив розвитку української робототехнічної індустрії для підтримки оборони країни в умовах сучасних загроз.*

Ключові слова: *роботизована система, наземна платформа, робототехніка, війна.*

Визвольна війна, яку веде із 2014 року Україна проти російських окупантів, довела необхідність використання сучасних, прийнятих на озброєння у світі, роботизованих систем для ведення успішних бойових дій проти ворога. Саме про них і йтиметься далі.

Відповідно до Концепції застосування наземних роботизованих комплексів для виконання завдань Збройних Сил України, затвердженої наказом начальника Генерального штабу ЗСУ у 2016 р., орієнтирами на період до 2030 року визначено створення і впровадження наземних роботизованих комплексів у ЗСУ як однієї з важливих передумов підвищення ефективності застосування військ, трансформації характеру, форм і способів ведення збройної боротьби. Означені комплекси у системі озброєнь ЗСУ мають доповнювати традиційні види озброєнь та техніки практично у всіх формах і способах застосування військ (сил); можуть використовуватися для вирішення широкого кола завдань (розвідувальних, ударних, спеціальних) та застосовуватися у війнах і збройних конфліктах різної інтенсивності, під час миротворчих та антитерористичних операцій (Defense Express, 2021).

Міністерство оборони України в сучасних умовах активно співпрацює з виробниками роботизованих платформ з метою прискорення процесу створення та впровадження в Сили оборони України ефективних наземних систем, призначених для вирішення різноманітних завдань під час бойових дій. У сучасному бойовому оточенні, де безпілотні літальні апарати займають важливе місце на полі бою, роль та потенціал наземних безпілотних систем залишаються ще не визначеними повністю.

Саме з метою активізації діалогу у цьому напрямку 27 липня 2023 року в Києві відбулася експертна зустріч, організована Департаментом військово-технічної політики, розвитку озброєння та військової техніки Міноборони України та новоствореним Акселератором МОУ під назвою “Наземні роботизовані системи”. Захід являв собою ефективний діалог між офіційними структурами, потенційними користувачами платформ та безпосередньо виробниками наземних роботизованих комплексів із метою визначити потреби

та очікування Сил оборони України від таких систем, а також – проблеми і виклики, що стоять перед виробниками зброї. Учасники заходу провели огляд ряду роботизованих платформ від українських виробників, здійснили оцінку їхньої ефективності, проаналізували досвід зарубіжних розробників та можливість залучення іноземних джерел фінансування для пришвидшення створення нових зразків вітчизняної робототехніки (Defense Express, 2023).

В умовах нового (від 24 лютого 2022 р.) етапу війни проти росії українськими компаніями-розробниками було створено низку наземних роботизованих платформ, головним пріоритетом яких є збереження людського життя. Варто ознайомитися із найпотужнішими вітчизняними компаніями та їхніми прогресивними зразками озброєнь.

TEMERLAND military solutions – унікальний проєкт української компанії з розробки безпілотних роботизованих комплексів та платформ, модернізації транспортних засобів у безпілотні наземні комплекси. Серед розробок TEMERLAND: *Безпілотний роботизований модуль Скорпіон та Безпілотна (автономна) платформа ЛАСКА 2.0* (мобільні багатофункціональні засоби вогневої підтримки і розвідки рівня рота – батальйон для охорони периметра і кордонів); *Безпілотна роботизована платформа-роботоносець Скорпіон 2*, (оснащена ліфтами для чотирьох роботів – сателітів, що виконують функції моніторингу та репітеру для збільшення дальності зв’язку між оператором та материнською безпілотною роботизованою платформою); *Безпілотний автомобіль Спартан* (спроектований для заміни людини в умовах виконання небезпечних для життя завдань у надзвичайних ситуаціях); *Безпілотна роботизована платформа ГНОМ (*для ведення спостереження і розвідки, доставки боєприпасів і продовольства, евакуації поранених; є репітером для збільшення дальності радіозв’язку і роботом-сателітом для більших роботизованих платформ); *Безпілотна роботизована шестиколісна платформа ГНОМ* (наділена функціями: підвищеної прохідності місцевістю, посиленого захисту від вологи для переміщення через брід, управління платформою в умовах роботи засобів радіоелектронної боротьби); *Безпілотна*

платформа для логістики ТУРАН (для перевезення логістичних вантажів, доставки їжі та боєприпасів, транспортування поранених); *Платформа GNOM-камікадзе під танкову міну* (основними функціями якої є ліквідація легких та броньованих транспортних засобів) (TEMERLAND military solutions).

Заслуговує на підвищену увагу компанія Roboneers, головною метою якої є об'єднання наземного, повітряного досвіду зі штучним інтелектом для створення єдиної оборонної платформи**.** Важливим досягненням компанії є виробництво дистанційно керованих платформ, зокрема, Бойового модуля Шабля (робота якого не залежить від навколишніх умов, проте, завдяки універсальній системі кріплення, наявна можливість встановлення на ньому різного типу озброєння для виконання різних завдань) та наземних роботизованих комплексів (НРК), використання яких є запорукою досягнення тактичної, оперативної та, що найголовніше, стратегічної переваги над противником у бою (Roboneers).

Важливим українським розробником військової техніки з використанням сучасних технологій (роботизація та штучний інтелект) є ТОВ «Конструкторське бюро Роботікс». Основною розробкою товариства на сьогодні є наземні роботизовані комплекси, зокрема БРП (багатоцільова роботизована платформа), бойовий наземний дрон РСВК-М "Мисливець", які на високому рівні зарекомендували себе в численних випробуваннях (із 2015 року) у реальних бойових діях на сході України та готові до серійного виробництва, а також найновіший безпілотний наземний автомобіль РСВК-М2. Техніка від компанії Robotics розрахована виконувати широкий спектр завдань, серед яких: рятувальні операції, транспортування, патрулювання та розвідка (ТОВ "Конструкторське бюро Роботікс", Defense Express, 2021).

Ще однією компанією-розробником роботизованих систем є Keep Robotics, яка спеціалізується на високорівневому та низькорівневому програмуванні, електроніці, проєктуванні механіки, роботизованій системі логістики. Стосовно останньої, то компанією у червні 2023 року було підготовано перший серійний зразок логістичної конфігурації Мула –

Багатоцільового електричного вантажного наземного дрона, а у серпні цього ж року – його другий серійний зразок (Keep Robotics).

Науково-технічним новатором в оборонно-промисловому комплексі України виступає Конструкторсько-виробниче підприємство «Синергія». Його основною метою є впровадження інноваційних рішень у сферу безпеки та оборони. Підприємство вже представило транспортну версію наземної роботизованої платформи «Миротворець», яка включає в себе бойовий дрон і протитанковий наземний дрон. Ця платформа була розроблена спільно з іншими українськими компаніями у серпні 2021 року (Defense Express, 2021).За використанням безпілотних систем – майбутнє сучасних боєздатних військ. В умовах війни з росією беззаперечним досягненням Міністерства оборони України є активізація співпраці з виробниками наземних роботизованих платформ та комплексів задля появи на полі бою нових зразків озброєнь, керованих повагою до життя людини.

Список використаних джерел

Defense Express. (2021). *Роботизовані платформи для ЗС України: включають в ДОЗ-2021 і готують до параду*. Відтворено з https://defence-ua.com/weapon_and_tech/bezdusha_sila_jak_vojujut_striljajut_jizdjat_nimetski_korejski_kitajski_ta_ukrajisnki-2572.html

Defense Express. (2023). *ЗСУ мають потребу у понад 10 тисяч роботів: Міноборони провело зустріч з виробниками роботизованих платформ*. Відтворено з https://defence-ua.com/people_and_company/zsu_majut_potrebu_u_ponad_10_tisjach_robotiv_minoboroni_provelo_zustrich_z_virobnikami_robotizovanih_platform-12345.html

ТОВ “Конструкторське бюро Роботікс”. Відтворено з https://audm.org.ua/pidpriyemstva/tov-konstruktorske-byuro-robotiks/; Defense Express. (2021). *Наземний дрон РСВК-М «Мисливець» від КБ «Robotics»: досвід використання на Донбасі та перспективи*. Відтворено з https://defence-

ua.com/people_and_company/nazemnij_dron_rsvk_m_mislivets_vid_kb_robotics_dosvid_vikoristannja_na_donbasi_ta_perspektivi-2613.html

Keep Robotics. Відтворено з https://keeprobotics.com/#contact

Defense Express. (2021). *Бойовий дрон «Миротворець» від КВП «Синергія» пройшов заводські випробування*. Відтворено з https://defence-ua.com/news/bojovij_dron_mirotvorets_vid_kvp_sinergija_projshov_zavodski_viprobuvannja-5714.html

Conference section: *HISTORICAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI HISTORYCZNE.*

HISTORICAL AND LOCAL STUDIES RESEARCH OF THE SLOBOZHANSKYI LOCAL HISTORY MUSEUM

Olianych Valentyna Volodymyrivna
Doctor of Historical Sciences, Assistant Professor,
Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy, Ukraine

Abdyieva Valentyna Volodymyrivna
Director of the Slobozhanskyi Local History Museum
Slobozhanske Village, Krasnohrad District, Kharkiv Oblast, Ukraine.

Khryapin Eduard Oleksandrovych
PhD in History, Assistant Professor,
Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy, Ukraine

Abstract: *The theses of the report are dedicated to the historical and local history research of the Slobozhanskyi Local History Museum, where material sources from the beginning of 20th century period are preserved. The culture and everyday life of the Sloboda settlers in the village of Slobozhanske are studied, specifically the process of creating fabric using the sources preserved in the museum. During the*

research, the main factors influencing the quality of the products were identified. The authors have reproduced a portion of the museum's collection and hope to continue studying the historical heritage in future research.

Keywords: *Sloboda region, historical heritage, everyday life, Sloboda settlers, sources.*

Historical and local studies research is an integral part of national and cultural revival. Local history studies provide an opportunity to define the place of historical local studies in the context of historical science development. The research on the lifestyle of the Sloboda settlers is a relevant topic in studying the history of the Sloboda region. This topic stands out due to the multifaceted nature and distinctive character of the Sloboda settlers. Therefore, studying their lifestyle using materials from the local history museum is a rather interesting and important task. The issue of the Sloboda settlers' lifestyle attracts the attention of researchers. It is worth mentioning general surveys (Olianich & Olianich, 2022; Olianich et al., 2022) that partially explore the lifestyle of the Sloboda settlers. A collective monograph is dedicated to the study of the history of the settlement, where a significant layer of the homeland's history is reproduced (Kalinichenko et al., 1999). There is an urgent need for new local studies surveys that would more comprehensively reflect the history of the Sloboda settlers' lifestyle based on the materials of the Slobozhanskyi Local History Museum.

During times of military aggression, preserving local history sources is a shared task for Ukrainians. Museums in Ukraine serve as centers for preserving historical heritage. Therefore, their activities are a significant contribution to the cultural front. The Slobozhanskyi Local History Museum is located in Kharkiv Oblast and houses over three thousand exhibits, including material sources depicting the lifestyle of the studied period among the Sloboda settlers.

The everyday life of the Sloboda settlers in the 20th century was primarily closely linked to their lifestyle. It is evident that Sloboda region developed under the influence of political and economic changes in society, which significantly affected

the lifestyle of the Sloboda settlers. Through the exhibitions of the "Historical Past of the Town and District" and the "Ethnography Hall" in the museum, we have the opportunity to engage with material sources, photographs, and documentary materials from the studied period.

It is worth noting that lifestyle holds multifaceted significance, so it is necessary to identify research directions. The local history museum preserves material sources that, in general, relate to the 20th century. In the first half of the 20th century, the Sloboda settlers associated their lifestyle with their homes, utensils, food, clothing, leisure, and more. In most Ukrainian village houses during that time, clay or earth floors dominated, with one or two rooms and hallways. Through the material sources of the local history museum, we can recreate the peculiarities of the Ukrainian house. The museum houses a considerable number of household items used in everyday life and during holidays. In particular, the following material sources should be mentioned: "zhliukto" (traditional wooden box for storing grains), "rubel" (traditional spinning wheel), "kachalka" (traditional cradle), "praska" (traditional iron). They are displayed in the "Ethnography Hall" exhibition (Slobozhanskyi Local History Museum). Museum Director Valentina Abdieieva explains how laundry was done in the past. First, the laundry was poured into a "zhliukto" (photo 1), ash was added, and a heated stone was placed to maintain the temperature. Then, women would beat the laundry by the water using a "pranyk" (photo 2). A significant advancement was the use of a washboard (photo 3). During ironing, a spinning wheel and a cradle were used (photo 4). "Prasky" (photo 5) were used at the end of the laundry process. These museum artifacts allow us to learn more about the lifestyle of our region's inhabitants.

The museum exhibits tools used in the production of cloth. In the spring, in March, hemp seeds were sown. In July and September, the plants were harvested, dried, and tied into bundles, which were then beaten on a "terlytsia" (photo 6). Afterwards, the fibers were combed using a comb and carders (photo 7). A spinning wheel (photo 8) was used to create threads. The thread spools were bleached using a "zhliukto". With the help of a loom (photo 9), the fabric was woven. Fine yarn was

used to create homespun fabric, from which towels, shirts (photo 10), and linen were made. Coarser yarn was used for making blankets, rugs, and other items.

Photo 1.

Photo 2.

Photo 3.

Photo 4.

Photo 5.

Photo 6.

Photos 7 and 8.

  Photos 9 and 10.

Studying the everyday life of the Sloboda settlers is an interesting and important question. The Slobozhanskyi Local History Museum contains a wealth of information about daily life, lifestyle, culture, and preserves the heritage of our native land. Ethnographic research holds a significant place among scientific inquiries in Ukraine. Preserving the culture and history of our region during times of military aggression is an important task for specialists.

References:

Olianich, V. V., & Olianich, L. V. (2022). Everyday life of peasant family in NEP era in Kharkiv region. In *Challenges and prospects of the implementation of political, historical, philosophical, and sociological research amidst digitalization: Scientific monograph* (pp. 44-57). Riga, Latvia: “Baltija Publishing”.

Olianych, V., Olianych, L., & Kryński, A. (2022). Woodworking industries in Kharkiv Region during the NEP years: a historical aspect. *Scientific Journal of Polonia University*, *53*(4), 83-89. https://doi.org/10.23856/5310

Kalinichenko, V. V., Olianych, V. V., & Puhach, Ye. P. (1999) *Stolittia postupu [Century of progress]*. Hlobus. [in Ukrainian]

Slobozhanskyi Local History Museum – Hall of ethnography. Slobozhanske, Kharkiv Oblast, Ukraine.

Conference section: *ART HISTORY.*
Część konferencyjna: *HISTORIA SZTUKI.*

ФЕНОМЕН МОДИ: ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ, СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВПЛИВ НА СУСПІЛЬСТВО

Забора Володимир Анатолійович
старший викладач кафедри режисури шоу, естради та свят, факультету театру, кіно та естради, Київського національного університету культури та мистецтва, м. Київ, Україна,
vladimause@ukr.net, https://orcid.org/0000-0001-6273-5430

Анотація: *У роботі проведено історичний аналіз моди як феномену, що зародився в епоху Середньовіччя, досліджено сучасні модні тенденції XXI століття і визначено вплив моди на суспільство із застосуванням таких методів аналізу, як історичний, емпіричний і теоретичний. Отримані результати можуть використати студенти й науковці під час підготовки робіт із цієї теми.*

Ключові слова: *феномен моди, модні тенденції, тренди, історія моди, вплив моди.*

Вступ. Сьогодні мода виступає одним із ключових елементів культури. Вона є не тільки аспектом гардеробу людини, але й джерелом самовираження, індивідуальності, відбиттям цінностей і культурних особливостей. Мода забезпечує суспільний розвиток і впорядкованість. Дослідження моди було й залишається актуальним питанням, адже мода є історичним і соціальним інструментом, що дає змогу краще зрозуміти еволюційні процеси в суспільстві, визначити його цінності й переконання. Метою дослідження є аналіз історичних змін у моді, сучасних тенденцій, визначення рівня впливу моди на суспільство.

Методи дослідження. У процесі написання роботи використано історичний метод, опис, методи систематизації та логічного узагальнення.

Результати дослідження. Уважають, що мода з'явилася набагато пізніше за сам одяг, а саме — у період пізнього Середньовіччя, приблизно в XIV столітті. Багато країн сперечалися за право бути її батьківщиною, однак історично вважають, що саме у столиці Франції тоді було найбільш розвинуте виробництво тканин, потрібних для створення різних фасонів одягу. До XIX століття феномен моди поширювався на вузьке коло осіб, до яких входили аристократія та інші знатні особи (Шостак, Білик, 2020, с. 34). Отже, мода слугувала відбиттям соціального статусу, а також релігійних переконань. Одяг простого люду майже не піддавався значним змінам тоді, що було пов'язано з дорожнечею тканин і потребою дотримуватися принципу відповідності своєму соціальному статусу в суспільстві, що забороняло використання яскравих кольорів, каміння і золотих орнаментів.

На початку XIX століття, з розквітом промислової революції, започаткувався феномен швидкої моди. Якщо раніше виробництво одягу було трудомістким і тривалим процесом, що потребував значних витрат часу й людських ресурсів, з розвитком прядильних і ткацьких машин ручне ткацтво майже перестало існувати, що дало змогу збільшити обсяги виробництва й суттєво знизити вартість одягу (Jonas, 2021). У період Другої світової війни виробництво одягу стало майже повністю стандартизованим. З метою підняття духу військовослужбовців у моду входить помада червоного кольору як символ перемоги над фашизмом. Важливо зазначити, що тренди в моді були із самого моменту її започаткування, мали інноваційний або циклічний характер і сильно впливали на суспільство. Зокрема, наслідуючи тренди, людина мала можливість увійти в певне коло людей, що відповідає комунікативній функції моди, так само як і, йдучи проти трендів, людина створювала нову моду, яка в деяких випадках ставала масовою та започатковувала новий виток історії. Наприклад, попри наявність жіночих штанів у костюмах різних народів світу протягом багатьох століть, у Європі проти моди на спідниці 1851 року першою виступила Амелія Блумер, хоча деякі історики вважають, що ще Жанна д'Арк у XV столітті наважилася одягнути чоловічі брюки. Учинок Амелії Блумер став

першим кроком на шляху до отримання жінками офіційного дозволу на носіння штанів (День жіночих штанів: Історія та еволюція модного елементу одягу, 2019).

У другій половині XIX століття поряд зі звичайними магазинами з'являються будинки високої моди, які набувають свого розквіту у XX столітті. Зокрема, XX століття характеризувалося найбільшим бумом в історії моди. Кожне його десятиліття виділялося новими модними тенденціями, не схожими на минулі. Саме на початку XX століття уперше в історії виникає молодіжна мода, сформована під впливом закордонних трендів, джазу й філософії. Свій розквіт вона набуває вже в післявоєнний період, а саме в 60-х роках, що пов'язано з появою молодіжних рухів і бажанням виділитися серед натовпу (Гайова та ін., 2020, с. 134–135). Відбувається перехід від жіночого, ніжного стилю 50-х до підліткового стилю. Одяг набуває нових ліній і кольорів, що характеризують яскравий оптимізм молоді, змішаний з ідеалістичним прагненням до нового суспільства, яке підтримує егалітаризм. Зростає інтерес до інших культур, насамперед африканської.

Поряд із яскравим молодіжним світом існує і інший — витончений, елегантний, який знаходить своє втілення у стилі Коко Шанель, Одрі Гепберн, Жаклін Кеннеді та інших. Ці два світи не перетинаються до того моменту, як французький модельєр Ів Сен-Лоран стає першим дизайнером, який створює свої колекції під впливом моди вулиць. Це був новий крок у моді, адже раніше дизайнери не формували зв'язку з потенційними клієнтами, а лише створювали свої моделі, базуючись на власному досвіді та припущеннях.

У 70-х роках під впливом руху гіпі мода втрачає гендер і підхоплює фольклорні мотиви. Висока мода перебуває у кризі, адже дизайнери не в змозі виділитися серед яскравого натовпу. У кінці 70-х посилюється вплив панк-культури, що триває у 80-х. Зростає інтерес до спортивного одягу, а саме — кросівок, балетних гетрів, легінсів для заняття аеробікою, велосипедних штанів тощо, що пов'язано з розквітом культу фітнесу. Зі свого боку Ральф Лорен, створюючи спортивну колекцію, уводить кантрі-стиль, а Мадонна повертає

моду на корсети. У кінці 80-х під впливом рухів, пов’язаних із захистом тварин, формується мода на штучне хутро. У 90-х посилюється роль домів високої моди в житті людей, частіше постає питання «хто дизайнер?», з’являються нові бренди, які залишаються популярними й у сучасному світі.

Мода XXI століття здебільшого є циклічною і повторює тренди минулих часів, змішуючи їх у єдиний неповторний образ. Водночас самі тренди задають світові подіуми й зірки. Особливістю сучасної моди є відсутність будь-яких заборон, що пов’язано з посиленням толерантності в суспільстві. Мода XXI століття має експериментальний характер, а сміливість виступає ключем до появи нових ідей у цій сфері. Сьогодні в українській індустрії моди посилюється ідея національної ідентичності. Через одяг, взуття та аксесуари дизайнери мають змогу привернути увагу до нашої країни на міжнародному модному майданчику, адже мода є невіддільною частиною політичних процесів. Вона здатна здійснити зміни в суспільстві — як позитивні, так і негативні, — впливаючи на наявні стереотипи й норми. Однак, загалом, мода спрямована на зниження конфліктів, залучення індивідуумів до системи групових цінностей, формування особистості.

Висновки. Мода важлива: для економіки, для суспільства, для кожної окремо взятої особи. Через моду можливо зрозуміти, що людина обстоює, які її цінності. Вона допомагає вшанувати віру й донести до інших важливі повідомлення. Вивчення моди допомагає краще зрозуміти історичні процеси, вплив моди на формування індивідуальної та колективної ідентичності, розширити пізнання у сфері дизайну, що сприятиме розвитку власних ідей і розумінню власної належності.

Список використаних джерел:

Шостак, О.І., Білик, К.А. (2020). Мода як соціально-психологічний феномен. *Розвиток суспільства та науки в умовах цифрової трансформації*. Молодіжна наукова ліга, 34–36. URL: https://doi.org/10.36074/08.05.2020.v4.

Jonas, C. (2021, 10 червня). How “fast fashion” became a phenomenon and why it’s bad for you and the planet. *La Voce di New York*. URL: https://lavocedinewyork.com/en/2021/06/10/how-fast-fashion-became-a-phenomenon-and-why-its-bad-for-you-and-the-planet.

День жіночих штанів: історія та еволюція модного елементу одягу (28 травня, 2019). *Прямий*. URL: https://prm.ua/den-zhinochih-shtaniv-istoriya-ta-evolyutsiya-modnogo-elementu-odyagu/#:~:text=В%20середині%20XIX%20ст,%20у,одночасно%20прикрасивши%20їх%20голови%20тюрбанами.

Гайова, І.Л., Ніколаєва, Т.В., Шафранська, Т.В., Джаліліан, Ф. (2020). Особливості формування стильових образів в молодіжній моді XX століття. *Актуальні проблеми сучасного дизайну,* 134–137. URL: https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/16014.

Conference section: *COMPUTER SCIENCE.*
Część konferencyjna: *INFORMATYKA.*

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА СУЧАСНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС

Рейс Т. Т.

аспірант, старший викладач кафедри інженерії, технології та професійної освіти, Мукачівський державний університет, Україна

Козарь О. П.

доктор технічних наук, професор, професор кафедри інженерії, технологій та професійної освіти, Мукачівський державний університет, Україна

Анотація: *Доповідь розглядає вплив інформаційних технологій на освіту. Вона відзначає, що сучасна освіта невід’ємно пов’язана з IT, що стало ключовим фактором змін у навчальних підходах. Доповідач аналізує переваги,*

такі як інтерактивність, індивідуалізація та доступ до величезної кількості інформації через Інтернет, і як це розширює можливості навчання. Одночасно, доповідь обговорює виклики, такі як нерівномірний доступ та питання кібербезпеки, і наголошує на важливості збалансованого підходу до використання технологій. Висновки вказують на необхідність докладних стратегій для оптимального використання IT в освіті, зберігаючи якість та глибину навчання.

Ключові слова: *Інформаційні технології, освіта, інтерактивність, індивідуалізація*.

Вступ. Відомість сучасного світу невід'ємно пов'язана з інформаційними технологіями (IT), які безперечно змінили багато сфер нашого життя. Однією з найбільш важливих областей, де IT отримали вирішальне значення, є освіта. Дана робота спрямована на дослідження впливу інформаційних технологій на сучасний навчальний процес. Швидкий розвиток цифрового середовища вимагає переосмислення традиційних підходів до навчання та адаптації до нових можливостей, які надають інструменти технологій. Розглядаючи вплив цього перетворення, ми розкриємо роль інформаційних технологій в підвищенні ефективності навчального процесу, а також розглянемо виклики та перспективи, що супроводжують цей шлях до інноваційної освіти.

Актуальність теми надзвичайно висока, оскільки цифрові інструменти і IT-інновації не лише трансформують спосіб отримання знань, а й реформують навчальні підходи, забезпечуючи студентам широкі можливості доступу до інформації та індивідуалізованого навчання (Prensky, 2001).

Інтерактивне навчання та доступ до інформації. Збільшення інтерактивності та доступу до інформації є однією з ключових переваг впровадження інформаційних технологій в сучасну освіту.

Інформаційні технології дозволяють створювати навчальні матеріали, які стають інтерактивними та привабливими для учнів. Це може включати в

себе візуалізацію складних концепцій через анімації, інтерактивні симуляції реальних процесів, віртуальні лабораторії та тренажери для практичного навчання. Інтерактивність таких матеріалів стимулює активну участь учнів у навчальному процесі, сприяє засвоєнню матеріалу та покращує розуміння складних тем.

Одночасно інформаційні технології роблять навчальний матеріал більш доступним. Завдяки Інтернету студенти мають можливість отримати доступ до найновіших даних, актуальних ресурсів та вчительських матеріалів з усього світу. Це дає змогу розширити свій кругозір та вивчати теми глибше, ніж те, що доступно учбовим посібникам.

Застосування інтерактивних навчальних платформ та веб-ресурсів також робить можливим навчання за індивідуальним темпом. Кожен учень може обирати швидкість навчання, глибину досліджень та спосіб засвоєння матеріалу, відповідно до своїх особистих потреб та здібностей.

Загалом, інтерактивне навчання та доступ до інформації через інформаційні технології відкривають нові можливості для залучення студентів до навчання, покращення якості освіти та розширення горизонтів знань (Vakhrushcheva, 2007).

Онлайн-навчання та віддалені можливості. У зв’язку зі зростаючим використанням інформаційних технологій у всіх сферах життя, віддалене навчання стало невід’ємною частиною освітнього процесу. Онлайн-навчання надає можливість отримати знання та вміння в будь-якому місці та у будь-який час. Це особливо актуально під час глобальних викликів, таких як війна, пандемія COVID-19, коли традиційні уроки та навчання в учбових закладах обмежувалися.

Завдяки відеоконференціям та спеціальним платформам для навчання, вчителі та студенти можуть здійснювати взаємодію без прив’язки до географічного місця. Це розширює можливості для отримання якісної освіти навіть тим, хто раніше мав обмежені можливості доступу до навчальних закладів.

Більш того, віддалені можливості дозволяють ефективно використовувати різноманітні формати навчання, включаючи вебінари, інтерактивні лекції та проектну роботу, яка може відбуватися в онлайн-середовищі. Це сприяє збільшенню активності студентів, адже вони мають можливість вибирати найзручніший для себе спосіб навчання.

Однак разом із перевагами віддаленого навчання іноді постають певні труднощі. Необхідність відокремленого часу та самодисципліни може бути важким завданням для деяких студентів. Також виникає питання ефективності оцінювання знань та спостереження за успішністю студентів у віддаленому форматі.

Індивідуалізоване навчання. Сучасна освіта ставить перед собою завдання забезпечення максимальної ефективності навчання для кожного учня. Індивідуалізоване навчання є однією з найважливіших тенденцій, яку сприяє впровадження інформаційних технологій.

За допомогою ІТ-інструментів, навчальний процес може бути адаптований до потреб і рівня знань кожного учня. Вчителі мають змогу використовувати спеціалізовані навчальні платформи, де кожен учень може працювати з матеріалом в своєму темпі, отримуючи додаткову підтримку або виклики, які відповідають його потребам. Це сприяє покращенню розуміння матеріалу та забезпечує більш глибоке засвоєння знань.

Однак варто враховувати, що впровадження індивідуалізованого навчання також вимагає певних вмінь та підготовки зі сторони вчителів. Необхідно розуміти, як ефективно використовувати технології для створення належних умов для навчання кожного учня. Також важливо забезпечити рівний доступ до ІТ-ресурсів для всіх учнів.

У підсумку, індивідуалізоване навчання за допомогою інформаційних технологій відкриває нові можливості для навчання з урахуванням індивідуальних потреб та розвитку кожного учня, сприяючи змінам у підходах до викладання та вивчення навчального матеріалу.

Виклики та обмеження. Зважаючи на швидке впровадження інформаційних технологій в освітній процес, необхідно враховувати існуючі виклики та обмеження, які можуть виникати при їхньому застосуванні:

а) залежність від технологій: висока залежність від ІТ може призвести до втрати здатності учнів та вчителів ефективно спілкуватися та працювати без технічних пристроїв. Ця ситуація також може створити вразливість до технічних проблем та відмов;

б) нерівномірний доступ: нерівність у доступі до інтернету та комп'ютерів може призвести до того, що деякі учні матимуть обмежені можливості використовувати цифрові ресурси для навчання. Це може створити нерівні умови для отримання знань;

в) відсутність фізичної активності: збільшення використання комп'ютерів та гаджетів може призвести до зменшення фізичної активності серед учнів, що може вплинути на їхнє загальне здоров'я та розвиток;

г) питання кібербезпеки: зростання використання цифрових платформ може створити питання щодо конфіденційності даних та кібербезпеки. Недостатня захищеність даних може призвести до витоку особистої інформації та порушення приватності;

д) важливість балансу: використання інформаційних технологій має бути збалансованим з традиційними методами навчання. Важливо враховувати, що найефективніші результати можна досягти, поєднуючи різноманітні підходи.

Ці виклики та обмеження вимагають уважного аналізу та розробки стратегій, які допоможуть подолати їхні негативні наслідки та використовувати інформаційні технології на користь освітнього процесу (Boiko, 2021).

Висновки. Використання інформаційних технологій в навчанні має великий потенціал змінити підхід до освіти, зробити її більш доступною, цікавою та персоналізованою. Процес інтерактивного навчання, доступ до величезної кількості інформації, можливість віддаленого навчання,

індивідуалізовані підходи та розвиток критичного мислення - це лише деякі з переваг, які принесли інформаційні технології в освітній простір.

Проте разом з усіма цими перевагами виникають і виклики. Залежність від технологій, нерівний доступ до ресурсів, питання кібербезпеки та важливість збалансованого підходу - це лише кілька з питань, які потребують уваги та вирішення.

Зрештою, інформаційні технології є суттєвою частиною майбутнього освіти. Вони надають можливість створювати більш динамічне та адаптивне навчальне середовище, де учні та студенти можуть розвивати навички, які будуть корисні у сучасному світі. Тим не менше, важливо зберігати баланс між технологіями та людським фактором, щоб забезпечити якісну та глибоку освіту для всіх.

Список використаних джерел:

Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants part 1. *On the Horizon, 9*(5), 1–6. https://doi.org/10.1108/10748120110424816

Vakhrushcheva, T. (2007) Interaktyvni tekhnolohii navchannia yak zasib aktyvizatsii navchalno-piznavalnoi diialnosti. Novi tekhnolohii navchannia. [Interactive learning technologies as a means of activating educational and cognitive activity. New learning technologies]. *NMTsVO, 47*, 64–69. [in Ukrainian].

Boiko, A. (2021, November 20). «Tekhnolohii VS osvita: Yak tekhnichnyi prohres vplyvaie na yakist osvity?» [«Technologies VS education: How does technological progress affect the quality of education? »]. *Interfaks-Ukraine.* Retrieved from https://interfax.com.ua/news/blog/780875.html [in Ukrainian].

Conference section: *TECHNICAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI TECHNICZNE.*

ВПЛИВ МАСТИЛЬНИХ ПРИСАДОК, ТВЕРДОСТІ ТА ШОРСТКОСТІ МАТЕРІАЛУ НА РОЗВИТОК МІКРОПІТТИНГУ В КОНТАКТІ ПАРИ ТЕРТЯ КОЧЕННЯ

Дмитриченко М. Ф.

доктор технічних наук, професор, ректор

Національний транспортний університет, м. Київ, Україна

Богданов І. М.

аспірант

Національний транспортний університет, м. Київ, Україна

Анотація: *Мікропітінг - втомне пошкодження, що виникає в умовах, коли товщина масляної плівки менша шорсткості поверхні. Результати проведених випробувань підтвердили вплив твердості і шорсткості поверхні випробувального зразка та різних мастильних матеріалів на виникнення мікропітингу. На більш твердій і шорсткій поверхні зразків були отримані глибші мікролунки. Використання мастила з фосфорною присадкою призвело до отримання мікролунки меншої глибини, ніж при використанні мастила з додаванням сірки. Висловлено припущення, що коефіцієнт тертя не значно впливає на розвиток мікролунки. Відношення товщини масляної плівки до середньоквадратичної шорсткості після початкового припрацювання виявилося великим. На дуже твердій поверхні з великою шорсткістю мікропітинг розвивається легше. Однак, його розвиток можна стримати відповідними присадками до мастильних матеріалів.*

Ключові слова: *мікропітинг, шорсткість, твердість, присадка, товщина масляної плівки.*

Вступ. Для забезпечення достатньої товщини масляної плівки, щоб запобігти пошкодженням деталей трансмісії, зазвичай вибирається високов'язкісне трансмісійне мастило. Однак, для підвищення ефективності за рахунок зниження опору перемішуванню потрібне малов’язкісне трансмісійне мастило (Дмитриченко & Міланенко, 2009), яке затримувало б розвиток різних видів пошкоджень впродовж тривалого часу при роботі за умови, що шорсткість між двома контактуючими поверхнями перевищує товщину масляної плівки. У таких умовах мащення виникає проблема мікропітингу. Він є однією з форм втомного руйнування, і якщо прогресує, то може призвести до серйозних поломок. На разі приділено багато уваги механізму мікропітингу, а також висловлене припущення, що шорсткість і твердість поверхні впливають на його розвиток (Yoshida & Taki, 2008; Oila & Bull, 2005). Однак, необхідно враховувати вплив виду мащення на мікропітинг, ступінь втоми зносу, коефіцієнт тертя в різних умовах, а також ефективність присадок, яка залежить від зміни контактної поверхні.

Експериментальна частина. Мікропітинг має тенденцію виникати на стороні кореня зуба ведучої шестерні. У результаті розрахунку параметрів у найнижчій точці контакту окремих зубів ведучої шестірні, яка піддається максимальному навантаженню у даному методі випробування, найбільший контактний тиск становитиме 1,6 ГПа, а коефіцієнт ковзання – 60%. Умови випробування були близькі до умов відтворення мікропітингу. Середня глибина зносу і максимальна глибина були виміряні за допомогою приладу для вимірювання шорсткості.

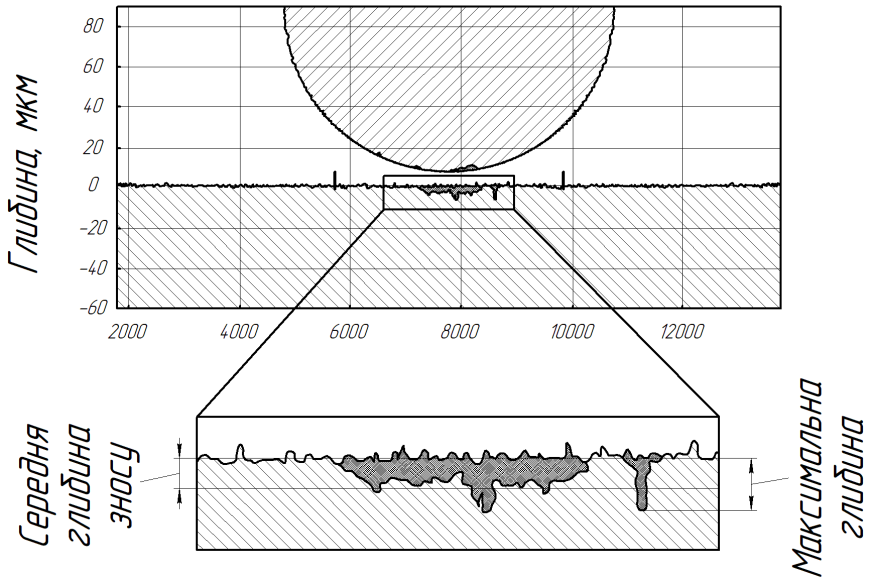

Рисунок 1 – Метод вимірювання середньої глибини зносу і максимальної глибини

На рисунку 1 показаний метод вимірювання середньої глибини зносу і максимальної глибини. В якості середньої глибини зносу було взято середнє значення виміряної шорсткості через кожні 20 мкм, щоб уникнути впливу піків, і максимальне значення різниці між, до і після випробування. А максимальна глибина – мінімальне значення діаграми шорсткості в області контакту. Виміри проводилися у трьох точках на кожному зразку для випробувань та обчислювалося середнє значення. Результати, які показали істотну різницю пошкодження у порівнянні з іншими, наприклад, у разі значного зносу через помилки гарту, були виключені.

Коефіцієнти тертя розраховували зі співвідношення між силою тертя і вертикальним навантаженням. Як і у разі випробування на витривалість, як еталон, використовувалася найнижча точка контакту одного зуба на ведучій шестерні при випробуванні на мікропітинг. Для того щоб кількість тепла, що виділяється у зоні контакту, було близьким до випробування на витривалість, тиск було встановлено на 1,9 ГПа, що вище, ніж при випробуванні на довговічність.

У мастильних матеріалах в якості базового мастила використовується мінеральне мастило. Кожне мастило містить кислий фосфат або сульфатне

мастило. Обидва мастильні матеріали містять антиоксидантні присадки для запобігання руйнуванню під час випробування.

Результати. У вихідних умовах (R_a = 0,5 мкм і 750 H_v) середня глибина зносу, максимальна глибина і R_a після випробувань були більше, ніж в інших умовах. Відмінності із-за мастила виявлялися в максимальній глибині і R_a в вищевказаних умовах, а максимальна глибина була особливо близька до подвоєної через вибір мастила. Під час обговорення цих причин враховувався вплив шорсткості, твердості і мастильних матеріалів на умови мікропіттінга. У порівнянні з попередніми випробуваннями, дрібні сліди обробки металу зникли, а загальна поверхня стала гладкою. Крім того, поблизу вершини гребеня шорсткості було кілька ямок шириною приблизно від 10 до 60 мкм. Кількість ямок було більше в початкових умовах R_a = 0,5 мкм, ніж в R_a = 0,3 мкм. Крім того, в умовах 750 H_v сліди обробки металу майже зникли, і всюди було видно безліч ям. Підраховано, що згладжування за рахунок видалення дрібних виступів і надання шорсткості за рахунок мікропіттінга відбувалися одночасно.

Вимірювання проводились після 1, 3, 6, 9, 12, 15 і 25 мільйонів циклів. У всіх умовах було показано значне зменшення R_a в перші 1 мільйон циклів, і в більшості умов після цього не було великої зміни шорсткості. Тому передбачається, що згладжування майже завершено за 1 мільйон циклів. Беручи до уваги результат спостереження за допомогою лазерного мікроскопа, можна зробити висновок, що глибокі канавки, що утворилися при металообробці, залишилися після випробування, і глибина канавки була виміряна як максимальна глибина. У вихідних умовах максимальна глибина збільшувалася з часом, тому передбачається, що мікропіттінг згодом збільшувався. Відповідно до зміни R_a і максимальної глибини з плином часу було висловлено припущення, що первісна сумісність з пластом досягається за 1 мільйон циклів, а потім мікропіттінг розширюється в деяких умовах. Таким чином, було підтверджено, як шорсткість після надання форми співвідноситься з кінцевою

максимальною глибиною в цьому випробуванні. Чим більше R_a після початкової сумісності, тим більше кінцева максимальна глибина. Було підтверджено, що на мікропіттінговое пошкодження великий вплив робить лямбда-відношення (Morales-Espejel et al., 2018).

На додаток до шорсткості передбачається, що залишкова напруга впливає на розвиток мікропіттінга (Hasegawa et al., 2019), тому необхідно враховувати не тільки стан поверхні, але і внутрішні зміни, такі як внутрішнє напруження і хімічний склад через добавки.

Висновки. Більш тверді зразки, як правило, мають велику глибину зносу, однак відмінності незначні, коли шорсткість гладка.

Мастильні матеріали, що містять фосфорну присадку, показують меншу зміну максимальної глибини через зміни твердості і шорсткості, ніж сірка.

Коефіцієнт тертя не обов'язково низький в умовах, коли знос був невеликим.

На поверхні з високою твердістю і високою шорсткістю ямки зазвичай розвиваються легше. Однак з'ясувалося, що зростання ямок можна пригнічувати відповідними мастильними матеріалами і присадками.

Список використаних джерел

Дмитриченко, М. Ф., & Міланенко О. А. (2009). *Мастильна дія олив в умовах еластогідродинамічного мащення*. Інформавтодор.

Hasegawa, N., Fujita, T., Uchidate, M., Abo, M., & Kinoshita, H. (2019). Estimation method of micropitting life from S-N curve established by residual stress measurements and numerical contact analysis. *Tribology Online, 14*(3), 131–142. https://doi.org/10.2474/trol.14.131

Morales-Espejel, G. E., Rycerz, P., & Kadiric, A. (2018). Prediction of micropitting damage in gear teeth contacts considering the concurrent effects of surface

fatigue and mild wear. *Wear*, *398–399*, 99–115. https://doi.org/10.1016/j.wear.2017.11.016

Oila, A., & Bull, S. J. (2005). Assessment of the factors influencing micropitting in rolling/sliding contacts. Wear, 258(10), 1510–1524. https://doi.org/10.1016/j.wear.2004.10.012

Yoshida, N. & Taki, T. (2008). A study of micropitting generation mechanism. *Transactions of the Japan Society of Mechanical Engineers Series C*, *74*(739), 702–709. https://doi.org/10.1299/kikaic.74.702

Conference section: *MEDICAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI MEDYCZNE.*

ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПАЦІЄНТАМ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ ВІДДАЛЕНО ВІД МЕДИЧНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Барабанчик Олена Володимирівна

кандидат медичних наук, доцент, кафедра внутрішньої медицини, Навчально-науковий центр "Інститут біології та медицини" Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна, alenabarabanchyk@gmail.com, 0000-0003-2670-8448

Ігнатова Тетяна Вікторівна

доктор філософії з фармації, кафедра фармації, факультет охорони здоров'я, Приватний заклад вищої освіти «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика», м. Миколаїв, Україна, ktv08@ukr.net, 0000-0002-7229-6715

Немирович Юлія Петрівна

кандидат медичних наук, асистент кафедри дитячої терапевтичної стоматології та профілактики стоматологічних захворювань, Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, jnetyrovych@gmail.com, м. Київ, Україна, 0000-0002-6713-800X

Анотація: *Розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) відкрив нові горизонти в галузі охорони здоров'я, пропонуючи інноваційні рішення для підвищення доступності та якості медичного обслуговування. Україна, як і багато інших країн, стикається з проблемою надання медичних послуг пацієнтам, які проживають у віддалених районах. У цій статті досліджуються можливості застосування ШІ для вирішення цієї проблеми, підвищення якості медичної допомоги та подолання географічного розриву між пацієнтами та медичними закладами в Україні. Також висвітлюються потенційні переваги, проблеми та перспективні рішення у сфері охорони здоров'я на основі використання штучного інтелекту.*

Ключові слова: *охорона здоров'я; штучний інтелект; медична сфера*.

Вступ. Доступ до якісної медичної допомоги є фундаментальним правом для всіх громадян, незалежно від їх географічного розташування. В Україні величезна територія та нерівномірний розподіл медичних закладів історично створювали проблеми з наданням своєчасної та якісної медичної допомоги сільському та віддаленому населенню. В умовах сьогоднішньої війни, велика кількість громадян країни перебуває за кордоном, а відповідно – не всі мають змогу доступу до медичних послуг. Штучний інтелект із його здатністю аналізувати величезні набори даних, приймати рішення в режимі реального часу та допомагати медичним працівникам має потенціал кардинально змінити сферу охорони здоров'я, особливо в регіонах з недостатнім обслуговуванням та для українців, які виїхали за кордон (Шевченко, 2022).

Одним із найбільш відомих застосувань штучного інтелекту для покращення доступності охорони здоров'я є телемедицина та дистанційні консультації. Телемедичні платформи на основі ШІ дають змогу пацієнтам зв'язуватися з постачальниками медичних послуг за допомогою відеодзвінків, чат-ботів або віртуальних помічників. Ці платформи полегшують дистанційну діагностику, призначення ліків і виписування рецептів, а також моніторинг пацієнтів, зменшуючи потребу у фізичних відвідуваннях медичних закладів. Алгоритми ШІ можуть допомогти постачальникам медичних послуг у прийнятті рішень, аналізуючи дані пацієнтів, симптоми та історію хвороби (Шаров, 2023).

Окрім того, ШІ продемонстрував надзвичайні можливості в інтерпретації медичних зображень. Алгоритми комп'ютерного зору можуть аналізувати медичні зображення, такі як рентгенівські промені, магнітно-резонансна томографія та комп'ютерна томографія, допомагаючи радіологам і лікарям точніше та швидше виявляти захворювання й аномалії. Це особливо корисно для пацієнтів віддалених районів, які можуть не мати доступу до спеціалізованих радіологів (Шаров, 2023).

Носимі пристрої та датчики на основі штучного інтелекту дають змогу віддалено контролювати пацієнтів, уможливлюючи постачальникам медичних послуг відстежувати життєво важливі показники, дотримання пацієнтом призначення ліків і перебігу захворювання в режимі реального часу. Ці пристрої передають дані медичним працівникам, що допомагає своєчасно втручатися та коригувати плани лікування навіть для пацієнтів, які перебувають далеко від медичних установ.

Здатність штучного інтелекту обробляти й аналізувати величезну кількість генетичних і клінічних даних проклала шлях до персоналізованої медицини. Пацієнти у віддалених регіонах можуть отримати користь від індивідуальних планів лікування, розроблених з урахуванням їхньої унікальної генетичної структури та історії хвороби. Прогностична аналітика на основі штучного інтелекту може допомогти виявити осіб із підвищеним ризиком

певних захворювань, уможливлюючи раннє втручання та профілактичні заходи (Землянська, & Страшнова, 2022).

Чат-боти та віртуальні помічники, оснащені штучним інтелектом, можуть надавати пацієнтам негайні відповіді на запитання, пов'язані з охороною здоров'я, пропонувати нагадування про прийом ліків і призначати зустрічі. Ці цифрові інструменти служать доступними джерелами медичної інформації та підтримки, особливо для пацієнтів, які з різних причин не мають фізичного доступу до медзакладів.

Аналіз даних на основі ШІ може допомогти постачальникам медичних послуг і політикам у визначенні тенденцій та моделей стану здоров'я населення, що має вирішальне значення для управління сферою охорони здоров'я. Зокрема це сприятиме адекватному розподілу ресурсів, ранньому виявленню епідемічних спалахів і цілеспрямованому медичному втручанню для віддалених громад. Під час стихійних лих або надзвичайних ситуацій штучний інтелект може допомогти швидко реагувати, аналізуючи дані з різних джерел, щоб оцінити вплив, визначити постраждалі райони та ефективно розподілити медичні ресурси навіть у віддалених і важкодоступних регіонах. ШІ може відігравати важливу роль у нагляді за громадським здоров'ям шляхом моніторингу спалахів захворювань, відстеження розповсюдження вакцин та оцінки можливостей системи охорони здоров'я. Це особливо важливо для регіонів з обмеженою медичною інфраструктурою (Грабас, 2023).

Незважаючи на багатонадійне застосування штучного інтелекту для покращення доступності охорони здоров'я, необхідно вирішити кілька проблем. Зокрема йдеться про конфіденційність даних, нормативно-правову базу, розвиток інфраструктури та забезпечення інклюзивності й рівності в доступі до послуг охорони здоров'я. Крім того, підготовка та освіта медичних працівників щодо інтеграції ШІ є важливими для успішного впровадження цих технологій.

Перспективи використання штучного інтелекту в системі охорони здоров'я України вельми обнадійливі. Оскільки технології продовжують

розвиватися, рішення на основі ШІ стануть більш складними, економічно ефективними та широко доступними. Співпраця між закладами охорони здоров'я, державними установами та технологічними компаніями відіграватиме вирішальну роль у використанні потенціалу ШІ для забезпечення якісної медичної допомоги всім українцям.

Застосування штучного інтелекту в охороні здоров'я має потенціал для подолання розриву між пацієнтами та медичними закладами, особливо для українців, які наразі не перебувають на території Україні. Спрощуючи телемедицину, покращуючи діагностичну точність, уможливлюючи дистанційний моніторинг пацієнтів і персоналізуючи плани лікування, ШІ сприяє наданню якісної медичної допомоги населенню, незалежно від їхнього місцезнаходження. Однак, щоб повністю реалізувати ці переваги, важливо звернути увагу на регуляторні, етичні й освітні аспекти, одночасно сприяючи співпраці в екосистемі охорони здоров'я. Майбутнє охорони здоров'я в Україні стає яскравішим з інтеграцією технологій штучного інтелекту, що забезпечує рівний доступ до медичних послуг для всіх громадян.

Список використаних джерел

1. Шевченко А. І. Щодо проєкту стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні на 2022 – 2020 рр. *Artificial Intelligence*. 2022. № 1. С. 75-157.

2. Шаров С. В. Сучасний стан розвитку штучного інтелекту та напрямки його використання. *Українські студії в європейському контексті.* 2023. № 6. С. 137- 144. http://obrii.org.ua/usec/storage/article/Sharov_2023_136.pdf

3. Землянська О. В., Страшнова А. С. Наслідки впровадження штучного інтелекту в сучасну медицину. «Проблеми охорони праці, промислової та цивільної безпеки»: матеріали XXVI Всеукраїнської науково-методичної конференції (м. Київ 19 травня 2022 року). Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2022. С. 68-72.

4. Грабас С. Штучний інтелект: перспективи та проблеми новітніх технологій. *Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання:* матеріали VI Міжнародної студентської науково-технічної конференції. 2023. С. 136-138.

Conference section: *MEDICAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI MEDYCZNE.*

ОЦІНКА ВПЛИВУ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА РОЗВИТОК ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК У МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ

Гуцол Марія Іванівна
кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовознавства, факультет підготовки іноземних громадян, Івано-Франківський національний медичний університет, м. Івано-Франківськ, Україна, autos2009@ukr.net, https://orcid.org/0009-0003-7033-3070

Абрамчук Ольга Миколаївна
кандидат біологічних наук, доцент, кафедра фізіології людини і тварин, факультет біології та лісового господарства, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, oabramchyk@gmail.com, 0000-0002-9479-2111

Кравчук Марія Ігорівна
викладач, Івано-Франківський національний медичний університет, м. Івано-Франківськ,Україна, -linakravchuk4@gmail.com, https://orcid.org/0000-0001-9415-8201

Анотація: *У даній роботі розглядається оцінка впливу інтерактивних технологій на розвиток практичних навичок у медичній освіті України. Насамперед, описуються такі інтерактивні методи, як симулятори,*

віртуальна реальність та інтерактивні тренажери, які сприяють ефективному навчанні студентів – медиків. Оцінка впливу інтерактивних технологій на розвиток практичних навичок у медичній освіті України може мати значний потенціал у покращенні якості навчання та підготовки майбутніх медичних працівників. Вироблення ефективної стратегії впровадження таких технологій може стати кроком у напрямку сучасної медичної освіти.

Ключові слова: *медична освіта, студенти – медики, інтерактивні методи, віртуальна реальність, симулятори – тренажери*.

Інтерактивні технології відіграють значну роль у сучасному світі і дедалі ширше використовуються в медичній освіті, оскільки доведено, що їх застосування сприяє зростанню мотивації та підвищенню ефективності навчання. Завдяки інтерактивним технологіям стало можливим створення цікавого й динамічного навчального середовища, у якому студенти можуть взаємодіяти з матеріалами, підтримувати миттєвий зворотний зв'язок та активно залучатися до процесу навчання.

Інтерактивні технології мають великий потенціал у навчанні медиків, оскільки вони допомагають активно залучати студентів і покращувати їхнє розуміння матеріалу та фахові навички. Як зазначають дослідники, практика використання інтерактивних методів під час навчання студентів-медиків у закладах вищої освіти довела, що найбільш ефективними є кейс-метод, рольовий метод, ділові ігри, мозковий штурм, дебати, дискусія, а також методи критичного інциденту, проєктів, малих змагальних груп і групової роботи з ігровими елементами або у вигляді «каруселі» (Філоненко, 2015).

Для ефективної підготовки студентів-медиків та набуття ними практичних навичок у професійній діяльності пріоритет має надаватися використанню сучасного методу кейсів, перевага якого полягає в множинності розв'язання професійних завдань. Цей метод є імітаційним та активним, що дає змогу застосовувати теоретичні знання для розв'язання реальних проблем. Він

містить елементи трьох методів навчання: методу конкретної ситуації, методу дискусії та методу рольової гри. Його основна мета – аналіз ситуацій, що виникають у конкретних випадках, і пошук практичних рішень спільними зусиллями групи слухачів (Фурик, 2019).

Також цікавим методом для ефективного навчання студентів практичних навичкок є симуляційна модель «віртуальний пацієнт», призначена для постановки попереднього діагнозу та виконання різноманітних операцій. У цій моделі комп'ютер використовується для моделювання клінічних ситуацій, максимально наближених до реальних. Це дає змогу повністю зануритися в процес надання допомоги пацієнтам, діагностики та лікування. Зазначена ситуаційна модель допомагає студентам оволодіти практичними навичками з дотриманням базового принципу медичної етики «не зашкодь!».

Цікавим та дієвим прикладом використання інтерактивних та віртуальних технологій для навчання студентів-медиків є програма Tempus, яка базується на ідеї ЄС про надання зовнішньої допомоги країнам-партнерам і не лише передбачає фінансову підтримку, а й заохочує налагодження міжнародного співробітництва та здійснює обмін досвідом. За допомогою Tempus відбувається модернізація медичних навчальних програм через упровадження інтерактивних сценаріїв методу проблемного навчання та створюються медичні центри для впровадження, контролю й управління інноваціями у сфері медичної освіти, що нині є дуже актуальним (Аветіков, 2019).

Крім симуляційних тренажерів для набуття практичних умінь у медичній сфері може також застосовуватись віртуальна реальність для детального дослідження тіла людини та проведення віртуальних операцій.

Прикладами симуляторів, які застосовуються в медичних освітніх установах, є «DentSim», «Virtual Dental Patient», «Phantom» («Sensable»), «VRTDS» (фірма «Novint»), «Haptel», «VirDenT» тощо (Аветіков, 2019).

Також доцільним може бути використання мобільних додатків з інтерактивними функціями, які дають змогу здобувачам медичної освіти швидко та зручно отримати інформацію про хвороби та особливості їх

лікування. Графічні симулятори допомагають досягати точності рухів, вивчати анатомію та тренувати моторні навички.

Отже, застосування інтерактивних технологій в українській медичній освіті має великий вплив на розвиток у майбутніх медиків практичних навичок. Упровадження інтерактивних технологій у навчальний процес медичних ЗВО допомагає студентам отримати більше практичних знань, розвинути ефективні клінічні навички та компетенції, досягти певного рівня розуміння матеріалу. Використовуючи інформаційні віртуальні чи симуляційні технології, студенти можуть отримати практичний досвід, практикувати процедури та проводити операції, тренуючи моторність своїх рухів. Зазначені технологііі сприяють кращому засвоєнню матеріалу та розвитку практичних навичок професійної діяльності.

Список використаної літератури:

Філоненко, М. М. (2015). *Психологія особистісного становлення майбутнього лікаря*. Центр учбової літератури. ISBN: 978-611-01-0707-5

Фурик, О. О., Рябоконь, О. В., Оніщенко, Т. Є., Савельєв, В. Г., Хелемендик, А. Б. (2019). Віртуальні пацієнти як інноваційний метод підготовки фахівців медичної освіти. *Інновації у вищій медичній та фармацевтичній освіті України*: матеріали XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 313–314. URL: http://dspace.zsmu.edu.ua/bitstream/123456789/10778/1/%D0%A4%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%BA_313.pdf (дата звернення: 11.09.2023).

Темпус. Національний Темпус офіс в Україні. (n.d.). URL: https://www.tempus.org.ua/uk/tempus.html (дата звернення: 11.09.2023).

Аветіков, Д. С., Яценко, І. В., Локес, К. П. (2019). Сучасні системи віртуальної реальності в комплексній підготовці лікарів-стоматологів. *Актуальні проблеми сучасної вищої медичної освіти в Україні* : матеріали навчально – наукової конференції з міжнародною участю, 5–6. URL:

http://repository.pdmu.edu.ua/bitstream/123456789/9856/1/Avetikov_Suchasni_systemy_virtualnoi_realnosti.pdf (дата звернення: 11.09.2023).

Conference section: *MEDICAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI MEDYCZNE.*

ВИВЧЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ РІВНЯ МАТРИКСНОЇ МЕТАЛОПРОТЕЇНАЗИ-1 ТА ТКАНИННОГО ІНГІБІТОРУ МАТРИКСНОЇ МЕТАЛОПРОТЕЇНАЗИ-1 З ПОКАЗНИКАМИ ІМУНІТЕТУ В НОВОНАРОДЖЕНИХ ДІТЕЙ

[1] Чумак О. Ю., [2] Волоха А. П.
[1] асистент кафедри педіатрії з дитячими інфекціями
Луганський державний медичний університет, м. Рівне, Україна
[2] д. мед. н., професор кафедри педіатрії,
дитячих інфекційних хвороб, імунології та алергології
НУОЗ України імені П.Л. Шупика, м. Київ, Україна

Анотація: *Матриксні металопротеїнази (ММР) є маркерами сполучнотканинної дисфункції. Вони відіграють важливу роль в функціонуванні імунної системи. Особливості позаклітинної протеолітичної системи у новонароджених дітей вивчені недостатньо.*

Мета: *з'ясувати кореляції між вмістом ММР-1, її тканинного інгібітору (TIMP-1) та імунологічними показниками новонароджених.*

Методи. *Обстежено 122 новонароджених. Виконано імунограму, серологічне визначення концентрації ММР-1, TIMP-1.*

Результати. *Встановлена кореляція між ММР-1, кількістю нейтрофілів ($p<0,05$) і реакцією бласттрансформації лімфоцитів (РБТЛ) ($p<0,05$), вмістом TIMP-1 і РБТЛ ($p<0,01$) та функціональними показниками нейтрофілів: ФП ($p<0,05$), ФЧ ($p<0,05$), НСТ-тестом ($p<0,05$).*

Висновки. *Існує взаємозв'язок між вмістом ММР-1, TIMP-1 в сироватці крові та функціональними показниками імунітету новонароджених дітей.*

Ключові слова: *новонароджені, імунітет, металопротеїнази.*

Вступ. Відомо, що на імунологічну реактивність організму новонароджених дітей можуть впливати різні перинатальні чинники (Spinillo, 2017, Добрянська, 2022). Одним із таких чинників визнано наявність недиференційованої дисплазії сполучної тканини (НДСТ) як у породіль, так і в їх дітей (Serena, 2022). Результати наукових досліджень демонструють незаперечливу роль матриксних металопротеїназ (Matrix Metalloproteinase – MMP) та їх тканинних інгібіторів (Tissue Inhibitors of Metalloproteinase – TIMP) в морфогенезі і репарації тканин, розвитку запалення, в патогенезі НДСТ, у становленні та функціонуванні імунітету, зокрема в реакціях імунної відповіді в дітей різного віку (Amar, 2017). Однак внаслідок різноманітності та різноспрямованості метаболічних ефектів MMP і TIMP натепер не визначено їх референтних значень для новонароджених. З огляду на слабку репрезентативність диспластичних ознак у неонатальному віці вивчення зв'язку між дисфункцією сполучної тканини та станом імунітету в новонароджених дітей утруднене. Тому вельми актуальним є дослідження взаємодії між біохімічними маркерами НДСТ та показниками імунітету в новонароджених дітей на доклінічному етапі формування патологічних станів.

Мета дослідження полягала у вивченні взаємозв'язків між рівнем маркерів НДСТ, а саме ММР-1 і TIMP-1, у сироватці крові, співвідношенням ММР-1/TIMP-1 та імунологічними показниками в новонароджених дітей.

Результати дослідження. Когортне дослідження проведено в пологових відділеннях центральних міських лікарень м. Рубіжного та м. Лисичанська Луганської області (Україна) протягом 2018-2020 років. Обстежено 122 новонароджені дитини (67 дівчаток і 55 хлопчиків) з гестаційним віком (ГВ) 28-42 тижні, масою тіла – 1270-4070 г. Доношених дітей було 79 (64,8%), а передчасно народжених – 43 (35,2%).

У новонароджених дітей оцінювали стан постнатальної адаптації за шкалою Апгар і важкість дихальних розладів за шкалою Довнес. Шляхом сумації стандартизованих значень антропометричних співвідношень розмаху рук, довжини кисті та довжини стопи до зросту, довжини верхнього сегменту тіла до нижнього для кожної дитини було розраховано інтегральний показник доліхостеномелії (ІПД), як клінічний маркер НДСТ (Чумак, 2021). Також дітям проводився загальний клінічний аналіз крові (n=79) із розрахунком абсолютних значень гранулоцитів (GRA), нейтрофілів (NEU), лейкоцитів (WBC), лімфоцитів (LYM). Імунологічне дослідження крові (n=93) включало кількісне визначення субпопуляцій LYM (CD3+, CD3+CD4+, CD3+CD8+, CD3+CD16/56, CD3+HLA-DR+, CD22+, CD3+CD4+/ CD3+CD8+, CD22+); оцінку фагоцитарної активності NEU з розрахунком фагоцитарного показника (ФП), фагоцитарного числа (ФЧ) та резервної здатності мононуклеарно-фагоцитарної системи шляхом аналізу спонтанного тесту з нітросинім тетразолієм (НСТ-тест); проліферативної активності LYM у реакції їх бласттрансформації (РБТЛ) зі стимуляцією фітогемаглютиніном (ФГА). У 41 дитини було досліджено вміст MMP-1 і TIMP-1 у сироватці крові. Через слабку репрезентативність проявів НДСТ у неонатальному періоді та відсутність загальновизнаних референтних значень сироваткових MMP-1 і TIMP-1 вважаємо за доцільне дослідити стан кореляцій між лабораторними показниками імунітету і біомаркерами НДСТ без розподілу дітей на групи. Статистичну обробку отриманих результатів здійснено за допомогою ліцензійної програми «IBM SPSS Statistics 27». Для кількісного визначення сили й направленості взаємозв'язків між змінними величинами використано кореляційний аналіз із розрахунком коефіцієнта рангової кореляції Спірмена (ρ). Силу кореляцій оцінено за шкалою Чеддока. Результати розрахунків вважались статистично значущими при $p<0,05$.

Встановлено помірну пряму кореляцію між ІПД і MMP-1 (ρ=0,358; p=0,022). У дівчаток зафіксовано помірний достовірний зв'язок з більш високими значеннями MMP-1 (ρ=-0,346; p=0,027), водночас не зареєстровано відповідного зв'язку у хлопчиків. Виявлено пряму помірну кореляцію ГВ з ІПД

(*ρ*=0,304; p=0,000672) і більш виражену – з MMP-1 (*ρ*=0,538; p=0,000285). З'ясовано, що оцінка дітей за шкалою Апгар прямо слабко корелює з LYM (*ρ*=0,241; p=0,038), CD3+HLA-DR+ (*ρ*=0,244; p=0,036), CD22+ (*ρ*=0,235; p=0,047). Бали шкали Довнес мають зворотний слабкий зв'язок із LYM (*ρ*=-0,270; p=0,025), CD3+ CD4+ (*ρ*=-0,250; p=0,04), CD3+HLA-DR+ (*ρ*=-0,293; p=0,015), CD22+ (*ρ*=-0,283; p=0,021) та прямий слабкий – з GRA (*ρ*=0,245; p=0,038).

Як видно з *Таблиці 1*, найтіснішу пряму кореляцію встановлено між співвідношенням MMP-1/TIMP-1 і NEU (*ρ*=0,514; p=0,007) за рахунок активності MMP-1 (*ρ*=0,487; p=0,012), оскільки NEU є клітинним джерелом металопротеїназ. Дещо з меншою силою активність TIMP-1 позитивно корелює з РБТЛ (*ρ*=0,437; p=0,009), ФП (*ρ*=0,420; p=0,011) та ФЧ (*ρ*=0,395; p=0,017). Помірний прямий взаємозв'язок зафіксовано між MMP-1 і РБТЛ (*ρ*=0,355; p=0,037), між TIMP-1 та НСТ-тестом (*ρ*=0,347; p=0,038).

Таблиця 1

Стан кореляції значень MMP-1, TIMP-1, MMP-1/TIMP-1 та показників клітинного імунітету в обстежених новонароджених (*ρ*)

Пари значущих кореляцій		Пари значущих кореляцій	
Маркер метаболізму сполучної тканини	Імунологічний показник	Маркер метаболізму сполучної тканини	Імунологічний показник
MMP-1	NEU	MMP-1/TIMP-1	NEU
ρ=0,487 (p=0,012)		*ρ*=0,514 (p=0,007)	
MMP-1	РБТЛ з ФГА	TIMP-1	РБТЛ з ФГА
ρ=0,355 (p=0,037)		*ρ*=0,437 (p=0,009)	
MMP-1/TIMP-1	РБТЛ з ФГА	TIMP-1	ФП
ρ=0,291 (p=0,090)		*ρ*=0,420 (p=0,011)	
TIMP-1	ФЧ	TIMP-1	НСТ-тест

ρ=0,395 (p=0,017)	ρ=0,347 (p=0,038)

Отримані результати свідчать про наявність взаємозв'язку між концентрацією сироваткових ММР-1, TIMP-1, їх співвідношенням та показниками функціональної активності лімфоцитів і фагоцитарної ланки імунітету в новонароджених. Також слід зазначити, що діти з кращою постнатальною адаптацією за шкалою Апгар мають більші абсолютні значення субпопуляцій лімфоцитів, а наявність більш важких дихальних розладів асоціюється з меншими кількісними значеннями цих імунокомпетентних клітин.

Висновки.

1. Вища оцінка за шкалою Апгар у дітей корелює з більшим значенням LYM (p=0,038), CD3+HLA-DR+ (p=0,036), CD22+ (p=0,047), а шкали Довнес – з більшим вмістом GRA (p=0,038) та меншою кількістю LYM (p=0,025), CD3+CD4+ (p=0,04), CD3+HLA-DR+ (p=0,015), CD22+ (0,021).
2. Більші значення сироваткової ММР-1 (p=0,012), а, відповідно, і співвідношення ММР-1/TIMP-1 (p=0,007) асоціюються з більшою кількістю NEU у крові новонароджених, а вища концентрація TIMP-1 – із вищими показниками РБТЛ (p=0,009), ФП (p=0,011), ФЧ (p=0,017), НСТ-тестом (p=0,038).
3. Дівчатка мають достовірно більші значення ММР-1 (p=0,027), ніж хлопчики, а більший термін гестації пов'язаний із вищим рівнем ММР-1 (p=0,000285).
4. Зважаючи на існування кореляції між рівнем ММР-1 та інтегральним показником доліхостеномелії (p=0,022), можна рекомендувати останній в якості потенційного клінічного маркеру НДСТ для новонароджених дітей.

Список використаних джерел:

Dobrianska, V.Yu. (2022). Predyktory rozvytku akusherskykh ta perynatalnykh uskladnen, yikh profilaktyka ta likuvannia u vahitnykh iz spoluchnotkanynnoiu dysplaziieiu sertsia [Predictors of development of obstetric and perinatal complications, their prevention and treatment in pregnant women with connective tissue dysplasia of the heart.]. *Doktors'ka dysertatsiia [Doctoral dissertation]*. Ternopil: TNMU (in Ukr.).

Amar, S. (2017). Matrix metalloproteinase collagenolysis in health and disease. *Biochim. Biophys. Acta, 1874 (11), 1940-1951.*

Chumak O.Yu., Volokha A.P. (2021). Pathological conditions in newborns against the background of undifferentiated connective tissue dysplasia in their mothers. *Modern Pediatrics. Ukraine, 6 (118), 25-31.*

Serena, C., Clemenza, S., Simeone, S. (2022). Undifferentiated connective tissue disease in pregnancy: a topic yet to be explored. *Frontiers in Pharmacology, 13, 1-10.*

Spinillo, A., Beneventi, F., Caporali, R. (2017). Undifferentiated connective tissue diseases and adverse pregnancy outcomes. An undervalued association? *American J Reproductive Immunology, 78 (6), e12762.*

Conference section: *MEDICAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI MEDYCZNE.*

ОВОЛОДІННЯ ПРАКТИЧНИМИ НАВИКАМИ ТА ВМІННЯМИ ЛІКАРЯМИ-ІНТЕРНАМИ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «НЕВРОЛОГІЯ» НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ ЗА ТЕМОЮ ЧЕРЕПНО-МОЗКОВА ТРАВМА (ЧАСТИНА І – ЗБІР ТА ОЦІНКА СКАРГ І АНАМНЕЗУ, ОФОРМЛЕННЯ МЕДИЧНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ, ПРОВЕДЕННЯ ДІАГНОСТИКИ І ДИФЕРЕНЦІЙНОЇ ДІАГНОСТИКИ ЗА ДАНИМИ СКАРГ, АНАМНЕЗУ І СОМАТИЧНОГО ОБСТЕЖЕННЯ)

Башкірова Л. М.
асистент кафедри неврології № 2
Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика
м. Київ, Україна

Анотація: *розглядаються можливості лікарів-інтернів зі спеціальності «Неврологія» на практичних заняттях за темою черепно-мозкова травма оволодіння такими практичними навиками та вміннями як збір, уточнення і оцінка деталей скарг та анамнезу, виділення із загального анамнезу хворого з травмою голови важливих даних, що є необхідним підґрунтям для проведення подальших діагностично-лікувальних заходів. Розбір типових ситуацій та клінічних задач дозволяють оволодіти лікарям-інтернам і такими практичними навиками та вміннями, як оформлення медичної документації, проведення діагностики і диференційної діагностики за даними скарг, анамнезу і соматичного обстеження.*

Ключові слова: *практичні навики, підготовка в інтернатурі, черепно-мозкова травма.*

Вступ. Під час навчання в очній формі Інтернатури зі спеціальності «Неврологія» лікарю-інтерну (ЛІ) необхідно оволодіти чисельними практичним навиками та вміннями (ПНВ). Так, перелік ПНВ, якими володіє ЛІ після завершення інтернатури зі спеціальністю «Неврологія» складає 24 ПНВ. З ПНВ лише: 1) два ПНВ, а саме – «Дослідження вегетативних функцій організму» та «Використання методів психотерапевтичного впливу на хворого» – передбачає ступінь оволодіння, що позначають як (++) – уміння застосовувати набуті знання та навички при курації хворих; 2) один ПНВ – «Оцінка даних електроенцефалографії, ЕхоЕГ, ультразвукової доплерографії, електроміографії» – передбачає ступінь оволодіння, що позначають як (+), і, відповідає рівню «ознайомлений з даним питанням». Іншими ж, 21 ПНВ – необхідно оволодіти до ступеню на (+++), що означає «уміння самостійно застосовувати набуті знання та навички в обстеженні, діагностиці та лікуванні хворих».

Результати дослідження. Розглянемо можливості оволодіння ПНВ ЛІ на прикладі такої важливої теми як черепно-мозкова травма (ЧМТ), враховуючи, що питання діагностики ЧМТ залишаються актуальними, в зв'язку зі значною поширеністю ЧМТ, а також показниками летальності та інвалідизації. Так, за даними ВООЗ, частота ЧМТ становить від 1,8 до 5,4 випадку на 1000 населення (Король, Матвієнко, 2019). Кількість пацієнтів з ЧМТ, за даними ВООЗ, збільшується щорічно на 2 %. Більшість хворих з ЧМТ є особами молодого і середнього віку (Зозуля, 2019).

Мета – оцінити можливості оволодіння ЛІ зі спеціальності «Неврологія» такими ПНВ як збір та оцінка скарг і анамнезу, оформлення медичної документації, проведення діагностики і диференційної діагностики за даними скарг, анамнезу і соматичного обстеження – на практичних заняттях (ПЗ) в пацієнтів з ЧМТ. Зупинимося на першому ПНВ, який є в переліку ПНВ – «Збір та оцінка анамнестичних даних неврологічних хворих. Виділення із загального анамнезу неврологічного хворого найбільш важливих даних, які обумовлюють патологію нервової системи (спадковість, етапи розвитку організму, умови

праці та побуту) та їх оцінка». Традиційно, при проведенні ПЗ акцентується увага на тому, що до пацієнта, який звертається з травмою голови (ТГ), потрібно завжди віднестися з увагою – як до потенційної небезпечної ситуації, з можливою гострою декомпенсацію стану і подальшим летальним наслідком, що може розвинутися раптово (тобто, «хворого проконсультував лікар, і відправив його з лікарні додому, а він вийшов – сів на лавку, та й помер»). Причиною смерті пацієнта може бути недіагностована внутрішньочерепна гематома, з прогресуючим наростанням загальномозкових, вогнищевих і дислокаційних симптомів, з наступними вітальними порушеннями! А змога спасти хворого була! Для цього потрібно було уточнити не лише скарги, але й з'ясувати деталі анамнезу хвороби, провести належний огляд (неврологічний та соматичний статус) та інструментальні обстеження (Король, Матвієнко, 2019, Зозуля, 2019).

Тому, щоб не трапилося подібної трагедії в майбутньому, на ПЗ є необхідним, щоб ЛІ оволоділи ПНВ. Відтак, ґрунтуючись на теоретичних знаннях, які були отримані ЛІ при самостійному вивченні, а також надані на лекціях та семінарських заняттях матеріали – на ПЗ акцентуємо, що після того як пацієнт з ТГ надасть скарги – слід заздалегідь продумати перелік питань, які потрібно задати хворому. Слід врахувати, що огляд пацієнта з ТГ проводиться в умовах ліміту часу! Метою консультації хворого з ТГ є встановлення попереднього діагнозу, визначення тактики лікування та ургентності дій (наприклад, термінова консультація нейрохірурга). Для того, щоб вирішити вказані завдання, важливо знати не лише класифікацію ЧМТ, градацію порушення рівня свідомості, але й основні синдроми при ЧМТ та особливості їх перебігу в залежності від клінічної форми ЧМТ.

На ПЗ розглядаємо типові ситуації та клінічні задачі. Наприклад, пацієнт з ТГ прийшов самостійно на консультацію в приймальне відділення лікарні або ж на прийом в поліклініку. Потрібно уточнити наступні питання в хворого з ТГ: 1) скарги (деталізуємо інтенсивність і локалізацію цефалгії; наявність і вираженість нудоти, головокружіння та інші скарги); 2) дату і час отримання

ЧМТ; 3) внаслідок чого трапилася ЧМТ – дорожно-транспортна подія, спортивна травма, травма в побуті (зокрема кримінальна ситуація, про яку потрібно буде надалі – після консультації – проінформувати поліцію); 4) обставини отримання ЧМТ (наприклад, куди саме було отримано удар; яким травмуючим предметом); 5) чи була втрата свідомості? Якщо так, то на скільки часу? (слід врахувати, що, найчастіше, ця інформація є за самооцінкою пацієнта, і, може бути приблизною); 6) як себе в подальшому почував, коли прийшов до тями? 7) чи не було провалу в пам'яті? (якщо так, то – це події перед ЧМТ або / та після ЧМТ – відповідно ретроградна амнезія, антероградна амнезія, антероретроградна амнезія). Якщо так, то на який час події є амнезованими – на кілька десятків хвилин? на кілька годин?); 8) чи була блювота? Якщо так, то скільки разів? 9) чи не було кровотечі – з носа або вуха? (якщо була кров з вуха – обов'язково слід уточнити про появу зниження слуху та / або появу асиметрії обличчя – в цьому випадку, клінічно – це є на користь перелому кісток основи черепа (ОЧ) – середньої черепної ямки (ЧЯ)); 10) наявність алкогольної, наркотичної або іншої інтоксикації. Якщо хворий був в стані, наприклад, алкогольного сп'яніння – уточнюємо дозу алкоголю; 11) можливі інші скарги (наприклад, наявність повторної втрати свідомості; епілептичний напад; епізод дезорієнтації; епізод психомоторного збудження; сонливість); 12) як лікувався? (якщо звернувся не відразу на консультацію).

Загалом, акцентуємо на ПЗ, що клінічна картина ЧМТ залежить від клінічної форми ЧМТ, від індивідуальних особливостей, вікового фактору та стану пацієнта (наприклад, наявність алкогольного сп'яніння).

При огляді хворого з ТГ необхідно оцінити: 1) соматичний стан – акцентуємо увагу на оцінці стану вітальних функцій при ЧМТ (нагадуємо, що, це є наступні параметри: дихання, пульс, артеріальний тиск (АТ), температура тіла. Нагадуємо, що в межах нормальних є, і, що оцінюється як «немає порушень»: дихання 12 – 20 за 1 хв., пульс 60 – 80 уд./хв., АТ у межах 110/60 – 140/80 мм рт. ст., температура тіла не вище 36,9 °С) (Король, Матвієнко, 2019). Робимо акцент, що брадикардія – уповільнення частоти серцевих скорочень

рідше 60 ударів за 1 хв. – може бути ознакою внутрішньочерепної гематоми. Так, для травматичної епідуральної гематоми типовою є тріада симптомів – світлий проміжок, мідріаз та брадикардія; 2) деталізуємо стан місцевих змін м'яких тканин голови (наприклад, відсутність змін з боку шкіри; або ж, при наявності – уточнюємо локалізацію пошкоджень – садна, гематоми, які потрібно описати з вказівкою розмірів, кольору, супутнього набряку); згадуємо на ПЗ про такі важливі симптоми, як: а) симптом «окулярів» – периорбітальні гематоми (виникають при переломах в області кісток ОЧ – передньої ЧЯ); б) симптом Баттла – гематома в області сосцеподібного відростка (виникає при переломах кісток ОЧ – задньої ЧЯ); 3) наявність локальної болючості при перкусії кісток черепа (що теж потрібно вказати в описі).

Акцентуємо, що уточнення скарг, деталі анамнезу та оцінка соматичного статусу

дозволяють виявити наступні клінічні ознаки ЧМТ: 1) загальномозкову симптоматику (втрата свідомості після ТГ; амнезія; головний біль; нудота; блювота); 2) вегетативну симптоматику (найчастіше, це лабільність АТ та / або пульсу). Також, вже на етапі зборі скарг і анамнезу в хворого з ТГ можна з’ясувати чи дана клінічна ситуація є небезпечною – з урахуванням ризику розвитку ускладнень – і на користь тяжкої ЧМТ (внутрішньочерепної гематоми та /або забою головного мозку (ГМ)), якщо, наприклад: 1) це випадок, коли деталі анамнезу невідомі (наприклад, хворий перебував сам – під час отриманої ТГ та після неї – наприклад, вдома, чи на рибалці); 2) коли була тривалою втрата свідомості – понад 15 хв. – що клінічно свідчить на користь забою ГМ; 3) коли є ретроградна або антероградна амнезія; 4) коли з’явилося порушення слуху – клінічно є на користь гемотімпануму (наявність крові в порожнині середнього вуха – при переломі ОЧ – середньої ЧЯ) або ж розриву барабанної перетинки; 5) коли розвинувся епілептичний напад; 6) вказівка на психомоторне збудження та/або дезорієнтацію; 7) вказівка на «сонливість»; 8) є симптом «окулярів»; 9) є симптом Баттла; 10) вказівка на можливу лікворею – назальну або вушну – що є свідченням на користь відкритої проникаючої ЧМТ. З’ясування наявності

ознак назальної ліквореї (наприклад, симптом «чайника» – при нахилу голови донизу з'являються або посилюються прозорі виділення з одного чи двох носових ходів).

Констатуємо, що отримана інформація при зборі скарг, уточненні деталей анамнезу та оцінки соматичного статусу в пацієнта з ТГ – є необхідною, щоб з'ясувати важливу інформацію, що відноситься до такого ПНВ, як «Вміння провести діагностику, диференційну діагностику захворювань нервової системи», а саме: 1) уточнити за патогенезом і біомеханізмом можливий варіант ЧМТ (ударно-протиударний; прискорення-гальмування; поєднаний); 2) уточнити тип ушкодження ЧМТ (ізольована; поєднана; комбінована); 3) попередньо визначитися з можливою клінічною формою ЧМТ (легка, середньої тяжкості чи тяжка).

Надалі, щоб визначитися з діагнозом, подальшою тактикою ведення і лікуванням пацієнта з ТГ – потрібно провести подальше обстеження – і, насамперед, оцінку неврологічного статусу, що є в наступних ПНВ за переліком для ЛІ, які будуть розглянуті надалі окремо.

На ПЗ за темою ЧМТ при розгляді вказаних ПНВ – збір скарг та анамнезу, проведенням діагностики і диференційної діагностики за даними скарг, анамнезу і соматичного обстеження – зупиняємося на наступному ПНВ «Оформлення історії хвороби» – при цьому акцентуємо увагу ЛІ при обговоренні тих деталях, які потрібно записати в медичній документації.

Висновки. Таким чином, володіння ЛІ таким ПНВ як збір, уточнення і оцінка деталей скарг та анамнезу, виділення із загального анамнезу хворого з ТГ важливих даних – є необхідним підґрунтям для проведення подальших діагностично-лікувальних заходів. Отже, розбір типових ситуацій та клінічних задач на ПЗ за темою ЧМТ дозволяють оволодіти ЛІ такими ПНВ зі спеціальності «Неврологія», як збір та оцінка скарг і анамнезу, оформлення медичної документації, проведення діагностики і диференційної діагностики за даними скарг, анамнезу і соматичного обстеження.

Список використаних джерел:

Король, Г.М., Матвієнко, Ю.О. (2019, квітень). Черепно-мозкова травма (проблемний огляд). *Медицина світу*, 4. http://msvitu.com/archive/2019/march/article-4.php

Зозуля, І.С. (ред.) (2017). *Медицина невідкладних станів: екстрена (швидка) медична допомога*. Київ: ВСВ «Медицина».

Conference section: *MEDICAL SCIENCES.*

Część konferencyjna: *NAUKI MEDYCZNE.*

SONOGRAPHY FOR EXAMINATION OF THE PATIENT WITH SUSPICION OF SUBCLINICAL CORONARY ATHEROSCLEROSIS

Nadeem Tarana

6th course student

Bogomolets National Medical University, Kyiv, Ukraine

0000-0003-3349-3852

Yuliya Tyravska

Ph.D., Assistant Professor at the Department of Internal Medicine 4

Bogomolets National Medical University, Kyiv, Ukraine

0000-0002-4403-5550

Yuliya_tyravska@ukr.net

Olexandr Savchenko

Ph.D., Assistant Professor at the Department of Internal Medicine 4

Bogomolets National Medical University, Kyiv, Ukraine

0000-0002-5890-0082

Abstract*: Diagnosis of coronary atherosclerosis at early stages is of paramount importance as it provides opportunities for prophylaxis of coronary artery disease progression and early treatment. Multi slice computerized tomography enables to establish precisely the diagnosis of coronary atherosclerosis at any stage. However, it is rather a cost method with some side effects. Base on the example of a clinical case, we demonstrated how ultrasound can help to establish the diagnosis of coronary atherosclerosis and allows computer tomography to be recommended targeted group of patients.*

Keywords: *transthoracic echocardiography, speckle tracking echocardiography, cycle echocardiography, common carotid artery sonography, multi slice computerized tomography.*

Background

Atherosclerosis is a systemic disease that starts early in life and progresses for decades. It involves different vascular regions, including coronary arteries (Ibanez et al., 2021). The earlier atherosclerosis is diagnosed, the more effective prevention is possible. Nowadays, subclinical atherosclerosis is detected. For this purpose, multi slice computerized tomography (MSCT) of the heart and coronary arteries and ultrasound of different types are used (Nicolaides & Panayiotou, 2016).

Aim: to highlight the role of sonography, particularly stress echocardiography, in the algorithm of examination of the patients with suspicion of subclinical atherosclerosis based on the clinical case.

Material and methods

A 49-year-old male out-hospital patient visited the office of a cardiologist with complaints of dyspnoe and easy fatigability while doing common physical activity, and feeling of palpitation. He noticed such complaints manifested approximately half a year before.

To establish the diagnosis except electrocardiography (ECG) at rest and routine laboratory analysis, a set of sonography methods, namely common carotid artery sonography (Jin, 2021), transthoracic echocardiography (TT-EchoCG) at rest

(Mitchel et al., 2019) (with 2D speckle-tracking EchoCG (Badano et al., 2018)) and while physical exertion (cycling EchoCG (Pellikka et al., 2020)), was performed. We followed up-to-date guidelines for different ultrasound methods. Finally, MSCT of the heart and coronary arteries was recommended as a non-invasive method of coronary atherosclerosis approval.

The patient gave written consent to publish the results of the investigations with depersonalized data.

Results

On the ECG at rest, sinus regular rhythm was registered, normal electric cardiac axis, heart rate 93 bpm, and no other pathological findings. Though no changes were registered on ECG, results of laboratory analysis demonstrated increased risk of atherosclerotic changes (increased level of total cholesterol (6.40 mcmol/l) and lipoproteins of low density (4.26 mcmol/l), estimated sedimentation rate (14 mm/h), glycated hemoglobin (5.7%), but with normal level of homocysteine (10.0 mcmol/l) and uric acid (398 mcmol/l), D-dimer (0.27 IU/l).

As the next step carotid artery ultrasound was performed. No pathological findings were noticed, namely, intima-media complex o.6 mm both-sided, no stenosis, normal speeds in all arteries, no pathological structures, and symmetrical flow in observed arteries.

While TT-EchoCG at rest thickening of the aorta, aortal and mitral valves, normal size of the cardiac cavities, initial left ventricular hypertrophy, initial signs of relaxation, normal ejection fraction, no local changes in contractility were registered. However, decreased global longitudinal strain with mechanical dispersion is a sign of arrhythmogenic risk.

As all complaints of the patient occur predominantly while physical activity, cycling EchoCG was recommended. The patient fulfilled 86% of the target workload and achieved 87% of the target heart rate. The test was stopped due to dispone and weakness of muscles of the lower extremities. On ECG upward depression of ST-segment up to 0.9 mm in leads V5-V6 and single supraventricular premature complexed were registered at maximal workload. Of note, at 50 W and 100 W

ventricular extrasystoles were registered. On EchoCG local contractibility was assessed with a qualitative method. Mild hypokinesis of the apical-lateral segment in the 4-chamber view and apical anterior segment in the 2-chamber view was registered. So, the test was positive with high tolerance to physical exertion. Consequently, we suspected the presence of subclinical atherosclerosis in the coronary arteries of the patient, perhaps in the left anterior descending coronary artery and left circumflex coronary artery.

Only after stress EchoCG we recommended the patients pass over MSCT of the heart and coronary arteries precisely with substantiations. Multivessel non-obliterative atherosclerotic plaques were revealed, namely in left coronary artery (30%), left anterior descending artery (25%), left circumflex artery (20%), and right coronary artery (55%).

Conclusion

Sonography is a helpful tool for the establishment of the diagnosis, particularly subclinical coronary atherosclerosis. Skillful use of ultrasound allows targeting and differentially assigning of rather costly MSCT to selected patients with reasonable suspicion of coronary artery atherosclerosis.

References:

Badano, L. P., Kolias, T. J., Muraru, D., Abraham, T. P., Aurigemma, G., Edvardsen, T., ... Industry representatives, & Reviewers: This document was reviewed by members of the 2016–2018 EACVI Scientific Documents Committee (2018). Standardization of left atrial, right ventricular, and right atrial deformation imaging using two-dimensional speckle tracking echocardiography: a consensus document of the EACVI/ASE/Industry Task Force to standardize deformation imaging. *European heart journal. Cardiovascular Imaging*, *19*(6), 591–600. https://doi.org/10.1093/ehjci/jey042

Ibanez, B., Fernández-Ortiz, A., Fernández-Friera, L., García-Lunar, I., Andrés, V., & Fuster, V. (2021). Progression of Early Subclinical Atherosclerosis

(PESA) Study: JACC Focus Seminar 7/8. *Journal of American Collection of Cardiology, 78(2),* 156-179. https://doi.org/10.1016/j.jacc.2021.05.011

Jin J. (2021). Screening for Carotid Artery Stenosis. *JAMA*, *325*(5), 500. https://doi.org/10.1001/jama.2021.0035

Mitchell, C., Rahko, P. S., Blauwet, L. A., Canaday, B., Finstuen, J. A., Foster, M. C., … Velazquez, E. G. (2019). Guidelines for Performing a Comprehensive Transthoracic Echocardiographic Examination in Adults: Recommendations from the American Society of Echocardiography. *Journal of the American Society of Echocardiography : official publication of the American Society of Echocardiography*, *32*(1), 1–64. https://doi.org/10.1016/j.echo.2018.06.004

Nicolaides, A., & Panayiotou, A. G. (2016). Screening for Atherosclerotic Cardiovascular Risk Using Ultrasound. *Journal of the American College of Cardiology*, *67*(11), 1275–1277. https://doi.org/10.1016/j.jacc.2016.01.016

Pellikka, P. A., Arruda-Olson, A., Chaudhry, F. A., Chen, M. H., Marshall, J. E., Porter, T. R., & Sawada, S. G. (2020). Guidelines for Performance, Interpretation, and Application of Stress Echocardiography in Ischemic Heart Disease: From the American Society of Echocardiography. *Journal of the American Society of Echocardiography: official publication of the American Society of Echocardiography*, *33*(1), 1–41.e8. https://doi.org/10.1016/j.echo.2019.07.001

Conference section: *CHEMICAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI CHEMICZNE.*

ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМИ PASS ДЛЯ ПРОГНОЗУВАННЯ БІОЛОГІЧНОЇ АКТИВНОСТІ СИНТЕЗОВАНИХ СПОЛУК З МЕТОЮ ПОДАЛЬШОГО ДОСЛІДЖЕННЯ БІОЛОГІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ 2,4-ДІОКСО- ТА 4-ІМІНО-2-ОКСО-3-ФЕНІЛ-5-R-6-R`-ТІЄНО[2,3-D]ПІРИМІДИНІВ

Різак Г. В.
доцентка кафедри органічної хімії Навчально-наукового інституту хімії та екології Ужгородського національного університету,
galina.rizak@uzhnu.edu.ua

Анотація: *У роботі проаналізовано та доведено важливість використання програми PASS для оцінки фармакологічних ефектів, механізмів дії та специфічної токсичності сполуки. Для проведення PASS-прогнозу обрано синтезовані 2-N-(1-фенілуреїдо)-3-карбетокси-4-R-5-R`-тіофени (3.1a-c); 2-N-(1-фенілуреїдо)-3-ціано-4-R-5-R`-тіофени (3.1e, f); 2,4-діоксо-3-феніл-5-R-6-R`-тієно[2,3-d]піримідини (3.3a-c); 4-іміно-2-оксо-3-феніл-5-R-6-R`-тієно-[2,3-d]піримідини (3.3e, f); 2-алкокси-4-оксо-3-феніл-5-R-6-R`-тієно[2,3-d]піримідини (4.1a-j); 2-алкокси-4-іміно-3-феніл-5-R-6-R`-тієно[2,3-d]піримідини (4.1k-o); 2-ацилокси-4-оксо-3-феніл-5-R-6-R`-тієно[2,3-d]піримідини (4.2 a-f); 2-ацилокси-4-іміно-3-феніл-5-R-6-R`-тієно[2,3-d]піримідини (4.2g-j); нітрили 3-(2,4-діоксо-3-феніл-5-R-6-R`-тієно[2,3-d]піримідин-1-іл) пропанових кислот (4.3a-c).*

Ключові слова: *органічний синтез, «хімічна структура – біологічна активність», програма PASS.*

Актуальність. На сучасному етапі для оцінки фармакологічної активності групи нових сполук їх тестують за алгоритмом, який зазвичай складається з кількох блоків: віртуального скринінгу, досліджень in vitro, а далі – in vivo. (Різак та ін., 2011). Дослідження впливу «хімічна структура – біологічна активність» і проведення структурно-фармакологічного аналізу в певних групах речовин дають змогу зосередити зусилля на найперспективніших сполуках з оптимальними показниками того чи іншого виду активності (Filimonov et al., 2010; Skinner et al., 1994).

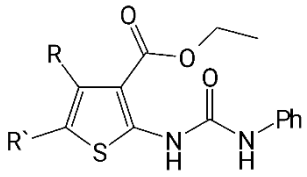
Результати та обговорення. Для попередньої логіко-структурної оцінки можливої біологічної дії синтезованих сполук ми використовували програму PASS, яка дає можливість оцінювати фармакологічні ефекти, механізми дії та специфічну токсичність сполуки. Програма PASS, на відміну від інших методів аналізу зв'язку «хімічна структура – біологічна активність», забезпечує прогнозування спектра активності сполуки, включно з основною дією та можливими побічними ефектами. Загальна гіпотеза, на якій базуються всі методи аналізу зв'язку «структура – активність», полягає в тому, що, виходячи зі схожості хімічної структури сполук, можна передбачити виявлення ними близьких фармакологічних ефектів. З певним припущенням можна стверджувати, що структура сполуки визначає її властивості. Тому в програмі PASS основою для опису сполук вибрана структурна формула. Це відповідає завданню прогнозу спектрів активності нових, не тільки експериментально не досліджених, а й іще тільки запланованих до синтезу (віртуальних) хімічних сполук (Anzali et al., 2001). Головною метою програми PASS є прогнозування спектрів активності нових, ще не вивчених сполук. Прогнозування засноване на порівнянні структури нової хімічної сполуки зі структурою відомих лікарських препаратів та біологічно активних сполук (Griffiths, 1982).

Широкий спрогнозований спектр активності свідчить про те, що структура молекул цієї речовини досить проста, не містить ніяких особливостей, які б забезпечували високу селективність її біологічної дії (Калібабчук, 2013; Poroikov et al., 2001).

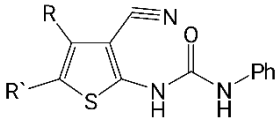
Якщо при прогнозі виявилось, що в структурі є декілька нових дескрипторів, то структура мало схожа на будь-яку із структур в навчальній вибірці і результати прогнозу необхідно розглядати як дуже приблизні (Завада та ін., 2017).

Використання PASS дає змогу вже на ранніх стадіях досліджень відібрати серед можливих речовин-кандидатів ті, які можуть володіти бажаними видами біологічної активності і з малою ймовірністю здатні виявляти небажані побічні ефекти (Lagunin et al., 2000; Poroikov et al., 2000).

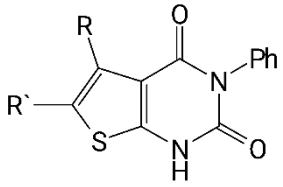
Отже, програма PASS дозволяє передбачати in silico: імовірні мішені для відомих лігандів; імовірні ліганди для відомих мішеней; імовірні фармакотерапевтичні ефекти та побічні ефекти і токсичну дію речовин (Skinner et al., 1994). PASS, на відміну від інших методів аналізу зв'язку структура – активність, забезпечує прогнозування всього спектру активності сполуки, включно як із основною дією, так і з можливими побічними ефектами. На підставі цього логічним продовженням наших досліджень було виявлення ефективності теоретичного конструювання БАР і наслідків віртуального скринінгу біологічної активності (Різак, 2016). Для проведення PASS-прогнозу обрано синтезовані 2-N-(1-фенілуреїдо)-3-карбетокси-4-R-5-R`-тіофени (3.1a-c); 2-N-(1-фенілуреїдо)-3-ціано-4-R-5-R`-тіофени (3.1e, f); 2,4-діоксо-3-феніл-5-R-6-R`-тієно[2,3-d]піримідини (3.3a-c); 4-іміно-2-оксо-3-феніл-5-R-6-R`-тієно-[2,3-d]піримі-дини (3.3e, f); 2-алкокси-4-оксо-3-феніл-5-R-6-R`-тієно[2,3-d]піримідини (4.1a-j); 2-алкокси-4-іміно-3-феніл-5-R-6-R`-тієно[2,3-d]піримідини (4.1k-o); 2-ацилокси-4-оксо-3-феніл-5-R-6-R`-тієно[2,3-d]піримідини (4.2 a-f); 2-ацилокси-4-іміно-3-феніл-5-R-6-R`-тієно[2,3-d]піримідини (4.2g-j); нітрили 3-(2,4-діоксо-3-феніл-5-R-6-R`-тієно[2,3-d]піримідин-1-іл) пропанових кислот (4.3a-c):

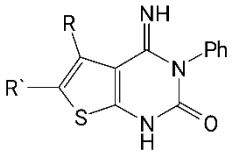
3.1a-c

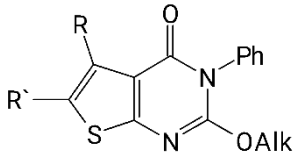
3.1e, f

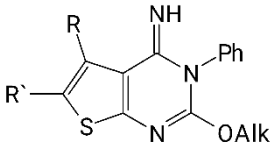
3.3a-c

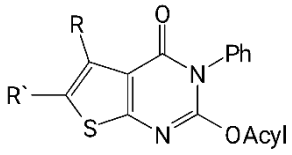
3.3e, f

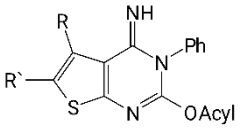
4.1a-j

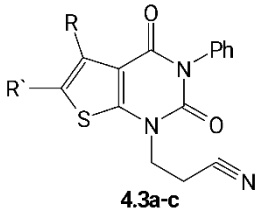
4.1k-o

4.2a-f

4.2g-j

4.3a-c

Бібліотека із 60 сполук була оброблена програмою PASS для визначення напряму планування, проведення синтезу та подальших біологічних досліджень. Розрахунки здійснювали за допуском Pa > 0,7 і Pi < 0,005, що дало можливість проведення ретельнішого відбору і зменшення ризику натрапляння на відомий лікарський препарат. Комп'ютерний скринінг синтезованих сполук показав, що зазначені речовини мають володіти різними видами біологічної активності (табл. 1).

Таблиця 1

Результати прогнозування видів фармакологічної активності синтезованих сполук із використанням програми PASS

Спол.	Прогнозовані види активності	Спол.	Прогнозовані види активності
3.1	Протизапальна Діуретична	4.1	Діуретична Протизапальна

	Що інгібує ліпопротеїнліпазу Агонізм з 2-β-гідрокситриптаміновими рецепторами		Що інгібує фосфодіестеразу-5 Що інгібує вивільнення гістаміну
3.3	Діуретична Протизапальна Що інгібуює РНК-полімеразу Антагоніст холестеролу Антагоніст соматостатину	4.2	Протизапальна Діуретична Що інгібує фосфодіестеразу-5
		4.3	Протизапальна Цитостатична

Висновки. Отже, використання програми PASS дало можливість спрогнозувати доцільність першочергової перевірки синтезованих сполук на зазначені види активності, а насамперед на прояв діуретичної дії, антиексудативної та протимікробної активностей.

Список використаних джерел:

Різак, Г. В. (2016). Синтез, фізико-хімічні та біологічні властивості 2,4-діоксо- та 4-іміно-2-оксо-3-феніл-5- R-6-R-тієно[2,3-d] піримідинів. Київ: Наукова думка.

Різак, Г. В., Шемчук, Л. А., Левашов, Д. В., Євсюкова, В. Ю., & Криськів, О. С. (2011). Синтез 2-ацилокси-4-оксо (іміно)-3-феніл-5-R-6-R'-тієно [2, 3-d] піримідинів та амідоксидів β-(2, 4-діоксо-3-феніл-5-R-6-R'-тієно [2, 3-d] піримідин-1-іл) пропіонових кислот та їх антимікробна активність. *Вісник фармації, 4*(68), 39–41. URI: http://dspace.nuph.edu.ua/handle/123456789/908 (дата звернення: 21.06.2023).

Завада, О. О., Журавель, І. О., Макаров, В. О., Лебединець, В. О., Спиридонова, Н. В. (2017). Створення нових лікарських засобів в контексті біоетики та біобезпеки. *Біоетика та біобезпека: мультидисциплінарні аспекти*: Матеріали наук.-практ. конференції з міжнар. участю, присвяченої 105-річчю пам'яті В. К. Високовича, (м. Харків, 23–24 травня 2017 р.). Харків: Харківський національний медичний університет. URI: https://quality.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2017/06/Thesis-Kharkiv-2017-HNMU-Lebedynets-VO.-Spiridonova-N.V.pdf (дата звернення: 21.06.2023).

Калібабчук, В. О. (ред.) (2013). *Медична хімія*. Київ: Медицина.

Anzali, S., Barnickel, G., Cezanne, B., Krug, M., Filimonov, D., & Poroikov, V. (2001). Discriminating between drugs and nondrugs by prediction of activity spectra for substances (PASS). *Journal of medicinal chemistry*, *44*(15), 2432–2437.

Griffiths, J. (1982). Practical aspects of colour prediction of organic dye molecules. *Dyes and Pigments*, *3*(2–3), 211–233.

Filimonov, D., Poroikov, V., Borodina, Y., & Gloriozova, T. (1999). Chemical similarity assessment through multilevel neighborhoods of atoms: definition and comparison with the other descriptors. *Journal of chemical information and computer sciences*, *39*(4), 666–670.

Lagunin, A., Stepanchikova, A., Filimonov, D., & Poroikov, V. (2000). PASS: prediction of activity spectra for biologically active substances. *Bioinformatics*, *16*(8), 747-748.

Poroikov, V. V., Filimonov, D. A., Borodina, Y. V., Lagunin, A. A., & Kos, A. (2000). Robustness of biological activity spectra predicting by computer program PASS for noncongeneric sets of chemical compounds. *Journal of chemical information and computer sciences*, *40*(6), 1349–1355.

Poroikov, V., Akimov, D., Shabelnikova, E., & Filimonov, D. (2001). Top 200 medicines: can new actions be discovered through computer-aided prediction?. *SAR and QSAR in Environmental Research*, *12*(4), 327–344.

Skinner, P. S., Furney, S. K., Jacobs, M. R., Klopman, G., Ellner, J. J., & Orme, I. M. (1994). A bone marrow-derived murine macrophage model for evaluating efficacy of antimycobacterial drugs under relevant physiological conditions. *Antimicrobial agents and chemotherapy*, *38*(11), 2557–2563.

Conference section: *AGRICULTURAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI ROLNICZE.*

АКТУАЛЬНІСТЬ ҐРУНТОВОГО МОНІТОРИНГУ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ЕКОСИСТЕМ

Швець Ольга Миколаївна
аспірант, Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна,
olha.shvets69@gmail.com, https://orcid.org/0000-0001-5860-9394

Анотація: *У цій статті підкреслюється ключова роль моніторингу ґрунтів у стимулюванні сталого розвитку сільськогосподарських екосистем. Здоров'я та родючість ґрунту, критичні детермінанти продуктивності сільського господарства можна систематично оцінювати за допомогою моніторингу, що дає змогу приймати обґрунтовані рішення щодо управління ресурсами та точного землеробства. Крім того, розглядаючи деградацію та ерозію ґрунту, моніторинг стає стрижнем стійкості екосистеми. На основі даних планування землекористування стає стратегічним, пом'якшуючи безсистемне перетворення земель. Цей міждисциплінарний підхід сприяє співпраці між зацікавленими сторонами, відкриваючи гармонійне поєднання потреб людини та збереження навколишнього середовища. По суті, моніторинг ґрунту постає як незамінний інструмент для вирощування процвітаючих сільськогосподарських екосистем, готових до довготривалої стійкості.*

Ключові слова: *ґрунтовий моніторинг; деградація; сільські екосистеми.*

У прагненні до більш сталого майбутнього, складний зв'язок між людською діяльністю та навколишнім середовищем вийшов на перший план глобального дискурсу. Ніде цей зв'язок не є більш очевидним, ніж у сільських екосистемах, де крихкий баланс між засобами існування людини та екологічною складовою природного середовища відіграє вирішальну роль у

визначенні довгострокового добробуту. В основі цього зв'язку лежить ґрунт – складний, динамічний і часто недооцінений ресурс, який формує основу продуктивності сільського господарства та стійкості екосистем. Актуальність моніторингу ґрунтів у цьому контексті неможливо переоцінити: він постає як важливий інструмент для прийняття обґрунтованих рішень, формування ефективної політики та, зрештою, прокладання шляху до досягнення цілей сталого розвитку сільських ландшафтів. Треба розглядати багатогранне значення моніторингу ґрунтів як незамінного інструменту в пошуках гармонізації потреб людини з цілісністю сільських екосистем. Від оцінки здоров'я та родючості ґрунту до пом'якшення деградації навколишнього середовища ми досліджуємо, як систематичний моніторинг ґрунту не лише висвітлює поточні виклики, але й пропонує шляхи для розвитку процвітаючих громад і захисту навколишнього середовища для майбутніх поколінь (Воротинцева, 2020).

В основі будь-якої процвітаючої сільської екосистеми лежить фундамент – складне та динамічне середовище, яке підтримує життя, надаючи живильні речовини, воду та структурну підтримку рослинам. Ґрунт та його родючість доведено є невід'ємними компонентами продуктивності сільського господарства, що впливають на врожайність, продовольчу безпеку та економічне процвітання. Однак ці окремі характеристики піддаються численним стресовим факторам, включаючи інтенсивне сільське господарство, неправильне землекористування та зміну клімату.

Саме тут моніторинг ґрунту виступає як стрижень для сталого розвитку. Завдяки регулярній і систематичній оцінці показників ґрунтових ресурсів, таких як рівень поживних речовин, вміст органічних речовин, pH-баланс і мікробна активність, експерти можуть отримати цінні відомості про поточний стан ґрунту. Озброївшись цими знаннями, фермери, політики та дослідники можуть впроваджувати цілеспрямовані заходи для підвищення родючості, оптимізації сільськогосподарської практики та зменшення залежності від хімічних речовин. Застосовуючи методи точного землеробства, засновані на

даних про моніторинг ґрунтів в реальному часі, можна підвищити ефективність використання ресурсів, мінімізуючи вплив на навколишнє середовище та підвищити врожайність.

Благополуччя сільських екосистем тісно пов'язане зі збереженням якості ґрунтів. Проте нестримне розширення сільського господарства, вирубка лісів і неправильне управління землею призвели до широкомасштабної деградації та ерозії ґрунтів, завдаючи незворотної шкоди екосистемам. Ерозія ґрунту, зокрема, не тільки знищує його родючий верхній шар, але також призводить до осадження водою, загострюючи проблеми якості води та впливу на водні екосистеми (Балюк та ін., 2023).

Моніторинг ґрунтів відіграє важливу роль у вирішенні цих проблем, оскільки дає повне розуміння швидкості ерозії, втрати родючого шару ґрунту та ефективності заходів боротьби з ерозією. Маючи на руках ці дані, землевпорядники та природоохоронці можуть розробляти та впроваджувати стратегії боротьби з ерозією, такі як контурна оранка, терасування та лісовідновлення. Пристосовуючи ці заходи до конкретних характеристик землі, можна зменшити процес деградації, дозволяючи сільським екосистемам безперервно розвиватись.

Сталий розвиток залежить від прийняття обґрунтованих рішень, а моніторинг ґрунтів надає зацікавленим сторонам важливі дані, необхідні для прийняття правильного вибору, який балансує між збереженням навколишнього середовища та економічним зростанням. Планування землекористування, наприклад, може керуватися картографуванням і класифікацією ґрунтів, що дозволяє ідентифікувати території, придатні для сільського господарства, лісового господарства або збереження. Цей проактивний підхід мінімізує ризики, пов'язані з деградацією земель, і допомагає зберегти цінні природні середовища існування (Балюк та ін., 2023).

До того ж, моніторинг ґрунтів підвищує стійкість сільських громад до зміни клімату. Відстежуючи зміни рівня вологості ґрунту та температурних режимів, фермери можуть адаптувати графіки посіву, стратегії зрошення та

вибір культур для оптимізації врожайності, незважаючи на зміну кліматичних умов. Ця здатність до адаптації має неоціненне значення для забезпечення продовольчої безпеки та зменшення вразливості до кліматичних потрясінь.

Складність динаміки ґрунту вимагає спільних зусиль, які охоплюють різні сектори. Моніторинг ґрунтів діє як міст, сприяючи партнерству між урядами, дослідницькими установами, неурядовими організаціями та місцевими громадами. Ця співпраця є важливою для гармонізації політики, обміну найкращими практиками та об'єднання ресурсів для цілісного вирішення проблем, пов'язаних із ґрунтами.

У випадку України – країни, яка багата сільськогосподарськими традиціями та природною красою, – земельні ресурси зіткнулися зі значними викликами через збройну агресію та військові дії. Збройний конфлікт, що триває в Україні, спричинив деградацію земель та погіршення стану ґрунту.

Діяльність, пов'язана з конфліктом, включаючи важку техніку, переміщення військ і артилерійський вогонь, призвела до прямого фізичного пошкодження ґрунтових структур і ерозії верхнього шару ґрунту, що спричиняє деградацію ґрунту. Крім того, переміщення населення та руйнування традиційних методів сільського господарства призвели до занедбаності сільськогосподарських угідь та залишення колись продуктивних полів. Ця занедбаність у поєднанні із забрудненням ґрунту залишками зброї ще більше зменшує родючість землі та її продуктивний потенціал (Балюк, 2023).

Міни та боєприпаси, що не розірвалися, становлять постійну загрозу як для землі, так і для людей. Страх перед цими небезпеками обмежує доступ до полів і лісів, перешкоджаючи належному управлінню землею, вирощуванню продукції та відновленню цих земель. Це посилює процес деградації, доводячи сільськогосподарські системи до межі своїх можливостей і, у свою чергу, впливаючи на продовольчу безпеку та засоби до існування в сільській місцевості (Тараріко та ін., 2022).

Збройний конфлікт також спричинив зміни у власності на землю та моделях землекористування. Переміщене населення, економічна нестабільність

призвели до неофіційних домовленостей про землеволодіння, часто без належного планування землекористування чи сталого управління. Це потенційно може спричинити довгострокові порушення систем землеволодіння, що ще більше ускладнить відновлення після конфлікту (Стойко, 2020).

Незважаючи на ці виклики, були докладені похвальні зусилля для пом'якшення впливу збройної агресії на земельні та ґрунтові ресурси України. Громадські організації разом із міжнародними інституціями вжили заходів для підвищення обізнаності про наземні міни та їхній вплив на землекористування. Екологічна оцінка була проведена для виявлення забруднених територій, сприяння безпечному землекористуванню та зусиллям з очищення земель. Крім того, наразі досліджуються інноваційні методи сільського господарства та землеустрою для відновлення родючості ґрунту.

Підсумовуючи, зазначимо, що безперечною є актуальність моніторингу ґрунтів для досягнення сталого розвитку сільських екосистем. Від сприяння родючості ґрунту до пом'якшення деградації та підтримки прийняття обґрунтованих рішень, моніторинг ґрунту надає важливу інформацію, необхідну для досягнення гармонійного балансу між потребами людини та піклуванням про довкілля. Віддаючи пріоритет систематичному збору та аналізу даних про ґрунти, ми закладаємо основу для процвітаючих, стійких сільських екосистем, які можуть розвиватись протягом наступних поколінь.

Список використаних джерел

Воротинцева, Л. І. (2020). Системний підхід до сталого менеджменту зрошуваних ґрунтів в умовах змін клімату. *Агрохімія і ґрунтознавство*, 41-50.

Балюк, С., Воротинцева, Л., Соловей, В., & Шимель, В. (2023). Реалії українського чорнозему: сучасний стан, еволюція, охорона та стале управління. *Вісник аграрної науки*, *101*(3), 5-13.

Тараріко, О. Г., Ільєнко, Т. В., Кучма, Т. Л., Адамчук-Чала, Н. І., & Білокінь, О. А. (2022). Формування науково-методичних засад супутникового агроекологічного моніторингу в Україні. *Агроекологічний журнал*, (2), 6-21.

Стойко, Н. (2020). Екосистемний підхід до вирішення проблеми ерозії ґрунтів в Україні. *Аграрна економіка*, *13*(1-2), 29-38.

Conference section: *AGRICULTURAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI ROLNICZE.*

ВПЛИВ ЗАСТОСУВАННЯ ПРЕПАРАТУ АЛЬБІТ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ КАРТОПЛІ В УМОВАХ ЗАХІДНОГО ЛІСОСТЕПУ
В УМОВАХ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ ЛІСОСТЕПОВОЇ ПРОВІНЦІЇ

Гаврилюк А. Т[1]., Рожок О. М[2]

[1]Українська науково – дослідна станція карантину рослин ІЗР НААН; старший науковий співробітник, кандидат біологічних наук, ORCID: 0000-0002-7982-4365

[2]Навчально науковий інститут біології, хімії та біоресурсів ЧНУ ім. Ю.Федьковича, м. Чернівці, завідувач віварію, ORCID:0000-0003-3584-1320

Анотація: *Наведено результати досліджень щодо застосування біостимулятора Альбіт на формування продуктивності картоплі. Встановлено, що обприскування стимулятором Альбіт рослин картоплі у процесі вегетації позитивно вплинуло на їх продуктивність в умовах Західноукраїнської Лісостепової провінції України. Встановлено, що для отримання високих показників біологічного потенціалу культури та якості продукції при вирощуванні насіннєвого матеріалу картоплі доцільно проводити обробку бульб у дозі 100 мл/га, пізніше було проведено дворазове обприскування*

у період сходів і бутонізації вегетуючих рослин біологічним фунгіцидом у дозі 50 мл/га.

Ключові слова: *картопля, ростостимуюючі речовини, Альбіт, урожай, продуктивність.*

Вступ. Картопля *Solanum tuberosum* L. – важлива сільськогосподарська культура, що займає одне із провідних місць у списку продуктів харчування людини; широко використовується, як корм худобі та в промисловості. На сьогодні актуальною проблемою картоплярства є боротьба із хворобами картоплі, збудниками яких є різні фітопатогенні організми (гриби, віруси, бактерії).

За обсягами споживання та ареалом вирощування культура картоплі займає одне з чільних місць у мережі цінної харчової та кормової продукції на теренах України. Результати аналітичної обробки статистичних даних стосовно досліджуваної культури свідчать, що площа насаджень картоплі займає четверте місце після рису, пшениці та кукурудзи. Рекордна кількість картоплі у світі була отримана у 2021 р. – 376,1 млн.т. Площі насаджень склали 18,0 млн.га. Україна (21,4 млн.т) у трійці лідерів за валом виробництва картоплі після Китаю (94,3 млн. т), Індії (54,2 млн.т.). У 2022 році світове виробництво картоплі скоротилося на 6 % - до 354,3 млн.т. через низку факторів: зменшення посадкових площ, несприятливі метеорологічні умови та початку війни в Україні.

Дотепер актуальною проблемою картоплярства в Україні та за її межами є боротьба із хворобами картоплі, збудниками яких є різні фітопатогенні організми. Зважаючи на зростання тенденції до зниження пестицидного навантаження на картопляні агрофітоценози, актуальним є впровадження новітніх перспективних біотехнологій, які б базувалися на використанні біологічних методів захисту рослин, що дозволяють поліпшити функціональний стан рослин, продуктивність і якість продукції (Зеля та ін., 2021). В умовах родючості ґрунтів, сприятливих кліматичних умов в Україні

можливо збільшити врожаї основних сільськогосподарських культур, за рахунок розробки біологічного землеробства. Для цієї мети існують імуномодулятори, що застосовуються як стресові адаптогени, активатори росту та розвитку, що підсилюють кореневу систему рослини, нормалізують склад ґрунту та покращують засвоюваність з нього культурами живильних речовин.

Метою досліджень – вивчення впливу біопрепарату Альбіт на продуктивність рослин картоплі в умовах Західноукраїнської Лісостепової провінції.

Матеріали та методи. Польові дослідження упродовж 2022 – 2023 рр. проводили на базі Української науково – дослідної станції карантину рослин ІЗР НААН (УкрНДСКР ІЗР НААН), шляхом закладання польових дослідів та виконання аналізів. Агрохімічна характеристика дослідних ділянок УкрНДСКР ІЗР НААН: ґрунти — дерново-опідзолені сірі важко суглинкові; середньозважені показники вмісту гумусу — 2,0%; вміст елементів живлення (мг/кг) легкогідролізованого азоту — 80, рухомого фосфору — 56, обмінного калію — 87, мікроелементів бору — 0,78, марганцю — 19,12, міді — 0,82, заліза — 5,20, цинку — 0,57, свинцю — 0,25, кадмію — 0,03. Рівень pH — 5,7. Середньозважений агрохімічний бал ґрунтів у господарстві становить 33 бали. Агроекологічний бонітет земель становить 30 балів (Bilinska et al., 2021). Для дослідження було використано ранній сорт картоплі Кімерія. Обліки ураженості рослин здійснювали згідно із загальноприйнятою методикою (Куценко та ін., 2002). Дослідження проводили на базі УкрНДСКР ІЗР НААН, шляхом обприскування насаджень картоплі антистресантом.

Результати дослідження. Альбіт – біопрепарат, антидот, антистресант та стимулятор росту, що застосовується для застосовується для обробки насіння та позакореневого живлення сільськогосподарських рослин. Діюча речовина препарату: Полі–β–гідроксимасляна кислота із грунтових бактерій *Bacillus megaterium* та *Pseudomonas aurefacenis*, терпенові кислоти хвойного екстракту та набір макро- і мікроелементів (N, P, K, Mg, S). Стимулює схожість насіння, посилює вегетативний ріст і цвітіння рослин, забезпечує збільшення кількості

зав’язей, пришвидшення дозрівання плодів (на 4-5 днів), збільшує ранню та загальну врожайність, посилює постачання до рослин елементів живлення: за рахунок розмноження в ґрунті агрономічнокорисних груп мікроорганізмів. Препарат, володіє антидотним (антистресовим) ефектом у випадку використання із хімічними пестицидами, діє як системний фунгіцид широкого спектру дії з яскраво вираженим профілактичним та деяким лікувальним ефектом, посилює посухостійкість, за рахунок збільшення жаростійкості та водоутримуючої здатності рослин (Gavryliuk & Kyryk, 2021).

Результати досліджень. Дослідженнями встановлено, що упродовж 2022 – 2023 рр., обприскування стимулятором росту Альбіт позитивно вплинуло на продуктивність сорту Кімерія, порівняно із контрольним варіантом (Gavryliuk, 2021). Приріст урожаю від застосування препарату становило 4,5 т/га. Позитивний вплив препарату відмічено на фракційний склад бульб. Порівняно із контролем, зменшилась на 5% кількість дрібних бульб, та на 7% збільшилась кількість насіннєвої фракції.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що обприскування стимулятором росту Альбіт має значущий позитивний вплив на продуктивність картоплі сорту Кімерія. Підвищення урожайності на 4,5 т/га разом із покращенням фракційного складу бульб свідчить про перспективність застосування даного препарату у сільському господарстві.

Список використаних джерел:

Bilinska, O., Kulka, V., Samets, N., & Golod, R. (2021). The influence of application of the preparation Albit on formation of seed productivity of supplemental potatoe material. *Ukrainian Black Sea region agrarian science*, *110*(2), 71–79. https://doi.org/10.31521/2313-092x/2021-2(110)-9

Зеля, А., Макар, Т., & Зеля, Г. (2021). Применение биологических препаратов в защите картофеля против возбудителя рака Synchytrium

endobioticum (Schilb.) Perc. и золотистой картофельной цистообразующей нематоды Globodera rosthochiensis (Woll.). In *VIIth International Scientific Conference "Genetics, Physiology and Plant Breeding"*. Institute of Genetics, Physiology and Plant Protection, Republic of Moldova. https://doi.org/10.53040/gppb7.2021.96

Куценко, В.С. Осипчук А.А, Подгаєцький, А.А., та ін. (2002). *Методичні рекомендації щодо проведення досліджень з картоплею*. УААН Ін-т картоплярства. Немішаєве.

Gavryliuk, A., & Kyryk, M. (2021). Tank mix additives biological preparations efficiency usage with other means against potato alternaria blight. *Grail of science*, (5), 83–84. https://doi.org/10.36074/grail-of-science.04.06.2021.016

Conference section: *PHILOLOGICAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI FILOLOGICZNE***.**

КОНЦЕПТУАЛЬНІ МЕТАФОРИ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Вільчинська Тетяна Пилипівна

доктор філологічних наук, професор кафедри української мови та славістики, декан факультету філології і журналістики, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна, tetyana_v@ukr.net, https://orcid.org/0000-0003-4881-6132

Гончарук Валентина Анатоліївна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української літератури, українознавства та методик їх навчання, факультет філології та журналістики, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м.Умань, Україна, goncharuk424@ukr.net, https://orcid.org/0000-0002-7323-0590

Денека Марія Теодозіївна

старший викладач латинської мови кафедри латинської мови та медичної термінології, Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова, м. Вінниця, Україна, mthdeneka@ukr.net, https://orcid.org/0009-0000-0696-1206

Анотація: *У науковій доповіді досліджується процес пізнання світу через когнітивну діяльність та формування концептуальної карти світу, що відображається у мові. Здійснено порівняльний аналіз структурних та семантичних характеристик образних слів української та англійської мов, з фокусом на когнітивній теорії. Виявлено концептуальні метафори, що допомагають розкрити зв'язки між мовами та способи сприйняття світу їх носіями. Метафоричне мислення виявлено як культурно зумовлене, а різні культурні конотації приєднують метафору до конкретних образів у кожній мові. Дослідження вказує на унікальність виразу концепцій в кожній мові та їх схожість у використанні метафор для передачі абстрактних ідей. Результати сприяють розумінню культурного обміну та міжмовного перекладу.*

Ключові слова: *пізнання, когнітивна діяльність, концептуальна карта світу, семантика, метафори, культурний обмін, міжмовний переклад.*

Вступ. Процес пізнання світу людиною відбувається через практику й когнітивну діяльність, спрямовану на отримання нової інформації про світ. Результатом пізнання є формування концептуальної картини світу, яка відображається в мові. Дослідження структурних і семантичних характеристик, порівняльний аналіз образних слів української й англійської мов пов’язані з когнітивною теорією. Виявлення концептуальних метафор допомагає з’ясувати зв’язки між двома мовами та встановити особливості сприйняття світу їх носіями.

Результати дослідження. Мова є найважливішим джерелом інформації про цю систему, яка є підґрунтям для спілкування. У метафоричному перенесенні відбувається передача значення, що дає змогу освоїти нову область мислення. Цей процес не зводиться до прямого перекладу одного слова з однієї мови на іншу, а активує цілу концептуальну структуру, пов'язану зі словом.

Існують три типи концептуальних метафор: орієнтаційні, структурні й онтологічні:

- орієнтаційні метафори спираються на просторові відношення та надають поняттям орієнтацію;
- структурні – дають змогу використовувати одне поняття для структурування іншого;
- онтологічні – допомагають осмислити події, дії, емоції та ідеї як окремі об'єкти й сутності.

Концептуальні метафори є для нас звичними, і ми не завжди усвідомлюємо їх образний (переносний) характер. Вони допомагають нам розуміти складні явища й абстрактні поняття, створювати нові сенси й осмислювати новий досвід, сприяють подоланню комунікативних складнощів і полегшують розуміння складних проблем.

Використання метафор посідає важливе місце в перекладознавстві. Метафора виконує когнітивні операції, такі як пізнання, категоризація, концептуалізація та перцепція світу. Вона дає змогу структурувати абстрактні явища, використовуючи конкретні приклади з життя людини. Метафорична модель завжди є бінарною, оскільки вона використовує взаємодію двох сфер. Об'єкт, характеристики якого переносяться, називається "джерелом", а предмет або ситуація, що інтерпретуються за допомогою метафор, називаються "метою". Метафора структурує дійсність і впливає на інтелектуальну діяльність людини. У перекладознавстві вона стала важливим інструментом, який допомагає перейти від одного значення до іншого.

Ця теорія отримала значний інтерес у когнітивних дослідженнях. Концептуальна метафора виконує важливу роль у сприйнятті, категоризації,

концептуалізації, оцінці та поясненні мовного акту. Когнітивісти досліджують її як засіб структурування й пояснення реальності, аналізуючи засоби отримання та передачі інформації. Вони вважають, що у свідомості людини існує глибока структура взаємозв'язків між переконаннями, які виражаються в мовних метафорах. Метафори, що мають концептуальну та пізнавальну природу, допомагають перенести інформацію з однієї сфери знань на іншу. Вони служать для позначення предметів або явищ і використовуються як мовний засіб для передачі інформації. Наприклад, європейська культура використовує метафору "коріння", щоб описати жорстко фіксовану конфігурацію та генетичну осьову конструкцію. З іншого боку, номадична культура може використовувати метафору "кореневища цибулини", щоб описати можливість рости в будь-якому напрямі (Kovalenko & Martynyuk, 2018).

Оригінальна концептуальна метафора має багатозначний характер і допускає різні інтерпретації, тоді як ті, що стерлися, мають лише одну інтерпретацію. Існує категорія стертих метафор, які іноді не вважаються тропами. Крім того, деякі з них, хоча й сприймаються як метафори, можуть не бути такими. Це відбувається, коли слово змінює своє значення внаслідок мовної еволюції (Zou, 2020). Водночас стерті метафори можуть бути або деформованими, або настільки очевидними, що сам факт переносу значення стає непомітним. Наприклад, у словосполученнях "chair leg", "eye of a needle" ("ніжка стільця", "вушко голки") аналогія вже не очевидна.

Концептуальні метафори в українській та англійській мовах слід досліджувати з точки зору їх структурно-семантичних характеристик, а переклад таких конструкцій завжди тісно пов'язаний з когнітивною теорією.

Понятійна система людини визначається метафорично. Метафори існують у нашій понятійній системі та використовуються у спілкуванні (Li et al., 2023). Мова виступає як головне джерело інформації про цю систему. Цей процес передбачає не тільки переклад окремих слів, а й активацію цілої концептуальної структури, пов'язаної з конкретним словом (табл. 1):

Таблиця 1

Приклади концептуальних метафор в українській та англійській мовах

Час - це гроші	Time is money
Серце заливається сльозами	The heart is filled with tears
Сім’я - це замок	Family is a fortress
Дорога життя	The path of life
Карма	Karma

Таблиця: власна розробка автора.

Ці приклади демонструють використання метафор у різних контекстах, які передають певні ідеї та сприйняття світу.

Отже, фундаментальні роботи мовознавців підтверджують важливу роль метафори в перекладознавстві, яка є засобом переходу від одного значення до іншого. Вона реалізує різноманітні когнітивні операції, такі як пізнання, категоризація, концептуалізація та сприйняття світу, допомагає організувати абстрактні явища, використовуючи життєві приклади. Метафоричні моделі є бінарними, оскільки базуються на взаємодії двох сфер, вони структурують нашу реальність і впливають на інтелектуальну діяльність. Теорія концептуальної метафори також отримала значний інтерес у когнітивних дослідженнях (Shevchenko & Shastalo, 2021), оскільки відіграє важливу роль у сприйнятті, оцінці та поясненні мовних актів. Когнітивісти досліджують її як засіб структурування та пояснення реальності, аналізуючи засоби передачі інформації. Учені вважають, що у свідомості людини існує глибока структура зв'язків між переконаннями, які виявляються в метафоричності мови. За допомогою когнітивістики перекладачі досліджують метафору як інтелектуальну структуру, результат взаємодії значень.

Концептуальні метафори, передають абстрактні концепти через конкретні образи. Конкретні образи використані в метафорах, можуть варіюватися в кожній мові, оскільки різні культурні конотації, приєднують метафору до конкретних образів в кожній мові. В цьому сенсі, метафоричне мислення культурно зумовлене.

Узагалі, порівняльний аналіз концептуальних метафор української та англійської мов показує, що обидві мови мають свої унікальні способи вираження концепцій, але також мають деякі схожості у використанні метафор для передачі абстрактних ідей. Поглиблений аналіз концептуальних метафор є актуальним для культурного обміну та міжмовного перекладу.

Список використаних джерел:

Kovalenko, L., & Martynyuk, A. (2018). English container metaphors of emotions in Ukrainian translations. *Advanced Education*, *5*(10), 190–197. https://doi.org/10.20535/2410-8286.142723

Zou, M. (2020). Extended conceptual metaphor theory. *Chinese Semiotic Studies*, *16*(4), 637–649. https://doi.org/10.1515/css-2020-0034

Li, Y., Wang, S., Lin, C., Guerin, F., & Barrault, L. (2023). *FrameBERT: Conceptual metaphor detection with frame embedding learning*. https://doi.org/10.48550/ARXIV.2302.04834

Shevchenko, I., & Shastalo, V. (2021). The Conceptual Metaphor of modesty in English and Ukrainian. *Cognitive Studies*, *21*, 1–11. https://doi.org/10.11649/cs.2462

Conference section: *ECONOMIC SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI EKONOMICZNE.*

EFL LEARNERS' TYPICAL MISTAKES WHICH BULGARIANS MAKE

Saraliev Ivan Valentinov
Senior Lecturer, Language Training Department,
Rakovski National Defence College- Sofia, Bulgaria
vavata@gmail.com
ORCID: 0009-0008-8117-8404

Abstract: *The following article aims at three primary objectives: outlining some common mistakes of Bulgarians, learning English at a Higher Education Institution (HEI); classifying them into four levels - phonological, grammatical, lexical and syntactic; and providing insight into various approaches to preventing such mistakes.*

Keywords: *phonological, grammatical, lexical and syntactic levels, various approaches.*

In the globalized 21st century people have come to understand that the ability to communicate their message is an essential skill. An undoubted proof can be found in the statistics showing there are over 1.5 billion EFL learners worldwide, so English is the main communication tool.

All of them have different backgrounds as well as personal strong sides regarding English competences. These dissimilarities may define strictly individual, i.e., completely different ambitions and goals for language improvement. Nevertheless, some weaknesses and difficulties can be pointed out as common for English learners depending on their mother tongue. If instructors have a clear idea of their students' flaws, they will be better prepared to provide a more adequate teaching process.

The following article aims at three primary objectives: outlining some common mistakes of Bulgarians, learning English at a Higher Education Institution (HEI); classifying them into four levels- phonological, grammatical, lexical and syntactic and suggesting some useful types of activities into various approaches to preventing such errors.

Prevention of learners' errors is a process. In order to be effective, it has to start with the students. First, they have to become aware of their error. So, the teacher must accentuate the inaccuracy and explain why it is incorrect. Once students have become aware of their error, they have to be given the guidance what to do so as to avoid further misuse.

In terms of language level, speaking and even reading aloud are always indicative of learners' abilities. Very often they sound incomprehensible even to us

teachers, whose mother tongue is also Bulgarian. That happens because learners fail to organise their speech in a more natural way. The most common mistake is not to combine words so as to pronounce them together in meaningful phrases. It is most evident when they read a text. Learners make pauses in the wrong places, thus breaking natural phrases. Then the teacher knows this person just does not understand the text. What always proves to be quite useful here is watching videos. TV series, for instance, will surely help students understand how to organize the pronunciation of words in meaningful sections and not say them as separate, incoherent units. Undoubtedly, the most efficient way for students to improve is when they work with a teacher who will guide them. Another useful approach is to read a text and listen to it simultaneously. The following website provides audio for their articles: https://learningenglish.voanews.com/. This section of a news network has its texts developed specially for English learners. They are organised according to topics and level of language proficiency.

Another error concerns emphasis on the appropriate words. It is not uncommon for learners to stress inessential words such as indefinite articles, prepositions or positive auxiliaries. They also emphasise positive modal verbs in declarative sentences or questions.

One of the most common mistakes is conjugation of the 3rd person singular verbs in the present simple tense. In general, students know the grammatical rule, but do not pay attention to using the correct form, especially when they speak. If they are not corrected by the teacher every time when making that mistake, this is easily formed into a habit. In this case speaking influences even their writing. If not corrected, they just transfer the mistake into their writing. This fault is often observed when learners read a text aloud. They do not carefully read the whole words, and consequently omit pronouncing the verb ending -s. Again, if learners are not corrected at the moment, they form a habit.

Another typical grammatical error concerns the verb form in the present continuous. Some learners, even at intermediate level or higher, continually forget to use ‘be’. So, they would say “*we going; we playing; we cooking*” etc. If they have

been using this wrong structure for years and nobody has corrected them, then this error is really difficult to be eradicated. In an intensive course the teacher has a better chance of influencing the learner's speaking and therefore help them correct it. But if it is a non-intensive course, everything depends on the learner and how motivated they are. Then, the learner has to consciously make an effort to revise and pay special attention to the correct form and this must happen on a daily basis.

A lot of Bulgarians seem to experience difficulties with a relatively easy grammar unit, which is pretty straightforward, i.e., grading adjectives. In the most common case, they mix the rule for comparative adjectives of one-syllable and that of more syllables. So, instead of the correct forms '*richer; bigger*' they would use '*more richer and more bigger'*. It appears that irregular forms can also be quite problematic despite the fact they are only a few. Here again the wrong form is the comparative one. We encounter words as '*goodder'* or '*badder'* mainly in spoken English, though. Frequently, most of the learners forget to use 'the' when they use a superlative. They just do not perceive it as a part of the form. The teacher must explicitly state the structure and highlight the whole phrase on the bord, preferably in bright colours, different from blue or black. My strong advice is that learners write the correct versions in green or red. Or at least they could highlight or underline important remarks in a different colour.

A typical mistake for all English learners appears to be subject-verb agreement. That is especially true when it comes to uncountable subjects. Students are either not careful about conjugation or do not know that the noun they use is uncountable. Among the most common problematic nouns are: money, news, effort, advice, evidence, furniture, information, jewellery. Some plural nouns also cause mistakes such as: police or clothes. Learners do not know they have to use a plural verb because the word 'police' takes a singular verb in Bulgarian. Teachers must have this in mind when teaching count and noncount nouns.

Bulgarians have a habit of saying the particle 'to*'* in front of verbs. Obviously, that becomes a problem if they use a modal verb. So, learners will say '*I can to swim*'. In this case, besides it is really annoying to hear, this turns into quite a struggle for

the learner to correct. Even though they understand the rule, people involuntarily use this tiny word when speaking. What should work is repetition on a daily basis. An efficient exercise would be to explain what one can and cannot do. In the form of a conversation, questions must be included. Thus, learners will also improve their skills in other problematic areas such as intonation and word order.

A common mistake concerns making questions in present simple and past simple. The problem here is that learners do not know the interrogative form needs the auxiliary 'do'. A typical question they would produce is: "*Are you have*…". A task that does help is a role play where the participants need to get to know each other better by asking both general and special questions. If the teacher already knows the people on the course and their interests, he/she could choose more appealing profiles. This task is also a test for the instructor's creativity. The overall aim of the task is up to the teacher of course and the available time. Among the myriad plots, I personally like this one: strangers travelling in one compartment on a long train journey. The following task which has turned into a cliche might also be found amusing by learners - a detective talks with suspects and witnesses to solve a crime. He creates profiles by asking questions.

When they talk about the past, Bulgarians are very likely to say: "It happened 2 days *before*". That is because we always use the same word which is literally translated as 'before'. Unlike in English where 'before' is used with events or moments and 'ago' with phrases showing duration. Any sort of speaking or written tasks about the past are helpful here but one thing is a must- repetition. When teachers repeatedly correct their students and emphasize the right word, positive results are certain.

Quite a few people put the ending -s for 3rd person sg., present simple tense in the wrong place. It is especially valid for the following examples: *"It's mean"* and *"That's mean"*. It is most common in speech when learners are trying to explain a situation or a result. In some cases the learner knows the rule perfectly well. However, they somehow make this mistake simply because they do not pay attention to grammar. Once they have formed such a habit, correcting it is a hard and long process.

It can also be transferred to students' writing which would further complicate the situation unduly.

Modal verbs represent another difficult area. This part of grammar will most probably remain as one of the hardest for learners. One semi-modal clearly stands out and it is 'have to'. Both its meaning and forms cause problems. Out of habit learners do not use the auxiliary 'do' when forming a question, but inversion instead. The trickiest part is the negative form. When people want to express prohibition they say 'don't have to'. Somehow, they fail to understand it has a totally different meaning from *can't* and *mustn't.*

The way grammar is presented and taught is crucial for students' understanding and progress. We, as teachers, should do our best at all costs to avoid giving rules and examples in a boring way. When learners have all the information ready, this is counterproductive. "If everything is certain and known, there is no need to think. Learning demands thinking. Gaps create that thinking." (Hutchinson & Waters, 1987, p. 139). In other words, one of our primary goals must be to make the students curious and willing to think, analyse and question.

A very useful technique is keeping a list of mistakes. This, however, is highly underrated by learners. People tend to repeat their mistakes and if teachers manage to convince students of the importance, results are only a matter of time.

An error that is quite annoying is the use of the verb *have* instead of the structure *There is/There are.* It is very common since in Bulgarian the two are translated with the same verb. Once they have formed a habit it is difficult for the teacher to help the student avoid that mistake. An effective approach can be such an exercise that makes the learners create a text, verbal or written. They have to describe a favourite place using the structure and thus become more engaged in the whole process. It can be conducted as a pair work or in larger groups. Here they will take turns asking each other what one can find or do in this place and the responder has to use the structure.

One of things students must learn is not to translate literally. In this case they will avoid embarrassing situations with phrases like '*he divorced her round the house'* or '*constipated potatoes'.* Another very common example you can hear is '*I am*

agree'. The cause for such problems is that in most cases learners use a Bulgarian-English dictionary which does not show context. A simple solution is a monolingual English dictionary. A lot of large publishing houses and renowned higher education institutions provide such online dictionaries for free: https://dictionary.cambridge.org/; https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/; https://www.collinsdictionary.com/; https://www.merriam-webster.com/dictionary/mother; https://www.ldoceonline.com/. The last website, provided by Longman, has a really useful feature. You can hear not only the word you have typed, but also the whole phrase or sentence in the examples. Thus, learners will enrich their vocabulary and improve their pronunciation as well.

If we want students to improve their lexical level, we should provide a topic which is interesting for them to discuss. "One of the teachers' main responsibilities is to establish situations likely to promote communication." (Larsen-Freeman, 1986, p. 129). The book Classroom Dynamics, written by Jill Hadfield is a very powerful weapon for various activities and tasks which both students and instructors will undoubtedly enjoy (Hadfield, 1992).

Frequently, learners make syntactic mistakes without even realizing. This is especially true when it comes to word order. Bulgarians are not limited when they speak their mother tongue due to the lack of strictly defined order. Respectively, they just make sentences in English without any consideration about the word order they use. Furthermore, when they are corrected by the teacher, it may sound strange to them that their production does not comply with the norm.

One of the most common mistakes is not following the basic word order – S-V-O. A typical example will be "*I have for breakfast eggs*". If teachers only write the syntactic structure on the board this will undoubtedly confuse the learners even more. So instead of just nagging "follow the word order", we might proceed from the assumption that practice makes perfect and encourage them to produce text- oral and written. But of course, we, as teachers, want our students to improve all language skills, then we should organize activities (Raimes, 1983, p. 68). Brainstorming and guided discussions are proven to be useful, especially before a writing exercise. While

during the first one, students will provide their ideas without worrying about grammar, spelling or structure. Teachers do not need to correct these aspects because the focus is on ideas and giving learners the opportunity to boost their confidence while speaking. And when the teacher wants the group to be directed around some or one of their ideas he/she can conduct a guided discussion. At that point the students will have some time to think about grammar or vocabulary because they will have some bullet points or questions in front of them.

Another type of exercise that will contribute to syntax is interviews. It is a perfect way for a new class to get to know each other. Students will have the questions written down which makes revision easier at a later stage. The profit of interaction and fun they will have, is guaranteed.

As all teachers perfectly know and understand, there are no shortcuts to learning a language. It is a long continuous process and the students are responsible for the results and progress of their language level. However, teachers are there to guide them and provide the necessary assistance. On the one hand, we should always strive for presenting lessons in a clear and captivating way. Also, teachers have to adapt to different generations of students with their specific needs. On the other hand, students must try to avoid the temptation of wasting their time with modern technology such as smartphones or computers. If teachers successfully trigger motivation, students' progress is guaranteed.

References

Hadfield, J. (1992). *Classroom Dynamics*. Oxford University Press.

Hutchinson, T., & Waters, A. (1987). *English for specific purposes: A learning-centred approach.* Cambridge University Press.

Larsen-Freeman, D. (1986). *Techniques and principles in language teaching*. Oxford University Press.

Raimes, A. (1983). *Techniques in teaching writing*. Oxford University Press.

Conference section: *PUBLIC ADMINISTRATION.*
Część konferencyjna: *PUBLICZNA ADMINISTRACJA.*

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ В АДАПТАЦІЇ НА РОБОТУ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Бачинський Остап-Степан
аспірант кафедри адміністративного та фінансового менеджменту, Національного університету «Львівська політехніка», вул. Ст. Бандери 28а, Львів, Україна, business.bachynskyy@gmail.com, https://orcid.org/0009-0002-4652-5403

Анотація: *В цій роботі розглянуто інноваційні підходи до адаптації державних службовців до сучасних завдань державного управління. Вказані підходи визначено як ключові для підвищення ефективності та результативності роботи державних службовців і допомоги їм в адаптації до сучасних викликів.*
Ключові слова: *інновації, адаптація, державні службовці, цифрова трансформація, менторство, прийняття рішень.*

В сучасному світі, де технологічні зміни відбуваються надзвичайно швидко, а вимоги до державних службовців стають дедалі більш вищими, інновації у сфері адаптації на роботу державних службовців стають важливою ланкою в забезпеченні ефективного та результативного функціонування державних органів. Інноваційні підходи до адаптації відіграють важливу роль у підвищенні потенціалу, мотивації та здатності державних службовців адаптуватися до змін. Ці підходи визнають важливість інноваційних рішень у розв’язанні критичних проблем, з якими стикаються сучасні державні службовці, і допомагають їм успішно справлятися з викликами сучасності.

Інноваційні підходи в адаптації державних службовців є важливим елементом підвищення ефективності та розвитку державного апарату. Ось деякі ідеї та практики, які можна впроваджувати для поліпшення процесу адаптації:

1. Цифрова трансформація. Застосування сучасних технологій і інформаційних систем може значно полегшити роботу державних службовців. Це передбачає впровадження електронного документообігу, електронних сервісів для громадян, аналітичні інструменти для ухвалення рішень та інші цифрові ініціативи.

Цифровізація державного управління — це швидкий перехід до використання цифрових технологій у сфері управління державними органами. Цей процес докорінно змінює спосіб функціонування державних організацій і спрямований на забезпечення більш ефективної роботи завдяки використанню цифрових інструментів. Інакше кажучи, діджиталізація державного управління — це прискорений перехід до цифрового управління через використання цифрових технологій (Куйбіда, 2018).

Умови цифровізації уможливлюють надання адміністративних послуг в електронній формі через вказані принципи «сервісної держави», тобто через взаємодію з цифровими технологіями (Петренко, 2020). Відтак, основною ідеєю цифровізації державних послуг є можливість надання громадянам адміністративних послуг через електронні сервіси. Це сприятиме виконанню всіх вищезазначених принципів та вимог «сервісної держави», зробить їх доступнішими та зручнішими для всіх громадян та організацій.

Цифрова трансформація є важливим елементом підвищення ефективності та розвитку державного апарату, включно з адаптацією державних службовців. Серед ідей та практик, які можна впроваджувати для поліпшення процесу адаптації, треба назвати:

– *цифрову освіту.* Надання державним службовцям доступу до онлайн-курсів та навчальних ресурсів для покращення їхніх знань та навичок у сфері цифрових технологій. Це дасть їм змогу краще розуміти новітні інструменти та

програми, які можна використовувати для підвищення продуктивності та якості роботи;

– *електронне управління документами*. Впровадження систем електронного управління документами, які спростять обробку та обмін інформацією між державними органами. Це допоможе зменшити бюрократію та покращити доступність інформації;

– *використання штучного інтелекту (ШІ)*. Впровадження ШІ для аналізу даних та ухвалення рішень у державному управлінні. ШІ може допомогти прискорити обробку інформації, виявити тенденції та розробити стратегії на основі аналітики;

– *моніторинг та оцінювання результатів*. Впровадження системи моніторингу та оцінювання діяльності державних службовців для визначення їхньої ефективності та своєчасного внесення коректив у їхню роботу.

2. Менторство та наставництво. Запровадження системи менторства та наставництва, де службовцям надається можливість працювати під керівництвом досвідчених колег. Це сприяє передачі знань та вмінь, а також допомагає новачкам впроваджуватися в робочий процес.

В найширшому розумінні наставництво — це індивідуальний або колективний нагляд досвідчених державних службовців за молодими працівниками або групами молодих працівників, прийнятих на державну службу, а також форма навчання, професійної підготовки та адаптації молодих працівників в органах державної влади (Селіванов, 2017).

Основними завданнями наставництва є:

– *адаптація до роботи і закріплення молодих фахівців*. Новим співробітникам часто потрібен час, щоб зрозуміти бізнес-процеси та специфіку роботи в команді. Менторство може допомогти молодим фахівцям швидше влитися в колектив, ознайомитися з робочими процедурами та навчитися ефективно виконувати свої обов’язки;

– *прискорення процесу професійного становлення*. Наставництво сприяє швидкому навчанню і розвитку молодих спеціалістів. Досвідчений наставник

може передати свої знання і навички, а також допомогти розвивати професійні компетенції молодого фахівця;

– *активізація інтересу професійного зростання*. Наставники можуть сприяти безперервному розвитку та навчанню, допомагаючи молодим працівникам ставити професійні цілі та розробляти плани розвитку;

– *створення фундаменту корпоративної культури.* Наставники відіграють важливу роль у поширенні цінностей і норм, що діють в організації. Наставники допомагають молодим фахівцям відчути приналежність до команди та зрозуміти, які цінності важливі для компанії (Білик, 2020).

Успішне наставництво сприяє розвитку молодих працівників, підвищує загальну продуктивність команди та задоволеність роботою, а також сприяє створенню позитивного робочого середовища.

Як правило, основними методами наставництва є інструктаж (ознайомлення зі стандартами, нормативно-правовими актами) та професійне навчання.

3. Залучення до ухвалення рішень. Важливо надавати новим працівникам можливість брати участь у процесах прийняття рішень та ініціативах. Так нові працівники зможуть відчути себе важливою частиною команди, а їхня активна участь у робочому процесі буде заохочуватися.

4. Відкрита комунікація та зворотний зв'язок. Важливо створити відкриту та дружню атмосферу, де службовці можуть вільно обмінюватися думками та ідеями. Зворотний зв'язок від колег та керівництва є важливим для зростання та розвитку.

5. Ефективне оцінювання та звітування. Системи оцінювання та звітності мають бути справедливими та об'єктивними і сприяти розвитку персоналу та підвищенню ефективності його роботи.

Важливо розуміти, що адаптація на державній службі — це безперервний процес, і інноваційні підходи можуть сприяти підвищенню якості державного управління та принести користь як новим, так і досвідченим співробітникам.

Варто зазначити, ситуація в сучасному світі змушує переосмислити підходи до управління людськими ресурсами в державному та муніципальному секторі, зокрема підходи до адаптації державних службовців. Створення інноваційних систем підтримки для розвитку робочої сили та забезпечення стійкості в умовах економічної кризи, воєнного стану, масових міграцій та релокації виробництва стає вкрай складним завданням через посилення централізованого впливу держави на управління людськими ресурсами.

О. Антонова пропонує розглянути можливість повернення до концепцій державної кадрової політики та технократичної моделі управління в сфері державного та муніципального управління (Антонова, 2023). Це може бути обґрунтованою стратегією з урахуванням потреби швидких управлінських рішень та оптимального розподілу кадрових ресурсів для забезпечення обороноздатності та економічної стійкості держави в умовах навколишніх викликів.

Отже, інноваційні підходи до адаптації до роботи державних службовців у сучасному суспільстві відіграють важливу роль у забезпеченні їхньої компетентності, мотивації та здатності адаптуватися до швидких технологічних та організаційних змін. Цифрова трансформація, менторство, участь в ухваленні рішень та інші інноваційні практики сприяють підвищенню ефективності та результативності роботи органів державної влади, допомагаючи їм успішно справлятися з викликами сьогодення. Постійний розвиток та впровадження таких підходів є важливим для підвищення якості державного управління та задоволення потреб громадян.

Список використаних джерел:

Антонова, О. (2023). Професіоналізація державної служби України: персонал-технології в управлінні людськими ресурсами. *Аспекти публічного управління*, 11(1), 79–85. DOI: https://doi.org/10.15421/152311 (дата звернення: 01.10. 2023).

Білик, О., Блинда, Ю., & Васькович, І. (2020). Удосконаленн системи та адаптації державних службовців. *Науковий вісник: Державне управління*, 4(6), 30–45. DOI: https://doi.org/10.32689/2618-0065-2020-4(6)-30-44 (дата звернення: 02.10. 2023).

Куйбіда, В. С., Карпенко, О. В., & Наместнік, В. В. (2018). Цифрове врядування в Україні: базові дефініції понятійно-категоріального апарату. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України (Серія : Державне управління),* 1, 5–10. URL: http:// http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnaddy_2018_1_3 (дата звернення: 01.10. 2023)

Петренко, Н. О., Машковська, Л. О. (2020). Цифровізація державних адміністративних послуг в Україні: нормативно-правові аспекти. *Розбудова держави і права: питання теорії та конституційної практики,* 2, 112–119. DOI: https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-1.18 (дата звернення: 01.10. 2023)

Селіванов, С. В. (2017). Адаптація працівників до професійної діяльності на державній службі шляхом застосування інституту наставництва. *Держава і регіони. (Серія: Державне управління),* №3(59), 151–157. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/3_2017/28.pdf (дата звернення: 02.10. 2023).

Conference section: *LEGAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI PRAWNE*

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНТРОЛЬНО-НАГЛЯДОВИХ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ В СФЕРІ НАУКИ

Бортняк Катерина Василівна

доцент кафедри публічного та приватного права

Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного інституту імені В. І. Вернадського

вулиця Джона Маккейна, 33, Київ, Україна, 01042, https://orcid.org/0000-0002-2135-3820

Анотація: *Розкрито зміст контрольно-наглядових функцій держави в сфері науки. Визначені особливості її реалізації органами уповноваженими державою на реалізацію політики в сфері науки та техніки. Встановлені відмінності контрольної та наглядової функції держави в сфері науки.*
Ключові слова: *сфера науки, контрольно-наглядова функція держави, контроль в сфері науки, нагляд*

Держава, реалізуючи політику у сфері науки, послуговується загально управлінською моделлю реалізації владних функцій, що втілюється в діяльності конкретних органів державної влади. На ці органи покладається обов'язок реалізації відповідної галузевої державної політики, а тому вони повинні бути наділені певним обсягом повноважень та функціональних можливостей для повноцінного впровадження в життя всіх цілей та завдань державного регулювання конкретної сфери суспільного буття. Сфера науки не є винятком, але її особливість пов'язана із суспільним феноменом науки та наукових знань, розвиток яких, а особливо результати, складно передбачити, хоча і відбувається їх прогнозування та планування.

Але для повноцінної реалізації управлінської функції суб'єкт управління повинен мати чітке бачення розвитку підконтрольних об'єктів та сфери. яку він регулює. Для цього, як і в будь-якому управлінському процесі, державою використовується спеціальна контрольно-наглядових функція, яка в контексті сфер науки має певні особливості, що обумовлюють спосіб її практичного втілення та впливає на загальний результат розвитку вказаної сфери.

Контрольно-наглядова функція реалізується через систему відповідних суб'єктів управління за допомогою конкретного владно-управлінського інструментарію, зміст якого залежить від сфер застосування. Державне управління в сфері науки передбачає існування системи органів влади в особі Міністерства освіти і науки України (далі – МОН) та підпорядкованих йому структур, а також наукових установ, що реалізують науково містку складову процесу реалізації державної політики в сфері науки: Національна академія

наук України (далі – НАНУ) та національні галузеві академії наук. Вже в цьому криється перша особливість реалізації контрольно-наглядової функції держави в сфері науки.

Так, НАНУ та національні галузеві академії наук в першу чергу мають правовий статус суб'єктів наукової діяльності, тобто реалізують безпосередню наукову та науково-технічну діяльність, здійснюють наукові пошуки та іншу діяльність пов'язану із отриманням наукового результату, інноваційну тощо. Але саме НАНУ визначає основний напрямок розвитку наукових пошуків, визначає програми розвитку різних галузей науки та встановлює виходячи із цього цілі другого порядку вже для підпорядкованих їй наукових установ. За такої моделі цілепокладання та організації процесу розвитку науки, реалізація контрольно-наглядової діяльності зводиться фактично до перевірки відповідності напрямків витрат державних коштів на утримання підпорядкованих НАНУ наукових установ.

Релевантність такого контролю не відповідає загальним завданням реалізації державної політики в сфері науки де першочерговою метою є досягнення наукового результату.

Другою важливою особливістю аналізованої нами функції є те, що не існує методологічного обґрунтування для визначення достатності чи допустимості витрат державних ресурсів для досягнення науковими установами відповідного наукового результати. Іншими словами, під час контролю за цільовим використанням державного фінансування та інших ресурсів НАНУ, МОН та національні галузеві академії наук фактично повинні користуватись принципом економічної доцільності та співставності економічної цінності від отриманого наукового результату витраченим на таке отримання ресурсам. Але така форма контролю не відображає реальний стан розвитку наукового процесу, оскільки важко передбачити хід наукових досліджень, особливо в тих галузях науки в яких такі результати є проривними та не мають аналогів у світі. Така «непередбачуваність» процесу наукового розвитку ставить під питання результати контрольно-наглядової діяльності,

особливо їх аналізу та висновків, прийнятих органами державної влади. Загальноприйняті або традиційні для розвинутих економік пропорції витрат ВВП на наукову сферу не можуть в умовах розвитку наукової сфери в Україні під час протистояння військовій агресії рф відображати реальний стан допустимості витрат державних ресурсів. Тому і результати контролю боку держави за діяльність наукових установ в даному аспекті потребують подальшого критичного аналізу для прийняття рішень щодо корегування державної політики в сфері науки.

Наступною відмінною рисою реалізації контрольно-наглядової діяльності в сфері науки є дуалістична природа процесів нагляду та контролю. Характерно, що нагляду властива зовнішня спрямованість щодо піднаглядних об'єктів: суб'єкти та об'єкти нагляду не є елементами спільної системи органів. Контроль може здійснюватись і «всередині» системи (відомчий або внутрішньовідомчий контроль). Компетенція органів контролю включає можливість втручання в діяльність підконтрольного об'єкту, притягнення винних осіб до відповідальності. На наше переконання, контрольна функція державного управління в Україні повинна охоплювати два найважливіші напрями – контроль і нагляд. Ці напрями мають бути відображені у повноваженнях інституційно відокремлених організаційно-правових форм на центральному, регіональному та місцевому рівнях управління. Контроль повинен сприяти підвищенню якості здійснення державної влади та втілюватись в організаційно-правових формах державної контрольної діяльності. Нагляд же має забезпечувати реалізацію контрольної функції державного управління щодо приватних суб'єктів у різних сферах суспільного життя з метою створення належних умов розвитку суспільства загалом та господарської діяльності зокрема.

Натомість контроль – постійна функція управління, умова забезпечення успішності його діяльності, він завжди професійний, незалежно від того, відомчий чи загальнодержавний. Тобто, нагляд має більш «вузьку» сферу застосування. Контроль потрібно вважати більш широким поняттям, а нагляд

необхідно розглядати як елемент контролю, як «звужений контроль», але звужений лише по відношенню до сфери свого застосування. Нагляд здійснюється за об'єктами, які не підпорядковані органу, що здійснює нагляд, тоді як контроль може здійснюватися як щодо підпорядкованих суб'єктів, так і тих, що не мають прямого підпорядкування. Наявність протилежних точок зору свідчить про помилковість ототожнення інститутів контролю і нагляду, натомість заслуговує уваги твердження, що це дві самостійні форми реалізації контрольної влади у правовій державі.

Такі загальнотеоретичні висновки ми заломлюємо в цілком практичній площині зазначаючи, що і контроль, і нагляд – все це способи за допомогою яких відбувається фіксація стану та особливостей процесу розвитку наукової сфери в одиницю часу або протягом певного періоду з метою встановлення закономірностей та відхилень її розвитку. Інші особливості стосуються як природи науки, як унікального суспільного феномену, що має важливий вплив на соціально-економічну підсистему держави; так і особливостей регулювання відносин з приводу створення, використання та капіталізації результатів наукових пошуків.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 № 630. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-%D0%BF#Text

2. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text

Conference section: *POLITICAL SCIENCES.*
Część konferencyjna: *NAUKI POLITYCZNE*

ЩОДО ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ФОРМУВАННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ МОТИВАЦІЇ В УКРАЇНІ

Пономаренко А. Ю.,
кандидат педагогічних наук, Одеський державний університет внутрішніх справ, https://orcid.org/0000-0002-7357-2929

У сучасному глобалізованому світі проблема тероризму не лише зберігає актуальність, а, навпаки, з часом загострюється, набуваючи характеру однієї з найсуттєвіших загроз національній та міжнародній безпеці.

На сьогодні тероризм є однією з важливих проблем, які турбують людей. Це явище становить значно серйознішу небезпеку, зважаючи на використання терористами новітніх засобів та методів, а також на зростання уразливості інфраструктури сучасного високоіндустріального суспільства [3, с. 16-17].

Найбільш наглядно це можна простежити на досвіді терористичної агресії рф проти України. Коли на початку 2022 року більшість населення нашої країни, внаслідок обстрілів цивільних об'єктів, масових вбивства мирних жителів, застосування ракетних ударів і заборонених засовів й способів ведення війни, залякування населення та світової спільноти, перебувало у стані психологічного шоку і не повного розуміння як побороти цей стан та що робити далі.

Декларації ООН щодо заходів боротьби проти міжнародного тероризму, затвердженою Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 49/60, «Заходи боротьби проти міжнародного тероризму», від 9 грудня 1994 року: «Злочинні акти, спрямовані чи розраховані на створення обстановки терору серед широкого загалу, групи осіб або окремих осіб у політичних цілях за жодних умов не можуть бути виправдані, якими б не були їхні мотиви (політичного,

філософського, ідеологічного, расового, етнічного, релігійного чи будь-якого іншого характеру), які можуть наводитися як їхнє виправдання» [1]. Соціально-психологічний зміст тероризму полягає у спричинені формування в людей за рахунок виведення їх із зони комфорту таких психічних станів, як страх, фрустрація, стрес та неадекватна поведінка [5].

Переважна більшість сучасних стратегій боротьби з тероризмом наголошуючи на необхідності профілактики тероризму вказують на необхідність викоренення мотивів тероризму. Зокрема, Стратегії боротьби з тероризмом («United Kingdom's Strategy for Countering Terrorism» – CONTEST), характеризуючи такий напрям протидії тероризму, як «запобігання» (prevent), вона виходить з того, що він полягає у стримуванні радикалізації суспільства за допомогою широкої інформаційної та комунікаційної роботи. Концепція запобігання тероризму має на меті втримати людей, активно співчуваючих терористам, від здійснення терактів, а також викорінити глибинні мотиви тероризму [6]. Аналогічні положення містить і нова Контртерористична стратегія ЄС на 2023-2027 роки [2].

На нашу думку досягнення такого результату є можливим за умови формування єдиних світоглядних цінностей та мотивів.

Протидії тероризму - це діяльність органів державної влади та органів самоврядування з:

1) попередження тероризму, зокрема з виявлення і подальшого усунення причин і умов, що сприяють здійсненню терористичних актів (профілактика тероризму);

2) виявлення, попередження, припинення, розкриття і розслідування терористичного акту (боротьба з тероризмом);

3) мінімізації і (або) ліквідації наслідків проявів тероризму» [4].

Відповідно, антитерористична мотивація – це мотивація не сприйняття терористичних цілей та методів, а також співпраці с державними та правоохоронними органами, з метою попередження терористичних актів,

мінімізації наслідків та їх розслідуванні. Вона є результатом цілеспрямованої діяльності державних та недержавних інституцій суспільства.

Формування в суспільстві такої мотивації є можливим лише шляхом реалізації відповідної державної політики у цій сфері, шляхом її визначення у відповідних стратегічних документах нашої держави, зокрема Концепції боротьби з тероризмом. Такий підхід відповідає сучасним світовим підходам до формування стратегій протидії тероризму і є запорукою забезпечення безпеки від терористичних загроз в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Декларація ООН щодо заходів боротьби проти міжнародного тероризму, затвердженою Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 49/60, «Заходи боротьби проти міжнародного тероризму», від 9 грудня 1994 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_371#Text (дата звернення 03.05.2023)

2. Контртерорситична стратегія ЄС на 2023-2027. URL: https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a9ad67#_Toc121816434 (дата звернення 03.05.2023).

3. Кудінов С. С., Рижов І. М., Романов М. С. Основи терорології : навчальний посібник. Вид. 2-ге доп. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія». 2021. 230 с.

4. Ліпкан В.А. Тероризм і національна безпека України [Текст] / В. Ліпкан. К. : Знання, 2000. 182 с.

5. Протокол, що доповнює Конвенцію про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден (Пекін, 10 вересня 2010 р.).

6. United Kingdom’s Strategy for CounteringTerrorism – CONTEST, 2011. URL:https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_ data/file/97995/strategy-contest.pdf. (дата звернення 03.05.2023).